VOLLEDIGE WERKEN
van
HENDRIK CONSCIENCE

GEILL. JUBILEUM-UITGAVE

1812 1912

GESCHIEDENIS MIJNER JEUGD
WAT EENE MOEDER LIJDEN KAN
REDEVOERINGEN

AMSTERDAM - GEBR. GRAAUW

GESCHIEDENIS

MIJNER JEUGD

DOOR

HENDRIK CONSCIENCE

BRUSSEL
J. LEBÈGUE & Cie, BOEKHANDELAARS-UITGEVERS
36, NIEUWSTRAAT, 36

GESCHIEDENIS

MIJNER JEUGD

Brussel. — Drukkerij J. JANSSENS, Marcqstraat, 16.

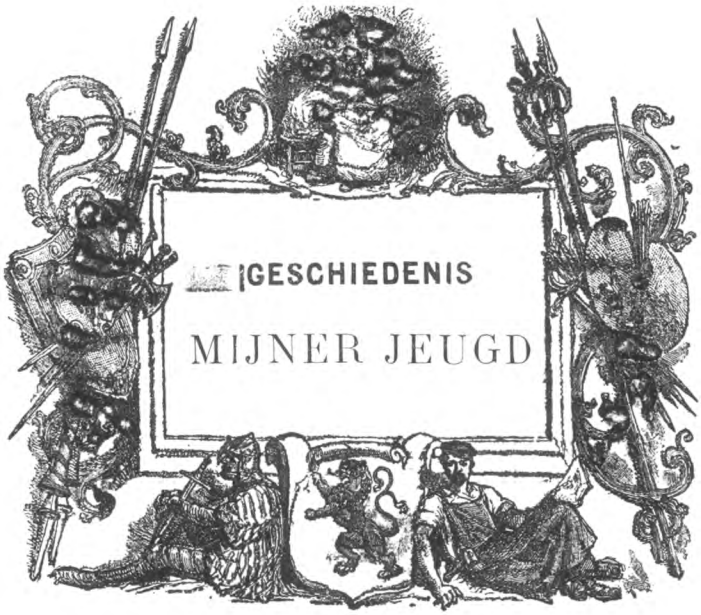

VOORHANGSEL

Sedert zeventien jaren reeds had België het lot van vele kleine landen ondergaan : het was bij het reuzenlichaam van het zegevierende Frankrijk ingelijfd geworden.

Napoleon-Buonaparte, alsdan in de volheid zijner macht, had de stad Antwerpen uitgekozen om in haren schoot de zeekrachten te verzamelen, die zijne gevreesde Arenden naar Engeland zouden overvoeren, om in Londen zelf den laatsten vijand zijner grootheid te gaan verpletten.

De voormalige abdij van Sint-Michiel, bij den boord der Schelde, was tot stapel van het Fransche Zeewezen ingericht. Daar, op eene uitgestrekte timmerwerf, verhieven zich als door tooverij de ontzettende rompen van mach-

tige linie-schepen en fregatten; en even was een dezer gevaarten van stapel geloopen, of men stelde eene nieuwe kiel op de nog onverkoelde slede.

Het was op deze timmerwerf, — door de Franschen *Chantier de la marine* genaamd, — eene bedrijvigheid en een gerucht, waarvan men zich moeilijk een denkbeeld vormen zou. De slagen van duizende bijlen en hamers weergalmden er onverpoosd door de lucht; hier zuchtten de blaasbalgen der smidsen, daar krijschten de zagen door het hout, verder klonk het lied der matrozen, die op eenstemmige maat hunne krachten inspanden, om de zwaarste lasten in de hoogte te hijschen. Eene wolk menschen zwermden er door elkander; maar ieder had zijn werk en wist zijne taak, en op aller aangezicht gloeide het vuur der haast. Franschen en Belgen wedijverden in vlijt en arbeidslust, als hadde eene verborgene macht hen allen aangedreven en bezield.

De keizer, de meester, had gezegd : « Ik wil! » en dit woord, al had het de onmogelijkheid zelve geëischt, moest worden volbracht..... Millioenen stroomden van Frankrijks bodem naar Antwerpen om den wil van den oorlogsreus te staven; en, zooals de eenvoudige lieden van dien tijd nog zeggen, het geld vloeide over de straten.

Het was den 3^{den} December van het jaar 1812, bij een guur en sneeuwig weder.

Binnen het beluik der Fransche timmerwerf, in eene wijde kamer van Sint-Michiels abdij, zaten eenige jonge lieden voor een zwarten lessenaar te schrijven.

In eenen hoek der kamer, niet verre van de kachel, bevond zich een ander persoon, die insgelijks voor eenen lessenaar, doch staande, iets uit een zakboekje op groote gedrukte bladen overschreef.

Hij scheen omtremt de vijf en dertig jaar oud; ernstig en koel was zijne uitdrukking, streng maar vlug de blik zijner oogen. Zijn bruin gezengd aangezicht en de vroeg-

tijdige rimpels op zijne wangen, zijne houding en de wijze van zijne kleederen te dragen, — iets dat niet uit te leggen is, doch werkelijk den zeeman kenmerkt, — getuigden dat deze persoon het grootste gedeelte zijns levens op den Oceaan moest hebben doorgebracht.

Zijn arbeid onderbrekende, keerde hij zich tot den anderen lessenaar, en vroeg in de Fransche taal :

« Welk was het merk van het anker, dat men van de *Rapide*, die aangekomen is, in den stapel heeft gestort? »

« Nummer 110, » werd er geantwoord.

Hij boog opnieuw het hoofd om zijne aanteekeningen voort te zetten.

Maar nauwelijks waren er eenige minuten verloopen, of de deur der kamer werd geopend. Een officier ter zee, aan zijne kleeding en aan zijne epaulet kennelijk, trad binnen en sprak vragende :

« *Le contremaître du port?* (1) »

De persoon die in den hoek stond te schrijven, keerde zich langzaam om, en meende te vragen wat men van hem verlangde; doch een blijde glimlach verlichtte zijn gelaat, terwijl hij met de uitgereikte hand tot den officier stapte.

Deze, insgelijks als door eene onverwachte ontmoeting getroffen, sprong vooruit en riep onder eenen vurigen handdruk :

« Is het mogelijk! Mag ik mijne oogen gelooven? Gij, Pierre, gij hier? »

De andere opende eene deur en leide zijnen vriend in eene kleine nevenkamer.

« Wat ben ik gelukkig, Laurent, u weder te zien! » juichte hij. « Het is zoolang reeds geleden sedert wij elkander de laatste maal vaarwel wenschten. »

« Zes jaren, geloof ik. »

« Meer dan zeven..... Ha, gij zijt officier? Het verblijdt mij. »

(1) De onder-havenmeester.

« En gij, Pierre, mijn *chef de timonerie* op de *Ville de Bordeaux?* Eene zeerat als gij, met eene pen in de hand? Welk ambt vervult gij hier? »

« Ik ben *contremaître du port* en gelast met de rekenschap over de magazijnen der haven. Zet u neder, mijn brave Laurent; ik heb hier eene goede flesch macon; wij zullen ter loops op het gelukkig wederzien eene teug drinken..... Sedert wanneer zijt gij te Antwerpen? »

« Ik ben luitenant aan boord der *Rapide*, en kwam hier om zaken van dienst; maar ik heb tijd..... Ik kan er waarlijk nog niet van bekomen, dat ik u voor eenen inktpot vind staan! »

De *contremaître* had intusschen eene flesch uit eene kas genomen en twee glazen ingeschonken. Onder het drinken van den welkom, zeide hij :

« Gij zult nog meer verwonderd staan, Laurent : ik ben getrouwd. »

« Getrouwd? Nu begrijp ik dat gij de zee vaarwel zegt. »

« Ja, getrouwd, en nog al met eene Vlaamsche vrouw. »

« Maar zij spreekt evenwel Fransch? »

« Neen, in het geheel niet. »

« Hoe doet gij dan om elkander te verstaan? »

« Ja, ik weet het zelf niet. Ik begin reeds eenige woorden Vlaamsch te beproeven; zij poogt wat Fransch te spreken; de teekens doen het overige. »

« Er moet weinig gerucht in uw huishouden zijn, » lachte de officier, « ik ben zeker dat de geburen u niet dikwijls hooren kijven. »

« Dit ware inderdaad onmogelijk; daarenboven, mijne vrouw is uiterst zoet en stil van aard..... Geloof mij, Laurent, ik ben gelukkig..... En, wil ik u eens wat anders zeggen? Heden of morgen word ik vader. »

« Van wonder tot wonder! En ik zal peter zijn? »

« Dit kan niet, mijn goede Laurent; gij begrijpt dat reeds sedert lang daarvoor is gezorgd. »

De officier hief zijn glas in de hoogte en riep :

« Welaan, op de gezondheid van uwen zoon! »

« Indien het een zoon is. »

« Anders op de gezondheid der juffer..... Maar is uw broeder Paul ook hier, in Antwerpen? Ik wil heden nog hem de hand drukken. »

Eene wolk der droefheid rees over het gelaat van den *contremaître* en zijne oogen schenen met een teruggehouden traan te glinsteren.

« Wat beteekent dit? » vroeg de officier. « Gaat het uwen broeder niet wel? »

De andere hief den vinger ten hemel en zuchtte met diepe treurnis :

« Dood! Ach, en zoo ongelukkig verloor hij het leven! Arme broeder, hij heeft zich van kindsbeen af uit liefde tot mij geslachtofferd, en ook zijne liefde tot mij was de oorzaak van zijnen dood. »

« Is hij hier gestorven? »

« Te Normancross, in Engeland. »

« Nu begrijp ik : gij zijt door de Engelschen krijsgevangen gemaakt. Vertel mij toch wat er met den ongelukkigen Paul is geschied. »

« Ik zal daar binnen eenige bevelen geven, opdat men ons niet store. »

Welhaast keerde hij terug, en begon dus zijn verhaal :

« Eenige dagen nadat gij naar Cherbourg waart gereisd, staken wij uit Boulogne in zee, om op de Engelsche koopvaardijschepen te kruisen. De nacht was donker en mistig geweest. Bij het eerste schemerlicht des morgens, ontwaarden wij eene Engelsche fregat in onze nabijheid. Er was geen middel om slag te leveren : de fregat kon onze kanoneerboot opeten. Wij moesten vluchten. Alle zeilen werden bijgezet, en ofschoon er weinig wind was, kwamen wij goed vooruit en hoopten dat wij de haven van Boulogne ongedeerd zouden bereiken; maar wij bemerkten weldra dat de fregat beter zeiler

was dan onze boot en zij, in hare jacht op ons, reeds eenige kabellengten scheen te hebben gewonnen. Alles werd tot den onvermijdelijken strijd gereed gemaakt; wij maanden elkander tot eene wanhopige verdediging aan en zwoeren, tot den laatsten man voor Frankrijks eer te sterven; evenwel onderbraken wij onzen koers niet.

» Een uur later zagen wij inderdaad de Fransche kust in de verte uit de mistige vlakte der zee opdagen..... maar het was te laat : de Engelschman was ons zoo nabij, dat wij zijn dek van soldaten konden zien krielen. Wij stonden strijdvaardig : de kanonniers met de lont in de hand bij hunne stukken; de anderen met overgehaald geweer achter de verschansing. Nu begon de dans.

» De fregat zond ons eene volle lage toe; onze groote mast, op manshoogte getroffen, viel met wand en zeilen op het dek en verpletterde een tiental onzer gezellen. — De Parijzenaar Jean-Pierre vond daar den dood. — Terwijl onze kanonniers op het vuur der fregat antwoordden, hakten wij het gevallen wand los en wierpen den mast over boord. De Engelschen ondertusschen riepen ons toe dat wij ons overgeven zouden; maar wij, door den tegenspoed zelven tot razernij aangehitst, schreeuwden het « *Vive la France! vive l'Empereur!* » hun tegen en daagden hen door tergende scheldwoorden uit.

» Onze laatste hoop bestond in de gedachte, dat de fregat ons zou aan boord klampen. Dan zou het ons mogelijk worden, ons leven duur te verkoopen, — en, moesten wij toch sterven, het ware op de lijken van Frankrijks vijanden geweest; doch de Engelschman boorde ons liever in den grond. Het was hem gemakkelijk : onze boot, geheel onttakeld, lag te drijven als een roerlooze klomp..... Gij weet, Laurent, hoe deze dingen geschieden : wolken rook, gedonder van kanons, ballen die huilen, kogels die fluiten, spaanderen die vliegen, doodskreten, wraakgeschreeuw, lijken en bloed..... Zoo ging het hier insgelijks, — zoolang totdat onze boot, op vele plaatsen doorboord,

allengs onder onze voeten dieper en dieper zonk, en eindelijk, — terwijl wij nog de kreet « *Vive la France!* » over den Oceaan deden galmen — in den afgrond verdween. »

« Arme *Ville de Bordeaux!* » zuchtte de officier. « De vaste bodem, de fijne zeiler, waarop wij te zamen eenige onzer beste jaren sleten, bestaat niet meer! En waarschijnlijk verdronken daar de meeste onzer oude kameraden? »

« Meer dan de helft zeker. Degenen onzer, die niet door de zinkende boot werden medegesleept, zwommen nu tusschen de overblijfsels van het scheepstuig en poogden het een of ander drijvend voorwerp te bereiken. Ik vond eenen steun aan een stuk van onze groote ra, en zag met blijdschap, dat mijn broeder wat verder met eenige anderen zich aan een afgeschoten gedeelte van onzen achterspiegel had vastgeklampt.

» Wij bleven niet lang in dezen toestand, de Engelschen kwamen met hunne sloepen en namen ons op. Zij behandelden ons goed en loofden onze dapperheid. Het troostte ons in onze wanhoop, te zien hoe ons vuur de fregat had gehavend : daar ook lagen spaanderen en lijken, en bloed vloeide in plassen op het dek.....

» Het was de derde maal dat de Engelschman mij en mijnen broeder in zijne klauwen kreeg; de andere keeren werden wij bijna onmiddellijk uitgewisseld. Nu zou hij ons zoo gauw niet loslaten.

» Wij werden naar Engeland gebracht en te Normancross, tusschen duizende andere krijgsgevangenen, in de *pontons* (1) geworpen. Daar hadden wij een ellendig en bitter leven. In de pontons waren wij zoo talrijk, dat wij er nauwelijks ademen konden; de hangmatten waarin wij sliepen, hingen velen boven elkander, met zoo weinig tusschenruimte dat ons schier geene plaats overbleef om

(1) *Pontons* zijn oude onttakelde oorlogsschepen, tot gevangenissen ingericht.

in onze legerstede te kruipen. Wij mochten slechts beurtelings en bij eskwaden op het dek komen, om er elken dag eenige minuten lucht te scheppen. De put waaruit wij versch water krijgen moesten, stond aan wal en was afgesloten met eene sterke omheining en bewaakt door de hoofdwacht der Engelsche soldaten. Aan dezen put mochten wij, insgelijks bij beurten, om water gaan. Anders, bij de minste poging om de voorgeschrevene bevelen te miskennen, velden zich van alle kanten geweren tegen ons en schoot men de stoutsten zonder genade neder.

» Dit alles ware nog zoo erg niet geweest, maar wij kregen niet half genoeg eten. Dat het Engelands Staatsbestuur niet voornemens was, ons van honger te doen sterven, en het, even als wij, door de leveraars werd bedrogen en bestolen, blijkt daaruit dat wij, in acht maanden tijds geen enkel greintje zout bekwamen, noch in ons voedsel noch in de hand. Geld gaf men ons even weinig.

» Nood zoekt list,zegt het spreekwoord. De meesten onzer hielden zich den ganschen dag bezig met het een of ander te maken, om het voor eenige *farthings*, dit zijn oordjes, aan de Engelsche soldaten te verkoopen, en alzoo het middel te vinden om wat zout en boter te krijgen. Mijn broeder vlocht hoeden van stroo, Jacques, onze kok, maakte kettingen en pijpenhoosjes van koperdraad; onze meester-timmerman sneed Engelsche soldaten uit stukken hout; maar onder allen had ik wel een zonderling doch niettemin het beste ambacht gekozen. Ik was rattenvanger..... Glimlach niet, Laurent: wanneer het mij gelukte, eene waterrat te betrappen, kreeg ik er eenen halven *shilling* voor. Wat de Engelschen met deze ratten aanvingen, weet ik niet wel. Ik meen dat zij het vel voor bontwerk verkochten. Ja, Laurent, dit was mijn stieltje op de pontons te Normancross; en ik geraakte er eindelijk zoodanig in ervaren, dat ik als rijk tusschen de andere gevangenen werd aanschouwd. Niet min dan honderd ver-

schillige klemmen, vallen, stroppen en tempels ken ik om de ratten te verrassen.....

» Langzamerhand verminderde men nog ons dagelijks voedsel : en daar iedereen niet zoo gelukkig was als ik, bracht dit tusschen de krijgsgevangenen eene groote verbittering te weeg. Meer dan eens sloeg onze wraakzucht, op den eenen of anderen ponton, tot oproer over; doch de Engelsche soldaten schoten er in het wilde onder en dempten allen lust tot geweld.

» In den loop der zesde maand maakten de gevangenen op onzen ponton eene samenzwering, die voor doel had, onzen ellendigen toestand en de dieverij der leveraars aan het Engelsch parlement in Londen te laten kennen. Een onzer, het was een Duinkerkenaar, zou eenen bijna zekeren dood te gemoet gaan om ons ontwerp uit te voeren.

» Er werd in stilte een vertoogschrift in de Engelsche taal opgesteld en op fijn papier geschreven. Dit schrift naaide men tusschen de twee zolen van eenen schoen des Duinkerkenaars. Wij zouden, op een gegeven teeken, in het midden van den nacht te gelijk uit onze hangmatten springen, met gevaar van te verstikken het vuur aan eenen hoop pluksel van pektouwen steken en uit alle kracht den schreeuw « brand, brand! » aanheffen. Terwijl de soldaten zouden komen toegeloopen om den gewaanden brand te blusschen, en wij naar het dek zouden dringen als om het doodsgevaar te ontkomen, zou de Duinkerkenaar, door ons omringd en verborgen, zich in zee laten glijden en voorbij de omheining naar wal pogen te zwemmen.

» De vermetele onderneming gelukte; zij kostte het leven aan een tiental onzer makkers; doch de Duinkerkenaar was weg, en wij moesten hopen dat hij den wal had bereikt. Hoe hij zijne zending volbracht, weet ik niet; maar dat ons vertoogschrift in het volle parlement was gelezen geworden, werd mij later door een Engelsch soldaat bevestigd, en de gevolgen bewezen het insgelijks.

» Twee maanden later zagen wij eene reeks geladene wagens binnen de omheining verschijnen. Wij werden beurtelings bij eskwaden opgeroepen en aan wal geleid. Daar kreeg elk onzer eenen halven zak aardappelen, eene zekere hoeveelheid boonen en wel twee hoedenvol zout. Dit was het gedeelte, zeide men, dat wij gedurende onze gevangenis te kort hadden ontvangen. — Gij kunt begrijpen, dat alles oogenblikkelijk en tegen bespottelijke prijzen aan de leveraars zelven werd verkocht; want waar konden wij toch met den voorraad blijven? Dan dien namiddag heerschte overvloed onder ons, en wij aten, als uit wraak, meer dan het behoefde; bovenal stortten wij het zout bij handvollen in ons eten. Of nu onze maag het overvloedig voedsel niet meer kon verdragen en of het zout er de oorzaak van was, des avonds lagen er in onzen ponton wel honderd met de koorts. Ik zelf had mij insgelijks onpasselijk gevoeld; ik meende echter dat het zou overgaan; maar gedurende den nacht verklaarde zich de kwaal met ongeloofelijk geweld in mij.

» Ik lag in mijne hangmat te beven, dat men het wel op twintig stappen kon hooren. Mijn broeder, die onder mij sliep, troostte mij door aanmoedigende woorden, doch ik hoorde hem bijna niet. Het scheen mij dat een gloeiend vuur mijne hersens verteerde. Ik ijlde : bij wijlen geloofde ik mij te Besançon; ik was kind en speelde voor de deur van het huis waar ik geboren ben; dan weder bevond ik mij op de *Ville de Bordeaux*, en voelde de boot in den afgrond zinken.....

» Eindelijk nam de koorts af; het gevoel keerde in mij terug en ik begon met klagende stem om water te roepen; want mijne keel scheurde van den heeten dorst. Mijn broeder, die over mijne hangmat gebogen lag, zeide deze woorden, welke ik nooit zal vergeten : « Arme Pierre, heb nog wat geduld. Ik zal oorlof vragen om tot den put te gaan; gij zult versch en koel water hebben in overvloed. Houd u stil en moedig; het ergste is voorbij. » Hij ging

weg; en dewijl hij niet terugkeerde, verblijdde mij de overtuiging dat hij het gevraagde oorlof had bekomen.

» Ik wachtte lang; mijne lippen kleefden aan elkander, de gloeiende adem zengde mij de dorre borst; ik hadde wel tien jaren mijns levens voor eenen beker water gegeven..... en mijn broeder kwam niet! Ik luisterde met overspannen aandacht. Eindelijk ontsnapte mij een zegekreet : ik hoorde iemand de trap afkomen en mijne hangmat naderen. Terwijl ik in de duisternis de bevende hand uitstak vroeg eene mij onbekende stem : « Pierre, zijt gij het? » En op mijn bevestigend antwoord, zeide de stem op bedrukten toon : « Uw broeder Paul is in den put gevallen. Eilaas! hij is verdronken; men heeft zijn lijk opgehaald en weggedragen. »

Uit de oogen van dengene die dit vertelde, sprongen stille tranen. Zijn aanhoorder stortte zijne ontroering en zijn medelijden door eenige treurige klachten uit.

« O, Laurent, dan had ik geen dorst meer, » ging de *contremaître* voort, « dan verliet mij de koorts, onder den noodlottigen slag! Ik sprong uit mijne hangmat en wilde naar boven. De soldaten grepen mij aan en dreven mij met geweld terug; ik worstelde evenwel totdat ik, uitgeput en half zinneloos, voor hunne voeten nederstortte. Het was gedaan. God weet waar het gebeente van mijnen armen broeder rust. »

« Arme Paul, arme Paul! » zuchtte de officier, « zulk een einde! »

« Het is gruwelijk, Laurent. Toen ik in de conscriptie viel, is hij vrijwillig soldaat geworden om mij te kunnen volgen. Onafscheidbaar hebben wij alles gedeeld : geluk en tegenspoed..... En zoo sterven! Ho, Laurent, ik geloofde dat een man geene tranen had; maar die herinnering doet mij telkens..... Neen, genoeg, zwijgen wij er van; het gaat mij nog door het hart als ware het gisteren geschied. Begrijpt gij nu, Laurent, waarom ik den Oceaan vaarwel zeg? Ik zou er zijn zonder mijnen broeder en alles op het

schip zou mij van hem en van het schrikkelijk ongeluk spreken. »

De officier schudde het hoofd met diepe droefheid en bleef eene wijl in gedachten verslonden. Dan, als wilde hij de samenspraak eene andere richting geven, vroeg hij :

« En zijt gij nog lang te Normancross gebleven? »

« Neen, » antwoordde de andere. « Eene maand daarna werd ik met vele anderen uitgewisseld. Mijn diensttijd was intusschen verloopen. 'k ben naar Antwerpen gekomen, en heb het ambt van onder-havenmeester op de timmerwerf verkregen. Ik mag hopen, dat ik mettertijd nog zal verhoogen en hier in deze stad mijn leven in vrede..... »

Er werd zachtjes op de deur geklopt.

« Binnen! » riep degene, die door den klop in zijne rede was onderbroken geworden.

Een man, gekleed als een matroos, waarschijnlijk een werkman der haven, trad glimlachend in de kamer, en sprak met den hoed in de hand :

« *Contremaître,* gij moet naar huis gaan. »

« Zoo, Lejeune, is er nieuws? »

« *Proficiat, contremaître,* een zoon is u geboren! »

De gelukkige vader sprong recht, en zich tot de deur wendende, zeide hij tot den officier :

« Kom, Laurent, ga mede. Mijn huis is klein; maar gij zult er onthaald worden als mijn broeder. »

« Op zulk oogenblik? » antwoordde de andere met eenen schertsenden lach. « Neen, het betaamt niet. Dezen namiddag zal ik u gaan bezoeken. »

« Het zij zoo. Ik woon slechts eenige honderde stappen van hier : in de Pompstraat, een winkeltje. »

« Bah, uwe klerken zullen het mij wel aanduiden. »

« Goed, goed, ik haast mij. Tot namiddag dus. »

En de *contremaître* liep ter kamer uit.

. . . . . .

Des anderen daags werd er in de Sint-Andries-kerk een eerstgeboren kind ten doop gebracht. Het wichtje was uit-

nemend klein en zwak; de baker, telkens dat zij het beschouwde, schudde het hoofd als wilde zij zeggen : « Het zal niet lang leven. »

Toen de pastoor den schedel van het arme lammeken met water besproeide, schreeuwde het echter even luid als een sterker kind..... en dit verheugde den *contremaître* zoo zeer, dat hij bij de doopvont helder glimlachte. Hij hoopte dat zijn zoon toch zou leven, aangezien hij zulke goede borst had.

Dit kind was ik zelf, Hendrik Conscience, de Antwerpsche jongen, die in lateren levenstijd u nog vele andere geschiedenissen heeft verteld.

I

De *contremaître* had den hemel vurig gedankt en zich verblijd, dat hem eenen zoon was geschonken geworden; doch allengs werd dit geluk hem eene bron van kommer.

Dewijl hij van 's morgens vroeg tot 's avonds laat op de timmerwerf moest zijn, kon hij slechts weinige oogenblikken aan het huiselijk leven toewijden. Met des te meer haast keerde hij des middags naar zijne woning, om er het noenmaal te nemen en tevens eenen vaderlijken blik op zijn kind te slaan; maar het wichtje lag zoo roerloos, het was zoo klein, zoo doorschijnend bleek waren zijne wangen, dat de *contremaître* telkens met angstige droefheid in het hart naar zijne bezigheid wederkeerde.

Het kind was reeds eenige maanden oud, en nog immer verkeerde het in den toestand dien de buurvrouwen kenmerkten door de woorden : « het hangt tusschen leven en sterven. » Dikwijls had de bedroefde vader den geneesheer geraadpleegd en hem gebeden, openhartig te zeggen wat er van zijn kind te verwachten was. In dezen geneesheer had hij een blind vertrouwen; het was een Franschman, met name Tartare.

Eindelijk, na vele maanden overweging, deed M. Tartare uitspraak over mijn lot, en zeide tot mijnen vader :

« Het kind is uitermate zwak; indien het niet onderweg bezwijkt, zal het ziek en kwijnend blijven tot zijne zeven

jaar. Bereikt het dien ouderdom, dan is er reden om te denken dat het zal blijven leven. »

De voorzegging van M. Tartare scheen zich te zullen verwezenlijken; want, ofschoon ik dikwijls op den boord van het graf verkeerde, het leven scheidde niet van mij.

Toen ik twee jaar oud was, kreeg ik eenen broeder, dien men bij den doop Jan Balthazar noemde. Wat mij aan lichaamskrachten ontbrak, had hij in ruime maat bekomen: hij was groot en zwaar. De baker en de buurvrouwen wenschten mijne moeder geluk, daar zij zeiden: « het is een jongen als een beer! »

Korts daarop bezweek de machtige keizer Napoleon te Waterloo. België werd met Holland vereenigd en vormde de grootere helft van het koninkrijk der Nederlanden.

De Franschen verlieten Antwerpen; de scheepstimmerwerf ging te niet, en mijn vader verloor zijn ambt van onder-havenmeester. Hij volgde zijne landgenooten niet naar Frankrijk; maar bleef met velen zijner gezellen te Antwerpen.

Een paar jaren daarna gingen mijne ouders een huis bewonen op den hoek der Borchtgracht en de Mattenstraat. Hier hield mijne moeder eenen tamelijk grooten winkel van kruidenierswaren, welke op korten tijd vele klanten won en goede winsten opleverde.

Mijn vader dreef velerlei handel en kocht en verkocht alles, waarvan hij eenig voordeel mocht verhopen. Zijn voornaam vak bestond echter daarin, dat hij oude afgekeurde schepen kocht en deze deed slechten, om de bouwstoffen ervan in het klein aan den man te helpen.

Eenen minderen tak zijner nijverheid moet ik hier in het bijzonder herinneren, dewijl hij, meer dan eenige andere omstandigheid, invloed op mijne toekomst heeft uitgeoefend.

De winkel mijner moeder verbruikte veel pondpapier, dit is te zeggen, papier van oude verworpene boeken, tot het plakken van zakjes en het gerieven der kruideniers-

waren. In den eerste trokken mijne ouders dit papier uit zekere magazijnen; bij den aangroei van den winkel oordeelde mijn vader, dat hij beter zou doen de oude boeken uit de eerste hand aan te koopen en er zelf handel in te drijven.

Zijne beslissing had voor gevolg, dat er van tijd tot tijd geheele wagens boeken voor onze deur werden gelost. Deze verstootene kinderen der wetenschap en der poezij, der waarheid en der dwaling, werden op onzen zolder tot eenen warklomp nedergestort.

Ik had den ouderdom van zes jaar bereikt, en alhoewel ik nog niet had leeren lezen, kon men mij met niets blijder maken dan met mij op den zolder tusschen de boeken te laten rondwroetelen. Dewijl mijne moeder en de oude meid in den winkel moesten zijn, en mijn vader om zaken van handel meest van huis was, voldeed men gewillig aan mijn verlangen. De val van den zolder werd toegelegd, en ik mocht naar genoegen gansche dagen alleen bij den boekenberg mij vermaken.

De gedrukte bladzijden der boekdeelen bleven even stom voor mij, als waren zij sneeuwwit geweest; maar er stonden zoo vele en zulke vreemde beeldekens in! — Wat mijne kinderlijke begeerte dus ontstak, en mij het spel en de wereld op onzen zolder deed vergeten, was de drift die alle jacht vergezelt : ik was op jacht naar beeldekens en prenten. Ook was er, eenige maanden later, geen enkel boek, of al zijne bladen waren, een voor een, onder mijn oog gegaan. Kwam er weder nieuwe voorraad, dan viel ik met verdubbelde haast en nieuwsgierigheid aan het werk, en hield niet op voordat ik tot het laatste prentje had gezien en lang bekeken.

Mijn vader had, op Zondagen en soms des avonds in de week, zich onledig gehouden met mij de letters te leeren; dit onderwijs had hij echter niet verder kunnen drijven dan de eerste beginselen der spelkunst. Meer dan eene sijlbe kon ik niet ontcijferen, en dan nog mocht zij slechts drie letters tellen.

Tusschen de prenten, welke ik, eenzaam op den zolder gezeten, onder het oog kreeg, waren er die ik uren lang met aangejaagde nieuwsgierigheid bleef bestaren. De meesten dezer stonden in boeken over natuurgeschiedenis, of zee- en landreizen, en droegen onderaan eenige woorden tot aanwijzing of uitleg der verbeelde voorwerpen.

Allengs gelukte het mij, door groote inspanning en door vergelijking van het vertoonde beeld met zijn opschrift, eenige woorden te spellen. Versterkt door eenen ongewonen weetlust, vorderde ik, tot mijne eigene verwondering, zoodanig in de spelkunst, dat ik eindelijk, zonder het zelf te weten, kon lezen, — beter ware het te zeggen, dat ik kon raden wat de meeste opschriften beteekenden.

Mijn lievelingsboek, omdat ik het meest eruit verstond, was een foliant met eene menigte groote platen van vreemde dieren, van wildemannen en menscheneters. Het droeg voor titel : *Johan Nieuwshofs gedenkweerdige Zee- en Landreizen, enz.*, Amsterdam, bij Jacob Meurs, 1582.

De voorzegging van den geneesheer Tartare was waarheid gebleven : ik was ziekelijk, mager en kwijnend; speelzucht ontstond er niet in mij. Terwijl mijn broeder op de straat liep en zijne lichaamskrachten door gedurige beweging ontwikkelde, of het huis met de galmen van zijnen luidruchtigen levenslust vervulde, zat ik stil in eenen hoek, omringd van mijne boeken met prenten, en wegdwalend in onbestemde mijmerij. Wanneer mijne moeder zich dan in den winkel bevond en alles rondom mij eenzaam was, poogde ik in mijnen droomachtigen geest de beelden die ik het langst had aangeschouwd, mij levend voor de oogen te tooveren. Zoo zag ik wildemannen, leeuwen, tijgers, olifanten voor mijn gezicht heenwandelen ; ik zag ze strijden, ik hoorde ze huilen..... En wanneer men dan het stille kind verraste, met eene uitdrukking van schrik of verwondering op het gelaat, vermoedde niemand wat er in zijne ziel omging, en men meende in de

beweegbaarheid zijner wezenstrekken slechts een gevolg van ziekelijkheid te zien.

Omtrent dien tijd ging het mij nog erger : langzamerhand overviel mij eene algemeene gebeenteverzwakking. Eerst vond ik moeite in het gaan en was genoodzaakt mij aan wand en stoelen te steunen; dan kreeg ik twee krukken en eindelijk moest men mij van de eene plaats naar de andere dragen.

Ik leed geene merkelijke pijnen; mijn geest bleef ongehinderd en ook het hart was mij gezond.

Nog herinner ik mij, hoe ik maanden lang, dag na dag, op eene tafel achter het venster lag uitgestrekt, met hoofd en lichaam op kussens, en hoe ik alsdan, in lijdzame droomerij, het oog naar buiten hield gericht en naspeurde wat er op de straat geschiedde.

Mijn broeder speelde daar onder mijn gezicht met de andere jongens der buurt; ik zag de reepen of hoepels voorbijwentelen, de ballen door de lucht vliegen, de knikkers rollen, de tollen draaien..... en toch, dit spel, dit vrije, dit blijde leven deed geen gevoel van nijd of begeerte in mij ontstaan. Ik was tevreden met mijn lot, en leefde, op mijne wijze, even vroolijk door het leven der verbeelding voort.

Mijne moeder was eene goede, liefderijke vrouw, met ranke gestalte en levendige oogen. Haar ziekelijk kind was haar lieveling; volgens de bestendige wet van het moederlijk gevoel, beminde zij het des te meer daar het lijdend was en hare bescherming in ruime maat behoefde. Al de oogenblikken, welke zij aan de bewaking van den winkel kon ontnemen, schonk zij haren armen zoon, die daar zoo ellendig achter het venster lag uitgestrekt.

Zij wist wat mij het meest kon verblijden : vertelsels moest ik hebben; en, al ware het dat ik eene zelfde geschiedenis honderd maal had gehoord, het deed er niets toe : zoo maar iets voor mijnen geest werd verbeeld of geschilderd, was ik tevreden.

Vooral eischte ik van die vertellingen, waarin spoken, duivels, tooverheksen, dieven en moordenaars voorkwamen, en dit had ik met alle kinderen gemeen.

Mijne moeder verkeerde in de smartelijke overtuiging dat ik sterven zou; en, om het gevreesde oogenblik voor mij te verzachten, sprak zij mij veel van den schoonen hemel daarboven, waar God de goede kinderen toelaat, en voor welks poort Sint-Pieter, met zijnen witten baard en den grooten sleutel in de hand, op schildwacht staat. Volgens hare beschrijving was het een groote lusthof vol groene boomen, van welke men naar believen de blozende vruchten mocht plukken; de grond was er onophoudend met duizende bloemen gesierd; er was van alle lekker eten in overvloed : men at er rijstpap met suikeren lepels; er vloeide een klaar water, en daarop dreven lieve bootjes om in te varen. Er was onverpoosd muziek, zang en vreugde. Nooit werd men er ziek; pijn kende men er niet. Men werd er zoo vlug als de vogelen; want men kreeg er vleugelen en men werd zelf een engeltje in den hemel.

De pracht en de blijheid van het betere vaderland, mij door mijne moeder voorgeschilderd met schitterende verven die mijn kinderlijk gemoed diep moesten treffen, ontstaken in mij eenen vurigen wensch om naar den hemel te gaan..... en, waarlijk, zoo mijn stervensuur alsdan ware verschenen, ik hadde ongetwijfeld mijn hoofd zachtjes op het doodkussen neergelegd, in de verzekering dat ik, daarboven in Gods luisterrijke woning, al de beloofde vreugde ging genieten.

Zoo jong als ik nog was, kende ik evenwel reeds de bijzonderste punten van mijns vaders geschiedenis; want hij insgelijks, wanneer hij te huis kwam vooraleer ik was ingesluimerd, moest mij vertellen van zijn wedervaren op zee, van zijne drie schipbreuken, van stormen en tempeesten, van Napoleon, van den oorlog en van de pontons te Normancross.

Dit deed hij in eene zonderlinge taal : zoo iets half

Vlaamsch en half Fransch, dat de buren en klanten dikwijls deed lachen, doch ik was er aan gewend als aan eene natuurlijke spraak.

Een diep gevoel van het schilderachtige bezat mijn vader: hij kon schoon vertellen en legde mij alles in zijne kleurvolle zeemanstaal met zulke kernachtige klaarheid uit, dat ik uren lang met gapenden mond op hem luisterde, en soms, bij het verhaal van eenen zeeslag of van eene schipbreuk, lag te beven van angst of van medelijden.

Op eenen Zondag kwam mijn vader des avonds te huis van eene wandeling naar buiten; hij bracht in zijnen zakdoek eene jonge raaf, met doorschoten vleugels, welke de baas van het Laag Palingshuis hem had gegeven. Hij wilde den vogel in eene kooi zetten en hem leeren klappen; doch nauwelijks had ik het dier gezien, of het moest mij worden afgestaan.

De raaf werd allengs mijn boezemvriend. Geen enkel oogenblik mocht ze mij verlaten; den ganschen dag sprak ik haar aan, gaf haar van allerlei aas, dat ze liefst had, en leerde haar kleine voorwerpen mij brengen of andere kunstgrepen verrichten. Voor ons beiden was de tafel, die mij bij dage tot ziekbed verstrekte, eene geheele wereld van genoegen en vriendschap. De vogel genas spoedig en scheen mij dankbaar; hij kuste mij wanneer ik het hem gebood, hij legde zich op mijne borst, bij het minste teeken, en bespiedde op mijn gelaat wat ik hem wilde zeggen.

Zeer dikwijls, wanneer de raaf het hoofd ter zijde legde en met een harer zwarte, beweegbare oogen in mijne oogen blikte, ontstond in mij het denkbeeld, dat de arme vogel verstand had en dat hem niets dan de spraak ontbrak, om mij zijne gewaarwordingen mede te deelen.

Des avonds, na mijn insluimeren, droeg men mij naar boven op een slaapkamerken; de raaf moest mij volgen: hare kooi hing nevens mijn bed. In den eerste bracht men den vogel mij achterna; doch later was hij mij zoozeer

verkleefd geworden, dat hij vanzelve de trap ophuppelde om met mij slapen te gaan.

Ik naderde tot mijne zeven jaar, en, genas ik nu niet spoedig, dan zou ik sterven, zooals de geneesheer Tartare het had voorzegd.

Ofschoon sedert twee maanden eenige beternis in mijnen toestand zich had opgedaan, zagen mijne ouders met vrees het noodlottige tijdstip naderen. Welhaast echter verblijdde hen de hoop, dat ik den dood zou ontsnappen. Zij bevonden namelijk dat ik allengs sterker op mijne beenen scheen te worden, en dat de zittende houding mij niet meer zoo spoedig vermoeide; ja, mijne moeder verraste mij zelfs eens des morgens, toen ik alleen uit mijn bed gekropen was en met mijne prentenboeken en mijnen vriend de raaf bij het venster zat.

Het was de aankondiging van den terugkeer mijner krachten : eenige maanden later kon ik zonder hulp in de nabijheid onzer woning op de straat gaan; en zoo herstelde zich mijne gezondheid langzamerhand geheel. Sterk werd ik evenwel niet; tusschen mij en mijnen broeder bleef immer hetzelfde onderscheid bestaan : onze speelgenooten noemden hem *de dikke* en mij *de magere* van den hoek.

Beiden werden wij ter school gezonden bij meester Van Rotterdam, wiens naam ik hier nederschrijf, omdat zijne beide zonen tusschen de warmste verdedigers der moedertaal gerekend worden en de nationale Letterkunde met geluk beoefenen.

Meester Van Rotterdam meende in mij eene merkbare vatbaarheid tot leeren te ontdekken, en holp mij met bijzondere zorg, in korten tijd, door de mindere klassen.

De denkkrachten welke ik in mijne eenzaamheid had verzameld, kregen nu eene gewisse toepassing. Ik leerde zonder moeite; en daar ik in de voorliefde mijns meesters eene machtige drijfveer vond, liep ik de meeste jongens mijner jaren vooruit.

Deze leerzaamheid verblijdde mijne ouders zeer, en wel-

licht droomden zij dan reeds van mijne toekomst. — Mijne arme moeder toch zou mij niet tot man zien opgroeien!

Een jaar vroeger was mij een zusterken geboren, dat korts daarop was gestorven; mijne moeder had er eene schrikkelijke ziekte van behouden : de tering ondermijnde haar leven.....

Op eenen morgen dat ik, door een druk gaan en komen in ons huis, vroeger dan naar gewoonte was ontwaakt, stond ik met mijnen broeder uit den bedde op en wij gingen beneden. Mijn vader zat met de handen voor de oogen te weenen; de dienstmeid snikte luid. Wij, niet wetende wat er was geschied, begonnen van benauwdheid te kermen.

Eene zuster mijner moeder greep ons bij de hand en leidde ons in eene andere kamer. Daar zag ik mijne moeder te bed liggen, met de oogen gesloten; de roosvervige blos, eigen aan hare ziekte, stond nog op hare wangen; haar gelaat was zoo rustig en kalm, dat ik het nooit milder had gezien.

Toen onze moei, in tranen smeltende, ons zeide dat onze moeder dood was, en wij haar tot vaarwel eenen laatsten kus geven zouden, begreep ik niet wat zij meende. Ik kon niet beseffen dat mijne moeder, — daar nog zoo levend onder mijne oogen, — reeds in den hemel kon zijn en wij ze nooit meer op aarde zouden zien.

Weenende omdat men ons verschrikte, legden wij den afscheidskus haar op den kouden mond, en werden door onze moei weggeleid naar hare eigene woning. Daar poogde men mij een klaar denkbeeld van het woord *dood* te geven; maar mijn geest weigerde de droeve overtuiging te aanvaarden. Zooals ik mijne moeder had gezien, was de dood slechts een rustige slaap, waaruit men moet ontwaken; en ik hield mij verzekerd dat ik haar weder te been zou vinden zoohaast men mij zou toelaten naar huis te gaan.

Toen onze moei, drie dagen later, ons naar onze woning leidde, was het om de doodbaar naar de laatste rustplaats te vergezellen.....

Het gezicht der kist waarin mijne moeder opgesloten lag, deed mij sidderen; er zonk eene halve bewustheid mij in den boezem en ik stortte stille tranen, die nu uit de bron mijner eigene gewaarwordingen vloeiden. Mijne ontsteltenis klom en benauwder klopte mijn hart onder den geheimzinnigen indruk der lijkzangen in de kerk....., maar toen ik op Stuivenberg de doodkist in den grond zag zinken en de aarde er op hoorde nederploffen, dan daalde insgelijks in mijnen boezem de schrikkelijke overtuiging dat de dood een afscheid is zonder terugkeer.

Men nam ons van het graf weg en zette ons in eene koets, die ons naar huis voerde.

Gelukkiglijk dat de Schepper de kinderziel eene groote beweegbaarheid heeft gegeven, en haar derwijze heeft gemaakt dat zij de indrukken, hoe diep ook, niet lang in hunne volle kracht behoudt. Mij ging het volgens deze natuurwet : allengs verzwakte in mij deze pijnlijke herinnering, en kwam het beeld mijner moeder nog veeltijds voor mijne oogen zweven, ik zag haar niet in den dood, maar in het leven, zooals zij mij had bemind, gekoesterd en verzorgd. Dreef mijn geest in diepe mijmerij, dan droomde ik hoe zij daarboven in den hemel bij God was, en te midden der engelen in den schoonen lusthof rondwandelde.

De raaf, eenigen tijd verzuimd, werd weder mijn voornaamste tijdverdrijf. Niet zoohaast keerde ik des middags uit de school naar huis, of ik haalde mijnen geliefden vogel uit de kooi en liep er mede op de straat, waar jongens en bejaarde lieden hem bewonderden; want hij bracht weggeworpen voorwerpen terug en volgde mij, als een hond, waar ik ging. Vliegen kon het arme dier niet, dewijl het eenen gebroken vleugel had.

Nevens de straat waar wij woonden, lag eene opene rui, de Borchtgracht genoemd; deze vliet was in gemeenschap met de Schelde, en had ebbe en vloed als deze stroom. Tweemaal daags was het water er tot zeven of acht voet diep.

Het gebeurde, zekeren middag, dat ik op de kelderval onzer woning met mijne raaf op den schoot zat. Eensklaps komt er een groote hond voorbij; de verschrikte raaf springt mij van den schoot, en, door den hond voortgedreven, nadert zij de gracht, waarin het water op zijne volle hoogte stond. Ik loop kermend den vogel ter hulp; doch daar zie ik hem in het water vallen en bij de oppervlakte met de vlerken slaan, terwijl zijne stem klagend mij in de ooren kwaakt. Zonder te weten wat ik doe, spring ik van boven den wal in den vloed, en zink naar den grond.....

Mij heugt nog hoe ik eene wijl onder het water wroetelde en worstelde, en hoe ik mij voelde sterven....., tot dat alle bewustzijn mij ontging.

Men had mij echter gered : een jongen uit de buurt had naar mij geduikeld, en mij, buiten kennis, uit de gracht opgehaald. Deze redder, evenals de andere jongens onzer wijk, had eenen bijnaam; hij hiet : *Klontje vergif*, omdat zijn vader de bedorvene koffieboonen, den rijst en andere waren, welke door matrozen en arbeiders uit het stinkende ruim der schepen werden verzameld, opkocht, waschte, verfde en droogde, en ze, dus vervormd, aan de kleinere winkels verschacherde.

Toen ik onder mijns vaders behandeling weder tot mij zelven kwam, en na eenige oogenblikken mijn geheugen terug kreeg, was het gevaar, waarin mijne raaf zich had bevonden, de eerste gedachte die met klaarheid in mijnen geest oprees. Eilaas! Klontje vergif, mijn redder, stond met zijne druipende kleederen in ons huis en hield mijnen beminden vogel in de hand : het arme dier was verdronken; zijn hoofd en vlerken hingen slap neder.

Ik kermde zoo bitter en zoo luid om mijnen vogel, dat mijn vader het lijk der raaf deed wegdragen; mij legde hij onder zware dekens in mijn bed.

Des anderen daags was ik weder te been. Ik bleef eenigen tijd treurig, doch welhaast verzwakte mijn wee over

het verlies van den vriend, die gedurende mijne kwijnziekte mijn zoo troostend had ter zijde gestaan; en slechts wanneer iets mij er gelegenheid toe gaf dacht ik nog met innige smart aan de raaf.

Mijn vader had ten onzen opzichte een eigen opvoedingsstelsel, dat hij waarschijnlijk uit boeken van dien tijd had overgenomen. Hij geloofde namelijk dat men een kind, eenen zoon bovenal, zijne lichaamskrachten en tevens zijn denkvermogen door eigene en vrije oefening moet laten ontwikkelen en versterken. Ten gevolge van dit grondbeginsel mochten wij, na onze schoolplichten te hebben vervuld, doen wat wij wilden en loopen en dwalen naar lust, binnen en buiten de stad.

Elken avond zat ik met de jongens der buurt, — waaronder velen van de allergeringste standen, — op de kelderval onzer woning. Daar werden dan vertelsels verteld. Men doet *strooiken-trek*, wie het eerst zou beginnen, en voorts had elk zijne beurt.

Recht voor ons lag de Borchtgracht; aan onze linkerzijde verbergde zich de woelige straat; aan onze rechter hadden wij eene korte stege, langswaar wij over den Scheldestroom konden heenzien, terwijl het laatste avondpurper op den verren gezichteinder allengs in het nachtelijke donker wegsmolt.

Op dezen keldermond kwamen beurtelings de alleroudste volksoverleveringen zich mededeelen aan het wordende geslacht; want de vertelsels waren slechts de herhaling der geschiedenissen, welke de jonge knapen van hunne ouders of van hunne grootmoeder hadden gehoord. Wanneer ze niet voortkwamen uit de oude volksletterkunde, welke, deerlijk misvormd, jaarlijks in de *Blauwboeken* werden herdrukt, dan waren zij meest gehecht aan een of ander gebouw of straat der stad zelve. Enkele malen schenen zij slechts een louter verdichtsel te zijn, door menig vader tot vermaak zijner kinderen uitgevonden.

Het spreekt vanzelve dat spoken, tooverheksen, duivels en allerlei bovennatuurlijke wezens en uitwerksels daarin eene voorname plaats moesten bekleeden. Van het nationale spook, of beter gezegd van den plaaggeest der Antwerpenaars, de *Lange Wapper* genoemd, werd bijna elken avond eene of andere booze of listige daad verhaald.

Dat ik, ten aanzien van mijnen minderen ouderdom, een der beste vertellers was, is niet verwonderlijk, dewijl ik, om zoo te zeggen, met vertelsels en geschiedenissen van allen aard, gedurende mijne lange ziekte, was gespijsd geworden. Ook was destijds de roem van goed verteller, welken ik tusschen mijne speelmakkers genoot, mijn hoogmoed en mijne blijdschap.

Des Zondags kreeg ik vier centen; deze dienden onveranderlijk om naar den *poesjenellenkelder* te gaan. Men zou zich bedriegen, indien men ging denken dat deze vertooningen in het minste geleken naar het marionettenspel in andere steden of landen.

De poesjenellenkelder behoort tot die dingen, welke vroeger ons eigen volksleven samenstelden en nu reeds, onder den druk der nieuwere beschaving, zijn verloren gegaan. Het is daarom en tevens om den durenden invloed welke dit eenvoudig kindertooneel op mijnen geest heeft nagelaten, dat ik de beschrijving van den voornaamsten poesjenellenkelder ga beproeven, ja, zelfs eene zijner vertooningen zal pogen aanschouwelijk voor te stellen.

Men verbeelde zich eenen grooten overwelfden kelder, met ziltige muren en waarin nooit het daglicht is gedaald. Daar, op den vochtigen vloer, zijn vele dwarse planken, in vorm van banken opgeslagen. Deze zitplaatsen zijn door letters in drie vakken verdeeld. Het dichtste bij het tooneel is de eerste plaats, waarvoor men vier centen betaalt; daar achter de tweede, die slechts eenen halven stuiver kost, en gansch naar achter, het *Uilenkot*, waar ieder wordt toegelaten die slechts eenen enkelen cent kan besteden.

In het diepe einde van den kelder is een vierkant gat, als een ovenmond, voor hetwelk een stuk grof vischnet is gespannen, tot het afweren van appelschellen en nootschalen, waarmede het geëerd publiek niet zelden de houten acteurs naar het hoofd werpt. Het is de *avant-scène*, en het geschilderd voorschoot dat er achter hangt is de ophaaldoek.

Op dit voortooneel branden drie dikke roetkaarsen; zij vormen, met de smookige blikken lamp die aan den muur van den kelder hangt, het geheele verlichtingsstelsel van dezen schouwburg.

Een kwaart uurs voor dat men beginnen zal, — bovenal wanneer men *Doktor Faustus* of *Ourson en Valentijn* vertoonen moet, — is de kelder zoodanig opgevuld, dat men, bij gebrek aan plaats op de banken, er langs den wand letterlijk op elkander schijnt te staan.

In het midden, tegen den muur, staat een immer zuurziende man met eene lange roede of wisch in de hand. Hij verbeeldt hier de politie van het theater en slaat de ruststoorders zeer onzacht tusschen hoofd en schouders.

Aan den voet van de trap zit eene oude vrouw, met eenen korf aan elken arm; zij verkoopt appelen, noten, smoutebollen, krabben, harde eieren en lekkerkoek, en zij vervult hier de plaats van *restaurant du théâtre*.

Het stuk dat men spelen zal, is de bekende volkssage *Genoveva van Brabant*.

Eene lange wijl stampt het welwillend publiek met de voeten; en dewijl de holleblokken of klompen er in groote meerderheid tegenwoordig zijn, heerscht er in den kelder zulk oorverdoovend lawaai, dat men het gefluit en geschreeuw bijna niet hoort.

De man met de roede houdt zich stil : fluiten, stampen en tieren, voor dat de doek opgaat, is een recht dat ook hier het publiek wordt toegekend.

Eindelijk, de doek gaat in de hoogte. Er komt een oogenblik stilte in den kelder; doch evenras ontstaat er een

gemor van verwondering; vele stemmen roepen op den toon der verbazing :

« Oh! hoe schoon! hoe schoon! »

« Stilans (1)! » roept de man met de roede.

Op het tooneel staat eene vrouwelijke poesjenel met eene gulden kroon op het hoofd; een mantel van rood fluweel sleept haar achterna; haar keurslijf is van blauwe zijde met zilveren looverkens; hare gansche kleeding, haar hoofd en hare armen glinsteren van gouden stipjes en glazen paarlen. Het is Genoveva, die sedert hare laatste verschijning geheel is herschilderd en in nieuwe kleederen is getooid.

Nadat zij, onder de bewonderende blikken der aanschouwers, zich vijf of zesmaal heeft rondgedraaid om zich voor en achter te laten bekijken, worden hare armen, bij middel van draden, eenige malen opgeheven : dit wil zeggen dat zij gaat spreken.

Zij heeft eene stem als eene zestigjarige vrouw, die een jong meisje nabootst; doch evenals op grootere tooneelen, is hier alles *conventie*, en het publiek is van goeden wil.

Genoveva spreekt van haren lieven man, den palatijn Siegfried, en laat de aanhoorders, onder veel beklag, verstaan dat hij vertrokken is, om tegen de Sarazijnen te gaan vechten. Zij valt geknield neder voor een kruis, heft de handen ten hemel, en bidt zoo vurig en zoo roerend, dat het publiek in den kelder algemeen begint te snutten en te zuchten..... »

Golo, de hofmeester van Siegfried, verschijnt voor Genoveva en wil haar tot kwaad verleiden. Zijne vleiende en arglistige taal doet het publiek in verontwaardiging ontvlammen.

« Schobber! » mompelt er een. « Valsche schelm! » zucht een tweede. « Stampt hem van het tooneel, den venijnigen verrader! » roept een derde.

(1) Het gerabraakt Fransch woord *silence*.

« Stilans daar op het Uilekot! » beveelt de man met de roede.

Genoveva, in haar eergevoel gekrenkt, doet eene plechtige wederspraak tegen den boozen Golo. Zij zegt dat zij Christene is en vorstenbloed in de aderen heeft : zij scheldt den hofmeester voor een meineedige, voor eene slang, en eindigt met de bekende uitroeping :

« Wel, zoo dan! Nog al schooner! Wie meent gij dan dat ik ben, leelijke valscharis? »

Het publiek klapt in de handen; want, zeker, Golo zou van schaamte moeten gaan loopen, zoo treffend zijn Genoveva's woorden.

Evenwel de hofmeester zwicht niet voor de verwijtingen der gravin; integendeel, hij bedreigt haar met zijne wraak en zegt dat hij Drago, den jongen kok, en Genoveva zelve van misdaad bij Siegfried zal beschuldigen.

« Ja, koppige vrouw, » roept hij uit, « gij zult nog voor mijne voeten kruipen en mijn medelijden afsmeeken; maar ik zal onbarmhartig zijn en gij zult schandelijk sterven! »

« Daar, gij valsche schobbejak! » roept eene stem uit het achtereinde van den kelder, en te zelfder tijd bonst een halve appel tegen het vischnet, dat voor het tooneel gespannen is.

Genoveva en Godo verdwijnen. Er treedt een poesjenel op, bijna gekleed als een Antwerpsch werkman, en met een aangezicht dat altoos lacht, zelfs wanneer hij weenen moet. Het is Snoef, de vieze, de kluchtige Snoef.

Deze poesjenel treedt in alle stukken op en verlevendigt de tusschenpoozen met kwinkslagen en geestige zetten. Hij is het die tot het publiek spreekt, wanneer er iets aan te kondigen is; en hij vervult hier de dubbele plaats van hansworst en van *régisseur du théâtre*. Bertrand is een andere snaak, met de meer ernstige geestigheden gelast.

Nu begint Snoef met zijne lachende tronie een streng

sermoen over het werpen van appelen en nootschalen; dan doet hij vele kwinkslagen over den boozen Golo, en belooft dat Ons Heer den leelijken schelm in het einde wel zal vinden.

De doek valt, het tweede bedrijf is uit.

Van alle kanten hoort men tot de oude vrouw roepen : « *He, Krabbe-Mie,* voor eenen cent appelen!..... Langs hier twee smoutebollen!..... Voor eene duit noten!..... Eenen kluppelkoek op het Uilekot! »

En zoo duurt het totdat, na lang gestamp der klompen en hevig gefluit, de doek weder wordt opgehaald.

Het tooneel verbeeldt een bosch. Siegfried, met eene lange sabel in de vuist, doet eene driftige aanspraak tot het Christen leger, dat uit vier poesjenellen bestaat, waartusschen men Snoef en Bertrand kan herkennen. Men heeft hun ieder een sisser of *fusée* aan de hand gebonden. Zij woelen, keeren en zwaaien de armen : dit wil zeggen dat zij snakken naar den veldslag. Er zal geschoten worden, dit zal een leven gaan zijn!

De vijand is daar! Vijf poesjenellen met tulbanden op het hoofd en eene gulden halfmaan op de borst, verschijnen onder groot getier; een hunner is Abderama, koning der Sarrazijnen. Hij strijdt tegen Siegfried, terwijl de andere poesjenellen in groote verwarring heen en weder door elkander worden geslingerd.....

Eene volledige stilte heerscht in den kelder; het publiek hijgt van vrees en ontsteltenis. Wie zal er overwinnen? De Christenen of de heidenen?

Eensklaps beginnnen al de *fusées* vuur te spuwen en vervaarlijk te sissen; eene breede hand steekt van boven eene pistool op het tooneel; de ontzettende knal van het wapen vereenigt zich met de losbarsting der sissers.....

De kelder is vol rook : men ziet het tooneel niet meer; het publiek is bijna versmacht en doet niets dan hoesten en kuchen; maar men lijdt verduldig, want voorwaar, de hevige aandoening is de pijn wel waard.

Eindelijk, de rook van het buskruit is opgeklaard! Abderama en zijne vier Sarrazijnen liggen, om zoo te zeggen, in hun bloed te zwemmen. Snoef en Bertrand roepen victorie en stampen de Turken tusschen de schermen.....

Er komt eene poesjenel, die zegt dat het zweet van haar aangezicht stroomt. Zij geeft Siegfried eenen brief van Golo, waarin deze Genoveva en den jongen Drago van eene wraakroepende misdaad beschuldigt. Siegfried ontvlamt in toorn en slaat een oogenblik met zijn zwaard tegen de boomen. Dan zendt hij den bode terug naar Golo, met bevel om Genoveva en Drago zonder uitstel te doen dooden.

Reeds is de doek gevallen, en toch duurt de stilte in den kelder voort. Het wreed bevel heeft de aanschouwers met droefheid vervuld; en dewijl het zoo eensklaps op de blijdschap der overwinning is gevolgd, heeft het iedereen met pijnlijke onttoovering getroffen.

In het derde bedrijf ziet men Genoveva met haar kind, den kleinen Benoni in de armen, op eenen toren gevangen zitten. Zij beklaagt den dood van den onschuldigen Drago, die reeds is vermoord geworden. Terwijl zij in hare klachten voortgaat, komen twee mannen, met zwaarden in de vuisten, haar zeggen dat zij mede naar de wildernis moet, waar men haar en haar kind het hoofd zal afslaan.

Scherp gefluit klinkt boven het tooneel; een half dozijn handen verschijnen, de schermen worden in de hoogte geheven, en, in stede van eene gevangenis, ziet men nu een donker woud. Het was eene verandering in het gezicht, un *changement à vue.*

Genoveva komt daar aangesukkeld, met haar kind, tusschen de moordenaars. Een dezer wil het arme lam het hoofd klieven; maar Genoveva valt op de knieën, steekt de bevende armen uit en smeekt om eerst te mogen sterven.

Het publiek begint tranen te storten en zoodanig te hoesten en te snorken, dat de vertooning, door het luid-

ruchtig medelijden der aanhoorders en door het geroep : « Stilans! » van den man met de roede, eenige oogenblikken wordt onderbroken.

Het liefdevol gebed van Genoveva heeft de moordenaars getroffen; en, wanneer deze wreede beulen zelven zeggen, dat zij van deernis moeten weenen, vloeien de tranen van het goedhartig publiek als beken op den vochtigen vloer des kelders.

Een schreeuw van gelukkige verrassing ontstaat : de moordenaars schenken de gravin en haar kind het leven, op voorwaarde dat zij deze wildernis niet zullen verlaten. — Het doek valt.

Vierde bedrijf. Het is half duister op het tooneel. Siegfried ligt op zijne bedstede te slapen en droomt van vervaarlijke dingen. Zijn geweten verwijt hem zijne lichtgeloovigheid en beschuldigt hem met den dood zijner onnoozele echtgenoote. Eensklaps verschijnt er een spook voor zijn bed; het is eene poesjenel, met een doodshoofd en met eenen witten lijkdoek op den rug.

Men zou het gegons eener wesp in den kelder kunnen hooren; het publiek siddert van angst, aller aangezicht is bleek, op veler voorhoofd glinstert het koude zweet der vervaardheid.....

Het spook is de geest van den vermoorden Drago, en het dreigt Siegfried met den vinger. De graaf schiet wakker en wrijft zich de oogen. Daar de geest tusschen de schermen is verdwenen, ziet hij niets meer, en legt zich weder te slapen; maar nauwelijks is hij ingesluimerd, of het spook verschijnt opnieuw. Zoo wordt hij geplaagd tot den morgen. Hij meent dat het slechts een droom is geweest, en wil op jacht gaan, om zich wat te verzetten.....

Men fluit voor de tweede verandering in het gezicht : het tooneel verbeeldt een bosch met eene spelonk.

In deze spelonk zit Genoveva met hangende haren; de kleine Benoni speelt nevens haar met eene tamme hinde; hij is gekleed met een stuk schapenvacht. Genoveva leert

haar kind bidden. Een engel daalt uit den hemel en brengt de ongelukkige vorstin haar dagelijksch voedsel. De hinde verdwijnt in het woud.

Na een oogenblik hoort men gerucht en geroep van jagers. De hinde komt naar de spelonk geloopen; een pijl steekt haar in den schouder. Siegfried, die haar heeft gekwetst en haar nazet in hare vlucht, verschijnt eensklaps, en blikt verbaasd op Genoveva en haar kind, welke hij voor wilde menschen aanziet.

Er volgt eene verklaring; Siegfried herkent zijne betreurde echtgenoote en zijnen zoon en wordt van hunne onschuld overtuigd. Hij vraagt vergiffenis en sluit welhaast moeder en kind met de uiterste blijdschap op zijn kloppend hart. Men hoort hen drie of vier klinkende kussen wisselen. Over de wangen der aanschouwers lekken stille tranen van medegevoel : men is God dankbaar, dat hij de deugd zegevieren laat!

Ondertusschen komen de andere jagers toegeloopen; de booze Golo is met hen. Zoohaast verschijnt hij niet voor Siegfried's oogen, of deze ontvlamt in woede en hakt hem het hoofd af, terwijl hij uitroept :

« Ga, leelijke booswicht, venijnige slang, verschijn voor Gods rechterstoel en geef daar rekenschap over uwe verfoeilijke valschheid! »

Ha, de ondeugd werd gestraft, de verrader sterft!..... Nu barst onder het ontroerd publiek een algemeen handgeklap los; men roept als uit éénen mond :

« Bravo, bravo, hoerah! dat is goed! Het is wel besteed, de smerige schobbejak! »

Genoveva en Siegfried worden terug geroepen en met toejuichingen overladen.

Snoef treedt op en beheerscht het gerucht door de volgende aankondiging :

« Het is om de liefhebbers te bedanken tot op een andermaal. Donderdag toekomende, zal er vertoond worden *Jan van Parijs of de Ridder met de Zwaan,* en Zondag

daaropvolgende *Doctor Faustus*, die zijne ziel aan den duivel heeft verkocht, met schoone schermen en eenen splinternieuwen duivel. Zeg het voort. »

Iedereen springt recht om den kelder te verlaten, en terwijl men zich bij de trap te pletteren dringt, hoort men op de straat reeds schreeuwen :

« De jongens van het Schipperskwartier!..... Mannen van het Schelleken!..... Sint-Jacobs vooruit!..... De Paardenmarkt langs hier!..... Wie gaat er naar de Vuile rui? »

Om een echt denkbeeld van den eigen aard dezer vertooningen te hebben, hoeft men te weten, dat elk *acteur* zijne rollen zelf schept en naar believen verandert, zoo maar de algemeene draad op de bekende daadzaken van het vertelsel uitloopt; en, dewijl het onderwerp meest uit de volksromans der Blauwboeken is genomen, moeten de acteurs door eigen vernuft het treurspel er uit samentrekken.

De sprekende tooneelisten zijn werklieden uit de buurt, die gedurende de week een ambacht uitoefenen, en op den Zondag avond nog eenige stuivers met het poesjenellespel verdienen. Veeltijds zijn zij geheel ongeleerd en, in alle geval, zeer ruw van taal; maar men heeft ze evenwel uitgekozen tusschen degenen, die meer dan anderen aanleg of talent voor het tooneel bezitten.

Daaruit spruit, dat hun spel het eigenaardige, het natuurlijke der ongekunstelde waarheid aanbiedt, hoedanigheden die vele grootere tooneelen niet zelden ontbreken. Deze eenvoudige natuurkinderen leenen aan koningen, helden en vorstinnen dezelfde driften en gemoedsbewegingen, welke in hunnen eigen werkmansboezem berusten; en, of zij het wel geheel mis hebben, is niet zeker. Althans, dit zij ten lof van den armen poesjenellenkelder gezegd, dat op zijne planken de vorsten, helden en heldinnen nooit ophouden van wezenlijke menschen te zijn.

Misschien is mijn gunstig oordeel over den poesjenellen-

kelder slechts een overblijfsel der voorliefde mijner kindsheid. Het is mogelik dat, indien ik nog eens zulke vertooning mocht bijwonen, mijn gelouterde kunstzin zich diep gekwetst zou voelen, en ik met minachting zou nederzien op de grove tafereelen, die mijne eenvoudige ziel vroeger zoo diep konden boeien en ontroeren.

Gedurende twee jaren ging ik aldus elken Zondag, en somtijds ook den Donderdag, naar den voornaamsten poesjenellenkelder, alsdan in de Boomgaardstraat zich bevindende.

Dewijl men er meest onderwerpen vertoonde uit de verzameling volksverhalen, — die men Blauwboeken noemt, omdat zij onfeilbaar met eenen blauwen omslag zijn ingenaaid, — werd mijne aandacht op deze boeken gekeerd. Al het geld dat ik met Nieuwjaar en op ieder der vier hoogtijden van mijne oomen, moeien en nichten kreeg, werd naar den winkel van Thys, op de Vlasmarkt gedragen, om er uitgewisseld te worden tegen *Fortunatus borze, Reinaard de Vos, Ourson en Valentijn, Malegys, de Ridder met de Zwaan, de Vrouwenpeirle, de Vier Aymonskinderen, enz.*

Mijn broeder en ik, wij gingen nog immer ter school bij meester Van Rotterdam; ik kon tamelijk goed lezen in het Nederlandsch en in het Fransch, en wist daarenboven van andere dingen zooveel als een tienjarig kind met een ongewoon sterk geheugen kan weten.

Dewijl in uiterst teer van leden en klein van gestalte was, moest ik in lichamelijke kracht voor al mijne gezellen onderdoen; mijn broeder, ofschoon hij twee jaar jonger was dan ik, was mij in al onze twisten onvermijdelijk meester. Daaruit ontstond in mij eene innige zucht naar vrede en eene opmerkelijke ingetogenheid. Ik kon niet begrijpen, hoe de jongens, — of, wil men, de menschen, — onvriendelijk jegens elkander kunnen zijn. Had men mijne voorschriften willen volgen, voorwaar er zou in onze buurt niets dan liefde en genegenheid geheerscht

hebben. Ik wist nog niet dat de sterke altijd oorlog zoekt, omdat er voor hem roem en voordeel in te vinden is, terwijl de zwakke naar vrede haakt, uit vrees dat hij in den oorlog zal bezwijken.

Mijne gewone speelmakkers waren de straatjongens van het Schipperskwartier, dit is te zeggen, sterkgespierde en uiterst ruwe gezellen. Niet zelden keerde ik van het spel met een blauw oog of eenen bloedenden neus terug. Mijn vader, voor allen troost, berispte mij over mijne blooheid, jaagde mij terug de straat op en wakkerde mij aan, om zonder vrees tegen den vijand te staan.

Ik was echter doof langs dien kant; vele dergelijke pogingen waren te slecht voor mij uitgevallen. Er groeide allengs in mijn hart een zeker gevoel van menschenvrees, dat mij met schuchterheid de oogen deed nederslagen, wanneer men mij in het aangezicht schouwde.

Van alle andere gevaren, van alle andere dingen, was ik niet vervaard. In den Scheldestroom was ik eene waterrat; op het ijs deed ik wat geen mijner gezellen durfde bestaan; moest er geklommen worden met kans van den hals te breken, het was altijd *de magere van den hoek*, die het haantje vooruit zou zijn, en men noemde hem bij zulke gelegenheid spottenderwijze de held.

Dat er van mijnentwege veel uithangerij in deze stoutheid was, zal ik niet ontkennen; maar verwonderlijk blijft het echter, dat ik tegenover den mensch nooit het durfde wagen, de minste helderij te beproeven en als een bloodaard voor de minste bedreiging mijner gezellen zwichtte.

Ofschoon ik later, als man, mij van deze menschenschuwheid grootendeels heb gebeterd, voel ik nog dikwijls dat deze springveer hare kracht op mijn doen en laten uitoefent.

Het is eene natuurwet : zooals het kind was zal de man zijn. Het *ego*, het *ik*, voor zooveel men alleenlijk de inborst

bedoelt, is niets anders dan het geheel der indrukken, die men in zijne kindsheid heeft ontvangen; en, hoezeer eene latere opvoeding en latere omstandigheden den uiterlijken mensch wijzigen, het kind blijft immer van binnen in hem voortleven.

II

Toen ik den ouderdom van tien jaar bereiken ging, ontstond eensklaps in mijns vaders geest het voornemen, om het stadsleven vaarwel te zeggen en ergens in de velden geheel afgezonderd te gaan wonen.

Er is, niet verre van de oude vestingwerken, buiten Antwerpen, eene streek die men de Groenen hoek noemt. Nu zijn daar vele huizen gebouwd en de ijzeren baan loopt er door; maar te dien tijde stonden er slechts drie of vier hovenierswoningen, op groote afstanden van elkander. In deze streek kocht mijn vader eenen tuin, die met eene dikke doornhaag als met eenen muur was omringd.

Met eigene handen en slechts geholpen door eenen werkman der voormalige Fransche timmerwerf, Lejeune genaamd, bouwde hij op dien grond eene soort van kluis, die ons voortaan tot woning zou strekken.

Geheel uit hout, en wel uit overblijfsels van geslechte schepen, was dit huis samengesteld. — Men mocht alsdan, onder het bereik van het geschut der stad, geene steenen gebouwen oprichten. — Waar versierselen waren aangebracht bestonden deze uit loofwerk, sterren of beeldingen, die voortkwamen van den spiegel of den voorsteven van schepen, voornamelijk van eenen Amerikaanschen driemaster, *Jackson* geheeten.

Het huisje had beneden twee kamers, waarvan de eene tot keuken was bestemd. Boven, onder het dak, waren drie

kleine vertrekken : de slaapkamer mijns vaders, de onze, en nog een duister kamertje, waar de overgebleven voorraad van oude boeken werd neergestort. Achter het huis en er van uitgaande als een afdak, bevond zich eene groote logie, waar mijns vaders timmerbank stond en de gereedschappen van allerlei ambachten werden bewaard.

De wijde tuin was beplant met allerlei vruchtboomen; zijne achterste helft was bestemd tot moeshof.

Ons leven in deze kluis was zeer zonderling. Wij hielden dienstmeid noch knecht. Slechts des Zaterdags kwam eene oude vrouw het grof schuurwerk verrichten en het keukengerief kuischen; zij nam telkens het gebruikte linnen mede en legde het, de volgende week, gewasschen in onze kas terug. Eens ter week bracht de slachter vleesch; elken dag kregen wij versch brood van den bakker; boter, eieren en wat er meer behoefde, het werd ons aan de deur gebracht. Mijn vader bezorgde en betaalde alles, zonder dat zijne zonen zelfs wisten waar dat de leveraars woonden.

Wij gingen niet meer naar de school : de natuur en eigene ondervinding zouden voortaan onze leermeesters zijn.

Welhaast hervatte mijn vader zijnen handel in oude schepen, en bleef van 's morgens tot 's avonds afwezig. Zeer dikwijls, wanneer hij eene korte reis naar het binnenland deed, zagen wij hem slechts na verloop van drie of vier dagen weder.

Achter de ondoordringbare haag, in den schoonen tuin, leefde ik met mijnen broeder in de volledigste verlatenheid en gansch eenzaam. Onze bezigheden waren bij gemeene overeenkomst, volgens onze inborst en krachten, verdeeld. Mijn broeder, die ongemeen sterk was, arbeidde in den tuin en in den moeshof, volgens de dagelijksche taak hem door mijn vader opgelegd. Ik vervulde hier de plaats der huismoeder of, om beter te zeggen, der dienstmeid : ik moest aardappelen schillen, het eten koken, de kamers

keeren, de schotels wasschen en de geit verzorgen en melken.

Daar wij dezen arbeid slechts voor ons zelven te volbrengen hadden, was hij telkens spoedig verricht, en het overige van den dag deed elk onzer wat hem lustte. Meesttijds zelfs, wanneer wij iets bijzonders in den zin hadden, holp ik mijn broeder aan zijn werk, en kwamen wij overeen dat wij ons des middags ons met boterhammen en gerookt vleesch zouden vergenoegen : zoo kregen wij reeds van vóór den middag onze volle vrijheid.

Het is daar, in de kluis ten Groenen hoek, dat in mij een innig gevoel der natuurschoonheid is gegroeid. Toen ik, bij de ontstaande Lente, voor de eerste maal er ontwaakte, was alles wat mij omringde geheel nieuw voor mij. Ik voelde de zoele lucht mij in de longen dringen; ik zag de dauwdruppels als peerlen in den kelk der bloemen glinsteren, het zonnelicht tusschen de kruiden spelen, de vogels in het geboomte dartelen, duizende diertjes onder mijne oogen wemelen. Ik hoorde den nachtegaal zijne lieflijke tonen gorgelen, het morgenlied van mindere zangers door de ruimte galmen, het gesnor der werkzame honigbij aan mijne ooren gonzen..... Alles rondom mij zong, juichtte en glansde van levensblijheid, onder eenen blauwen hemel, zoo breed en zoo onpeilbaar diep als de oneindigheid zelve.

Dit aangrijpend schouwspel, de stilte, de eenzaamheid waarin ik leefde, deden eenen machtigen indruk op mijnen geest, en nu eerst werd ik, in den vollen zin des woords, een droomer.

Des morgens stond ik gewoonlijk zeer vroeg op en hield dan het oog naar de oosterkim, om de zon uit den gulden gloed des dageraads te zien oprijzen. Na het genot van dit grootsch verschijnsel, wandelde ik door den tuin en ging, een voor een, al mijne bloemen bezichtigen, om te erkennen hoeveel zij sedert gisteren waren gegroeid. Was er eene die haren kelk voor de naderende zon zou openen, dan bleef ik soms uren lang met het oog op den kelk gevestigd,

en ik zag hoe uit den kelk de bladen der kroon te voorschijn kwamen, zich langzaam ontplooiden en eindelijk met al de pracht der volmaaktheid onder het zonnelicht glansden.

Dan, verder door de paden en tusschen de heesters dwalende, aanschouwde ik het rustelooze leven der kleine diertjes; ik zag ze hun voedsel zoeken, elkander vervolgen, spelen, dartelen of strijden, hun nest bouwen, hunne eieren leggen en op voorhand liefderijk zorgen voor een kroost, dat nog niet geboren was.

Gebeurde het dat ik eene sluipwesp of eenen roofkever met eene prooi ontdekte, dan kroop ik door zand en gebosch het diertje achterna, en verliet het niet voor dat ik wist wat het met de gevonden spijs wilde doen. Sommigen zag ik kleine diepten in de aarde graven en er de prooi in verbergen; ik teekende deze plaats met een rijshout, en keerde er de volgende dagen weder, ten einde het inzicht der diertjes te doorgronden.

In het nest der mieren wist ik een glas, met zwart papier overdekt, te brengen; en dewijl de arbeidzame diertjes onder het donkere glas hun aarden nest herbouwden, was het mij geene kleine vreugd, bij het wegnemen van het papier, met eenen vluchtigen blik de verborgenheden van het huishouden mijner mieren te kunnen verrassen.

Vele dieren ving ik en zette ze in houten of glazen kooitjes, alleen of bij paren; ik gaf hun voedsel en poogde hunne zeden na te speuren. Zoo hield ik boomvorschen, hagedissen, spinnen, oorwormen, sprinkhanen. Ik had, twee achtereenvolgende jaren, het uiterst genoegen onze gewone hagedis (*Lacerta agilis*), in een mijner kooitjes jongen te zien krijgen, die met eenen koperen metaalglans blonken als ware hun lichaam van goud geweest. Deze laatste dieren vong ik in de stadsbuitenwerken, zoohaast de Lente aanbrak, en ik voedde ze met meelwormen. Ik heb insgelijks eene oorworminne gehad, die in een glazen bakje onder eenen vochtigen karreelsteen woonde, en over

hare talrijke jongen met moederlijke bezorgdheid scheen te waken.

Ook het raadselwoord van der planten leven werd het voorwerp mijner nieuwsgierigheid; ik deed de zonderlingste, ja, de belachelijkste proefnemingen, om er iets van te kunnen raden. Niet alleen poogde ik de vreemdsoortigste gewassen op elkander te enten of te plakken, maar ik stak zaden in aardappelen of ajuinen en deed ze zoo ontkiemen; ik goot bier, azijn, olie, melk of suiker aan den wortel van sommige heesters en bloemen.....

Zoo sleet ik drie schoone jaren van mijn leven in eene onophoudende droomerij. Er ontstond tusschen mij en de wezens die rondom mij leefden, eene soort van onuitlegbare samenneiging, als waren planten en dieren voor mij gezellen en vrienden geweest, die bewustheid hadden van mijne tegenwoordigheid en van mijne liefde. Wel dikwijls wanneer ik, uren lang, eenzaam en in onverstoorde stilte het oog op mijne bloemen had gevestigd gehouden, of met aangejaagden weetlust het nest der arbeidende mieren had afgespied, geraakte mijn geest in eene overspanning, welke zeer nabij de verbijstering grensde. In zulk oogenblik sprak ik met luider stem tot al wat mij omringde; het scheen mij dat de mieren mij aanzagen, dat de bloemen mij hoorden, en ik ontving of meende hun antwoord te ontvangen.

Het is mij moeilijk, onmogelijk zelfs, te doen begrijpen in welke gemoedsstemming ik alsdan verkeerde; maar dit althans is zeker, dat ik, door eene soort van magnetismus op mij zelven, sprankels mijner ziel op alles wierp, en op deze wijze boomen en planten voor mijne verbeelding deed leven en schitteren, en de kleinste dieren zelven eene taal en een veelomvattend zinvernuft schonk.

Bij zulke beschouwingen zag ik meer in de natuur dan zij werkelijk bevat, en zij kreeg voor mij, boven hare ware schoonheid, nog al de pracht haar door een verliefd kindergemoed bijgezet. Een gevoel van eerbiedvolle bewondering

voor het werk des Scheppers groeide in mij; het werd welhaast grenzenloos, en niet zelden hief ik met geestdrift het oog ten hemel, om dankbaar op te zien tot Hem die alles heeft gemaakt.

Ofschoon ik de boeken, die in den voorraad mijns vaders zich bevonden, honderd maal had gelezen en herlezen en velen gedeeltelijk van buiten kende, bezat ik geenen schijn van echte geleerdheid : alles lag in mijn hoofd verward, onduidelijk en verbrokkeld.

Wanneer mijn vader in den tuin was, ondervroeg ik hem over hetgeen ik had opgemerkt, en hij zeide mij alles wat hij wist of meende te weten. Liefst zat hij des avonds, ja, soms tot middernacht, tusschen ons beiden in de duisternis op eene bank. Dan toonde hij ons de sterren en planeten, en leerde ons de namen der hemelteekens noemen. Als zeeman kende hij veel van de sterrekunde; hij legde ons den loop der hemellichamen uit, en zeide ons hoe de kapiteins hunne baan op den Oceaan berekenen en herkennen. Ik luisterde met gretigheid op zijne verklaringen, en mijmerde voort over zijne lessen, nog lang zelfs nadat hij opgehouden had van spreken.

Van jongs afaan was mijn vader op zee geweest; hem had diensvolgens den tijd ontbroken om eene wetenschappelijke vorming te ontvangen. Hij was echter begaafd met een vluggen en opmerkzamen geest, en had over alles een vast, zoo niet altoos geleerd oordeel opgevat. Zijne stem was gewoonlijk langzaam en kalm, soms ook bezield en kleurig van beweging en toon; altijd echter plechtig en indrukwekkend. Hij mengde vele spreekwoorden en stelselmatige zetten in zijne reden, tot zoo verre dat men zou gewaand hebben, dat al zijne ondervinding, al zijne wetenschap in zijn hoofd zekere afgeteekende en onveranderlijke vormen had aangenomen.

In het voorbijgaan zal ik hier aanstippen dat hij een onverzoenbare vijand van stoomtuigen was. Meer dan eens zeide hij ons, met eene soort van verdrietige gramschap,

dat de stoomtuigen, welke alsdan in menigte werden aangelegd, het verderf van het menschdom zouden zijn. Het was bij hem niet om den invloed op den volksarbeid te doen; in de natuur zelve zocht hij zijne redenen. Zijne voorzegging verklaarde hij op de volgende wijze : — « De pest en alle groote sterften komen voort uit een bederf der lucht, dat is te zeggen, uit eene schending van het evenwicht der luchtstoffen. De wolken stoom, die uit alle fabrieken en stoombooten (spoorbanen waren er nog niet in de Nederlanden), in de lucht geworpen worden,! moeten eens haar evenwicht verstoren, en dit zal ten gevolge hebben dat schrikkelijke volksziekten, pest en sterften zullen ontstaan. »

Mijn vader overwoog daarbij niet, dat de hoeveelheid uitgeworpen stoom niets is in vergelijking van de uitgestrektheid des dampkrings. Hoe zeer verwonderde het mij echter, in 1854, bij de groote rondreize der cholera-ziekte, dus dertig jaren later, het gevoelen mijns vaders, aangaande den stoom, in de dagbladen onder eenen meer wetenschappelijken vorm terug te vinden!

Dat mijn vader een eigenaardig en veelzijdig vernuft bezat, zal daar wel uit blijken dat hij, tot ons behoef of tot vermaak, allerlei handwerken en kunsten beoefende. Hij boetseerde al de beeldjes die in menigte onzen tuin versierden; hij teekende met de pen de fijnste prenten na; hij schilderde fraaie tafereeltjes op glas; hij maakte vuurwerken en zelfbewegende beelden, waarvan hij het raderwerk vervaardigde; hij bouwde kleine oorlogsschepen met de uiterste nauwkeurigheid, alles aanbiedende wat op een echt schip te vinden is.

Hij ontzag zich insgelijks niet schoenen te maken, of uit eene oude broek eene nieuwe ondervest te naaien : niet uit spaarzucht, maar ten gevolge van zijn grondbeginsel, dat een man altoos moet streven, om in tijd van nood de hulp van anderen te kunnen missen.

Al zijne gereedschappen kwamen ons insgelijks in han-

den, en hij leerde ons hoe wij ze moesten bezigen. Of wij al min of meer ons ermede bezeerden, daaraan scheen hem weinig gelegen, en wij kregen onfeilbaar tot troost het bekende spreekwoord : « Men leert altoos met schade of schande. » Was de wonde ernstig, dan verbond hij ze met pluksel van koorden, en bestreek ze met teer of warm pik.

Misschien is zulk opvoedingsstelsel niet in zijn geheel goed te keuren; dan dit weet ik evenwel, dat ik er eene veelzijdige behendigheid door verkreeg, die mij in mijn leven groote diensten heeft bewezen en niet weinig tot de ontwikkeling mijns geestes bijgedragen.

Nog andere van mijns vaders stelregels waren deze : — « De mensch kan al wat hij wil kunnen. Geene anderen dan luiaards en lafaards is het mogelijk, van gebrek te sterven; de grootste domkop, indien hij slechts een greintje moed heeft, vindt altoos het noodige. Indien het den mensch niet aan wil en standvastigheid faalde, elkeen zou eens zijn uitgekozen doel bereiken, hoe verre of hoe hoog het ook gelegen weze. »

Deze grondbeginsels, bij het gedurig herhalen, zonken mij als onbetwistbare waarheden in het hart; want het ernstig woord mijns vaders had ik leeren eerbiedigen als een orakel.

Daar mij echter, uit hoofde mijner zwakke lichaamsgesteltenis, de uiterlijke moed ontbrak, werd dit gevoel in mij vervangen door eene soort van lijdzame hardnekkigheid, welke voor hoofdtrek had, dat ik, om tot een moeilijk doel te geraken, honderd maal scheen te zwichten, doch insgelijks honderd maal opnieuw er naartoe stapte, en met het voorkomen der uiterste plooibaarheid waarlijk eene aanhoudendheid bezat, die des te vaster bleef, daar zij allen strijd ontweek en van den tijd verwachtte wat niet met geweld was te verkrijgen.

Terwijl ik dus de dagen mijner eerste jeugd in eenzaamheid sleet en niet zelden buiten de omheining van onzen tuin speelde en dwaalde, ontmoette ik, op zekeren namid-

dag, eenen ouden man van hooge en eerbiedwekkende gestalte en met lang wit haar, dat als zilver in het zonnelicht glinsterde.

Daar hij mij met een diertje in de hand aantrof, — het was een Bok of Hoornkever, — stuurde hij mij het woord toe en gaf mij, over der insekten leven, eenige uitleggingen die mijne bewondering wekten.

De grijsaard scheen vermaak in mijne weetgierigheid te vinden; en toen ik twee of drie maal in samenspraak met hem was geweest, beloofde hij, vele andere natuurverschijnsels mij te verklaren, indien ik hem op zijne wandelingen wilde vergezellen.

Dagelijks omtrent hetzelfde uur wachtte ik hem af, in de straat nevens onze kluis, en volgde hem dan door de velden. Hij gaf mij een algemeen wetenschappelijk denkbeeld van alles, zoowel van het plantenrijk en het dierenrijk als van de natuurleer.

Of hij al deze wetenschappen in hoogen graad bezat, weet ik niet; maar alsdan verbaasde mij zijne geleerdheid en kwam hij mij voor als alwetend.

Mijn werk *Eenige bladzijden uit het boek der natuur* is eene herinnering aan dit tijdstip van mijn leven; en ik heb mijn leermeester dankbaar er in herdacht.

Later heb ik inlichtingen over dezen ouden man pogen in te winnen. Hij was gestorven in den ouderdom van meer dan tachtig jaar, en heette Beek of Van Beek. Tijdens de Brabantsche revolutie had hij zich tegen de Patriotten en voor Jozef II verklaard. Daarom als eene *vijg* of keizersgezinde door het volk gehaat, vervolgd en mishandeld, had hij zich met afkeer van iedereen verwijderd, om zijn leven in eenzaamheid te eindigen.

In onzen boekenvoorraad lag een oud Engelsch woordenboek van William Sewel, alsook eene Engelsch-Fransche spraakkunst. Op raad mijns vaders en door hem daarin geholpen, begon ik Engelsch te leeren, en deed, zoo ik meende, in korten tijd groote vorderingen; doch

dewijl mijn vader van het Engelsch niets meer kon, dan wat hij van zijn verblijf op de pontons te Normancross had onthouden, en hij mij eindelijk niet verder kon helpen, liet ik, na maanden inspanning, deze studie ontmoedigd steken.

Omtrent dien tijd wedervoer mij eene gevallijke ontmoeting, die op mijnen levensloop eenen durenden en opmerkelijken invloed heeft uitgeoefend, en ten bewijze strekt, dat uit de geringste omstandigheden dikwijls de gewichtigste gevolgen kunnen ontstaan.

Op zekeren dag met mijnen broeder door de baan bij onze woning dwalende, zagen wij in de verte eenige jongens van onzen ouderdom, onder vroolijk gejuich eenen ezel voortdrijven, waarop een hunner gezeten was. Wij liepen uit nieuwsgierigheid tot den blijden troep en volgden hem.

Tusschen de jongens was er een, die over den ezel beschikte, want hij wees onder zijne gezellen diegenen aan, welke beurtelings op het lijdzame dier mochten stijgen. Mij vroeg hij eindelijk, of ik insgelijks eens wilde rijden; ik aanvaardde met vreugd en was hem dankbaar voor deze gunst.

De jongen, wien de ezel scheen toe te hooren, heette Johan Alfried De Laet. Zijn naam zal men later tusschen de beslissendste voorvallen mijns levens gemengd vinden.

Een gevoel van samenneiging en vriendschap ontstond tusschen ons beiden. Des anderendaags reeds speelden wij te zamen.

Jan De Laet, zooals zijne makkers hem noemden, woonde in het zelfde voorgeborcht als wij, en was de eenige zoon van eenen landmeter, tevens ambtenaar bij het Bestuur van den Waterstaat. Zijne ouders deden hem eene goede opvoeding geven : hij volgde de lessen van het Atheneum, en zou advocaat of geneesheer worden.

Zijne studiën moesten alsdan zijne aandacht juist op de dingen hebben geleid, die mijnen geest bezighielden; want

hij sprak gaarne over natuurzaken en wist daarvan meer dan andere jongens. Ik liet hem mijne verzamelingen van vlinders, mijne levende diertjes en mijne bloemen zien; wij maakten zilverboomen van zink en azijnzuur lood en beproefden velerlei kunstgrepen, welke aangeduid waren in zijne boeken over de beginsels der scheikunde of der natuurleer.

Vooraleer ik van eene nieuwe verandering in mijn leven gewage, zal ik zeggen wat er op den dag van heden (1) van de kluis ten Groenen hoek, mijne zedelijke wieg, het wezenlijk geboorte-oord mijns geestes, nog overblijft.

Wanneer men de groote boom- en bloemkweekerij van den heer C. Van Geert voorbijgaat en de Ploegstraat, achter den Dierentuin, geheel ten einde stapt, ziet men ter rechterzijde een zwart vierkant poortje, tusschen twee gemetste stijlen. Op eenigen afstand achter dezen ingang verheft zich een tamelijk hoog en fraai burgershuis. Bij den eersten blik zou men denken, dat geene andere woning zich in dezen tuin bevindt; doch met meer aandacht zal men, achter de haag en onder het lommer van hooge notenboomen, een klein en aardig huisje ontdekken. Het is bouwvallig; zijne vensterkens zijn ter zijde ingezakt en staan niet meer recht; nevens het groote huis ziet het er uit als een arme gast, wien men uit medelijden daar eene schuilplaats vergunt, totdat eene gril des eigenaars hem uit den schoonen tuin verjage.

Dit kleine huisje is al wat er nog overblijft van de kluis mijns vaders, van dit dak, waaronder ik heb geleefd en gedroomd, toen mijne ziel zich opende voor het gevoel der natuurschoonheid en voor het licht der poëzij!

Ik durf nu niet dikwijls langs dien kant wandelen. Telkens vestigt mijn oog zich met diepe treurnis op die bakermat mijner eerste jeugd en op den notenboom, nevens de poort, dien ik met mijne kinderhanden recht-

(1) Dit werd geschreven in het jaar 1855.

hield toen mijn vader hem plantende, de aarde op zijnen wortel wierp, en mij tot zedeles de fabel van *Den Grijsaard en de drie Jongelingen* uit La Fontaine vertelde.

Eilaas, ik zie het wel, de arme kluis zal verdwijnen; slechts de helft ervan bestaat nog; het overige is sedert jaren afgebroken. Nochtans aan dit huisje, zijn mijne zoetste, mijne schoonste herinneringen gehecht. Hoe dikwijls heb ik het betreurd, dat de fortuin mij niet genoeg heeft begunstigd om mij toe te laten, dien voor mij gewijden grond aan te koopen en de kluis, door mijns vaders handen gebouwd, van vernietiging te redden! Er zijn wenschen, welke de mensch mededraagt in het graf.....

III

Ik was veertien jaar geworden, toen mijn vader zijne lange eenzaamheid moede werd en besloot een tweede huwelijk aan te gaan, ofschoon hij reeds zijn zeven en veertigste jaar had bereikt. Hij trouwde met eene boerendochter van Westmalle.

Nauwelijks had deze nieuwe moeder bezit van de kluis genomen, of overal werden sloten op gemaakt, en zij begon het huishouden te besturen met eene regeltucht, lofbaar zeker, maar welker strengheid ons verbaasde en bedroefde.

Wij, die zoo vrij en zoo teugelloos gedurende jaren over alles hadden beschikt, konden zelfs nog geene boterham meer bekomen, dan alleenlijk op de vastgestelde uren; wij, die zoo onbezorgd alles hadden verbruikt, versleten en gebroken, mochten nergens meer aan roeren. Wat eenige waarde had, hoe gering ook, moest worden bewaard en gespaard : geen nutteloos getimmer meer, geene gereedschappen meer bedorven, geene putten meer in den tuin, geene boomen meer geschonden!

Deze toestand was voor ons zoo nieuw en zoo vervelend, dat wij ons vreemdelingen in het huishouden gevoelden, en treurden alsof men ons op honderd mijlen van onze geliefde kluis had verwijderd.

Onze nieuwe moeder telde nauwelijks vijf en twintig jaar; zij was eene zeer eenvoudige en zoetaardige vrouw,

die voorzag dat God haar kinderen zou verleenen, — inderdaad, er kwamen er nog negen; — en dewijl zij niets ten huwelijk had gebracht, poogde zij door eene nauwe zuinigheid dit te vergoeden.

Uit onze wederspannigheid tegen de eentonige en strenge regelen, die ons zoo onverwachts waren opgelegd, ontstonden dikwijls berispingen en bestraffingen van wege onze stiefmoeder. Ik *kopte*, zweeg en was dwars; mijn broeder gaf zijne spijt door stoute woorden lucht.

Dikwijls, wanneer mijn vader te huis kwam, werd over onze ongehoorzaamheid verslag gedaan; in geval wij het wat te bont gemaakt hadden, trad het dunne rottingriet te voorschijn en eenige streken op onzen rug beslisten over de zaak.

Het maakte insgelijks deel van het opvoedingsstelsel mijns vaders, dat, voor eenen jongen, het riet of de *martinet* een onverbeterlijk dwangmiddel is. Dikwijls poogde hij ons de waarheid van dit grondbeginsel door eene geschiedenis te bewijzen. Hij verhaalde namelijk, hoe een jonge man, een misdadiger, op het schavot staande, bad en smeekte om, alvorens te sterven, zijnen vader nog eens te mogen omhelzen. Toen de vader op het schavot kwam, om dit verzoek in te willigen, beet de zoon hem een oor af en riep uit : « Zie, dat is uwe straf; gij hebt mij, toen ik kind was, niet gekastijd en daarom ben ik verloren gegaan : uwe schuld is het, dat ik hier aan den schandpaal sta. »

In betere luim voegde hij erbij : « Gij ziet wel, wanneer wij de matrassen zuiveren, dat door het kloppen al wat vuil is uit de wol wegvliegt. »

Nu begon ik iets op te merken, dat vroeger mijne aandacht was ontsnapt. Wanneer mijn vader in ware gramschap was ontstoken, mengde hij, tusschen zijne verwijten van luiaard, kwade jongen, koppige vlegel, insgelijks het woord *Flajut*. Dit woord was een scheldnaam, door de Franschen van Napoleons tijd aan de

Vlamingen gegeven; het antwoordde op eenen anderen scheldnaam, *Chinoe* (*chez nous*) (1), door de Antwerpenaars den Franschmannen toegeworpen.

De benaming van *Flajut*, die mij zoo dikwijls als een vernederend verwijt in de ooren klonk, bracht mij toen eerst tot het klare besef, dat het geboorteland mijns vaders *mijn* vaderland niet was. Ik liep met deze zonderlinge overweging maanden lang in het hoofd en mijmerde. Eindelijk stond in mij een gevoel van nationale fierheid op tegen het herhaalde verwijt van *Flajut*. Ik zweeg en kopte, doch in mijn hart zonk eene eerste kiem van liefde voor den gehoonden naam van mijn geboorteland.

Door hare bezorgdheid ingesproken, wilde onze stiefmoeder een bedrijf beginnen; mijn vader kocht eenen grond in eene zijstraat te Borgerhout, bij Antwerpen, en bouwde er een huis, waar hij eenen winkel van kruidenierswaren zou openen.

De kluis ten Groenen hoek werd verkocht en wij betrokken onzen nieuwen woon te Borgerhout.

Nadat wij aldaar eenigen tijd hadden ter school gegaan, werd er over de bestemming mijns broeders en over de mijne beraadslaagd en beslist; hij zou schrijnwerker worden; ik zou, indien het mogelijk was, tot het vak van onderwijzer worden opgeleid, en mocht dus in afwachting mijne lagere studiën voortzetten.

Gelukkiglijk bestond er alsdan te Borgerhout eene school die, alhoewel nederig in schijn, voor de beste der stad niet behoefde te wijken, zoowel onder het opzicht van vlijt en bezorgdheid des onderwijzers als onder dit van uitmuntendheid der leerwijzen. In deze school, gesticht en bestierd door den heer Vercammen (2), werd ik, na

(1) De Franschen, zich beroemende, hadden de gewoonte dikwijls de zeden en gebruiken der Vlamingen te laken, waarbij zij dan voegden : *Chez nous, c'est bien autre chose; chez nous, tout est beaucoup mieux.* Daarvan komt de bijnaam *Chez nous* of *Chinoe*.

(2) Nu rentenier en schepen der gemeente Borgerhout (1855).

eenen korten proeftijd, aanvaard als tweede ondermeester, en leerde er de laagste klassen.

Op bijzondere uren overzag M. Vercammen mijn eigen schoolwerk en onderwees mij in het Engelsch. Dewijl ik in de kluis ten Groenen hoek de eerste beginselen dezer taal had aangeleerd, vorderde ik met eene snelheid die mijnen goeden meester verblijdde.

Ik werd, eenige maanden later, aangewezen om de kinderen der Engelsche werklieden, die rondom de groote tull-fabriek van den heer Wood woonden, bijzondere lessen in de Nederlandsche en Fransche talen te gaan geven; en vermits ik daar verplicht was, hoe gebrekkig ook, het Engelsch tusschen Engelanders te spreken, verkreeg ik in korten tijd een zeker gemak tot het bezigen dier taal.

Ter school van M. Vercammen geraakte ik in vriendschap met eenen jongeling, wiens naam in deze mijne levensbeschrijving nog meer dan eens zal voorkomen. Het is de heer Karel Van Geert, nu eigenaar der groote boom- en bloemkweekerij in de Ploegstraat, en een der kundigste mannen in zijn vak.

In dien tijd woonde hij op het prachtig landgoed van den bankier Smet; zijn vader had er het opzicht over de uitgestrekte planthuizen en ananas-kweekerijen.

Ik besteedde alsdan mijne ledige uren aan het boetseeren uit potaarde van steenrotsen, om vetplanten in te zetten. Eenige dezer nederige voortbrengsels van mijnen kunstzin schonk ik mijnen vriend Karel Van Geert, in verwisseling van afzetsels en scheuten van zeldzame gewassen, vooral Cacteeën, en zoo vormde ik allengs een kruidhofje dat mij veel hoogmoed en genoegen baarde.

Toen de heer Van Geert vader het begin der tegenwoordige groote bloemkweekerij voor eigene rekening had aangelegd, werd ik geroepen om zijnen zoon Karel, die jonger was dan ik, de eerste beginselen der Engelsche

taal te leeren. Zijne ouders bejegenden mij met veel goedheid en vriendschap, en bewezen, vele jaren later, zooals men het in het vervolg zal zien, dat zij zich den nederigen ondermeester nog met edelmoedige genegenheid herinnerden.

Het is op de school van M. Vercammen dat ik allereerst een letterkundig opstel van eigen vinding beproefde. Er was, buiten mij, nog een ondermeester, die de mannenjaren had bereikt. Wij oefenden ons beiden met grooten lust in het kunstmatig lezen of *declamatie*, en kwamen daardoor op het denkbeeld eene tweespraak op te stellen, welke wij, elkander antwoordende, zouden kunnen opzeggen. Ieder onzer zou van zijnen kant zulk opstel beproeven.

Na acht dagen water en bloed gezweet te hebben, om iets verdragelijks aaneen te krijgen, verscheen ik op den gestelden tijd met een stuk getiteld : *De Schoenmaker en zijn zoon*. Het had voor grond eenige strenge vermaningen, door den vader aan den zoon over zijn slecht gedrag gegeven, en het was opgevuld met zedelessen, welke ik uit mijns vaders mond of uit schoolboeken had onthouden. De zoon poogde zich eene wijl te verontschuldigen, doch bekende ten laatste zijne dwaling en beloofde zich te beteren. Het stuk eindigde met eene roerende omhelzing.

Mij scheen het dat ik iets wonders moest gemaakt hebben, aangezien het mij onzeggelijk veel arbeid en inspanning had gekost; bovenal gevoelde ik mij hoogmoedig over de schoone en verstandige zedelessen waarmede ik het had doorspekt. Ik verwachtte mij aan niets minder dan dat de eerste ondermeester verbaasd zou staan over mijn vernuft.

Eilaas! hij vond mijn opstel kinderachtig, alledaagsch, zagend, stroef en belachelijk! Zijn spot kwetste mij zoo diep, dat ik, met tranen der spijt in de oogen, dit eerste onschuldig kind mijner muze in honderd stukken

scheurde..... Het bleef daar bij, en ik dacht voortaan aan geen schrijven meer.

Intusschen had ik den ouderdom van zestien jaar bereikt. Mijn vader meende dat ik op eene grootere school in de stad een breeder onderwijs zou vinden. Ik werd, half als leerling, half als hulponderwijzer, aanvaard in het gesticht van den heer Shaw, die later bestierder van s'Rijks Lagere Hoofdschool geworden is.

De heer Shaw gaf zich vele moeite om mijne leerzucht door bijzondere lessen te bevredigen, en onder zijne leiding deed ik in korten tijd groote vorderingen in de grondige kennis der Fransche taal.

Sedert dat ik tusschen jongens der stad moest verkeeren, onderging ik bijna dagelijks de bitterste vernederingen, omdat mijne kleeding te armelijk er uitzag. Van kindsbeen af had ik kleederen gedragen, die op den goedkoop waren berekend, dikwijls uit eenen jas mijns vaders gesneden of in de Voddenstraat op een kraam gekocht. In alle geval gekeerd en herkeerd, totdat er waarlijk dwang was om ze beslissend af te leggen.

Hoe zeer ik mij ook te huis beklaagde over den hoon die ik te lijden had, er kwam onder dit opzicht slechts eene onbeduidende verbetering in mijnen toestand. Mijne stiefmoeder kon niet begrijpen, dat ik als een jonge heer zou gekleed gaan terwijl zij, uit spaarzaamheid, hare eigene kinderen in alles zoo nederig verzorgde. Door eenigen tegenspoed in zijnen handel, had mijn vader zijn gering vermogen plotseling zien verminderen.

Ik bleef dus de kleederen dragen, welke in Borgerhout misschien toereikend waren geweest, doch hier, in eene bijzondere school der stad, al te ellendig voorkwamen en ik moest uit dien hoofde van wege de schooljongens openlijken spot verkroppen, die mij pijnlijk door het harte sneed.

Mijn vader poogde mij dikwijls te doen begrijpen, dat zijne middelen hem niet toelieten, meerdere uitgaven voor

mijn onderhoud te doen, en ik van mijnen kant wat verduldig hoefde te zijn. Dan troostte hij mij met wijsgeerige redenen, onder andere mij zeggende :

« Gij kunt niet weten, of dit niet zoo door God geschikt is tot uw goed. Het is eene zekere zaak, dat kinderen die het te gemakkelijk hebben, rijk gekleed gaan en daarom te veel op hun lichaam letten, meest onverstandig blijven. Het leven is een gevecht; de worsteling alleen maakt sterke mannen. Wel pijnlijk is de strijd, maar zonder kampen wordt men niets. Wees moedig aldus, mijn zoon : de tegenspoed in de jeugd is het zaad van latere wijsheid. Ik zal misschien reeds dood zijn, wanneer gij als man in het leven zult staan; maar vergeet niet wat ik u nu zeg; gij zult ongetwijfeld de waarheid ervan ondervinden. »

Er bestond alsdan op de Meirplaats, onder het bestuur van den heer Delin, een befaamd gesticht, waar de kinderen van adellijke huizen en van rijke burgers het lager en middelbaar onderwijs genoten.

In dit aanzienlijk gesticht, waar de uiterste netheid en zekere deftige kleederdracht werd vereischt, zag ik mij door tusschenkomst van den heer Shaw als ondermeester voor de lagere klassen aanvaard.

Toen ik de eerste maal, vergezeld door mijnen vader, voor den heer Delin verscheen, vestigde zijne aandacht zich op mijne nederige en in schijn verzuimde kleeding. Hij sprak lang alleen met mijnen vader, en, alhoewel ik niet hooren kon wat er tusschen beide werd gezegd, vermoedde ik echter het onderwerp hunner samenspraak.

Nauwelijks hadden wij het huis van M. Delin verlaten, of mijn vader begon al gaande in zich zelven te mompelen en te morren, en door verdrietige gebaren zijne spijt uit te drukken. Eindelijk zeide hij half grammoedig :

« Men denkt zeker dat het geld op mijnen rug groeit! Alsof het noodig ware, gelijk eenen millionair gekleed te gaan, om eenige schoolkinderen het A B C te leeren! Ha, ha, Mijnheer, men zal u eenen nieuwen frak en een zwart

kleed koopen..... en uw vader zal zich het brood uit den mond sparen, om als eerlijk man de twee einden van het jaar aaneen te kunnen knoopen! Had ik geweten wat mij te wachten stond, gij waart schoenmaker of zoo iets geworden, dan zou uw hoofd niet boven het mijne gegroeid zijn. »

Ik zweeg en stapte lijdzaam voort. Allengs verstond ik uit de woorden mijns vaders, dat M. Delin hem had aangeraden, mijne belachelijke bruine vest met korte slippen door eenen jas te doen vervangen, en mij tevens een zwart kleed of rok, voor bijzondere dagen en plechtige omstandigheden, te doen maken.

Te huis gekomen, liep ik in den tuin en ging daar in eenen hoek staan mijmeren, in afwachting dat ik mijns vaders beslissing zou kennen; want ik wist dat zijne droeve woorden slechts de gewone teekens zijner innerlijke beraadslaging waren, en ik vermoedde dat hij eerst met mijne stiefmoeder over de erge zaak wilde spreken.

Na verloop van een uur, trad hij in den tuin en zeide mij :

« Gij moet redelijk zijn en inzien, dat uw vader niet veel kan doen en nog andere kinderen heeft, voor welke hij moet zorgen. Ik zal u een zwart kleed koopen; draag het alle dagen, dan hebt gij geenen frak noodig. Kom, wij gaan naar de stad. »

Er verscheen eene uitdrukking van ongeduldige spijt op mijn gelaat; ik sidderde van angst, bij de vrees dat de Voddenstraat, waar de oude-kleerkoopers wonen, mij het bedoelde kleedingstuk zou leveren; want er waren toen nog geene *bazars* of winkels van nieuwe kleederen.

Mijn vader, wanneer hij iets met rijp beraad had beslist, liet zich nooit, door welken tegenstand ook, ervan afleiden. Hij greep mij bij de hand en trok mij ten huize uit, terwijl hij zeide :

« Ik zal u leeren gezichten trekken, eer gij weet wat ik wil doen! Vooruit, en geen woord meer! »

In stilte volgde ik hem naar de stad; hij insgelijks sprak geen woord meer en scheen verstoord.

Naarmate wij door de straten vorderden, beklemde mij het hart meer en meer. De Voddenstraat was eene plaats, die mij afschrik inboezemde en mijnen hoogmoed op voorhand pijnlijke wonden sloeg. Eilaas, de baan die wij volgden, leidde er rechtstreeks naartoe. Reeds waren wij de Lombaardenvest voorbij, en ik kon in het verschiet honderde oude kleedingstukken voor de huizen in den wind zien waggelen. De huid begon mij te steken; het koude zweet brak mij uit; ik voelde hoe mijn hart van benauwdheid met onregelmatige sprongen klopte.

Toen wij eindelijk de groote Voddenstraat, anders de Steenhouwersvest genaamd, intraden, neep ik de oogen toe om aan het gezicht der lieden te ontsnappen. Hier werd nu, naarmate wij voorbijgingen, uit alle winkels tot mijnen vader geroepen :

« He, Mijnheer, waar naar ziet gij? Eene schoone broek voor uwen jongen? »

« Baas, baas, kom eens langs hier! Eenen splinternieuwen frak voor uwen jongen? Zie, zie, deze past hem als geschilderd. »

Eene vrouw kwam zelfs met een paar kleedingstukken uit eenen winkel geloopen, en hield ze voor ons gezicht, terwijl ze uitriep :

« Dit is wat gij hebben moet. Het is voor niet. Bezie het maar : gij moet het niet koopen. »

En ondertusschen legde zij mij eenen jas op den rug en poogde eene broek tegen mijne beenen af te meten.

Ik was schier stervende van schaamte; want hoezeer ik uiterlijk lijdzaam scheen, er lag in mij een verborgen doch licht geraakt gevoel van eigenliefde of van fierheid.

Mijn vader gaf geene acht op het geroep der lieden en trok rechtstreeks eenen winkel binnen, die mij maar te wel bekend was, aangezien ik er vroeger nog eene Zondagsche vest had gekregen.

Vele kleedingstukken werden mij aangetrokken en weder uitgedaan, totdat ik eenen frak of jas aanhad, die mij goed scheen te passen en niet merkelijk versleten was. Mijn hart verlichtte; ik haalde vrijer adem; er zonk mij iets als een vreugdegevoel in den boezem.

Ongelukkiglijk was de prijs van den frak te hoog; ik moest hem weder afleggen en mijne bruine vest aantrekken.

In eenen anderen winkel gebeurde bijna hetzelfde. Het bloed bruiste mij naar het hoofd; bevend van ongeduld en van beschaamdheid, betuigde ik met woorden dat ik niet langer in de Voddenstraat wilde blijven. Een scherpe blik en een scherp bevel mijns vaders onderdrukten onmiddellijk dezen opstand mijns gemoeds, en ik volgde hem weder met hangend hoofd en vochtige oogen in eenen derden winkel. — Deze was gehouden door M. Verhaegen, wiens zoon later gedurende vele jaren voorzitter der tooneelmaatschappij *De Hoop* is geweest.

Hier werden mij vervolgens verschillige kleedingstukken aangepast, die allen, om reden dat ze te duur waren, door mijnen vader werden afgewezen.

Eindelijk stond ik daar met een zwart kleed of rok aan het lijf. Het moest vroeger toebehoord hebben aan eenen tamelijk zwaarlijvigen man van hooge gestalte; want de slippen hingen mij tot beneden de knievouw; de mouwen waren mij te lang en te breed, en op de borst kon ik het toeslaan tot bij de schouders. Het was letterlijk versleten tot op den draad; doch men had het door kuischen, waschen en borstelen, zoo zuiver gemaakt, dat er geene enkele smet aan te bemerken was.

In dien tijd kostten de lakenen kleederen meer dan twee maal zooveel als nu; de prijs van hetgeen mij aan het lijf hing, moest, toen het nieuw was, wel verre boven de zestig gulden beloopen hebben. Daarom, ofschoon het mij de leden zengde, morde ik niet, dewijl ik hoopte dat de prijs mijnen vader zou afschrikken.

Onderwijl antwoordde de koopman dat het mij als geschilderd ging, dat het een fraai kleed was, dat het bij het dragen nog wel zou krimpen, en meer andere vertroostingen, die mij deden vergaan van spijt; want nu bespeurde ik dat mijn vader neiging voor den hatelijken zwarten rok begon te toonen.

De koop werd gesloten : mijn vader kreeg het kleed voor vijf en twintig frank! Er viel niet te klagen of weerstand te bieden : ik zag het wel in zijne oogen.

De wanhoop had mij overwonnen; ik ware roerloos blijven staan, indien het branden van het zwarte kleed op mijn lichaam mij niet had aangedreven, om het af te leggen en mijne bruine vest weder aan te trekken; maar mijn vader, dit inzicht voorziende, had mijne vest reeds in zijnen zakdoek geknoopt; en, daar ik mijn verdriet door eenige ongeduldige woorden lucht gaf, zeide hij :

« Zoo niet! Vooruit!..... Het kleed vervreemdt u omdat het nieuw is. Hou het aan : zoo zult gij in eens er u aan gewennen. »

En hier mede trok hij mij op de straat.

Nog geene tien stappen waren wij gevorderd, of ik hoorde spottend lachen; maar dewijl ik het hoofd op de borst had laten vallen, en met den klik nedergeslagen achter mijnen vader ging, mocht ik nog mij vragen, of het wel met mij was dat men spotte.

Niet lang echter bleef ik in dien troostvollen twijfel. Ik hoorde iemand schertsende tot mijnen vader zeggen :

« Baas, gij hebt het zeker op den groei gekocht? Er kunnen er zoo wel twee in. »

Wat verder riep eene vrouwenstem nevens mij :

« He, zwart kleed, waar gaat gij met dien jongen naartoe?..... Trap maar op de slippen niet! »

Het woord *kapstok* klonk mij te zelfder tijd in de ooren.

Dan verstorf mij het hart van schaamte. Ware het mij vergund geworden door den grond te zinken, ik hadde dit lot met dankbaarheid aanvaard. Nog dieper boog ik het

hoofd en deed een oneindig geweld op mij zelven, om niet te midden der straat in tranen los te barsten, iets dat ongetwijfeld ware gebeurd, had niet de vrees voor meerdere schaamte mij de macht geleend, om aan die opwelling der bitterste smart te wederstaan.

Mijn vader poogde mijnen moed op te beuren door mij wijs te maken, dat de oude-kleerkoopers dien spot slechts hadden uitgebracht, omdat wij in eenen anderen winkel dan den hunnen hadden gekocht. Het hielp niet, de steek was gegeven : mijn hart bloedde te pijnlijk om eenige leniging zijner wanhoop te aanvaarden.

Verpletterd, in mijn binnenste tranen stortende en met het angstzweet op het voorhoofd, volgde ik de voetstappen mijns vaders; en wanneer ik soms de oogen durfde opslaan, scheen het mij toe, dat iedereen mij bezag en den spot met mij dreef. Mijne getroffen verbeelding vergrootte nog de erge zaak, en zoo geraakte ik half dood van schaamte in onze woning te Borgerhout.

Mijn vader gaf mij mijne bruine vest terug en deed nog pogingen om mijne gedachten, aangaande den zwarten rok, te wijzigen. In zijne tegenwoordigheid bedwong ik mijne spijt en verdriet; maar niet zoohaast had ik mij op den zolder achter eenen hoop hout kunnen verbergen, of ik begon door eenen tranenvloed mijnen overstelpten boezem te ontlasten..... Het was reeds avond toen ik, in schijn gelaten, weder beneden kwam.

Mijn broeder was uit de stad terug en ik vertelde hem mijn treurig wedervaren; doch hij scheen mij niet te begrijpen en troostte mij, door mij zijne werkmanskleederen te toonen, om mij te doen gevoelen dat ik in alle geval het toch nog beter had dan hij.

Wat mij dien ganschen nacht door het hoofd spookte en mij droomend van schrik deed opspringen, was de gedachte, dat ik voortaan dagelijks het zwarte kleed aan het lijf zou hebben en iedereen tot spot zou dienen. Mijne verschijning in het gesticht van M. Delin en het vermoede-

lijk uitwerksel van den gehaten rok, deden mij op voorhand ijzen als liep er koud water mij over het lijf.

Des anderendaags morgens begaf ik mij naar de stad, om er mijnen dienst van ondermeester te beginnen.

Altoos met de oogen neergeslagen en stappende als iemand die zeer haastig is, geraakte ik op de Meir en zag de poort, waarboven in groote letteren te lezen stond : *Institution de jeunes gens par Joseph Delin.*

Ik durfde niet naderen, en ging verder de Meirplaats op, — het was misschien nog te vroeg; — ik keerde weder en verwijderde mij nogmaals. Het was mij, als moest daar binnen, in dit gesticht, mij eene uiterst pijnlijke vernederingtreffen; en, ofschoon ik wel wist dat ik er niet kon aan ontsnappen, worstelde ik hopeloos tegen het noodlot.

Alzoo ik nu opnieuw voorbij de gevreesde poort dwaalde, en zag hoe onophoudend kinderen en jonge lieden, meest door knechts of dienstmeiden vergezeld, er binnen traden, scheen het mij dat twee menschen, die wat meer op de Meir stonden, mijn zwart kleed hadden opgemerkt en lachende mij met vingeren wezen..... Ik verzamelde al mijnen moed en vluchtte in het gesticht.

Een opper-ondermeester of, zoo men wil, *un premier professeur*, — hij heette M. Maas, — ontving mij met goedheid, sprak eenige aanmoedigende woorden tot mij, die als zoete balsem in mijnen verkropten boezem daalden, en leidde mij dan op de opene plaats, waar de kostgangers en een gedeelte der scholieren vóór het schooluur aan het spel waren.

De arme schoolmeester werd door de nieuwsgierige jongens omringd en van hoofd tot voeten beschouwd en onderzocht. Mijn hart klopte onstuimig; ik beefde van angst, terwijl een stille glimlach, als een gebed tot verschooning en barmhartigheid, uit mijne oogen de kinderen tegenstraalde.....

Gedurende eene wijl gebeurde er niets bijzonders; misschien beschutte de tegenwoordigheid van den profes-

sor mij voor ongeval. Althans ik waande dat ik mij in mijne vrees had bedrogen; mijn moed keerde terug, het werd mij goed in het hart en ik kon met meer vrijheid de vragen van mijnen dienstvaardigen geleider beantwoorden.

Alzoo wij nu ten einde der opene plaats waren, kwam eensklaps een jongen tot den professor geloopen, roepende dat een zijner makkers Vlaamsch gesproken had, iets dat op straf was verboden, ten einde de scholieren te dwingen, zich in het bezigen der Fransche taal te oefenen.

Op de vraag tot nadere verklaring, hem door den professor toegericht, antwoordde de jonge spotter lachend, terwijl hij mijn zwarten rok aanwees :

« *En parlant de l'habit de Monsieur, Eugène a dit : c'est un* stokvischvel (1)! »

De professor bezag mij en kon eenen glimlach niet onderdrukken; ik beet mij de lippen ten bloede en voelde mijn hart verkrampen van angst en schaamte. Met het hoofd gebogen overwoog ik mijn akelig lot en vroeg mij zelven, wat ik toch op de wereld had misdaan om zoo te moeten lijden.....

Gelukkiglijk sloeg het uur voor de opening der klassen. Ik werd in eene kamer geleid, waar rondom eene lange tafel een twintigtal zeer jonge kinderen zaten, die ik tot half twaalf zou onderwijzen in de spelling der Fransche taal.

Wat geweld ik ook op mij zelven deed, om acht op mijne bezigheid te slaan, dien morgen was het mij geheel onmogelijk; ik liet de kinderen al voorspellen zooals zij wilden, en verviel in eene smartelijke droomerij over het zwart kleed en de gal, welke het mij nog zou doen drinken.

Ik nam het middagmaal in het gesticht. Toen ik na het afloopen der tafel, weder op de plaats moest verschijnen,

(1) Sprekende van Mijnheers rok, heeft Eugene gezegd : het is een stokvischvel !

om mede de wacht over de spelende jongens te houden, trof van verre het woord *queue de morue* mijne ooren. Ik durfde niet omkijken; ik begreep, tot mijne groote smart, dat de spotvogels op deze wijze het woord *stokvischvel* door abberdaanstaart hadden vertaald.

Des avonds, tusschen vijf en zes uren, werd ik vrij. Ik keerde naar Borgerhout terug met hangend hoofd, en haastig nevens de huizen voortsluipende zonder iemand te durven bezien. Nu bleef mij geenen twijfel meer over, aangaande den indruk dien het zwarte kleed op elkeen moest te weeg brengen, vermits het de onnoozelste kinderen zelven bij den eersten blik tot spot opwekte.

Des anderen daags smeekte ik mijnen vader met tranen in de oogen mij toe te laten met mijne bruine vest naar de school te gaan; maar er was niets aan te doen : het kleed had vijf en twintig franken gekost en het zou zijnen dienst doen, hoe zeer ik er ook tegen opstond. Ach, het bleef mij de leden zengen, zoolang ik als ondermeester in het gesticht van den heer Delin werkzaam was.

Al die mij persoonlijk kennen weten dat ik de gewoonte heb, buiten de inspanning der aandacht, met het hoofd gebogen, en ter linkerzijde hellende, te gaan. Deze houding is nu in mijne halsspieren vergroeid; zij is een gevolg der schaamte waaronder de zwarte rok mij zoolang gebogen hield, want vooraleer dit hatelijk Nessus-hemd mij aan het lijf kleefde, ging ik met hoofd en lichaam recht.

Allengs toch werd iedereen in het onderwijsgesticht aan mij en mijn zwart kleed gewend; doch de doorn bleef mij in het hart steken; ik treurde, werd zeer schuchter en sloeg de oogen neer bij den minsten twijfelachtigen blik, zelfs van wege een kind. Gevoelende dat ik de toegevendheid van anderen behoefde, durfde ik de schooljongens straffen noch berispen; integendeel, ik toonde mij jegens hen zoo nederig, zoo goedhartig mogelijk, opdat zij, uit medelijden of uit vriendschap, mij zouden sparen.

Om mij jegens mijnen meester even dienstwillig te

toonen, speelde ik in mijne ledige uren onverpoosd met een zijner kinderen, dat blind geboren was, en ik vermaakte het ongelukkig jongentje zoo ik best kon. Deze blinde, dien ik honderdmaal in mijne armen of op mijnen rug gedragen heb, is later een befaamd toonkunstenaar en organist der Antwerpsche hoofdkerk geworden.

Volgens hetgeen ik later vernam, was mijne jaarwedde, in het gesticht van M. Delin, tien gulden in de maand. Ik wist er echter niets van; mijn loon werd ter hand gesteld aan mijnen vader, die mij nooit ander zakgeld gaf dan, elken Zondag, een dubbeltje of tien centen. Zijn stelsel was, dat het geld in den zak van een kind een duivel is, die tot alle kwaad verleidt. Ik durf niet beslissen of hij zich al of niet bedroog.

Een nieuw tijdvak naderde : welhaast zou eene onverwachte staatsomwenteling mij in eene nieuwe baan rukken en mijn leven eene gansch andere richting aanwijzen.....

IV

Te dien tijde waren België en Holland onder eenen zelfden vorst vereenigd, en maakten het koninkrijk der Nederlanden uit. Zoo was de toestand sedert 1815.

Langzamerhand was er echter zekere ijverzucht tusschen de beide broederstammen ontstaan. In de Wetgevende Kamers toonden de Belgische leden eenen hardnekkigen geest van wederstand aan het Staatsbestuur. Men klaagde met bitsigheid dat de vruchten en voordeelen van het gezamenlijke leven der beide stammen bijna uitsluitelijk aan inboorlingen van Holland werden toegeëigend, en dat men de Belgische provinciën schier als een wingewest behandelde. Twisten over vrijheden en over Godsdienst kwamen de tweedracht nog aanvuren.

Wat mij betreft, ik wist niets van hetgeen er op het veld der staatkunde geschiedde; dagbladen kwamen mij nooit onder het oog; en, in alle geval, de twisten en aanvechtingen in de Kamers hadden, jaren lang, geen ander merkbaar doel dan den invloed van Noord-Nederland op de Zuiderprovinciën in te toomen.

Maar toen, in Juli 1830, de tijding in België kwam, dat de troon der Bourbons door eenen zegepralenden volksopstand was verbrijzeld geworden, dan werd het woord *Vrijheid* eensklaps met geestdrift uitgesproken en zelfs tot in de scholen herhaald.

Vrijheid! hoe moest dit woord niet tot mijn jong gemoed

spreken; met welke onbewuste hoop moest ik het niet begroeten, ik die sedert vier jaren mijn leven aanschouwde als eene ondragelijke slavernij! Vrijheid was voor mij het middel om de gehoorzaamheid aan mijne stiefmoeder te ontloopen, vrijheid was mijne manwording, de verlossing van het smachtend schoolleven, mijne opbeuring uit de zielesmart en uit de vernedering, die mij het leven zoo bitter en zoo somber hadden gemaakt.....

Meer zegde het woord niet tot mijn gemoed; maar toch, het dreef mij het bloed naar de hersens, het deed mij het hoofd verheffen, het deed mijnen boezem zwellen; het verbreedde mijnen gezichtskring op eenmaal, en het toonde mij wel eene onbestemde, doch tevens eene betere en minder duistere toekomst.

In den nacht van den 25sten Augustus 1830, borst de omwenteling te Brussel los. De krijgsmacht werd uit de stad gedreven, en het oude driekleurig Brabantsch vaandel, ten teeken van 's volks zegepraal, op den toren van het stadhuis gestoken.

Den 23sten September naderde Prins Frederik der Nederlanden met een leger van 10,000 man, en overmeesterde de Warande bij het koninklijk paleis.

In tusschentijd waren uit al de provinciën, maar voornamelijk uit het Waalsche gedeelte des lands, talrijke opstandelingen komen toegeloopen; ja, zelfs hadden gansche scharen Fransche vrijwilligers zich naar Brussel begeven. Men was diensvolgens aldaar eenigszins bestand om het leger van Prins Frederik het hoofd te bieden.

Na een hevig gevecht, dat drie dagen zonder verpoozing duurde, werden de Hollandsche troepen tot den aftocht gedwongen, en begaven zich naar Antwerpen, waar het sterk kasteel, onder bevel van den ouden krijgsheld Baron Chassé, hun een vast steunpunt aanbood. Zij werden op de hielen gevolgd door de vrijwilligers van Brussel, en moesten, na verschillige gevechten, bij Duffel, Lier en Waalhem, hunnen aftocht nog bespoedigen.

Antwerpen had nog geen deel aan den opstand genomen, ofschoon de gemoederen er hevig aan het gisten waren geraakt. Het gesticht, waar ik het ambt van ondermeester vervulde, was, evenals de andere scholen, gesloten; ik bevond mij te Borgerhout in de woning mijns vaders, elken dag van 's morgens tot 's avonds rondloopend om de geruchten der straat op te vatten, en hijgend naar de beloofde vrijheid, zonder echter te beseffen hoe zij iets tot verandering van mijnen bijzonderen toestand kon bijdragen.

Op eenen morgen was ik met mijnen broeder in het veld, toen wij eensklaps in de verte het doffe gedonder van kanons hoorden. Een gil van blijdschap ontsnapte ons, terwijl wij in geestdrift uitriepen :

« De Belgen! Daar zijn de Belgen! »

En zonder te weten wat wij deden, liepen wij uit al onze macht in de richting der gemeente Berchem, van waar het gedommel des geschuts scheen te komen. Nauwelijks waren wij de brug der Herenthalsche vaart overgeraakt, of wij zagen niet verre van ons, achter het geboomte, de rookwolken van eenen grooten brand in de hoogte stijgen. Een oude man, eene vrouw en een jong meisje liepen ons kermend voorbij; zij hielden elk eene koe bij een zeel en dreven de dieren, onder droevig misbaar, met geweld vooruit. Zoo zeer moest hen de schrik getroffen hebben, dat zij, op eene ondiepe plaats der vaart, in het water sprongen en hun vee op den anderen boord brachten, waarna zij even gejaagd in de richting van Borgerhout wegvloden.

Dit vertoog had eene wijl onze aandacht gevestigd gehouden; doch zoohaast het verdwenen was, begaven wij ons weder op weg, en naderden eindelijk den brand.

Het was op Zurenborg, tusschen Borgerhout en Berchem; er stond eene groote hoeve in volle vlam. De obitsen of veldbommen der Belgen hadden den brand veroorzaakt. Reeds was de stal ten gronde vernield; een twaalftal half-

verkoolde lijken van koeien lagen er tusschen de smeulende puinen van het strooien dak.

Wij vonden eenige Hollandsche soldaten bezig met uit de rompen van het verbrande vee stukken vleesch te snijden, om er van te eten. Mijn broeder en ik, wij proefden er insgelijks van : het was bitter als gal en smaakte onzeggelijk naar den versmachten rook van stroo.

Daar ik nog het voorkomen had van een kind, en mijn broeder jonger was dan ik, lieten de Hollanders ons zonder mistrouwen bij den brand staan. Een raadde ons vriendelijk aan, de plaats te verlaten, dewijl er gevaar voor ons leven was; doch wij hingen den held uit en bleven juist omdat men ons raadde te vertrekken.

Ondertusschen vloog er nog van tijd tot tijd eene obits over de brandende hoeve. Wij hoorden geweerschoten bij duizenden, en wel klaarblijkend waren de beide legers in strijd tegen elkander; maar het werkelijk gevecht scheen meer naar den kant van Berchem te geschieden.

Het was den heugelijken stond, waarop de heldhaftige jonge graaf Frederik van Merode in de rangen der Belgen doodelijk gewond nederviel.....

Eene obits plofte niet verre van ons neder en drong een paar voeten diep in den grond van een veld ; de Hollandsche soldaten navolgende, legden wij ons ten gronde totdat de veldbom zou gesprongen zijn.

Na eene lange wijl wachtens stonden de soldaten weder op, en ik hoorde zeggen dat de wiek of lont der obits was uitgedoofd. Wij naderden tot de plaats waar ze was gevallen : ik delfde ze met de handen uit den grond.

Mijn hoogmoed over het bezit der obits was uitermate groot: met dezen oorlogsbuit op den arm, kwam ik bij de Hollandsche soldaten staan, en ik hief het hoofd met zelfvoldoening in de hoogte, als moest men mij om mijne stoutheid bewonderen. Weinig acht schenen de Hollanders op mij en op mijne obits te slaan; zij stonden nu met geveld geweer achter de muren der brandende hoeve, en

loerden aandachtig in de verte op iets dat hen scheen te verschrikken.

Eensklaps hoorden wij de trom met een snel geroffel achter een verwijderd kreupelhout slaan, en onmiddellijk ontplooide zich in de verte eene schaar mannen met blauwe kielen. Het waren de Belgen, die dezen voorpost der Hollanders door een hevig geweervuur aanvielen.

De Hollandsche soldaten, te weinig in getal om weerstand te bieden, verlieten de hoeve in allerijl; het gezicht hunner vlucht trof ons met schrik; mijn broeder en ik, die nog altijd de obits in den arm droeg, wij liepen uit al onze kracht van de hoeve weg, en brachten in Borgerhout het nieuws van der Belgen zegepraal.

Inderdaad, de Belgen waren in het gevecht te Berchem overwinnaars gebleven; de Hollandsche krijgsmacht had zich binnen de wallen der stad teruggetrokken.

Op den middag reeds was een gedeelte der Belgische vrijwilligers in het gansche voorgeborcht en in de gemeente Borgerhout, door logement-biljetten geherbergd. Ten onzen huize kregen wij twee zeer jonge Brusselaars, die niets deden dan juichen over de waarschijnlijke verlossing des lands, en met zulken geestdrift de woorden Vaderland, Vrijheid en Onafhankelijkheid uitspraken, dat mij, bij het hooren hunner manhaftige taal, de tranen uit de oogen wilden springen van bewondering.

Een hunner kon geene twee jaar ouder zijn dan ik; hij insgelijks was te Brussel ondermeester geweest, en de stemming zijns geestes kwam met de mijne nauw genoeg overeen. Nog denzelfden dag werd hij mijn vriend. Ik volgde hem waar hij ging; ja, zelfs wanneer hij, niet verre van de stadswallen, achter eene barikade onder eenen hagel van *biscayens*, op de Hollandsche soldaten vuurde, bleef ik aan zijne zijde totdat hij met mij huiswaarts keerde.

Wanneer men de zoogenaamde Belgen in menigte bijeen

zag, leverden hunne rangen een zonderling vertoog op, waarvan men nu geen juist denkbeeld meer vormen kan. De eigenlijk aangenomene kleederdracht scheen te bestaan uit eenen blauwen kiel, aan hals en armen met dunne roode koordjes afgezet, en in eene haren klak of muts, waaruit van boven een gedeelte neerhing als een lakenen puntzakje. Officiers en sergeanten waren erkennelijk aan een driekleurig lint, dat met eenen strik om den arm was geknoopt. Evenwel, degenen die dus gekleed waren, vormden de meerderheid niet; de overigen droegen allerlei kleederen en gewaad: tusschen frakken, vesten en grauwe kielen, zag men ook hier en daar een Hollandschen soldatenrok of de dolman eens huzaars zich uitlossen; burgerhoeden, klakken, shakos, kolbaks, ja, zelfs Waalsche slaapmutsen met roode strepen, kon men boven de scharen der vrijwilligers zien dooreenwemelen.

Eveneens was het met de wapening dezer mannen. Aanschouwde men eenen dergenen, die uit eigen middelen zich naar lust had kunnen uitrusten, dan droeg hij onfeilbaar den voormelden blauwen kiel van fijn linnen en de haren muts: daarbij had hij lakenen schachten om de beenen, tot aan de knieën met witte knoopjes gesloten. Zijne wapens bestonden in eenen uiterst schoonen jachttweeloop met ingesneden versiersels; eene kromme officiersabel, met stalen scheede, sleepte hem achterna, en in zijnen gordel staken twee groote pistolen, elk met dubbelen loop.

Maar op vijfhonderd was er zoo slechts één; de overigen droegen meest geweren, die men in de Hollandsche kazernen en magazijnen had gevonden, of welke men krijgsgevangenen en *déserteurs* had ontnomen; dan, er waren er insgelijks oneindig velen die een verroest jachtgeweer, dikwijls zonder haan, of eene pistool, of eene sabel, of eene piek, of eene bajonet op eenen bezemstok, voor eenig wapen hadden.

Niet minder gemengd waren de menschen zelven; men

kon in eenen hoop vrijwilligers, hij mocht dan weinig talrijk zijn, de tongvallen van al onze provinciën hooren, en zelfs Franschmans en Duitschers aan hunne spraak herkennen.

Al deze mannen waren uiterst vuil en beslijkt; zij schenen op den slechten toestand hunner kleeding hoogmoed te dragen, en zouden zich wel gewacht hebben het zwartsel van het buskruit van hun aangezicht te doen verdwijnen. Ik heb zelfs gezien dat sommigen zich natgemaakt poeder rond de lippen wreven, om er nog schrikkelijker uit te zien.

Waar de vrijwilligers te zamen waren, werd onophoudend met geestdrift gezongen, en men kon uit de verte de galmen hunner strijdhaftige blijdschap boven de huizen hooren vlotten. Soms zongen zij het Brabantsch omwentelingslied *la Brabançonne;* doch meesttijds was het de krijgszang van den Parijzischen opstand, met het referein :

En avant! marchons
Contre leurs canons;
A travers le fer, le feu des bataillons,
Courons à la victoire!

De *Marseillaise* hoorde men zelden.

Het ware de Belgische vrijwilligers nooit mogelijk geworden, door eigen macht, binnen de sterke vesting te geraken; doch, terwijl zij van verre geweerschoten tegen de wallen losten en door de *biscayens* en *kartassen* der Hollanders nutteloos eenige mannen verloren, was het volk binnen Antwerpen zelven in opstand geraakt.

Des morgens was ik met mijnen vriend, den Brusselaar, op St-Willebrords, niet verre van de barrikade die dicht bij de stad, omtrent de danszaal *den Gouden Appel*, opgeworpen was. Wij hielden ons schuil achter de huizen der straat. Den ganschen nacht had men in de stad een hevig geweervuur gehoord, en nu klonk het er nog met meer aanhoudendheid.

Ik had eene groote pistool, die weleer eenen Franschen Dragonder had toebehoord, en ik te huis had weggenomen. Nu stond ik te midden der Belgen; ik sprak en juichte van Vrijheid en van Vaderland, als hadde ik aan al de gevechten van Brussel, van Waalhem en van Berchem deel genomen. Niemand vond het kwalijk noch ongerijmd, dewijl men elkander tusschen zulken bijeengeraapten hoop menschen onmogelijk kon kennen.

Ten huize van mijnen vriend Jan de Laet moest een voornaam overste geherbergd zijn; want ik zag, hoe alle oogenblikken lieden met brieven daar uit en in gingen, en eindelijk, toen de tijding zich verspreidde dat de Antwerpenaars twee der stadspoorten hadden vermeesterd, werd insgelijks, zoo het mij toescheen, uit de woning van de Laet het teeken gegeven tot het roffelen van den *rappel*.

Al de Belgen, welke in ons voorgeborcht zich bevonden, liepen te zamen. Met ontrolde vaandels trok hunne verwarde schaar stadwaarts op. Mijn vriend, de Brusselaar, was een waaghals; alhoewel wij nog niet goed wisten, hoe wij zouden worden ontvangen, deed hij geweld om vooraan te blijven; ik verliet hem geen oogenblik en liep, als een ander held, met mijne groote pistool in de vermoeide vuist, juichend nevens zijne zijde.

Toen wij op de stadsbruggen waren, zagen wij nog Hollandsche soldaten boven over de Borgerhoutsche poort, langs de binnenwallen, naar het kasteel optrekken. Wij kwamen echter, zonder ernstigen wederstand te ontmoeten, binnen de stad, en werden er jubelend ontvangen door de gewapende Antwerpenaars, die de Hollanders tot den aftocht hadden gedwongen.

Nevens de poort, op den hoek der straat die men *Meulenberg* noemt, stond een hoop arme vrouwen te juichen en *leve de Belgen!* te schreeuwen; zij schenen dol of dronken. Onder dezen kreeg een leelijk oud wijf mij in het oog. Mijne uiterste jonkheid boezemde haar waarschijnlijk

bewondering of medelijden voor mij in; want zij sprong met de twee armen vooruit op mij toe, en riep :

« Ach, mijn klein Belgsken-lief! Kom hier, kind, u moet ik toch eens kussen, al stond er de koning bij! »

Zij sprong mij zoo vurig en zoo woest aan den hals dat ik, onder het onverwacht geweld zwichtend, met wijf en al op den rug ten gronde viel en mij ter dege aan het achterhoofd bezeerde.

Mijn vriend de Brusselaar verjaagde het dolle mensch en hielp mij te been.

Op dit oogenblik bracht men het lijk eener Hollandsche marketentster van boven den wal; bloed stroomde nog over hare kleederen, en het jenevertonneken sleepte aan zijne riemkens haar achterna.

Deze vrouw was, bij het wegvluchten der laatste Hollandsche soldaten, een eind achteruit gebleven; zij liep boven de poort voorbij, juist toen de vrijwilligers begonnen eronder door te komen. De eersten die haar zagen, wilden niet op eene vrouw schieten; doch de marketenster keerde zich om, toonde hun den rug, en, met de hand erop slaande, deed zij een alsdan bekend teeken van verachting en spot. Een geweer mikte op haar, en de stoute vrouw viel ten gronde : een kogel was haar door het hart gegaan.

Het gezicht van het lijk weerhield ons een oogenblik; dan volgde ik mijnen vriend den Brusselaar naar de Groote Markt, waar al de geweren, ten teeken van vreugde, werden afgeschoten, onder het aanheffen van een onbeschrijfelijk geschreeuw en gejubel.

Mijn vriend beweerde dat ik ook schieten moest, en om mij dit mogelijk te maken, laadde hij mijne groote pistool, die misschien sedert Napoleons tijd nog geen vuur had gezien.

Hij gaf ze mij in de hand en leerde mij, hoe ik den arm gebogen moest houden, om het stooten van het wapen te voorkomen. Ik deed wat hij zeide en loste stoutelijk den slag. Hoe het kwam, weet ik niet, maar de pistool gaf

eenen machtigen knal en rukte mij, als het ware, het gansche gebeente uiteen. Mijn elleboog en schouder deden mij zoo zeer, dat mijn vriend meende te barsten van lachen bij de pijnlijke en droeve gezichten die ik trok.

De smart verminderde echter spoedig. Wij bleven op de Markt; de burgers brachten voedsel en drank aan, en ik at uit éénen pot met mijnen vriend.

Omtrent twee uren na den middag gingen wij over de Graanmarkt, waar men bezig was met het *arsenaal* uit te plunderen. Ik zag er allerlei lieden komen uitgestroomd, elk met een nieuw geweer op den schouder; en dewijl het bezit van een geweer mijn innigste verlangen was, verzocht ik den Brusselaar met mij er binnen te gaan, om te beproeven of ik insgelijks een wapen zou kunnen bekomen.

Na lang dringen en stooten, geraakte ik in een magazijn waar vele lange houten kisten opeengestapeld lagen; uit eene dezer nam ik een geweer. Mijnen vriend zag ik niet meer omtrent mij; hoezeer ik ook in het arsenaal rondzocht, ik kon hem niet meer vinden.

Bij den ingang van het gesticht staande, schouwde ik met angst op de uit- en instroomende menigte; en toen ik, na een uur wachtens, mijnen vriend nog niet had gezien, zou ik wel van verdriet geweend hebben. De Brusselaar was mijn moed, mijne macht, mijne hoedanigheid van man; nu ik hem had verloren, was ik weder een kind geworden, dat nog niet tot de hoogte zelfs van eenen omwentelings-soldaat was opgegroeid.

Eene bijzonderheid, die ik nu eerst aan mijn geweer en aan al de geweren uit het arsenaal bemerkte, was dat de Hollanders, vóór hunnen aftocht naar het kasteel, al de hanen ervan hadden medegenomen; en zoo liepen er dus eene menigte mannen in de stad rond met vuurwapens die tot schieten ongeschikt waren.

Terwijl ik nog altijd vóór het arsenaal stond en innerlijk God bad, dat hij mij toch zou toelaten den Brusselaar

weder te vinden, hoorde ik van verre doffe kanonknallen, en welhaast daarop klonk over de stad de akelige noodkreet : « het bombardement! het bombardement! »

En inderdaad, toen de Belgen, ondanks zeker wapenbestand dat er gesloten was geworden, dicht onder het kasteel verschenen en daar, bij het einde der Kloosterstraat, een arsenaal wilden overrompelen, dat nog eene Hollandsche bezetting inhad, dan gaf Baron Chassé bevel om de stad met bommen en gloeiende kogels te beschieten. De talrijke oorlogsschepen, die in de Schelde vóór de Werf op stroom lagen, voegden hun vuur bij dat des kasteels en der forten, en zoo werd Antwerpen in alle richtingen met verbrijzelende kogels of brandstichtende bommen overdekt.

Zonder op het gevaar te letten, dwaalde ik tot den laten avond van de eene straat naar de andere, over alle plaatsen en markten, met mijn geweer zonder haan op den schouder, om, indien het mogelijk ware, mijnen vriend den Brusselaar te ontdekken. Ik vond hem niet, en heb hem zelfs, sedert het oogenblik onzer scheiding in het arsenaal, nooit meer gezien, hetgeen mij doet vermoeden dat hij dien dag aan de Werf of in de Kloosterstraat moet gesneuveld zijn.

Ten elf ure des avonds bevond ik mij op de Groote Markt, omtrent de hoofdwacht. Het bombardement was alsdan op het hevigste : de stad scheen te daveren onder de ontzaglijke losdondering van het geschut der oorlogsschepen. Van uit den grond des kasteels gingen menigvuldige bommen in de hoogte en beschreven hunnen tragen loop door het ruim, om op de eene of andere markt te barsten en alles rondom zich te dooden of te verbrijzelen. Men hoorde de eenzame stilte der straten soms eensklaps, bij het springen eener bom, door een vervaarlijk gerinkel vervangen : al de ruiten der huizen vielen door den fellen schok in gruis ten gronde.

's Rijks Entrepot of Handelsstapel, waar voor millioenen

en millioenen goederen van alle natiën geborgen waren, stond in vollen brand; de oude St.-Michielskerk werd insgelijks door het vuur verslonden : tot boven haren toren golfden de reusachtige vlammen als eene gloeiende zee, wier roode baren door den wind werden voortgezweept. Wolken gensters en gansche brokken vuur dreven als een stroom uit den volkaan, waarin de koopwaren, uit al de streken der wereld samengevoerd, met ijselijk gebruis lagen te koken en te branden. De hemel was als met bloed geverfd; men kon in de verlatene straten alles in een vaal en akelig licht onderscheiden. Een gewisse ondergang scheen der gansche stad beschoren !.....

Op dit oogenblik kwam een overste bij de hoofdwacht roepen : « Mannen van goeden wil! *Des hommes de bonne volonté!* »

Zoo riep men telkens wanneer men mannen noodig had, om iets te doen of om ergens hulp te brengen. Er was nog geene inrichting en ieder deed wat hij wilde.

De overste zeide dat er achter het stadhuis nog drie *caissons*, dat is wagens met buskruit, stonden, en men deze noodzakelijk ter stad uit moest voeren, wilde men ze niet in de lucht zien springen.

Ik bood mij aan met eenige anderen; wij stapten nevens de caissons en de paarden voort, als eene wacht tot beschutting aangesteld.

Zonder hinder kwamen wij tot omtrent de Borgerhoutsche poort; maar dan werd het ons onmogelijk door de saamgepakte menigte te geraken, die, huilend en kermend, bad en smeekte om de stad te mogen verlaten.

Als gewapend krijgsman drong ik door het volk en naderde de poort, om te zien wat er geschiedde.

Daar trof mij een schouwspel dat ik nooit vergeten zal. Ik zag er moeders met zieke wichtjes in den arm, oude afgeleefde vrouwen en grijsaards, kinderen in menigte, allen geknield, met de handen biddend opgestoken en met tranen in de oogen de wacht smeeken, dat men toch de

poort voor hen zou openen. Zij boden geld en goud in overvloed, en sloegen met schrik en afgrijzen den blik terug in de stad, van waar het bloedroode licht in de oogen glinsterde.

Eenigen werden in mijn bijzijn de stad uitgelaten; doch toen, op verzoek van onzen overste, de poort eindelijk wagenwijd werd geopend om onze caissons door te laten, sprong een blijde schreeuw uit de menigte op, — en allen, mannen, vrouwen, kinderen, zieken en kreupelen, stroomden juichend en God om zijne genade dankend de poort uit.

Hoe er geenen onder onze wagens verpletterd werden is mij onbegrijpelijk; want, om niet door de wachten teruggedreven te worden, kropen er velen op handen en voeten tusschen de wielen en tusschen de paarden onzer caissons.

Ten einde een denkbeeld te geven van den onmatigen schrik, die de Antwerpenaars bevangen had, zal ik hier ter loops een feit verhalen, waarvan de getuigen nog leven.

In de Lange Nieuwstraat, ten huize van eenen kuiper, hielden de lieden zich gedurende het bombardement in hunnen kelder verborgen, toen een bal of eene bom niet verre van daar, in de Cellebroedersstraat, eene schouw afwierp. Het gerucht dat uit den val der steenen op de daken ontstond, verschrikte de verborgene lieden zoozeer, dat zij den kelder in allerijl verlieten, hem toesloten, de stadspoort uitvloden, en uren en uren verre bleven gaan vooraleer zij zich in veiligheid durfden wanen. In den kelder hadden zij, zonder het te weten, hunnen tachtigjarigen vader opgesloten gelaten. De arme man werd eerst na acht en veertig uren uit den kelder geholpen door voorbijgangers, die zijn gekerm hadden gehoord.

Uit de stad geraakt zijnde, brachten wij onze caissons door het voorgeborcht op eene vlakte, het Borgerhoutsveld genaamd, en stelden ze daar tusschen eene kleine herberg en den hoogen steenen molen.

Men riep ons in de herherg om elk zijn nummer te

geven en de wachtbeurt te regelen. Ik verstoutte mij, op eene vraag des oversten, eene vreesachtige aanmerking te maken over de wegen welke op dit veld uitkwamen. Een der vrijwilligers, ik geloof dat hij een Antwerpenaar was, aanschouwde mij met misprijzen en riep, terwijl hij met den kolf van zijn geweer ten gronde stampte :

« Wat meent die *blanc-bec?* Ik wil met geene kinderen ter wacht zijn! »

En mij, onder het lachen der anderen, mijn geweer ontnemende, zeide hij :

« Ga naar huis, manneken, bij uwe moeder en vraag..... eene borst! »

Zonder iets op deze vernederende scherts te antwoorden, verliet ik het wachthuis met verbroken hart. Hadde ik de stoutheid gehad om tegen den spotter in te gaan en mijn recht ter verdediging van het vaderland te doen gelden, men hadde mij waarschijnlijk geëerbiedigd en gelijk gegeven; doch het lag in mijne inborst, voor den *mensch* immer te zwichten wanneer hij zich, als persoon, dreigend tegenover mij stelde. Het moge onuitlegbaar schijnen, het is echter zoo : tegen vuur, kanons en alle stoffelijke gevaren kon ik staan zonder merkelijken schrik; maar den *mensch* alleen vreesde ik als een wezen voor hetwelk ik altijd moest wijken. Dit gevoel lag in mij sedert mijne eerste kindsheid, omdat mijne lichamelijke kracht te verre beneden de strekking en de begeerten van mijn hart en van mijnen geest gebleven was. Mijne zonderlinge opvoeding had ook niet weinig bijgedragen om mijne *menschenvrees* te doen aangroeien.

Met den boezem opgekropt van verdriet en schaamte, treurende om het verlies van mijnen vriend den Brusselaar, sukkelde ik langzaam naar mijns vaders woning, die ik gansch met gevluchte lieden vond opgevuld. In al de kamers lag het beddegoed tusschen busselen stroo uitgespreid. Wel dertig stedelingen zouden ten onzent eene schuilplaats en herberg vinden.

Zoo was het in alle huizen, stallen en schuren rondom Antwerpen; de dorpen, tot op vijf uren afstand, krielden van Antwerpsche huisgezinnen.

Ik kreeg van mijnen vader eene harde berisping, omdat ik zoolang uitgebleven was; doch wanneer ik, in tegenwoordigheid der vreemde gasten, vertelde wat ik had gedaan en gezien, dan verkalmde mijns vaders gramschap, en hij vond het braaf dat ik zooveel onverschrokkenheid had getoond.

Het bombardement was denzelfden nacht nog opgeschorst geworden, ten gevolge van eenen wapenstilstand, waarvan Baron Chassé zelfs de voorwaarden had bepaald. Deze liepen echter meest daarop uit dat het kasteel, de schepen en de forten, benevens het Vlaamsch Hoofd over de Schelde, in het rustig en onverstoord bezit der Hollanders zouden worden gelaten, zoolang het wapenbestand door geene der beide partijen zou worden opgezegd.

Des anderendaags was ik uiterst treurig. Mij vloeiden allerlei zonderlinge gepeinzen door het hoofd; ik mijmerde van schitterende wapenfeiten en van oorlogsroem : soms zag ik mij zelven in tegenwoordigheid des vijands op het oogenblik van den aanval; ik hief het zwaard in de hoogte en, mij vooruitwerpende, riep ik al mijne makkers tot heldenmoed op. Dank aan mijne onversaagdheid, en bovenal aan mijne welsprekendheid, werd de vijand geslagen, en iedereen in het Belgisch leger bewonderde den zwakken jongen, die zooveel manhaftigheid had getoond.

Na zulken droom kwam de onttoovering. De held herinnerde zich, dat hij gisteren nog zijn geweer zonder tegenspraak zich had laten ontnemen, en dat men hem spottend had gezegd : « Ga naar uwe moeder, manneken! »

Dan overwoog ik zeer ernstig dat de waarde van den mensch niet zelden afhangt van het tijdstip zijner geboorte; want indien ik tien jaren vroeger ter wereld ware gekomen, niemand zou mij nu de hoedanigheid van *man*

betwist hebben, en ik hadde kunnen beproeven, of er waarlijk eene heldenziel in mijnen boezem leefde. Het einde dezer gepeinzen was dat ik, vóór eenen spiegel, mij van hoofd tot voeten beschouwde, en mijn gelaat zoo streng als mogelijk plooide. Ik erkende zelf dat er nog veel *kind* in mijne uiterlijke gedaante stak; en, van spijt ten gronde trappelend, betreurde ik het ongeluk van zoo klein te zijn.

Evenwel, de denkbeelden van oorlogsroem ontstonden immer opnieuw in mijn hoofd. Ik was eenen ganschen dag *man* geweest; die herinnering was te verleidend om mij niet onweerstaanbaar tot haar terug te lokken.

Dien zelfden dag nog zeide ik aan mijnen vader dat ik soldaat wilde worden, om voor de vrijheid van mijn vaderland te strijden; hij poogde mij te doen begrijpen dat ik nog te jong was; doch ik hield mijn voornemen staande. Waarschijnlijk geloofde hij aan mijne beslissing niet; want hij verliet mij met eenen glimlach van schertsenden twijfel, die alleen toereikend was om mij te ontmoedigen en mijne krijgsdroomen in rook te doen vergaan.

Vier dagen nog bleef ik besluiteloos ronddwalen, met nijd en begeerte de *Belgen* aanziende, die door ons voorgeborcht trokken, om zich naar de Hollandsche grenzen te begeven. Mij was geboodschapt geworden dat ik ten huize van den heer Delin komen moest om er mede te helpen tot het schikken der school, die tijdens het *bombardement* gansch het onderste boven was geraakt.

Zoohaast ik de poort mijner school zag, ontstond er eene opbruising in mijn bloed; — daarbinnen was mijne gevangenis..... en ik hoorde het woord *vrijheid!* in tooverende galmen uit al de straten der stad mij tegenklinken!

Het was laat in den namiddag toen ik, half dwaas in het hoofd, de school verliet en vol gepeinzen naar het Groen Kerkhof en naar de Groote Markt dwaalde, in de hoop van er Belgen te zien.

Op de laatstgenoemde plaats bemerkte ik een huis, vóór

welks venster in groote letteren stond geschreven : *Bureau d'engagement.*

Een gansch half uur bleef ik, met den blik op dit huis gevestigd, roerloos staan. Eene onbeschrijfelijke ontsteltenis had mij aangegrepen; mijn boezem hijgde, mijn hart klopte onstuimig, mijne wangen gloeiden. Er werd in mijn binnenste een koortsige strijd geleverd : ik kon soldaat worden en aldus het onbetwistbaar recht aanwinnen om als man de wapenen voor de vrijheid te voeren; — maar mijn vader, zou hij wel toestemmen in deze daad?..... Ik zag hem in den geest vóór mij staan; zijn strenge blik ontnam mij allen moed; zijn ontzaglijk woord deed mij beven..... Dan weder herinnerde ik mij al de wonden, door de schaamte mij in het hart geslagen, en ik overwoog met angst dat mijne school weder ging geopend worden. Mijne ziel murmelde van vrijheid, mijn geest droomde van roem en van groote daden. Onder de toovermacht van zulke aandoening bezweek eindelijk mijne vrees, en ik trad sidderend het bureel binnen.

Vier of vijf officieren, waaronder een kapitein met name *Vichaux*, stonden er vóór eenen lessenaar. Op mijne aanvraag liet men mij eene dienstverbintenis voor *twee jaren* teekenen, die men mij, vier maanden later, in eene nieuwe voor *vijf jaren* deed veranderen.

Mijn ouderdom was alsdan tusschen de zeventien en achttien jaar.

Ik kreeg een logement-biljet voor het huis van M. Van Ertborn, op de Kleine Markt, waar slechts een knecht en eene dienstmeid zich bevonden.

Hier vroeg ik pen en papier en begon aan mijnen vader eenen brief te schrijven, waarin ik hem meldde dat ik, als *vrijwilliger onder de Belgen*, voor twee jaren had geteekend; ik vroeg hem verontschuldiging indien deze beslissing hem mocht mishagen, en sprak oneindig veel van vrijheid en van de plichten jegens het vaderland. Ik eindigde met een teeder vaarwel, hem tevens aankondigende dat ik

des anderendaags, vóór den middag, met vele andere vrijwilligers naar de grenzen zou vertrekken.

Na eenen rusteloozen nacht stond ik op met het krieken van den dag; ik bezat een guldenstuk, dat mij door eenen der vluchtelingen ten onzen huize was geschonken. Voor dit geld kocht ik van eenen *Belg* eene oude sabel zonder scheede en eene patroontasch zonder draagband. Dit laatste krijgstuig hing ik mij met eene koord over den schouder; een dun lederen riemken bevestigde de sabel aan mijne zijde.

Dus aangetakeld, wandelde ik in de stad op en neer, met het hoofd in de hoogte en het hart vol blijde fierheid. Belachelijk was alsdan zulke uitrusting niet; er liepen er oneindig velen, die zelfs niets hadden dan een groot mes of eenen Hollandschen shako, om te toonen dat zij in dienst des vaderlands waren getreden.

Mijne hoedanigheid van wettig soldaat, welke niemand mij nu betwisten kon, gaf mij een groot vertrouwen; en toen het tien ure sloeg, ging ik op het Groen Kerkhof zonder schroom in de rangen der vrijwilligers staan, die evenals ik moesten worden ingelijfd in de nieuwe compagnieën, om eenige uren later na de grenzen te vertrekken.

Terwijl men bezig was met het oproepen der namen, beving mij eensklaps een hevige schrik; mijn vader wandelde in de verte over en weder op de plaats, en keerde het hoofd naar alle zijden, ongetwijfeld om mij te ontdekken. Ik zag aan de strengheid van zijnen blik en aan het plooien zijner lippen dat hij diep was verstoord.

Mij zoo klein makende als het mogelijk was, hoopte ik aan zijnen zoekenden oogslag te ontsnappen, toen men onverwachts mijnen naam opriep. Mijn vader had het gehoord en kwam rechtstreeks naar de plaats waar ik stond.

Mij bij het oor grijpend, alsof ik geen soldaat ware geweest, trok hij mij, in het gezicht mijner makkers, uit de rangen, en zeide bevelend :

« Kom, volg mij! »

Ik meende van schaamte te sterven; doch ik was dermate gewoon mijnen vader te eerbiedigen, dat ik met gebogen hoofde hem achterna ging tot vóór het *Paleis van Justicie*, waar hij staan bleef en mij bitterlijk en met luider stem berispte over hetgeen hij mijn ontloopen uit het ouderlijk huis noemde. Hij beweerde dat mijne dienstverbintenis van geener waarde was, en wilde mij mede naar huis hebben; doch mijn smeeken scheen hem eindelijk te overwinnen. Dan veranderde hij eensklaps van gedachten.

« Het is geene gekke daad van uwentwege? » vroeg hij. « Wat gij gedaan hebt, is het gevolg van een rijp beraad? Welaan, strijd voor uw vaderland. Het soldatenleven zal u misschien goed doen, en daarbinnen uit uw hoofd de droomen doen verhuizen, die u beletten *man* te worden. Komaan dan, ik zal u eenen kiel en eene haren muts koopen, dat gij ten minste aan uwe kameraden gelijkt. »

Ditmaal was mijn vader mild met mij; hij kocht mij eenen fijnen kiel met roode boordsels, eene schoone haren muts en eenen verlakten gordelband.

Terwijl men op het Groen Kerkhof nog immer bezig was met de nieuwe compagnieën te vormen, wandelde ik met mijnen vader over en weder. Hij legde mij uit wat het soldatenleven is, en poogde mij op voorhand te wapenen tegen de wederwaardigheden welke ik er zou ontmoeten. Onder anderen zeide hij :

« Ziet gij wel, karakters als het uwe zijn voor het krijgsleven niet gevormd : gij zijt te teergevoelig. Een zacht woord maakt u blijde, maar ook een hard woord maakt u diep ongelukkig. Wanneer u iets onaangenaams wedervaart, loopt gij er dagen lang mede in het hoofd, en, droomend, overdrijft gij alles. Van deze gewoonte moet gij u ontdoen, en u bestand maken tegen de schijnbare ruwheid uwer gezellen en oversten. Overtuig u op voorhand dat de soldaten, ook de officiers, meest altijd de krachtigste woorden bezigen tot het uitdrukken der gewoonste dingen. Indien gij dit uit het oog verliest,

zult gij u dagelijks tienmaal gewond gevoelen, wegkruipen, droomen en treuren. Het is tijd dat gij *man* wordt, vermits gij mannendaden wilt doen. »

Een geroffel der trom brak eindelijk mijns vaders wijze raadgevingen; de vrijwilligers gingen vertrekken.

Toen mijn vader tot vaarwel, mij in de armen drukte, murmelde hij nog :

« En, Hendrik, gedenk immer het spreekwoord : *Ieder is het kind zijner eigene werken.* Van nu af is uw lot in uwe handen; het zal zijn wat gij zelf het zult maken. »

De tranen stonden hem in de oogen; ik weende snikkend en voelde zijnen laatsten handdruk schier niet.

In mij ontstond de gedachte om hem te volgen en den soldatendienst te ontvluchten; doch nu begonnen de trommen de marsch te slaan, en ik zag de compagnieën zich bewegen om te vertrekken. Met het aangezicht nog nat van tranen, liep ik in mijn gelid..... en weg was ik naar de grenzen!

V

Wij bleven eenige dagen te Oostmalle, op vijf uren gaans van Antwerpen. Hier kwam mijn vader mij bezoeken, met het inzicht om de bescherming mijner officiers voor mij in te roepen. Hij bleef lang in gezelschap met den overste onzer compagnie, die een Franschman was, en sprak waarschijnlijk met hem over Napoleons tijd, over de roemrijke wapenfeiten der Fransche legers en over de rampen der keizerlijke vloten; want toen ik mijnen vader uitgeleide had gedaan en te Oostmalle wederkeerde, sloeg de overste mij vriendelijk op den schouder, terwijl hij mij zeide :

« Uw vader heeft *den grooten man* gediend; hij is een oude zeewolf, die zijn bloed voor het vaderland heeft gestort. Dit is mij voldoende om zijnen zoon voor te staan waar ik kan; de brave man hoefde het mij zoo dringend niet te verzoeken. Ik maak u korporaal; later zullen wij zien wat ik voor u nog kan doen. Zorg intusschen dat gij wat soldaat wordt; maar geef den moed niet op : ik zal mij uws vaders woorden herinneren en u helpen. »

Drie weken later (den 30sten November 1830), te Turnhout zijnde, werd ik *fourrier* gemaakt. De titel van onderofficier, welken ik nu bekwam, klonk mij in de ooren als de aankondiging eener schitterende loopbaan, en ik schreef naar huis, dat ik God dankte, omdat Hij mij niet alleen het voornemen had doen opvatten van soldaat te

worden, maar nog daarenboven mij de noodige stoutheid had vergund om het uit te voeren.

Dat ik te midden der woeste vrijwilligers zoo goed in mijnen schik was en geene merkelijke vernedering meer onderging, dit had ik te danken aan den officier die het bevel over mijne compagnie voerde. Hij heette *Schmit*, en had, zeide men, van zijne zestien jaar in de jonge *Garde* van Napoleon gediend. Hoog van gestalte en schoon van lichaamsbouw was hij; uiterst behendig in de schermkunst met sabel en degen, krikkel op het punt van eer, moedig tot overdrevenheid, vroolijk van inborst en geestig in al zijne gezegden; daarbij goed van harte en onbekwaam om iemand leed te doen of met inzicht te bedroeven; in een woord, het ware beeld van den *Franschen soldaat*, zooals hij ons in poëzij wordt voorgeschetst.

Deze had mij zichtbaar onder zijne bescherming genomen, en waakte met vaderlijke bezorgdheid en met waren edelmoed over *son petit fourrier*, zooals hij mij altijd noemde. Aan hem was ik mijne spoedige verheffing tot fourrier verschuldigd.

De onder-officiers, mijne gezellen in de 3de compagnie van het 3de bataillon der *Jagers-Niellon*, waren insgelijks goede jongens, en hun gedrag ten mijnen opzichte was even alsof zij samengespannen hadden, om hun *fourrierken* tegen alle ongeval te verdedigen. Met hen ook had mijn vader te Oostmalle gesproken. Onder deze, mijne beschermers en ambtgenooten, was de sergeant-majoor Collette, van Brussel, en een sergeant van Luik, met name Deguée, die mij lachende zijnen zoon noemde, en waarlijk, uit goedheid, met de sabel het minste ongelijk zou hebben gewroken dat men mij hadde durven aandoen.

Aldus omringd van goede vrienden, gevoelde ik den overgang van den burgerstand tot het soldatenleven niet anders, dan door de onbeperkte onafhankelijkheid, welke wij genoten. De vrijwilligers, zonder verbintenis, die de overgroote meerderheid van ons regiment uitmaakten,

toonden zich wars van alle onderschikking, en verdedigden hunne persoonlijke vrijheid tegen den minsten schijn van tucht. Zij gingen naar huis voor zoo vele dagen als het hun beliefde, en keerden weder in de rangen, zonder dat men hen durfde bestraffen. De officiers hadden nog geene regelmatige benoeming; het behoud van hun ambt hing af van den willekeur der mannen waarover zij moesten bevelen. Hieruit volgde dat ieder deed wat hij wilde, en het gansche regiment nog bestond uit vrije burgers die geenen krijgsdwang erkenden. Wij hadden geene soldatenkleeding en oefenden ons niet in den wapenhandel. Wie tweemaal elken dag op het *appel* verscheen, was een vlijtig man en mocht zeggen dat hij aan al zijne plichten had voldaan. Het overige van den tijd sleten velen in de herbergen; de anderen bleven ten huize der burgers of boeren, bij wie zij ingekwartierd lagen; en, dewijl de vaderlandsliefde der Kempenaars hun de Belgen zeer deed beminnen, werden dezen aanschouwd en behandeld als ware leden van het huisgezin.

De vrijwilligers die men, naar hunnen Generaal, *Chasseurs-Niellon* noemde, bleven werkeloos in Turnhout of op de naaste dorpen liggen, tot het einde der maand December. Alsdan vertrokken wij met een sneeuwig weder naar den kant van Limburg, om, zoo men ons zeide, den vijand in te wachten, die uit de vesting Maastricht eenige krijgsmacht over de heide naar Holland wilde zenden.

Wat hiervan zij, men hield ons tegen den avond staan op eene onmeetbare heide, die wel tot eenen voet hoogte met sneeuw was overdekt.

De wind was in het Oosten gekeerd, en zoo koud dat wij ons de handen vóór de ooren hielden, om ze niet te laten vervriezen.

Bevel werd er gegeven, dat wij te dezer plaatse den nacht op bivak zouden doorbrengen, dit wil zeggen dat wij op de sneeuw konden slapen, indien wij niet liever tot den morgen met stampen en armenslaan ons wilden ver-

warmen. Onze verwondering was groot, de mijne bovenal.

Ik zag niets vóór mijne oogen dan eene onafzienbare vlakte, waarvan de eentoonige witheid het gezicht verbijsterde. Slechts langs eene zijde, op een vierendeel uurs afstand, begrensde een hoog mastbosch de kimme, en daar achter, wel een uur verre, schoot de kloktoren van een dorp in de hoogte : het was de gemeente Baelen, op de grenzen der provincie Limburg.

Wij hadden na ons vertrek uit Turnhout nog geen voedsel genuttigd. Dewijl de Belgen sedert de omwenteling immer bij burgers en boeren waren ingekwartierd geweest, bestond er nog geen voorraadseldienst in het leger; wij hadden diensvolgens het vooruitzicht dat wij hier zonder eten zouden blijven.

Zoohaast de moedigsten dezen toestand hadden begrepen, begonnen zij naar middelen uit te zien om vuur en voedsel te bekomen. Er werden ploegen of *corvées* ingericht, om hout uit het mastbosch te halen. Nog geen half uur was er verloopen, of honderde mannen kwamen ieder met eenen sparreboom naar het bivak gesleurd. Voor elke compagnie werd een vuur ontstoken dat, allengs grooter en grooter wordende, eer het op de heide donker was, zijne slingerende vlammen tot dertig voet hoog deed stijgen.

Deze eerste nacht van het bivak liet op mijn gemoed eenen diepen indruk na; — de nijpende koude vergetend, stond ik, uren lang, in stomme verbazing op het ontzettend schouwspel te staren dat zich daar voor mijn oog ontrolde.

Achttien vuren, uit stapels mastboomen in de hoogte golvend, verlengden hunne rei over de vlakte. De hemel blaakte boven onze hoofden; de sneeuw zelve scheen te branden; en dewijl, bij het dansen der vlammen, de vurige tonen van het bloedroode licht, dan eens met de helderheid des bliksems, dan weder met vale rosheid over de heide golfden, was het, voor de oogen en voor den geest, alsof

eene onstuimige zee van onzichtbaar vuur over de sneeuw hadde gevlot.....

Bij elken gloed, en als een zwerm duivels rond het vuur krielden, zag men de donkere schimmen der vrijwilligers tegen de vlammen zich uitlossen, in menigte gaan en komen, boomen op het vuur werpen, of den brandstapel met geweld omrukken, ten einde zijne woede nog aan te hitsen. Op zulk oogenblik gingen gansche wolken gensters en brandende vonken ten hemel en dreven als een grootsch vuurwerk over het leger.

Door de eentonige nachtstilte der vlakte klonk het even eentoonig doch ontzaglijk gekraak der duizende boomstammen, die eenige oogenblikken vroeger nog groen in het woud stonden te groeien en nu, in den schoot der vlammen, als dunne twijgen werden verslonden. Tusschen dit overheerschend gerucht galmde de stem der vrijwilligers, die elkander bij hunne namen riepen; soms ook wel onstond in de verte het lied *en avant, marchons!* of men hoorde het noodgehuil van een varken, dat men bezig was met kelen, of het gebrul eener koe, die door onze *maraudeurs* of voedselzoekers uit een naburig gehucht was weggehaald.

Omtrent mij werd een kalf met sabelhouwen neergeveld en oogenblikkelijk, zooals het was gevallen, aan stukken gehakt.

Een sergeant duwde mij eenen lap vleesch in de hand; en de andere navolgend, begon ik het aan het reusachtig vuur te braden.

Vermits wij niet dicht bij den gloed konden naderen, staken wij het vleesch op de punt van den laadstok onzes geweers en hielden het aldus op eenen afstand in de vlam. Wanneer het dan eenigszins was verbrand, aten wij het gebraden gedeelte eraf, en herhaalden deze handeling totdat er ons niets meer van het vleesch overschoot.

Bijna den ganschen nacht bleven wij te been; doch tegen den morgen overviel ons eene onverwinnelijke slaapzucht.

Velen legden zich neder op vier of vijf stappen van het vuur, en sluimerden op den bevrozen grond even goed als in een donsen bed.

Niets aan het lijf hebbende dan een lijnwaden kiel over mijn zwart schoolkleed, zat ik als gevoelloos rond te staren. Mijn aangezicht en mijne borst waren brandend van den blaak des vuurs, terwijl mijn rug, door den scherpen Oostenwind aangedaan, schier bevroos van koude.

Allengs verzwaarde mijn hoofd; ik legde mij neder, blikte nog eene wijl in de vlammen, en viel dan in slaap.

Toen ik twee uren later ontwaakte en meende op te staan, was het mij onmogelijk. Men had het vuur laten verzwakken, en het water van de gesmolte sneeuw was onder mij vastgevrozen. Men moest letterlijk met sabelhouwen mijnen kiel van den grond loshakken, vooraleer ik mij oprichten kon. Ik bibberde van koude; mijne leden waren versteven; ik was bleek en gansch moedeloos.

Zoo bleven wij drie dagen en drie nachten, zonder ander voedsel dan wat er werd geroofd, op de sneeuw rondom de groote vuren gelegerd. Reeds den tweeden dag had het zonderling schouwspel zijne aantrekkelijkheid voor mij verloren; ik bewoog mij langzaam en voelde iets in mij alsof ik ziek worden ging. Mijne vrienden der compagnie bemerkten het wel; zij omringden den *petit fourrier* met de liefderijkste zorgen en hadden zelfs eene bussel hooi gebracht om hem erop te laten slapen.

Den derden dag was het mij nog erger; ik zat ineengekropen onder eenige boomstammen, die men als beschutting tegen den wind had opgerecht; ik dacht aan mijnen vader, aan mijn leven in de kluis, aan mijnen broeder en aan alles wat ik op aarde meest beminde.....

De sergeant Deguée, mijn goede beschermer, wilde mij naar den Regiments-dokter leiden om een briefje tot inkwartiering te Baelen te bekomen; doch het kwetste mijne fierheid zoo diep, te moeten zwichten voor iets

waaraan mijne meeste gezellen wederstonden, dat de schaamte mij nog meer deed lijden dan mijne onpasselijkheid. Ik had mij *man* gewaand, en ik bezweek als een *kind* onder koude en derving van gewoon voedsel! In mijne spijt antwoordde ik mijnen vrienden dat men om mij niet moest bezorgd zijn, dat het wel zou overgaan, en meer andere machtspreuken, die slechts de laatste teekenen waren mijner worsteling tegen het noodlot dat mij vernederen zou.

In den namiddag waren er eindelijk karren met voorraad in het bivak verschenen, en ik werd geroepen om, als fourrier, de mannen van *corvée* naar de karren te vergezellen. Ofschoon de koorts mij schrikkelijk deed beven en mij nauwelijks toeliet, op mijne beenen te staan; alhoewel de pijn in het hoofd mij verbijsterde, begaf ik mij vooruit en toonde mij bereid tot het volvoeren van mijnen dienst; doch de officier Schmit wilde het niet toelaten, en liep zelf om den Bataillons-dokter te halen. Deze gaf mij een briefje, waarmede ik naar Baelen zou gaan; en de burgemeester zou mij, bij het vertoonen van het schrift, in een huis van het dorp doen herbergen.

De tranen schoten mij in de oogen, toen ik op het gelaat mijner vrienden zulk diep medelijden met mijnen ellendigen toestand bespeurde. De sergeant-majoor Colette en de sergeant Deguée dwongen mij tot het aanvaarden van geld; een korporaal van Verviers, met name Fabry, stak eene halve zijde gerookt spek in mijnen ransel; want, zeide hij, er was op een uur in het ronde niets meer te vinden, en het vleesch kon mij van dienst zijn.

Dus beladen met wenschen tot herstelling en met allerlei bewijzen van vriendschap, begaf ik mij op weg naar het dorp Baelen. Ik stapte langzaam en ruste dikwijls. De vermoeidheid zich bij de ijzing der koorts voegende, werd ik eindelijk zoo moedeloos dat ik mijne handen schier op mijn geweer liet bevriezen, zonder nog de kracht te hebben om het zware wapen van schouder te veranderen.

Toen ik, dus voortsukkelend, het dorp bereikte, was het donker geworden. De huizen waren gesloten en ik zag er geene boeren op de straat; slechts vrijwilligers die het bivak waren ontloopen, zwermden er rond en sloegen, onder ruw geschreeuw, met den kolf des geweers tegen de deuren, om te worden binnengelaten.

Men wees mij het huis des burgemeesters; ik klopte en bleef kloppen : men opende niet. Dan, eindelijk antwoordde men mij, van boven uit een venster, dat er geen logement in het dorp meer was, en dat de generaal zelf verboden had, nog eenen enkelen *Belg* te herbergen.

Ik bleef eene wijl verpletterd staan, en zou wellicht voor de deur des burgemeesters mij neergelegd hebben; doch mijne koorts en mijne hoofdpijn waren verminderd. Het gevoel des hongers verkrampte mijn ingewand.

Door den nood voortgezweept, klopte ik op de deuren der huizen, waarbinnen ik nog licht zag; aan de meesten kreeg ik geen antwoord; de overigen waren opgevuld met vrijwilligers, die vloekten en tierden dat zij geene levende ziel meer zouden binnenlaten.

De wanhoop vervulde mij het hart. Krachteloos, uitgeput van vermoeidheid en schier bezwijkend van honger, geraakte ik tot bij de laatste huizen des dorps : altijd vergeefsche moeite om toegelaten te worden..... en sterkmoedigheid, om de deuren aan stukken te slaan of de lieden te dwingen, ontbrak mij gansch!

Daar zag ik eensklaps in de verre velden een lichtje! Men moge erom lachen; maar dat lichtje, evenals in het vertelsel van *Duimken* en in vele andere volksvertellingen, blonk mij in de oogen als eene star der hoop. Ik stapte erop aan en bleef, om het te bereiken, wel vijf maal verder gaan dan ik had verwacht.

Het was een klein leemen huisje, tegen de baan naar Rosselaar. Ik klopte, en men opende oogenblikkelijk.

Een schreeuw van schrik ontvloog de inwoners toen zij mij met het geweer in de hand zagen binnentreden, en zij

begonnen smeekend mij te zeggen dat zij niets meer bezaten. Men had hunne kiekens en hunne eenige geit geroofd; zelfs hun laatste brood hadden de Belgen weggehaald.

Ik zeide hun dat ik ziek was, vertelde in weinige woorden hoe ik in het dorp vruchteloos had gebeden en gesmeekt om een nachtverblijf, en eindigde met hun om een plaatsken in hunne hut te verzoeken totdat de morgen kwame.

Mijne jonkheid en de klagende toon mijner stem troffen de goede lieden; zij wezen mij eenen stoel bij het smeulend vuur, hielpen allen te gelijk om den ransel van mijne schouders te krijgen, en zeiden mij, onder betuigingen van vriendschap en medelijden, dat hun geheel huisje tot mijnen dienst stond. Een bed konden zij mij niet geven; maar op den schelft, boven het geitenstalleken, lag hooi : daarin kon ik slapen, en de baas zou wel zorgen dat ik er geene koude leed. Geen ander eten was er in huis dan een zwart roggen brood, dat ergens voor de rondzoekende vrijwilligers was verborgen geweest : van dit brood mocht ik nemen wat mij beliefde.

De hut was bewoond door eenen man en zijne vrouw en door hunne dochter, een meisje van omtrent de zeventien jaar. Deze laatste beklaagde den armen *Belg* met luider stem, en aanschouwde hem met zulk liefderijk medelijden, dat haar zoete blik alleen mij troost in den boezem goot en mij, als het ware, uit de moedeloosheid opriep.

Ik wilde de lieden geld geven; doch man en vrouw stonden met verontwaardiging tegen mijn aanbod op. Konden zij iets ten mijnen dienste ervoor koopen, dan zouden zij het wel aanvaarden; maar er was nergens in de gansche gemeente iets voor geld te bekomen.

Dan slechts schoot mij te binnen dat korporaal Fabry eenige ponden spek in mijnen ransel had gestoken. In allerhaast sneed ik ervan aan stukken; de pan werd over het vuur gehangen..... en weinige oogenblikken later zat

ik met mijne nieuwe huisgenooten aan den disch.

Ik vertelde van mijne ouders, van mijn vorig leven en van mijn wedervaren op het bivak. Eer ik mij tot de rust begeven zou, waren wij alle vier zulke goede vrienden en bekenden, alsof ik sedert mijne kindsheid van het huisgezin hadde deel gemaakt.

De man bracht mij boven het stalleken, maakte eene diepte in het hooi, deed mij erin nederliggen, schikte dan nog meer hooi boven mijn lichaam en op mijne voeten, en wenschte mij dan den goeden nacht.

Welhaast doordrong eene milde warmte mijne leden, en met haar stroomde er nieuw leven mij door het hart. Mij dacht, een koning, op het fijnste zwanendons rustend, kon niet zoo zacht noch zoo verkwikkend liggen als ik nu, tusschen het gastvrije hooi boven den geitenstal, lag uitgestrekt. Ik dankte God met innig gevoelde erkentenis om zijne goedheid, — en, zwemmend op den zoelen stroom van allerlei blijde gedachten, viel ik in eenen wellustigen sluimer.

Des morgens wekte men mij niet; het was reeds lang dag eer ik vanzelve ontwaakte.

Toen ik beneden kwam, vond ik de koffie op de tafel staan en de goede lieden, die op mij hadden gewacht om te ontbijten. Mijn blik viel op het meisje; zij lachte mij eenvoudig, doch zoo minnelijk toe, dat ik het hoofd boog en schaamrood op mijn voorhoofd voelde klimmen.

Omtrent den middag kwam er een officier, vergezeld van eene talrijke wacht, die gelast was al de huizen te doorzoeken en de vrijwilligers naar het bivak te doen terugkeeren. Het briefje van den dokter beschermde mij tegen de uitdrijving.

De koorts greep mij in den vooravond weder aan, evenwel met minder hevigheid; en, na drie telkens verminderende aanvallen, was ik gansch genezen.

Zoo bleef ik omtrent tien dagen in de hut, meesttijds bij het vuur onder den schouwmantel gezeten en, in stille

diepe mijmering, mijn oog op de jonge maagd houdend, die niet verre van mij zat te spinnen. Wanneer ik, aan de minste beweging van haar hoofd, kon raden dat zij den blik tot mij ging richten, keerde ik met schuchterheid mijn gezicht ter zijde.

Zij scheen mij zoo schoon, de tengere zoete maagd, met hare frissche wangen en helder blauwe oogen! Zoo schoon en zoo zuiver, dat zij mij voorkwam als een engellijk beeld, omhuld met eenen wasemkring van kuischheid en van betooverende onnoozelheid. In mijn eenvoudig gemoed wenschte ik dat God mij hadde toegelaten haar broeder te zijn. Hoe gelukkig en hoe blijde hadde ik mijn leven aan hare zijde gesleten!

Des avonds, wanneer moeder en vader ook rondom het vuur gezeten waren, dan moest ik vertellen. Omdat ik wist dat het Bethken vermaak deed, spande ik al de krachten mijner verbeelding in, en ik schiep en schilderde de zonderlingste voorvallen, die mijne toehoorders zoozeer boeiden dat zij uren lang, met gapende monden, op mijne verhalen luisterden. De ziel der maagd, terwijl zij dus met hare groote oogen mij aanschouwde, scheen op haar gelaat te zweven : onder den indruk van haren hemelreinen blik voelde ik de macht mijns geestes verdubbelen : ik werd *dichter* door de opwelling van een voor mij nog onbewust gevoel.....

Bethken was ten uiterste in haren schik met *onzen Belg*, zooals zij mij noemde; zij roemde zijn verstand als eene wonderheid; zij was hem vriendelijk en nam hem bij de hand wanneer zij hem ter tafel wilde roepen; maar haar voorhoofd bleef leliewit, en als het schaamrood mijne wangen kleurde, glimlachte zij met schuldelooze vrijheid.

Op eenen namiddag kwam een korporaal mijner compagnie mij verwittigen, dat het regiment des anderendaags 's morgens, ten negen uren, het bivak zou verlaten, om naar de kanten van Gheel of Moll te vertrekken, en dat ik

mij gereed moest houden om de compagnie te volgen, hetzij te voet of op eene der vrachtkarren.

Dien avond vertelde ik geene vertelsels; wij waren allen in stilte bij het vuur gezeten en treurden over het noodlottig afscheid. Bethken jammerde over *haren armen Belg*, die zeker in het woeste en harde soldatenleven weder ziek zou worden; ik betuigde de goede lieden mijnen dank en deed geweld om bij de herhaalde bewijzen van zoete zusterlijke genegenheid, mij door Bethken gegeven, niet in tranen los te barsten.

Des anderendaags 's morgens, toen wij in de verte de marschtrommen hoorden, gaf Bethken mij twee boterhammen en twee hard gekookte eieren, welke zij van de meid des pastoors had gekregen : die moest ik, of ik wilde of niet, in mijnen ransel steken. Dan volgde het treurig afscheid; wij drukten elkaar met vochtige oogen de hand, en de goede lieden beloofden dat zij God voor mij zouden bidden.

Bethken volgde *haren Belg* van verre, tot in het dorp, waar mijn regiment juist op de groote baan verscheen. Ik voegde mij in den rang der onderofficiers mijner compagnie, die over mijne wederkomst jubelden, terwijl zij met blijdschap riepen : « Ah, daar is ons fourrierken! »

In het voorbijtrekken zag ik Bethken nog; ik boog het hoofd, want er sprongen tranen in mijne oogen; en nog dieper werd ik ontroerd, als ik, verder mij omkeerende, het droeve Bethken tegen een huis met den voorschoot voor het aangezicht zag staan.....

De eieren welke zij mij had geschonken, nuttigde ik dien dag met kloppend hart; ook eene der beide boterhammen; maar de tweede liet ik tot aandenken in mijnen ransel. Maanden lang werd hij bewaard; ja, zoolang dat hij gansch in morzelen was gevallen. Langer nog bleef het beeld van het zoete Bethken mij volgen; doch het verzwakte mettertijd, en er bleef mij niets van over dan de

dankbare herinnering aan de zorg en de vriendschap, door eenvoudige hutbewoners mij bewezen.

Slechts zestien jaren later heb ik het dorp Baelen voor de tweede maal gezien, en ik heb mij ter plaats begeven waar de zieke Belg eens zulke liefderijke verpleging vond. De hut was verdwenen; niemand wist mij met eenige juistheid te zeggen waarheen de ouders van Bethken of zij zelve waren vertrokken of versukkeld. Men scheen slechts door eene twijfelachtige herinnering nog te weten, dat daar ooit het leemen hutteken van eenen armen werkman had gestaan. Een tweede bezoek te Baelen leverde mij geenen beteren uitslag op.

VI

Van het bivak bij Baelen trokken wij naar het kleine stedeken Gheel en zijne omliggende dorpen; dan naar Moll, en eindelijk weder naar Turnhout.

Hier kwam mijn vader mij bezoeken, en bleef twee dagen met mij; ik vernam van hem dat mijn broeder Jan Balthazar, evenals ik, dienst had genomen in het Belgisch leger, en hij vrijwilliger was in een regiment dat omtrent Wuestwezel op de grenzen lag.

Mijn vader moest den eersten dag zijner aankomst reeds met mijne oversten gesproken hebben; want tusschen woorden van vaderlijke genegenheid en van aanmoediging, mengde hij voortdurend vermaningen, om mij te doen begrijpen dat ik wat meer *mensch* en wat meer *man* moest zijn, en, zooals hij zeide, het voorkomen van een wittebroods-kind moest pogen af te schudden. Ik begreep hem wel en was hem dankbaar voor zijnen raad; doch ik meende dat mijne inborst beter was dan het ruw en schijnbaar gevoelloos karakter, dat men van een echt soldaat scheen te eischen. Mijn vader keerde te voet naar huis en zou, van den vroegen morgen tot den avond, niet veel min dan tien uren wegs afleggen. Ik vergezelde hem twee uren verre, omhelsde hem en keerde dan weder naar Turnhout.

De vrijwilligers, sedert eenige maanden reeds op de grenzen werkeloos gehouden, begonnen te morren omdat

men hen niet tegen den vijand leidde; doch men deed hun verstaan dat de groote Mogendheden van Europa te Londen bezig waren met over het lot van België te beramen; en, dewijl Holland weigeren zou zich aan hunne beslissing te onderwerpen, moest men slechts wat geduld hebben : het spel zou wel voor goed aan den gang geraken.

Ondertusschen zwierven wij, tot de maand Juli 1831, gedurig in de Antwerpsche Kempen rond, overal op dorpen en gehuchten bij de boeren herbergende.

Nu was het Lente geworden; ik beleefde, voor de eerste maal, het ontwaken der natuur in het nog oorspronkelijk Kempenland. Jong als de hernieuwde schepping was mijn hart, frisch en zuiver als de heide mijne droomachtige ziel.

Niet mijne latere reizen door de Kempen hebben mij het gevoel van de schoonheid der heide gegeven; alsdan, toen ik eerst de kindsheid ontgroeide, heb ik hare indrukken in mij vergaderd, hare kruiden geteld, hare geruchten afgeluisterd, in hare geheimen gedrongen en ze geliefd en bemind, als hadde mijne wieg op hare maagdelijke vlakte gestaan.

De frissche herinnering aan dit gelukkig tijdvak mijns levens heeft mij, twintig jaren later, nog doen uitroepen :

« Wat moet in de jonkheid onze ziel toch beminnend en machtig zijn, dat zij alles wat haar omringt in haar zelve opsluit, en met eene onvergankelijke liefdewolk omhult. Menschen, boomen, huizen, woorden, alles, — levend of levenloos, — wordt een gedeelte van ons eigen wezen; aan elk voorwerp hechten wij eene herinnering, zoo schoon en zoo zoet als onze jeugd zelve. Onze ziel loopt over van kracht; zij spat vonken en sprankels van haar leven over al het geschapene; en, terwijl wij onophoudend het geluk tegenjuichen dat ons, kinderen of jongelingen, te wachten staat, juicht en zingt alles in de natuur eenstemmig met ons.

» Ach, hoe bemin ik de weide, den lindeboom, de pacht-

hoeve, het kerksken en alle andere dingen, die mij zagen toen de rozen der jeugd en de leliën der zuivere levenspoëzij mij den schedel sierden! Zij hebben genoten wat ik genoot; ik zag ze weeldrig groeien en lachend in het zonnelicht glanzen, toen ik vroolijk was en dartelend vooruitstroomde in de onbekende baan der menschelijke bestemming. Zij zijn mijne oude speelgenooten, mijne gezellen; elk van hen roept iets aangenaams, iets verrukkends tot mij; zij spreken de taal mijns harten; al de fijnste snaren mijner ziel trillen weder met jeugdige kracht bij dien roep..... en, in stille godsdienstige aandoening, dank ik den Heer dat Hij, zelfs in het bevrozen hart van den afgesloofden mensch, nog de zoete bron der herinnering vlieten laat! »

Het was insgelijks gedurende den eersten tijd van mijn soldatenleven, dat ik de bewoners der Kempen, hunne gewoonten en hunne eenvoudige doch uiterst schoone inborst leerde kennen en doorgronden. Het Belgisch fourrierken, waar hij met een logement-biljet verscheen, deed zich spoedig beminnen door menschen wier karakter zoozeer met het zijne overeenkwam in zachtheid, in levenslust en in eene onuitlegbare zucht tot mildheid en tot liefde. Hij zat met de lieden rond het vuur bij den koeketel en vertelde wondere dingen; hij voegde de handen te zamen en bad met hen aan den disch; hij volgde hen ter kerke en knielde nevens hen; hij liep met de jonge lieden naar het veld en hielp aan den arbeid; maar bovenal was hij de lieveling der kinderen, die met hoogmoed aan beide zijne handen wandelden, en niet zelden tranen stortten als de *Belg*, hun goede vriend, naar een ander dorp vertrekken moest.

VII

Na dat de *Chasseurs-Niellon* acht maanden in volle rust op de dorpen gelegen hadden, werden zij op eenen regelmatigen voet ingericht, onder de benaming van 2de regiment Jagers te voet, en kregen nu eerst soldatenkleederen van groen laken met roode boordsels.

Er liepen geruchten dat de Hollanders bezig waren met het vergaderen eener groote krijgsmacht, en dat zij eenen inval in België wilden wagen. Deze geruchten ontstonden en vergingen menigmaal.

Ondertusschen werden wij, op het einde der maand Juli 1831, al te zamen op eene heide omtrent Turnhout vergaderd. Daar werd, onder het aanheffen van een ontzaglijk gejubel, uitgeroepen dat vorst Leopold, als eerste koning der Belgen, zijne intrede in Brussel had gedaan, en, volgens voorvaderlijk gebruik, 's lands Grondwet had bezworen.

Twaalf dagen later, in den nacht van den 1sten tot den 2den Augustus, terwijl wij gerust in onze logementen te Oud-Turnhout sliepen, werden wij eensklaps door de alarmtrom gewekt, en liepen op de gewone vergaderplaats der compagnie te zamen.

Men leidde ons door de duisternis en langs afgelegen baan naar eene onmeetbare heide, tusschen Ravels, Baarle-Hertog en Weelde. Hier vonden wij het overige van ons

regiment, alsook een ander bataillon vrijwilligers, reeds gelegerd.

Meen deed ons de wapens en patroontasschen onderzoeken, ten einde met den morgen strijdvaardig te zijn; want de vijand was met groote macht over de grenzen gekomen en bevond zich niet verre van ons. Wij hoorden inderdaad, in de richting van het dorp Weelde, gebruis van paarden en bijwijlen een zeker onuitlegbaar dof gerucht, dat ons de nabijheid van eene groote menigte menschen aankondigde.

In de duisternis drukten wij elkaar met geestdrift de handen; wij waren blijde dat het ons eindelijk werd vergund, ons bloed voor het vaderland te vergieten. Niemand onder ons twijfelde aan de overwinning : onze moed was groot, en ons vertrouwen zonder palen.

Op mij deed echter het naderen van eenen grooten veldslag eenen diepen indruk; na in de eerste machtspreuken en wederzijdsche aanhitsingen te hebben deel genomen, liet ik het hoofd op de borst zinken, en ik dacht aan mijnen vader en aan al wie mij te huis duurbaar waren. Deze zucht na de beminde dingen is als het testament der ziel : wie jong is en verre van zijne geboorteplaats in een groot gevaar verkeert, zal altijd gevoelen, hoe zijn geest een droef en teeder vaarwel toewerpt aan al wat zijn hart betreurt en vreest te zullen verliezen.

Om den lezer eenigszins de voorvallen te doen begrijpen welke gaan volgen, is het noodig eenige inlichtingen over dezen inval der Hollanders te geven.

Het Belgisch leger was in eenen beklagelijken toestand ; te Brussel had men den tijd besteed aan de gewichtige beraadslagingen over onze onvergelijkelijk schoone Grondwet en over den keus eens Konings. Op het papier had men eene eerbiedwekkende krijgsmacht ingericht, doch deze bestond niet werkelijk. Geen voorraaddienst voor oorlogstijd was er ingericht; niets was voorzien : de regimenten vóór den vijand hadden zelfs niet meer

buskruit onder hun bereik dan men er op eenen enkelen dag verbruiken kon. Vele generaals en de meeste officiers hadden nooit eenen regelmatigen krijg gevoerd : moed en onversaagdheid was er genoeg; maar ondervinding en beleid ontbraken er geheel.

De Belgische krijgsmacht, — buiten de burgerwachten, die meer hinder dan hulp bijbrachten — kon beloopen tot de 30,000 man, en was in twee groote afdeelingen gescheiden. De eerste, het *Scheldeleger*, lag rondom Antwerpen, onder bevel van generaal de Tieken de Terhove, die zijn hoofdkwartier op het dorp *Schilde* hield; de tweede, het Maasleger, lag bij Hasselt, onder bevel van generaal Daine. — Tusschen deze beide legers bleef een afstand van dertien uren gaans!

De Hollanders hadden integendeel hun leger tot den inval met eene uiterste doelmatigheid vergaderd en ingericht; hunne krijgsmacht, onder bevel van den Prins van Oranje en den Prins van Saksen-Weimar, telde 40,000 man geregelde troepen en 30,000 man der *schutterij;* daarenboven 4,000 ruiters en 72 stukken geschut.

De eene helft der Hollandsche troepen rukte langs Limburg tegen het Maasleger in; de andere helft zakte naar Turnhout af, om op Antwerpen in te dringen.

Ons regiment Jagers te voet, dat met eenige onregelmatige bataillons op de Ravelsche heide lag, vormde de zoogenaamde *brigade d'avant-garde* of voorwacht. Wij waren al te zamen 800 man en hadden twee veldkanons; een twintigtal Jagers te paard waren ons toegevoegd om den postdienst te verrichten.

De afdeeling der Hollanders, die te Weelde op den Belgischen bodem had stand gevat, was eene voorwacht van 1,000 man.

Van al deze bijzonderheden wisten wij niets; slechts een dingen was ons bewust, namelijk dat de Hollanders daar waren en dat wij gingen strijden.

Zoohaast de morgenschemer de nachtelijke duisternis

had vervangen, werden de twee vleugelcompagnieën van elk bataillon als scherpschutters tegen den vijand gezonden; de middelcompagnieën, waartoe ik behoorde, bleven langen tijd als *réserve* werkeloos bijeengeschaard.

Een hevig geweervuur bleef den ganschen dag aanhouden; maar dewijl men uit gebosschen en van achter boomen schoot, hadden wij weinig gekwetsten. Eenige Hollandsche Jagers werden krijsgevangen gemaakt of, beter gezegd, zij liepen tot ons over. Geen enkele kon Hollandsch noch Fransch : allen waren Pruisen of Zwitsers.

Naarmate het geweervuur voortduurde, begon men het gebrek aan voorraad te gevoelen : op den middag reeds kwamen de Jagers te paard de pakken kardoezen uit de patroontasschen der middelcompagnieën halen, om ze naar de scherpschutters te dragen.

De vrees dat wij eerlang zonder buskruit voor den vijand zouden staan, verontrustte onze officiers. In mijne tegenwoordigheid deed onze dappere generaal Niellon onzen eenigen doch ledigen voorraadwagen bijbrengen, en riep eenen sergeant uit onze compagnie, met name Nagels, een stoutmoedigen jongeling van Fontaine-l'Évêque. De generaal schreef met potlood, en den kop van zijnen zadel tot lessenaar nemende, een bevel om buskruit te halen..... naar Antwerpen! De sergeant zou met den *fourgon* over den steenweg vliegen; — en, verongelukten er paarden, hij moest er maar anderen bij de boeren nemen, al ware het met geweld der wapenen.

Ondertusschen vuurden wij zonder verpoozing op de Hollandsche voorposten; zij deden eveneens op onze uitgezette schutters.

Zoo kwam de nacht zonder ander voorval; in mijne compagnie had elk man nog tien kardoezen, en er moesten dagen verloopen eer wij er anderen zouden bekomen.

Wij konden niet begrijpen waarom men ons niet had laten vooruitgaan, om den vijand in zijne legerplaats aan te vallen; voorwaar, zoo meenden wij, hij zou bij onze

verschijning de wijk genomen hebben, vermits hij, ondanks zijne groote macht, ons niet durfde aangrijpen. Het gebrek aan buskruit had velen verbitterd, en in stilte werd er onder de soldaten reeds gemord van verraad en van verkooperij.

Den volgenden morgen, toen de nachtelijke dampen in de hoogte stegen, zagen wij eerst op de verre kimme eene grijze streep die scheen te bewegen; zij verlengde zich over de gansche heide.

Allengs werd het ons duidelijk dat het een drom ruiters was, waarschijnlijk Kurassiers; want van hunnen hals tot achter hunne paarden daalde een wijde mantel, die hun in ons oog de gestalte en de vormen van reuzen gaf. Op de ruiters volgde eene dikke wolk voetgangers, wier duizende en duizende geweren met bliksemend gefonkel in de eerste zonnestralen schitterden. Het hield niet af; welhaast scheen in het verschiet de gansche heide, zoo wijd het gezicht reiken kon, met vijandelijke scharen overdekt.

Gedurende den nacht was het gansche leger der Hollanders zijne voorposten genaderd; en, terwijl de Kurassiers eenen omweg deden, om de baan naar Antwerpen te gaan bezetten, ontplooide het zijne drommen over de vlakte, als om ons den strijd aan te bieden.

Met verbaasdheid, doch zonder vrees, schouwden wij op de onmeetbare reeks vijanden, die langzaam en met uitgespreide vleugelen naar ons kwam afgezakt. De krijgsmacht die wij zagen, mocht tot de 20,000 man beloopen; zij voerde 40 stukken geschut en had eene talrijke ruiterij: — wij waren 800 man, hadden geene ruiterij en slechts twee veldkanons!

Wij stonden met den rug tegen een jong mastboschken; vóór ons, op eenigen afstand, lag een veen of waterplas. Onze twee veldkanons waren wel honderd stappen vooruit, achter den hoek van een ander dennenbosch verborgen, en met schroot geladen.

Ik vergat den krijg en het gevaar, zoozeer greep het ontzaglijk schouwspel mijne verbeelding aan; de zon was in eene helderblauwe lucht opgerezen, en zij fonkelde zoo tooverend in het glinsterend ijzer der wapenen, dat de reeks der Hollandsche troepen mij voorkwam als een stroom van tintelend vuur.

De losbarsting van een tiental zware kanons riep mij op uit mijne vergetelheid : ik beefde en was vervaard..... maar bij de tweede ontploffing was die ontsteltenis, of liever die siddering des harten, reeds verdwenen : — er bleef mij niets over dan de overtuiging des gevaars, en eene koortsige zucht om te strijden, als moest de dadigheid van den kamp mij verlossen van een gevoel dat mij lastig en pijnlijk was.

De kanonkogels der Hollanders vielen meest in het veen en deden het water wonder hoog ten hemel springen; slechts een onzer gezellen werd gedood door eenen kanonbal, die hem vóór den mond was heengevlogen, doch hem niet anders had geraakt.

Wij morden hevig, en wilden vooruit; maar onze officiers smeekten ons dat wij toch niets zonder bevel des generaals zouden bestaan, — en, dewijl de officiers in ons regiment, zoo niet ontzien, echter meestal bemind werden, bleven wij, tandenknarsend van ongeduld, in onze rangen staan.

Nog eenige oogenblikken, en het Hollandsche leger zou tot onder bereik van geweervuur ons genaderd zijn; wij zagen dien gewenschten stond met blijdschap te gemoet.

De vijand hield zijne slagorde staan; hij zond, door eene opening, een zestigtal Lanciers te paard op ons af; wij hielden ons gereed om er duchtig onder te schieten. Deze ruiters zouden slechts eene verkenning doen, en bespieden welke macht de Belgen tegen hunne vijanden konden stellen.

Alzoo de Lanciers met hunne oranjekleurige vaantjes een eind vooruit kwamen gereden, begaven zij zich, tot

hun ongeluk, onder het bereik onzer twee verborgene kanons. Eene dubbele losbarsting galmde over de heide : tien of twaalf ruiters en zoovele paarden vielen dood of gewond ter aarde; de overigen vluchtten in allerijl terug naar de slagorde huns legers.

Op het gezicht van dit eerste voordeel, hoe gering het ook ware, ontstond er een onbeschrijfelijk gejubel onder de Belgen, en allen sprongen vooruit onder het donderend geroep van : *Leve de Vrijheid! Leve Leopold!*

Geen twijfel of deze 800 man zouden zich zonder aarzelen tegen den ontelbaren drom des vijands geworpen hebben; en wie weet wat er ware geschied? Een zekeren dood was hun, wel is waar, beschoren; doch hoe duur zouden zij, in dien eersten drift, hun leven niet verkocht hebben! Misschien had de indruk van zulk heldhaftig bezwijken zwaar gewogen in de weegschaal der latere gebeurtenissen..... Maar de meesten dezer opgewondene strijders moesten, uit hoofde van het veen, eenen omweg doen, en dit gaf de officiers den tijd om hen te wederhouden.

Terwijl de oversten met open armen aan het vermetel vooruitloopen weerstand boden, donderde het geschut der Hollanders met vernieuwde kracht; hunne gansche slagorde zakte vooruit, als om wraak te nemen over het gebeurde, en wij hijgden van blijde ontsteltenis bij de nadering van den slag.

Op dit oogenblik kwam een onzer Jagers te paard onzen generaal eene haastige boodschap brengen. De Hollandsche Kurassiers hadden de baan naar Antwerpen afgesneden : de Belgen waren langs alle zijden omsingeld!

Hoe zeer de vrijwilligers huilden van woede en zich de vuisten ten bloede beten, er was niets aan te doen; wij moesten de heide verlaten, terugwijken naar Turnhout, en verder eenen doorgang naar het binnenland zoeken, om, ware het mogelijk, aan eene zekere nederlaag of gevangneming te ontsnappen.

In goede orde, en nog gereed tot hevigen tegenstand, trokken wij af naar Turnhout. De stad had het voorkomen van een graf : geen levend wezen was er op de straten te zien; deuren en vensters waren gesloten als in het midden des nachts. Dit vertoog deed eenen ongunstigen indruk op onzen geest, en het was inderdaad niet aanmoedigend, al de inwoners dus gevlucht of verkropen te zien, alsof zij, reeds vroeger dan dien dag, ons onbekwaam hadden geacht om hunne haardsteden te verdedigen.

In Turnhout bleef ons regiment niet stil; wij trokken de Herenthalsche baan in en slingerden door bosschen, voetpaden en veldwegen immer met versnelden marsch voort.

Het was uitermate heet; de Oogstzon brandde onverdragelijk boven onze hoofden ; wij hadden eten noch drinken.

Reeds te Casterlee deed de felle dorst het bevel der officiers voor eene wijl miskennen, Er stond in dit dorp, in den hof des pastoors, een groote appelboom, overladen met vruchten, die slechts twee maanden later eetbaar zouden zijn. De boom werd door honderde mannen bestormd, beklommen, gebroken en ontbladerd. Men smeekte, men vocht om eenen beet der wrange vruchten..... De zure smaak, meende men. zou het branden van den dorst koelen.

Zoo bleven wij acht dagen tusschen Lier en Leuven in de grootste hitte dwalen, elken dag tien of twaalf uren gaande, zonder voedsel noch drank en letterlijk verzengd door de hitte. Wij aten de schors der mastboomen en droegen voor den dorst eenen geweerkogel in den mond; des nachts lagen wij op den grond en versteven van den overvloedigen morgendauw.

Men zeide onder ons dat wij nog altjd door de Hollanders ingesloten waren, en dat ons gaan en komen voor doel had aan de vervolging des vijands te ontsnappen, om ons omtrent Leuven met het groot Belgisch leger te vervoegen.

Wat hiervan zij, wij kwamen dikwijls op banen en in dorpen waar het Hollandsch leger ons inderdaad was voorafgegaan; want wij vonden onderwege *pompons* en andere kleine dingen, die onze vijanden al gaande hadden verloren.

Op eenen middag hield men ons staan in de nabijheid van een dorp, — ik meen dat het Boisschot heet, — waar nog het stroo lag dat de Hollanders tot nachtleger had gediend.

Uitgeput van vermoeidheid en van honger, lieten wij ons op een veld nedervallen om te rusten; wij hadden daags te voren weinig voedsel gevonden, en van dezen dag hadden wij nog niets geëten.

Mij werd bevolen met een tiental mannen van goeden wil naar het dorp te gaan, om nooddruft voor onze compagnie te zoeken, en, met dank of met geweld, te nemen wat er te vinden was.

De stoutste en ruwste vrijwilligers boden zich aan. Toen wij in het dorp kwamen, waren de inwoners gevlucht; wij braken de deuren met kolfslagen open, doch ontdekten niets dat eetbaar was.

In het midden van het dorp vonden wij eenen man en eene vrouw, die hun huis niet hadden verlaten. Op onzen eisch om brood of ander voedsel te hebben, antwoordden zij ons klagend dat de Hollanders daags te voren alles hadden weggenomen. Mijne vrijwilligers, door de wanhoop des hongers gedreven, begonnen den man met het plat van de sabel te slaan en hem met nog ergere behandelingen te dreigen.

Na langen wederstand leidde de verschrikte man ons achter in den tuin, en groef daar uit den grond drie zeer groote roggen brooden, die in eenen zak gewikkeld waren. Wij namen de brooden mede en ook den zak.

Na vruchteloos nog vele ontruimde huizen te hebben doorzocht, kwamen wij buiten het dorp in eene leemen hut, waar eene jonge vrouw met een kind van drie of vier

jaar zich bevond. Op onze dreigende vragen, haalde zij eene roggen boterham uit de wieg van haar kind; en, ons die toereikende, zeide zij met tranen in de oogen :

« Ziet, vrienden, dit is al wat mij overblijft : ik had het bewaard voor mijn arm schaapken. »

Reeds had een mijner makkers de boterham aanvaard, en meende er een stuk af te bijten; maar de anderen hielden hem met geweld terug en deden hem het geringe stuk brood in den zak werpen.

Door een diep medelijden met de ongelukkige moeder aangedaan, wilde ik haar de boterham doen teruggeven. Te vergeefs; het spreekwoord is waar : hongerige magen hebben geene ooren.

Dan vatte ik de hand der vrouw, en vroeg haar of zij in een naburig dorp voor geld geen brood zou krijgen.

Op haar bevestigend antwoord staken al mijne makkers de hand in de tasch; de meesten gaven elk een stuk van vijf en twintig centen ; eenigen gaven iets minder, ik gaf iets meer, en zoo kreeg de arme vrouw omtrent vijf frank..... Tranen ontliepen haar nu nog overvloediger; het was van dankbaarheid : hare stem klonk de weldadige *stroopers* zegenend achterna.

Onderwege maakten mijne gezellen een *komplot* aangaande de boterham; hij werd gedeeld : wij kregen ieder een stuk zoo groot als een vinger.

Op het bivak werden de drie roggen brooden eerst met sabelhouwen in groote brokken gehakt en dan verder met messen gesneden. Van den kapitein tot den laatsten soldaat, elk bekwam er iets van.

Den 10den Augustus, in den namiddag, gingen wij voorbij de wijnheuvels van het dorp Wesemaal, op ongeveer anderhalve mijl van Aarschot. Hier vonden wij vele karren met brood en vleesch, die ons tot voorraad waren bestemd.

Men hield het regiment staan, en brandwachten werden op groote afstanden uitgezet, alsof wij te dezer plaats op

bivak zouden blijven; de weinige Jagers te paard, die ons van Turnhout af hadden vergezeld, werden op hoogten en verre banen gezonden, om alle nadering van gevaar in tijds te kunnen vernemen.

Uit elke compagnie riep men eenige stoute mannen te zamen; deze zouden naar Wesemaal gaan en halen wat er noodig is tot het koken van vleeschsoep.

Na een half uur tijds stond voor iedere compagnie een groote koeketel op steenen verheven en met water gevuld. Men hakte het vleesch met sabels aan stukken en legde het in de ketels; vele mannen kwamen toegeloopen met koolen van alle kleuren, met selder, met ajuin, met salade : al wat maar groen en eetbaar was, wierp men boven de zwemmende bonken vleesch. De vuren kraakten, de aangehitste vlammen kronkelden rondom de ketels, en al de mannen der compagnie stonden met begeerigen blik en vochtigen mond, de veelbelovende bobbels na te zien, die in menigte uit den grond van het ziedende water opklommen.

Men zou meenen, dewijl wij brood in overvloed hadden, dat de honger ons nu niet aandreef. Inderdaad zoo was het; doch het raadselwoord van ons innig verlangen naar de vleeschsoep ligt in *warm eten*. Het was nu reeds eenige dagen geleden dat wij niet anders dan koud voedsel genuttigd hadden, en dan nog in ontoereikende hoeveelheid. Nu gingen wij warme soep en warm vleesch eten! In onze meening, - in de meening onzer verhongerde magen, — was niets zoo lekker noch zoo onbegrijpelijk versterkend als *warm eten*.

Reeds toen het water slechts eenigen tijd gezoden had, waren er mannen die met de punt hunner bajonet, zooals zij op het geweer stak, een koolblad of eenen struik selder poogden op te visschen. De anderen stelden zich tegen deze rooverij; men stiet elkander weg; er werd gevochten en geworsteld, tot zooverre dat de oversten zich verplicht zagen bij elken ketel twee schildwachten te zetten.

Eindelijk, toen de soep eenigen tijd gezoden had en de oogen vet zich boven het water begonnen te vertoonen, riep men algemeenlijk dat het vleesch genoeg gekookt had. Waarschijnlijk zou het nog niet half gaar zijn; maar van den nood eene deugd gemaakt : indien het slechts van de warmte was doordrongen, zou het wel goed smaken.

De oversten toonden zich bereid om den algemeenen wensch in te willigen; nog eenige minuten, en het regiment zou eten.

Wie eene gamelle had, hield ze in de hand gereed; iedereen had zijn knipmes geopend : de lippen verroerden met die eigendommelijke uitdrukking van iemand die zich aan het smaken van lekkere spijzen verwacht.

Op dit uiterst oogenblik komt een Jager te paard in vollen draf aangerend en zegt eenige haastige woorden tot den generaal. Onmiddellijk ontstaat het geroffel der trom, die elkeen te wapen en in zijn gelid roept. Het Hollandsch leger is in onze nabijheid; wij zijn achthonderd, zij waarschijnlijk tienduizend of meer. Daarenboven, wij mogen niet strijden; onze bevelen luiden, dat wij den vijand moeten pogen te ontkomen, om ons te Leuven met het leger onder bevel des Konings te vereenigen..... Er is geen tijd tot beraadslagen; de ketels worden omgeworpen; sommige mannen steken eene brok vleesch of eene kool op hunne bajonet; doch het ziedend water, dat hun in den hals of op hunne kameraden druipt, doet hun het geredde voedsel wegsmijten; de oversten dwingen de compagnieën tot een spoedig vertrek..... en eenige minuten later zijn wij verre van daar, op de baan naar Aarschot, nog immer mijmerend van het warm eten en de lekkere vleeschsoep, die onder ons gezicht over den grond is weggestroomd.....

Wij brachten den nacht buiten de stad Aarschot door, op eene hoogte tegen de baan naar Hauwaart, waar wij nog een gedeelte van het 9de linie-regiment aantroffen. Hier kookten wij ons vleesch op het bivak, zonder gestoord te worden, en kregen buskruit.

In den morgen werden wij onvoorziens te wapen getrommeld; onze brandwachten beweerden dat eene talrijke afdeeling Hollandsche Lanciers op den steenweg naar Diest zich vertoonde. Dewijl de hoogte waarop wij ons bevonden, nevens voormelden weg voortloopt en hem diensvolgens beheerscht, zouden wij de vijandelijke ruiterij pogen te bereiken en ze, van boven de heuvelen, met voordeel aanvallen. Dit ten minste werd onder ons verteld, toen wij reeds het bivak hadden verlaten.

Uren lang gingen wij met verhaaste stappen zonder iets te vernemen. De zon stond te branden aan den diepblauwen hemel; het was onbeschrijfelijk heet; en, dewijl wij, zonder eene baan te volgen, dwars door havervelden en aardappelloof onzen marsch rusteloos voortzetten, waren wij eindelijk door hitte en dorst tot zooverre uitgeput, dat sommige mannen zich ten gronde lieten vallen en weigerden op te staan. Wanneer het geviel dat wij in eenen hollen weg traden, zooals er in die landstreek velen zijn, legden gansche gelederen, ondanks den wil der officiers, zich met den mond tegen de vochtige wanden der baan, waaruit een ijzerachtig water sijpelde, en zoo zogen wij uit de aarde eenig vocht op, om onzen brandenden dorst te koelen. Velen onzer zaaiden hunne kleedingstukken langs de baan, bovenal de kapotten, om het gewicht van hunnen ransel te verminderen.

Omtrent den middag, toen wij buiten adem en schier versmacht van dorst, gevoelloos en met hangend hoofd voortstapten, beklommen wij eenen heuvel, waarboven een molen en een huis stonden. Zoohaast hadden wij den top des heuvels niet bereikt, of een bataillon van het 9de regiment, dat ons vergezelde, liep in wanorde uiteen naar eenen bornput, welke met zijne hooge wip nevens het huis zich vertoonde. Een aantal onzer Jagers, dit ziende, stormden insgelijks uit hunne rangen om, ware het mogelijk, eenen teug water te bekomen.

Rondom den bornput werd er een waar gevecht geleverd :

men sleurde, men stiet, men stompte, men wondde elkander, om omtrent den emmer te geraken. Velen die geen ander middel zagen om hunnen dorst te lesschen, staken hun brandend hoofd in den emmer en dronken zoo het ijskoude water, totdat men ze ervan wegrukten. De dokters en vele oversten baden en smeekten de mannen, zich toch niet aldus aan een zekeren dood bloot te stellen; zij dreigden en sloegen met hunne degens; het hielp niets : wij waren als razend van dorst.

Onderwijl was er eene wolk andere mannen op den grooten wijngaard gevallen, die zijne groene ranken over den gevel van des molenaars huis uitspreidde : druiven, bladeren, twijgen, ja, het hout zelfs, tot in den wortel toe, werd verslonden en tot lafenis genuttigd en verknabbeld. Voor vijftien cents kreeg ik twee druivenkorrels van eenen soldaat onzer compagnie; ik was gelukkig : de zure smaak bracht mij vocht in den mond.....

Na eenigen tijd bemerkten onze oversten wel, dat hunne pogingen om de mannen van den bornput te houden, vruchteloos zouden blijven. De trommen hieven den marsch aan, en wij vertrokken. Ten halve den heuvel zag ik eenige mannen, met paarsche wangen en koolzwarte lippen, op den rug uitgestrekt liggen : zij waren levenloos, het koude water had ze gedood.

Na een uiterst moeilijken marsch en veel gaan en keeren, zonder een voor ons merkbaar doel, kwamen wij des avonds, toen het reeds donker was, boven eene hoogte bij het dorp Lubbeek, op twee mijlen van Leuven.

Hier sloegen wij ons bivak neder, en kookten aardappelen in koeketels, welke wij uit het dorp hadden gehaald.

Onze oversten zeiden ons dat er des anderendaags een beslissende veldslag zou geleverd worden; zij vuurden onzen moed aan, herinnerden ons de dagen der omwenteling en bezwoeren ons om als ware Belgen voor land en koning te strijden.

In de vlakte, beneden de heuvelen, was de Hollandsche krijgsmacht gelegerd; zij had haren staf bij het dorp Winghe, doch hare voorposten strekten zich tot in onze nabijheid uit.

Onze uitgezette brandwachten hadden de gewoonte, elkander van verre onverpoosd de volgende woorden toe te roepen : « *Sentinelles, prenez garde à vous!* » waarop de Duitsche of Zwitsersche soldaten, die rondom het bivak der Hollanders waakten, de onzen spottend toeriepen :

« *Was der Hund sch..... fresst du!* »

Het meestendeel van het Belgisch leger bevond zich te Leuven, onder bevel van koning Leopold; ons regiment, met twee bataillons van het 9de, was eene der voorwachten. Diensvolgens mochten wij ons overtuigd houden dat wij, bij het krieken van den komenden dag, den eersten aanstoot des vijands zouden te doorstaan hebben.

Alhoewel deze zekerheid wel van aard was om ons den slaap moeilijk te maken, waren de gekookte aardappelen niet zoohaast genuttigd, of allen legden zich ter aarde, en vielen, onder de vermoeidheid bezwijkend, in een zwaren sluimer. Ik luisterde nog eene wijl op den roep der schildwachten, die akelig door de nachtstilte rondom ons bivak herklonk en voortliep; ik dacht aan onzen zonderligen toestand, droomde van Borgerhout en van mijnen vader, en sloot dan insgelijks de verzwaarde oogleden..... om, evenals mijne makkers, ze niet meer te openen dan onder den knal van geweren en kanons.....

VIII

Terwijl wij dus in volle vergetelheid sliepen, was er een Hollands regiment Jagers in stilte ons genaderd. Deze scherpschutters, over den grond kruipend, hadden zich in eene linie uitgespreid, in een breed haverveld, dat zich nevens ons bivak verlengde.

De eerste morgenschemer daagde in het Oosten; wij sliepen nog even bewusteloos en vast..... toen eensklaps eene donderende ontploffing ons te gelijk deed opspringen. Honderde kogels huilden ons rond de ooren; velen onzer makkers waren getroffen en lagen te spartelen in hun bloed. Er bleef een oogenblik van onbeschrijfelijke verwarring onder ons; dus verrast, opschietend uit den loodzwaren slaap, duizelig en dwaas, grepen wij het eerste geweer het beste en begonnen tot verdediging op de vijandelijke Jagers te schieten, wier hoofden wij nu in groote menigte boven de haver zagen uitsteken. Zij gaven ons geenen tijd om onzen toestand te herkennen, en vuurden onophoudend op onze dooreenslingerende schaar.

Mijn vriend en ambtgenoot, de fourrier Walgraff, die zich te verre vooruit begeven had, werd op eens door drie kogels, waarvan een in de zijde, getroffen en viel neder; de drie gebroeders Grad, Jules, Ange en Lucien, liepen tot dicht bij de Hollandsche schutters en haalden, onder eenen hagel kogels, den gevallen fourrier uit het bereik des

vijands weg. Lucien ontving een geweerschot in den arm (1).

Welhaast gelukte het onze oversten, ons in gelederen te schikken, en dan boden wij den vijand eenen hardnekkigen doch hopeloozen wederstand.

Een soldaat mijner compagnie, Blancpain genaamd, — een zeer bloode kerel, die beroemd was omdat hij eenen ganschen emmer aardappelen in eens kon opeten, — kreeg eenen kogel op het kruis zijner draagbanden en sloeg met zooveel geweld achterover dat hij mij bijna omverre wierp. Men wilde hem wegrukken, ofschoon hij gevoelloos scheen als een lijk; doch hij opende de oogen met zonderlinge verbaasdheid, en vroeg gansch eenvoudig aan mij :

« Fourrier, ben ik niet dood? »

Men hief hem van den grond en duwde hem opnieuw in zijn gelid.

Onderwijl werd het geweervuur met groote hevigheid voortgezet, totdat een andere troep Jagers onze vijanden kwam versterken.

Dan deden de oversten ons een honderdtal stappen terugwijken en brachten ons, bij het dorp Lubbeek, in eenen boomgaard, die omringd was met eene dikke beukenhaag, wier stammen overkruis in elkanderen waren vastgegroeid.

Van achter deze beschutting verdedigden wij ons nog eenigen tijd met voordeel, alhoewel een hagel kogels over onze hoofden en tusschen onze gelederen huilde. Velen onzer gezellen werden getroffen; bij het schetterend

(1) Er waren in ons regiment zeven gebroeders Grad, te Ath, in de provincie Henegouwen, van eenen zelfden vader en eene zelfde moeder geboren. Allen waren dappere jongelieden, die zich bij elke gelegenheid door hunne vaderlandsliefde onderscheidden. Lucien, Ange en Jules zijn nu kapiteins in het Belgisch leger; een is brigadier der douanen, twee zijn sergeants in keurregimenten, en de beide overigen zijn sedert gestorven. Onder allen was Jules langen tijd mijn bijzondere vriend (1855).

geknal der geweren mengde zich ook bijwijlen de pijnlijke schreeuw der gekwetsten.

Wij hadden moed genoeg, en het voorbeeld van onzen groot-majoor Maenhout ware alleen toereikend geweest om ons onversaagdheid in te spreken. Deze bataillons-overste was te paard gezeten en meer dan anderen blootgesteld aan het vijandelijk vuur. Onze officiers wilden hem doen afstijgen; doch hij, met eenen koelen glimlach op de lippen, sloeg zijn paard streelend met de hand op den hals, om het te bedaren, terwijl hij onbewogen zeide :

« Pietje, Pietje, stil, Pietje; het is niets, Pietje! »

Op dit oogenblik verscheen eene Hollandsche batterij veldkanons boven den heuvel; zij stelde zich op eenen afstand van ons, borst los met ontzettend gedonder en stuurde eene wolk schroot op ons af. Gelukkig was het schot te hoog gemikt ; het regende bladeren en takken van de appelboomen, onder welker kruinen wij stonden.

De plaats was niet meer te behouden; nutteloos zouden wij tot den laatsten man vernietigd worden, indien wij langer in den boomgaard bleven.

Al strijdend, weken wij terug tot in eenen hollen weg die naar Leuven afdaalde; wij werden door het geschut der Hollanders vervolgd, en moesten dikwijls onze richting veranderen, om in de plooien des gronds eene borstweer tegen de vijandelijke ballen te zoeken. Hoezeer wij ook in gevaar verkeerden, drukten wij elkander onze bewondering uit over de snelheid, met welke het Hollandsch veldgeschut zich bewoog ; en, waarlijk, het scheen over heuvelen en diepten te vliegen.

De kanonkogels schoten meest over onze hoofden weg; wij vervorderden onzen aftocht zonder merkelijk verlies en zonder onzen stap te bespoedigen. Hier gaf onze bataillons-overste eene bittere vermaning aan eenen officier, die de twee handen met verrassing aan zijnen shako geslagen had, omdat een kanonbal huilend nevens zijn oor was voorbijgegaan.

Omtrent den middag geraakten wij behouden binnen Leuven, waar wij, nevens de Thiensche poort, uitgeput van vermoeidheid, ons ten gronde nederzetten.

Terwijl wij te Lubbeek hadden gestreden, had de vijand nog anderen onzer voorwachten buiten Leuven aangevallen. Men vertelde ons, dat het 12e regiment der Belgen grootendeels was vernietigd geworden.

Eenige soldaten van de troepen die in Leuven gebleven waren, kwamen bij ons en verhaalden, met groot misbaar, hoe het gansche Maasleger door verraad was bezweken en op de vlucht geslagen, zoodat wij, verkocht zijnde door onze oversten zelven, vruchteloos aan den overmachtigen vijand zouden pogen te weerstaan. Niets is verderfelijker in een leger, vóór den vijand, dan de verdenking dat men verraden is; ook werden wij door deze schrikkelijke mare zeer ontmoedigd; en het is slechts later, toen wij onzen dapperen koning Leopold, evenals de minste soldaat, het vijandelijk vuur zagen trotsen, dat er ons weder vertrouwen in den boezem zonk.

Tot meerdere verstaanbaarheid der voorvallen dienen hier eenige uitleggingen te worden gegeven.

Bij den inval der Hollanders op onze grenzen was het Belgisch leger, zooals gezegd is, in twee groote afdeelingen gescheiden. Generaal Daine voerde het bevel over eene dezer afdeelingen, het Maasleger genaamd, en was omtrent Hasselt aan het hoofd van 15,000 man. Hem was bevel gezonden om naar Leuven af te wijken en zich daar met het Scheldeleger te vereenigen, om gezamenlijk den vooruitrukkenden vijand eenen beslissenden veldslag aan te bieden. Misverstand in het begrijpen der bevelen, anderen zeggen stijfhoofdigheid van wege generaal Daine, gaf aanleiding tot eene noodlottige vertraging in het uitvoeren der ontvangene bevelen. Het Maasleger werd door de Hollanders afgesneden en met overmacht aangetast; het verdedigde zich lang en moedig; doch eindelijk werd het tot eenen verwarden aftocht gedwongen, en nam

de wijk naar de stad Luik. Daar bevonden zich nu de overblijfsels van de helft der Belgische krijgsmacht, terwijl het gansche Hollandsch leger, voorwaar wel 60,000 man sterk, zich gereed maakte om Leuven te omsingelen en ons tot eenen wanhopigen strijd te dwingen.

Ik heb later in een boek gelezen, dat de Belgen te Leuven slechts 7,000 man telden (1). Dit schijnt mij eene onwaarheid : met de hulptroepen der burgerwacht moest onze macht wel tot de 20,000 man reiken, zoo ten minste was alsdan onze overtuiging, en de bestaande dingen beloochenden ons gevoelen niet.

Terwijl wij op de binnenvesten van Leuven ten gronde lagen, en werkelijk sliepen, bewoog zich het Hollandsch leger; zijne eene helft trok in dikke kolommen, en onder bereik van ons grof geschut, over de heuvelen die nevens de stad zich verlengen.

Er werd van wederzijde een hevig kanonvuur geopend; en gedurende langen tijd galmde het gedonder van meer dan vijftig stukken onverpoosd door de lucht.

Ons regiment lag niet verre van de batterijen; alles geschiedde op eenige stappen van ons. Mijne gezellen hadden zich in den eerste opgerecht; maar ziende dat slechts de kanons tot den strijd werden gebezigd, legden de meesten zich weder met het hoofd op den ransel en sluimerden even vast in, alsof het gebeurende hen niet raakte. Mocht ook al een kanonbal iemand onder hen tot slachtoffer komen uitkiezen, het waken kon het niet beletten.

Ik, door het tooneel van den kanonnenstrijd getroffen, bleef recht zitten en hield het oog op de batterijen gevestigd. Daar zag ik, tot mijne groote verwondering, eenen priester als kanonnier bij een der stukken staan en het geschut op den vijand mikken; hij droeg de kleederen van zijn ambt en had den tikkenhaan op het hoofd. Al die niet sliepen bewonderden den pastoor, die aan de stukken

(1) *La Belgique depuis 1830*, par CH. POPLIMONT, Gand, D. Verhulst, 1848.

zwoegde en arbeidde als hadde hij zijn gansch leven dezen dienst gedaan. Een angstschreeuw ontvloog ons, toen wij, in de nabijheid des priesters eenen wagen of *caisson* met buskruit in de lucht zagen vliegen. Eene wijl betreurden wij zijnen waarschijnlijken dood; doch niet zoohaast was de dikke rookwolk opgeklaard, of wij zagen hem ongedeerd en even werkzaam bij zijn kanon staan (1).

Onze koning reed te paard nevens de batterijen; zijn gelaat was onbewogen en droeg dien stempel van stille indrukwekkende kalmte, welke den wijzen vorst nu ook nog bij den eersten blik doet eerbiedigen en beminnen door al wie hem nadert. Zijne tegenwoordigheid bracht moed en vertrouwen in aller harten; de hoop dat wij, door hem aangevoerd, de overwinning nog konden behalen, verlichtte den nevel, dien de verdenking van verraden te zijn over onzen geest geworpen had.

Terwijl elks aandacht op het vuur der batterijen gekeerd bleef, hadden de Hollanders op den IJzerberg, nevens den steenweg naar Mechelen, stand genomen. Van deze hoogte konden zij de stad Leuven tot puin schieten. Daarenboven had eene hunner afdeelingen den steenweg op Brussel bezet en ons diensvolgens de gemeenschap met de hoofdstad afgesneden.

Eensklaps bracht men onze oversten zekere bevelen; wij werden in allerhaast in dichte gelederen geschikt en tot eene kolom gevormd. Men zeide in weinige woorden dat wij, met den koning aan ons hoofd, den IJzerberg stormenderhand gingen beklimmen, om, kost wat kost, den vijand uit dezen dreigenden stand weg te slaan; dat wij als *voorwachtbrigade*, aan het hoofd der kolom zouden vooruitrukken en den aanval beginnen, en wij te toonen hadden dat de oude vrijwilligers van Niellon het vertrouwen des konings waardig waren.....

Wij ontvingen het nieuws met blijdschap en onder luid

(1) Deze priester is om het verhaalde feit met het eerekruis van Leopold begiftigd geworden.

gejubel; doch men bevool ons het stilzwijgen, om alle verwarring te voorkomen.

Opgevolgd door het gansche leger, trokken wij de Mechelsche poort uit, tot aan den voet van den IJzerberg, waarboven de vijand ons verwachtte.

Hier werd onze luitenant Van Diepenbeek door eenen kogel in het voorhoofd gedood.

De trommen begonnen storm te slaan; de horens en trompetten deden hunne aanjagende tonen galmen; het bevel *au pas de charge!* klonk ons in de ooren; wij sprongen tegen den berg op en geraakten, na eene wijl der vurigste marsch, tamelijk verward, op de vlakke hoogte. Onvoorziens vielen wij tegen eene machtige batterij kanons, die op ons losdonderde en velen onzer makkers ter neder wierp. Deze schrikkelijke ontploffing bracht eene zekere aarzeling in onze rangen; doch op de stem onzer officiers, sprongen wij weder met gevelde bajonet vooruit, met het inzicht, om de kanons des vijands te overrompelen.

Den sergeant-majoor Honoré, eenen mijner vrienden, werden de twee beenen door eenen kanonbal afgerukt; onze dokter, de heer Dardespinne, deed den gewonde op zijn eigen paard zetten om hem uit den slag te voeren. De arme Honoré deed nog het Brabantsch volkslied in de hoogte galmen, terwijl bloed en leven hem uit de gepletterde leden golvend ontstroomden.

Ondertusschen werd de berg door andere gedeelten van ons leger insgelijks en met evenveel aandrift beklommen; de Hollanders konden dien eersten aanstoot niet weerstaan en weken terug naar het midden huns legers. Zij gaven aldus aan het Belgisch leger tijd en plaats om zijne regimenten te ontplooien; en, toen onze stormloop tegen de dikste wolk der vijanden was gestuit geworden, begon er op de gansche linie een heet gevecht, dat zich voor alsdan nog bij geweervuur en kanongebulder op eenigen afstand bepaalde.

Hier stortte een onzer trommelaars, Bilocq genaamd, door eenen kogel in het been getroffen, ten gronde.

Een sergeant van ons bataillon, een Brusselaar met name Jacques, was zoodanig door strijdlust aangejaagd dat hij, bij het terugwijken der Hollanders, met eenige Grenadiers zijner compagnie, door hunne slagorde was geraakt, en onverwachts tegen de ruiters aanviel, die den oppergeneraal des vijands, Prins van Saksen-Weimar, omringden. De Belgische sergeant richtte reeds zijne bajonet tot den prins en meende hem te doorsteken; doch de ruiters vielen in macht op hem aan : hij en zijne gezellen werpen neergesabeld. Men wilde den sergeant voorts afmaken en dooden; de prins weerhield zijne mannen, nam den dapperen Jacques onder zijne bescherming en deed hem achteruit van het slagveld dragen (1).

De veldslag duurde voort; ik, als eenvoudige strijder, kon niet weten wat er op eenige stappen van mij geschiedde; ik zag niets vóór mij dan eene onmeetbare wolk rook, die de slagorde des vijands afteekende; ik hoorde niets dan de duizende geweerschoten die zich tot een aanhoudend geknal vermengden, de ontzaglijke stem der kanons, die den IJzerberg onder onze voeten deden sidderen, het gefluit der kogels, het gehuil der ballen, en bijwijlen ook het gekerm mijner broeders, die met afgerukte leden of doorboorde ingewanden nedervielen en eenen pijnlijken doodskreet slaakten of, stervend, nog den nationalen roep aanhieven : « Leve de vrijheid! Leve Leopold! »

Op dit oogenblik kreeg ons regiment bevel om zich langs de zijden des vijands uit te spreiden, en hem door een scherpschuttersvuur te verontrusten.

(1) De sergeant Jacques had vele wonden, waarvan vier of vijf aan het hoofd. De prins van Saksen-Weimar heeft hem in het hospitaal van Leuven doen verzorgen en hem, zoo men zeide, zelf aan den koning der Belgen aanbevolen. Nu is de heer Jacques kapitein in het Belgisch leger; het eerekruis op zijne borst, is de belooning zijner moedige daad in den slag van Leuven.

Wij zakten den berg af, tusschen de stad Leuven en het slagveld; daar werden wij, volgens krijgsgebruik, over eene lange uitgestrektheid gronds verdeeld, derwijze dat op elke vijf of zes stappen zich slechts een paar mannen bevond.

De grond was zeer bewogen en de velden nog met den oogst overdekt, zoodat wij wel de Hollanders, onze vijanden, op de helling van den berg zagen staan; maar echter onze eigene gezellen slechts gedeeltelijk konden zien.

Ik bevond mij met eenen soldaat boven den boord van eenen hollen weg, die wel tien voet diepte had; en alhoewel wij zeer van den vijand verwijderd waren, schoten wij onverpoosd op zijne rechterzijde.

Onderwijl hoorden wij, hoe op den berg het gedonder der kanons aanhoudend boven de strijders galmde, en hoe de strijd daar meer en meer in hevigheid toenam.

Eensklaps klonk over de vlakte, waar wij ons bevonden, een akelige waarschuwingskreet : « De ruiterij! *la cavalerie! la cavalerie!* » En inderdaad, wij zagen eene wolk vijandelijke Dragonders den berg afzakken, om ons te komen bevechten.

Men zegt gewoonlijk onder de soldaten, dat een voetganger voor eenen ruiter niet hoeft te vreezen. Voor oude en geoefende soldaten moge dit eene waaarheid zijn; voor ons, die als vrijwilligers onzen tijd bij de boeren hadden gesleten, was het er echter geheel anders mede gesteld. Het gezicht van die groote mannen, op groote paarden gezeten en met bliksemende zwaarden in de hand, boezemde ons zoo niet vrees dan toch angst in. Wij stonden bij paren, verre van elkander, en konden onze officiers niet zien. Zoo verlaten of afgezonderd, moesten wij den aanval afwachten der ruiterij, die in groote menigte den berg afdaalde!

Eens in de vlakte geraakt zijnde, verdeelden de Dragonders zich insgelijks in eene lange reeks; en, als hadde elk eenen scherpschutter tot slachtoffer uitgekozen, reden

zij bij paren met slingerende zwaarden op ons los.

Ik begreep dat mijn laatst uur gekomen was; ik voelde mij verbleeken, mijn ingewand sidderde; en, van dan af hield ik mijnen blik met zooveel vastheid op de twee vijanden gericht, die ons schenen uitgekozen te hebben, dat mijn makker van mijne zijde verdween, zonder dat ik het bemerkte.

Minder dan een boogschot waren de Dragonders van mij verwijderd, toen ik mijn geweer op hen afschoot, zonder er eenen te raken; ik meende nog te laden, doch ik liet de kardoes uit mijne hand vallen, want ik had nauwelijks den tijd om de bajonet tot verdediging te vellen.

Een der twee Dragonders sprong ter zijde door de haver, waarschijnlijk om mijnen kameraad aan te vallen. Mij dacht, ik hoorde zijnen laatsten doodskreet mij in de ooren galmen!

Ik hield de bajonet vooruit, wel besloten om, indien het mogelijk ware, mij hardnekkiglijk te verdedigen. De overtuiging dat ik sterven ging, ontrukte mij eenen zucht der treurnis, eenen afscheidsgroet aan het leven.

Het zwaard des Dragonders bliksemde mij in de oogen; hij riep dat ik mij overgeven zou; doch ik bleef met den verslindenden blik van den doodsangst, sprakeloos de plaats zoeken waar ik hem of zijn paard zou kunnen wonden.

Het moet zijn dat het paard verschrikt of onbedwingbaar was; misschien dat de Dragonder zelf mijn wapen ontweek, om mij van ter zijde onder bereik van zijn zwaard te krijgen; want, ofschoon dit alles ongeloofelijk snel geschiedde, zwenkte mijn vijand twee of driemaal rondom mij, tot zooverre dat het mij gelukte zijn paard eene wonde aan den schouder toe te brengen.

Wat er verder tusschen hem en mij gebeurde, weet ik niet. Terwijl ik het hoofd afkeerde om zijn slingerend zwaard te ontwijken, voelde ik dat een felle slag mij trof, en ik in de diepte tuimelde, die, voor mijne geschokte

inbeelding, grondeloos scheen te zijn. Ik daalde en daalde, alsof ik in de eeuwigheid wegzonk.....

Met geweer en ransel was ik achterover in den hollen weg gestort, en bleef daar, door den val bedwelmd, een oogenblik roerloos op den rug liggen; evenwel, het bewustzijn keerde onmiddellijk in mij terug. Ik opende de oogen en zag verbaasd in het ronde; mijn blik ging ten hemel, en ik dankte God, dat hij mij zoo wonderbaar van eenen zekeren dood had gered.....

Boven mij hoorde ik nog twee pistoolschoten lossen. Ik meende de plaats te ontloopen; doch mijn linker voet, wanneer ik hem opheffen wilde, ontrukte mij eenen schreeuw der pijn. Des niettegenstaande sukkelde ik door den hollen weg voort in de richting der stad.

Toen ik den steenweg bereikte, en op de plaats kwam, waar wij allereerst stormenderhand den IJzerberg hadden beklommen, was de veldslag verloren en het grootste gedeelte onzes legers in volle vlucht. Nog een of twee regimenten streden wijkend boven den berg.

De poort der stad Leuven, die op den Mechelschen steenweg uitziet, spuwde, als het ware kanons, karren en wagens bij honderden; derzelver voerlieden sloegen op de paarden met zweepen en sabels..... en alles rolde als een verwarde stroom over de baan naar Mechelen.

Nevens mij stond een sergeant van mijn regiment, met name Lemaigre, die nu kapitein is. Terwijl hij zich de haren van woede en razernij uitrukte, zag hij in de verte eene batterij Belgische artillerie uit Leuven komen aangerend, bestaande uit acht stukken van twaalf pond ijzer. Geen ander overste dan een sergeant scheen over de batterij te bevelen; en dewijl Lemaigre hem persoonlijk kende, hield hij hem staan, en bezwoer hem, dat hij toch de batterij tegen de zijde des vijands zou stellen, om zoo onze beslissende nederlaag te vertragen en den aftocht een oogenklik te dekken.

De sergeant der Kanonniers (mijn vriend Lemaigre

noemde hem Mathieu) volgde den raad en brandde al zijne stukken los; eene wolk schroot in de rangen des vijands, en er deed zich werkelijk eene aarzeling in zijnen aanval op de laatste dapperen onzes legers bemerken.

Ik verliet deze plaats en sleepte mijnen voet met onbeschrijfelijke pijn achterna, tot op eenigen afstand, waar ik, over eene groote afspanning, tegen eenen boom der baan mij nederzette.

Onderwijl was ook het laatste regiment der Belgen bezweken, en nu was het gansche leger in aftocht.

Op dien stond liep van mond tot mond de schreeuw : « *Armistice! armistice!* Wapenstilstand! Vrede! »

Maar ofschoon de wijkende Belgen dit woord herhaalden, gaven zij er toch geen geloof aan; misschien omdat nog uit de verte eenige schaarsche kanonschoten over de vlakte donderden.

Dan zag ik plotseling, vóór de afspanning, onzen koning Leopold, te paard gezeten en omringd van eenige stafofficiers; hij scheen met hen te beraadslagen, en reed welhaast met zijn geleide naar Leuven op, in de richting van het vijandelijk leger. Ik had het gelaat des konings aandachtig beschouwd; eene droeve doch grootsche kalmte maakte het uitdrukwekkend, zelfs op dit smartelijk oogenblik.

De Hollanders vervolgden de Belgen niet; geen geweervuur liet zich nog vernemen : er was inderdaad een wapenstilstand gesloten, waarvan de mogelijkheid en de reden slechts door eenige uitleggingen kunnen worden verstaanbaar gemaakt.

De Conferencie der groote Europeesche Mogendheden, te Londen vergaderd, had de scheiding van Holland en België uitgesproken; en het was om zich tegen deze beslissing te verzetten, dat de koning van Holland den inval in België had gewaagd. Frankrijk was gelast, desnoods met geweld de uitvoering van den wil der Conferencie te verzekeren. Met dit inzicht was er sedert lang een Fransch

leger van 50,000 man op onze zuidergrenzen vergaderd. Bij het vernemen der tijding van het verlies van het Maasleger, hadden de Fransche generaals met reden gemeend, dat de Belgen weinig kans hadden om tegen hunnen overmachtigen vijand te staan; en zij waren met hun leger over de grenzen gerukt, om koning Leopold ter hulp te snellen.

Juist toen de veldslag van Leuven op het hoogste was en de meeste Belgische regimenten, met groot verlies, den IJzerberg afgedreven werden, boden de eerste Fransche officiers, als zendelingen huns generaals, zich bij den hoofdstaf der Hollanders aan, en deden den Prins van Oranje en den Prins van Saksen-Weimar begrijpen dat, indien er nog één kanonbal geschoten werd, het Fransche leger, in naam der Mogendheden, hun eenen nieuwen veldslag zou komen aanbieden, waarin de Hollanders ontwijfelbaar zouden bezwijken. Een Engelsche zaakgelastigde, dien wij dien dag meermaals met onzen koning gezien hadden, was daar insgelijks tegenwoordig. Er werd een wapenbestand getroffen, waarbij men bepaalde dat alle vijandelijkheden zouden ophouden, en dat het Hollandsch leger des anderendaags, — wel door de Franschen opgevolgd, doch ongehinderd, — naar de grenzen zou vertrekken. Het geschiedde zoo.

Wanneer alles rondom mij stil geworden was, stond ik op en poogde van boom tot boom voort te gaan. Mijn voet was zeer gezwollen; ik had mijnen schoen aan stukken gesneden, om hem te kunnen uitdoen, en ik sukkelde nu, onder het lijden van hevige pijnen, langzaam nevens den steenweg voort, van tijd tot tijd mij nederzettende om te rusten.

De avond begon reeds te vallen, en ik lag weder met den rug tegen eenen boom der baan, wanneer een open fourgon voorbijreed, waarin nog eenige gekwetste soldaten zich bevonden. Men vroeg mij waarom ik daar zoo eenzaam bleef zitten; op mijn antwoord hieven de voerlieden mij in den fourgon.

Toen wij te Mechelen kwamen, vonden wij al de straten overdekt met Belgische soldaten van alle regimenten en wapenen, die in de grootste verwarring op de steenen uitgestrekt lagen en sliepen. Ik bleef in den fourgon tot den morgen, alswanneer ik met behulp van eenen kameraad mij naar de Antwerpsche poort begaf, waar de verstrooide mannen van ons regiment zouden vergaderen. Na de oproeping der namen zouden wij Mechelen verlaten en weder den steenweg naar Leuven optrekken.

Omtrent elf ure des morgens was alles tot het vertrek gereed; eenige gekwetsten, waaronder ik zelf, lagen op de karren en zouden volgen.

Bij de poort der stad werden de karren echter teruggehouden, en er werd bevel gegeven de gekwetsten naar het hospitaal te voeren.

Het hospitaal, waarbinnen men ons bracht, was slechts voorloopig ingericht, en men noemde het eene *infirmerie*.

Wij werden elk in een bed gelegd; er kwamen zusters van liefde die ons allerlei goed voedsel, wijn, lekkernijen en zelfs geld gaven. Een heelmeester verbond mijnen voet..... en, alhoewel mijne pijn nog uiterst hevig was, viel ik welhaast in eenen diepen slaap, die bijna tot den volgenden morgen duurde.

Mijn voet bleef zeer pijnlijk gloeiend tot den tienden dag; dan kwam er eene spoedige beternis; eene week later kon ik reeds de *infirmerie* verlaten, om mij naar mijn regiment te begeven, dat zich in en rondom de stad Dendermonde bevond.

IX

De slag van Leuven en de voorvallen die hem waren voorafgegaan, hadden elkeen de overtuiging gegeven, dat onze nederlaag alleenlijk toe te wijten was aan de slechte inrichting des legers en aan de afwezigheid van het gevoel der onderschikking, zoowel tusschen de officiers als tusschen de soldaten. Het Staatsbestuur, door eenen ervaringrijken koning aangedreven, hield zich onverwijld met de herinrichting des legers bezig; men zou de officiers die de noodige bekwaamheid niet bezaten, hun ontslag geven, andere oudgediende oversten in hunne plaats stellen, de tucht strengelijk doen handhaven, en, met onverbiddelijke krachtdadigheid, de gedachten van persoonlijke onafhankelijkheid versmachten, welke de vrijwilligers in het leger hadden gebracht.

Bij mijnen terugkeer in het regiment had men mij aangewezen, om voorloopig het ambt van sergeant-majoor in eene andere compagnie te gaan waarnemen. Ik deed mijn uiterste best om de gunst mijner nieuwe oversten te verdienen, en arbeidde zelfs halve nachten om de achtergeblevene schriften der compagnie gansch in orde te brengen.

Men sprak grooten lof van mijnen ijver en van mijne bekwaamheid; niemand twijfelde of ik zou tot den graad van sergeant-majoor worden verheven. In dezelfde overtuiging schreef ik met hoogmoed en blijdschap aan mijnen

vader, aangaande mijne onfeilbare verhooging, en ik ontving daarover zijne liefderijke gelukwenschen.

Eenige dagen later kwam de generaal-inspecteur Olivier te Dendermonde, om de herinrichting van ons regiment te bestieren. Vele officiers, — onze kolonel zelf, — werden op halve solde weggezonden of verplaatst; anderen, die wij niet kenden, werden ons tot oversten gegeven; de nauwe uitvoering der tuchtwetten werd verzekerd, en zoo kreeg ons regiment een gansch nieuw voorkomen.

Toen men de benoemingen tot de openstaande plaatsen van onderofficier wilde doen, werd ik door den nieuwen kolonel onderzocht. Ik was slechts negentien jaar oud; en tot overmaat van ongeluk, deed mijne magerheid en iets kinderlijks in mijn opzicht mij nog veel jonger schijnen.

Met mijne bekwaamheid had de kolonel wel vrede; maar een sergeant-majoor, zeide hij, moet ontzag kunnen inboezemen, dewijl hij in eene compagnie de ware werkspil is, en met de uitvoering der ontvangene bevelen is gelast. Nu men voor doel had, de tucht in het leger te doen eerbiedigen, mocht men geene kinderen tot sergeant-majoor aanstellen.

Hij deed mij, met goedheid in de stem, begrijpen, dat ik nog te jong en te klein was, om zulk gewichtig ambt naar behooren te vervullen; ik had tijd genoeg om te wachten, en men zou zich mijner herinneren, wanneer het regiment aan de nieuwe inrichting zou gewend zijn. Ik werd te zelfdertijd aangewezen, om in eene compagnie van het 1ste bataillon mijnen vorigen dienst van fourrier te hernemen.

Het was met het hoofd onder smart en spijt gebogen, dat ik de woning des kolonels en de stad verliet, om mij naar het dorp te begeven waar onze compagnie alsdan geherbergd lag.

Onderwege dreven mij allerlei treurige gepeinzen door het hoofd; ik morde met bitterheid tegen mijnen geringen ouderdom en mijne kleine gestalte, en klaagde het de

boomen dat mijn uiterlijk voorkomen mij, als een kind, met minachting deed behandelen, ofschoon, volgens mijne meening, een krachtig mannenhart mij in den boezem klopte. Daarbij voegde zich de overweging, dat mijn vader mijne teleurstelling met verdriet zou vernemen en mij misschien van laatdunkendheid zou beschuldigen! Mijne vrienden in het regiment zouden weten, waarom ik, tegen de algemeene verwachting, niet was verhoogd geworden..... Omdat ik nog te veel aan een kind geleek! Dewijl deze reden mij reeds veel had doen lijden, en waarlijk in het krijgsleven mij een bestendige hinderpaal en eene bron van kleinachting was geweest, was ik ten uiterste gevoelig geworden aan allen twijfel aangaande mijne hoedanigheid van man.

Twee dagen later werd ik bij mijne nieuwe compagnie ingelijfd, Daar kende mij niemand, en ook niemand scheen geneigd om mijn stil en zoet karakter te ontzien noch te sparen.

Nu begint voor mij een tijdstip van ramp en lijden, van ziekte der inbeelding, van droomachtige zelfverknaging, van kwalen die mij alle lichaamskracht zullen ontrooven en mij tot op den boord van het graf moeten voeren.....

De kapitein mijner nieuwe compagnie was een zonderling man, wiens inborst en daden, als een ondoorgrondelijk raadsel, iedereen verwonderden. Hij had vele jaren als stafofficier onder de Turken gediend : ik twijfelde somwijlen of hij zelf niet een Turk was, die zich voor eenen Franschman deed doorgaan.

Tamelijk lang van gestalte was hij, hoekig en baldadig in al zijne bewegingen, uiterst ruw, kort en streng in al zijne woorden. Zijne kleine grijze oogen fonkelden in diepe holen, en hun doordringende blik was indrukwekkend voor ieder, als de blik des arends. Meest altijd stampte hij, onder het spreken, geweldig met de scheede van zijne sabel op den grond, mengde de krachtigste soldatenwoorden tusschen zijne rede, en had de gewoonte

onverpoosd naar alle kanten in het ronde te spuwen. Somwijlen zou men gewaand hebben dat hem iets in de hersens faalde en hij zinneloos was.

In zulke oogenblikken was het hem eenerlei, wie voor hem stond : officiers of soldaten, ieder moest zwichten en zijne harde verwijten in stilte verkroppen. Geraakte hij in twist met zijne gelijken, hij liet hooren dat hij gereed was, om met sabel of pistool zijne woorden gestand te doen; en dikwijls was een tweegevecht — voor hem altijd gelukkig afloopend — het einde zijner schijnbare ruwheid.

Met sommigen zijner oversten was hij even hard; ook werden door dezen niet zelden pogingen aangewend om hem ernstigere straffen te doen ondergaan dan men er bij het regiment kon opleggen. Hoe het kwam, weet niemand; maar telkenmaal — zelfs voor het krijgsgerechtshof — kreeg hij gelijk en bleef ongehinderd. Zijne verdedigingen, welke hij zelf schriftelijk opstelde, waren ongemeen krachtig en talentvol : wie hem tot tegenstrever had, kwam er nooit ongedeerd van af.

Vele redenen maakten hem echter bij de meeste soldaten der compagnie bemind en ontzien; eenigen zelfs zouden voor hem zonder aarzelen hun leven in gevaar gebracht hebben, indien hij het had verlangd. In den slag van Leuven had hij zich als een onversaagd officier gedragen, en zich meer dan eens, met wonderbare vermetelheid, ten doel der vijandelijke kogels vooruitgeworpen. In alle gevallen, waar het mogelijk was, verdedigde hij de soldaten tegen de mindere officiers en onderofficiers; soms ook wel tegen de hoogere oversten. Een groot gedeelte zijner solde schonk hij aan de wakkerste mannen der compagnie tot drinkgeld weg, en toonde zich, bij vlagen, zoo goedhartig en zoo mild jegens hen, dat men hem noemde als een voorbeeld van belangloosheid en van edelmoed.

Wat hij niet lijden kon, was de zachtheid van taal en zeden, welke sommige officiers uit het burgerlijk leven hadden behouden. Hij schold zulke manieren uit voor ver-

wijfdheid, en zwoer dat elkeen onder zijn bevel *soldaat* zou worden, in den vollen zin des woords, of eronder zou bezwijken.

Met eene opmerkelijke ruwheid, bezat deze onbegrijpelijke man een diep en vlug verstand; hij was zeer geleerd en wist over zaken van krijgsdienst zooveel als een generaal hoeft te weten. Daarenboven pleitten vele zijner daden in hem voor zekere goedheid des harten. Dit mengsel van allerlei goede en kwade hoedanigheden maakte hem tot eene soort van raadselachtig wezen, dat de meesten eenen geheimzinnigen schrik of ten minste een gevoel van verwijdering inboezemde.

Deze kapitein zou mijn overste worden! Men begrijpt lichtelijk tot hoeverre mijne inborst, mijne zwakheid en mijne lijdzame achterhoudendheid hem moesten mishagen.

Toen ik, met den ransel op den rug en het geweer op den schouder, voor de eerste maal bij mijne nieuwe compagnie mij vertoonde, stonden de mannen, tot eenen oogenschouw der wapenen, in gelederen geschaard. De adjudant-majoor van het bataillon leidde mij tot de compagnie, en verwijderde zich, terwijl hij kortweg zeide : « Kapitein, zie hier uw nieuwe fourrier! »

Het was een onuitdrukkelijke blik van spijt en misachting, dien de kapitein op mij wierp; hij aanschouwde mij van hoofd tot voeten, keerde rondom mij, spuwde langs alle kanten met gramstorig gemor, en riep dan, als in woede, tusschen vele indrukwekkende woorden, die men niet nederschrijft :

« Ah sa, wat hebben ze ginder in het hoofd? Of meenen ze dat mijne compagnie eene kinderschool is? Men spot met mij! er zijn andere mannen noodig om de *gaillards* mijner compagnie te bevelen. Wij zullen het zien : het zal er niet bij blijven! »

En onder het uitspreken dezer woorden liep hij verder de Markt op, naar den kant waar zich de kolonel en de groot-majoor bevonden.

Ik was, van schaamte bevend, in mijn gelid tusschen de onderofficiers gaan staan, en van daar zag ik, hoe de kapitein vóór den kolonel geweldig met armen en beenen gebaarde en zijne sabel ten gronde stiet. Mij was het klaarblijkend, dat hij zich tegen mijne benoeming in zijne compagnie verzette, en weigerde mij als fourrier te aanvaarden.

Hij gelukte echter in zijne pogingen niet, vermits hij, een oogenblik later, vloekend en morrend, tot mij kwam geloopen, mij nog eens van hoofd tot voeten beschouwde, en dan op scherpen toon zeide :

« Het is wel, wij zullen zien! Maak dat gij recht in uwe schoenen loopt, en toon dat gij haar op uwe tanden hebt, of gij zult een zuur leven met mij hebben! »

Den bliksem van zijnen oogslag niet kunnende verdragen, liet ik het hoofd vooroverhellen.

« Hoofd recht, en zie mij in de oogen! » riep de kapitein.

Ik weet niet, maar het was mij alsof iets vreeselijks uit zijnen blik mij in de ziele drong; en opnieuw boog ik het hoofd, van benauwdheid en van schaamte schier bezwijkend.

« Wie heeft, om Gods wille, zulke soldaten geschapen? Hij beeft als een oud wijf! » morde de kapitein met verachting.

« Ten twee ure in mijne herberg! » bevool hij. « Wij zullen beproeven of het mogelijk is, iets van u te maken. »

Verder bemoeide hij zich niet meer met mij, dan alleenlijk dat hij nog bijwijlen eenen misachtigen blik op mij wierp. Ik was zoozeer onthutst door deze ruwe handeling, dat ik bijna niet wist wat antwoorden op de vragen en bevelen, mij door den sergeant-majoor, mijnen onmiddellijken overste, toegestuurd.

Ten twee ure begaf ik mij naar de herberg des kapiteins. Mij sidderde het hart, en ik was benauwd, alsof mij iets zeer ongelukkigs moest overkomen.

In zijne kamer toegelaten, vond ik hem bij eene tafel aan het schrijven; hij sprong op met eene geweldige beweging, beschouwde mij eene wijl, beklaagde zich nog dat ik hem tot fourrier was gegeven, en vroeg mij dan van waar ik was en wat ik had geleerd.

Met zoete nederige stem, vertelde ik hem van mijnen vader en van mijne vorige bestemming tot het onderwijzerschap. Ik beloofde hem, mijn uiterste best te zullen doen om hem te believen, en smeekte hem, mij toch niet zoo ruw te behandelen, dewijl mij dit oneindig meer verdriet aandeed dan hij mij wilde veroorzaken.

In den eerste scheen hij, met genoegen of met geduld, op mijne uitleggingen te luisteren; maar mijn gebed tot zachtere behandeling deed hem in woede ontsteken, of ten minste hij gebaarde dat het hem tot het uiterste punt der gramschap had vervoerd.

Nu rolden de toornige woorden als een vloed van zijne lippen, en uit zijn oog schoten gensters die mij deden sidderen; dan weder verkalmde hij en beweerde dat ik van den groven borstel noodig had om *soldaat* te worden. Andere maal greep hij mij gulhartig de hand, en zeide :

« Gij zijt vervaard van mij? Gij beeft? Hoe kreegt gij het toch in uw hoofd, soldaat te worden? Gij trekt gezichten alsof gij nog op den schoot uwer moeder zat! Kom, schep moed, ik zal een man van u maken. Wat ik doe, is voor uw goed..... Maar zoo gij kind wilt blijven, dan vindt gij geene verschooning voor mijne oogen : ieder moet zijnen stiel doen, en het is al veel te lang dat men in het leger *muscadijns* en oude wijven hunnen vrijen gang laat gaan. »

Mijne vreesachtige antwoorden en bovenal de moedelooze toon mijner stem bevielen hem niet. Opnieuw begon hij mij te bedreigen en voor kind en melkbaard te schelden, tot zooverre dat ik onder eene ware verschriktheid bezwijkend, in tranen losborst.

Dan kende zijne woede geene palen meer; hij vatte mij

bulderend bij den schouder, duwde mij de kamer uit, en sloot de deur toe.

Met vermorzeld hart, gansch moedeloos en van de toekomst schrikkend, sukkelde ik naar mijne herberg waar ik den sergeant-majoor mijn wedervaren vertelde.

Deze poogde mij te doen begrijpen, dat de kapitein inderdaad zonderlinge manieren had; maar dat men het niet ernstig opvatten moest, dewijl hij zelf het zoo niet meende; dat hij in den grond een goed hart had, en niemand wetens en willens kwaad zou doen; ja, dat het gebeurde een bewijs was dat hij veel geneigdheid voor mij gevoelde, en oprecht moeite wilde doen om mij *soldaat* te maken, eene hoedanigheid die mij klaarblijkend ontbrak.

Hoe het zij, de wijze op welke men mijne inborst wilde veranderen, krenkte mij den geest en maakte mij wanhopig. Elken dag overlaadde de kapitein mij met harde woorden, en poogde, als het ware, mijn lijdzaam gemoed tegen zijne ruwe behandeling in opstand te brengen; hij scheurde mijn schrijfwerk op alle voorwendsels aan stukken, strafte mij om de minste schijnreden, en vernederde mij bloedig, in tegenwoordigheid der soldaten die ik in vele gevallen te gebieden had.

Welhaast verlieten wij Dendermonde, om in het kamp bij Diest te gaan liggen, waarna wij eenigen tijd op de dorpen geherbergd bleven, en eindelijk te Bergen-Henegouw in de groote kazerne geraakten.

In November 1831, vertrokken onze sergeant-majoors naar het *dépôt*, om er de schriften der compagnieën, door wederzijdsche vergelijking, in orde te brengen. Ze bleven zes maanden afwezig, en lieten, gedurende dien tijd, de fourriers met de vervulling van hun ambt gelast. Dezen laatsten werd een korporaal toegevoegd, om hen in hunne dubbele hoedanigheid te helpen.

Nu vielen mij eene groote verantwoordelijkheid en ongemeen veel bezigheid ten laste; mijne vreesachtigheid maakte mij de taak veel zwaarder dan zij was : ik kon

schier niet slapen van ongerustheid en bekommernis, en beging daarom juist, nu en dan, wel eens eene misgreep in de uitvoering der ontvangene bevelen.

Mijn kapitein bleef nog immer bij zijn inzicht om, zooals hij zeide, een *soldaat* van mij te maken. Bijna elk uur van den dag moest ik nu met hem in aanraking komen; hij bejegende mij telkens met ontmoedigende hardheid, strafte mij onbarmhartiglijk, en vervulde mijn neergeknakt gemoed met hopeloosheid en met schrik.

Langzamerhand werd mijne inbeelding krank : mijn verstand geraakte in de war; de kapitein, met zijne bliksemende oogen, kreeg voor mij de vormen van een geheimzinnig wezen, van eenen boozen geest. Zijne stem deed mij sidderen; een dreigend woord van hem deed mij verbleeken; des nachts droomde ik van vervaarlijke dingen, van uitteren en van sterven, — en telkens stond de vreeselijke beeltenis des kapiteins bij mijne doodsponde te lachen, als verblijdde hem het laatste oogenblik zijner uitgeputte prooi..... Ook mijn lichaam vermagerde spoedig; de wangen werden mij geel en doorschijnend, en alhoewel ik mij zelden over mijn lot beklaagde, gevoelde ik iets in mij dat mij eenen vroegen dood voorspelde.

Dat mijn kapitein een boosaardig man was, mag men niet gelooven; maar wat doet het ertoe? De inbeelding, wanneer zij met ziekelijke ontsteltenis is getroffen, schept spoken en ondergaat hunnen invloed alsof zij werkelijk bestonden. — Met mij was het zoo gesteld.

Ik was zoo verre geraakt, dat ik elken mensch voor eenen vijand en voor een zielloos en kwaadaardig wezen beschouwde, en ik haatte in mijn binnenste de wereld en het leven, wier onschuldig slachtoffer ik mij waande te zijn.

Mijne gezellen vluchtte ik; des avonds, wanneer mij geene haastige bezigheden tot den arbeid dwongen, zat ik eenzaam in mijne kamer, met het hoofd op de handen, te mijmeren en te droomen van mijn vorig leven; alsdan,

somtijds tot eene ziekelijke begeestering der smart opgevoerd, sprak ik tot God, Hem zeggende dat ik mij verduldig boog onder het gewicht van zijnen arm, en lijdzaam het lot te gemoet zag dat Zijn wil mij had beschikt.

Terwijl mijne kameraden zich buiten de kazerne vermaakten en den avond in vreugde doorbrachten, hield ik mij dus bezig met mijn eigen hart te verknagen en mij de gemoedskracht te ontnemen, die er noodig was om niet onder het verdriet te bezwijken..... Ik leed aan de schrikkelijke en meest doodelijke kwaal, die men *landziekte* of *heimwee* noemt.

Het heimwee is eene zonderlinge en geheimzinnige ziekte der hersens. Zij vindt hare meeste slachtoffers onder de jonge soldaten; eenige ook onder de scholieren die, verre van het ouderlijk huis, met dwang in eene kostschool worden opgevoed; of onder jonge kloosterlingen, of onder jonge gevangenen : in een woord, onder zulke menschen die te vroeg van de geboorteplek zijn weggerukt, en nog iets van de teergevoeligheid hunner kindsheid hebben behouden.

Wanneer een soldaat de landziekte krijgen zal, bekomt zijn gelaat eene bleeke kleur van eenen eigendommelijken toon; zijne oogen worden weifelend en bewegen langzaam; het hoofd neigt hem op de borst. Hij schijnt altijd in diepe mijmering verzonken; en, spreekt men hem hard toe, hij schiet met verrassing uit zijnen droom, als iemand die ontwaakt. Niets kan hem vermaken; zijn lach, indien hij nog bekwaam is om hem te veinzen, is bitter en droef als eene klacht. Hij vlucht zijne vrienden en is liefst alleen; wanneer zijne gezellen de kazerne verlaten om uit wandelen te gaan, blijft hij in de kamer; als zij te huis zijn, verbergt hij zich in den eenen of anderen hoek der kazerne om, ongezien, met het hoofd op de borst in vrijheid te kunnen droomen.

Altijd mijmert hij van dezelfde dingen; zijne oogen zien het vaderlijk huis en de vlakte of de bergen waar zijne

wieg stond. Hij spreekt tot zijne afwezige moeder; hij noemt de namen der vrienden zijner kindsheid; hij ziet en hoort alles wat hem te huis duurbaar was. In dezen engen kring beweegt zich zijne ziel; en, of hij onder de wapens zij of niet, wat hij doe of verrichte, er is geene plaats voor andere gedachten meer in zijn hoofd.

Door deze *eendenkerij* vervallen zijne hersens welhaast in eene durende verlamming, die voor gevolg heeft dat het lichaam de noodige zenuwsappen niet meer toegezonden worden.

Allengs begint de maag van den heimzieken soldaat voedsel te weigeren; hij vermagert spoedig, laat zijne leden krachteloos hangen en beweegt zich met eene opmerkelijke traagheid. Onderwijl geschiedt er in zijn binnenste iets vervaarlijks : zijne longen verdrogen, verengen, en baren, in de verholenheid zijner borst, die ronde verhardingen welke een doodvonnis zijn..... Hij begint te kuchen en te hoesten..... Men schrijft hem een briefje om naar het hospitaal te gaan; zijne kameraden zien hem met treurigen oogslag achterna, terwijl hij de kazerne uitsukkelt..... Zij weten wel dat hij niet wederkeeren zal.....!

Er zijn zoovele jonge soldaten, welke dien weg ingaan! En het zijn de begaafdste zielen, de gevoeligste harten; want een ruw jongeling of een kerel met stoffelijke neigingen krijgt het heimwee niet.

Vele regiment-dokters pogen, wanneer zij de teekens dezer ziekte in eenen loteling bespeuren, hem een verlof te bezorgen, om voor eenige dagen naar het ouderlijk huis terug te keeren. Mochten zij allen dus handelen! Er is geen ander geneesmiddel, en het is onfeilbaar; al de overige dient slechts om den nootlottigen loop der kwaal te verhaasten. Maar men moet het aanwenden, zoohaast de gemakkelijk erkenbare teekenen der kwaal zich openbaren; want heeft het heimwee eens de kiemen des doods in de longen neergelegd, dan is het voor alle menschelijke hulp te laat.

Die ijselijke ziekte ondermijnde mijn leven; — ik hoestte echter nog niet.....

Tot overmaat van ongeluk *deserteerde*, omtrent dien tijd, de korporaal dien men mij als hulp had toegevoegd. Hij had de schriften der broodlevering vervalscht en zeven paar nieuwe bedlakens verkocht of medegenomen. Deze laatste voorwerpen en eene groote hoeveelheid brood moest ik te goed doen; men zou derzelver waarde, die tot eene voor mij aanzienlijke som beliep, op mijne solde afhouden. Daarbij, men beschuldigde mij van verzuimenis, van moedeloosheid, ja zelfs van lafheid.

Dien dag onderstond ik, van wege mijnen kapitein, eene wreede berisping, die mij verpletterde en de laatste vonk van levenlust in mij verdoofde.

In den loop van den avond, terwijl ik in eenzaamheid zat te treuren, werden mijne leden allengskens ijskoud; alles beefde met groot geweld aan mijn lichaam. Geneigd om immer den zwarten kant der zaken te zien, meende ik dat mijn stervensuur ging naderen; doch, alzoo ik mij nu op mijn bed had neergelegd, begonnen mijne hersens te gloeien en mijne huid te blaken, alsof mijn leger een brandstapel ware geworden. Zoo duurde het den halven nacht, totdat ik eindelijk in eenen lastigen slaap wegzonk. Eene zenuwkoorts had mij aangedaan, — en nu keerde deze kwaal elken dag, op ongeregelde uren, met hernieuwde kracht terug.

Evenals aan iederen ontmoedigden soldaat, boezemde het hospitaal mij eenen hevigen schrik in : ik had de overtuiging dat, indien ik eens onder de poort van het ziekenhuis moest doorgaan, zij zich nimmer weder voor mij zou openen, dan alleen tot het wegvoeren van mijn lijk. Daarom, ik verborg mijne kwaal en smeekte die ervan wisten, dat zij toch niets ervan zouden zeggen.

Den dag na den eersten aanval had ik eenen brief vol verzuchtingen en vol tranen voor mijnen vader geschreven; zelfs had ik er eenen zin ingesteld, die beteekende

dat hij zich haasten moest, wilde hij de zekerheid hebben mij nog in het leven te zien; doch de gedachte dat ik mijnen vader te veel schrik en verdriet zou aandoen, deed mij eenen anderen brief schrijven, waarin ik mij bepaalde bij droeve klachten, en bij het gebed om een bezoek van hem te ontvangen.

Hij antwoordde mij, dat hij binnen vijf of zes dagen te Bergen zou komen; maar hij schreef ook onder anderen :

« Gij zegt dat uw kapitein u behandelt als eenen slaaf: Wat beteekent dit? Wat doet gij dan om zoo te worden bejegend? Ik geloof dat er veel van uwe schuld in dit alles is : uw karakter is niet wat het zou moeten zijn. De *philosophische* gedachten, die u door het hoofd rollen, zijn de oorzaak van uw misnoegen en van uwen onwil. Dit is het wat u onaangenaam maakt bij uwe oversten en kameraden, die uwe bewegingen van ontevredenheid wel bemerken, bovenal wanneer gij iets te doen hebt dat u niet aanstaat. Geloof mij, verander van gedachten, zooniet zult gij ongelukkig zijn, zoowel in den burgerstand als onder dienst. Het leven is geen droom, al zeggen het de *philosofen;* het is een werkelijke strijd; het lot is de vijand, en men overwint hem met hem onversaagd in de oogen te zien. »

Mijn goede vader kende mijn hart; hij wist wat er te veel en wat er te weinig in was, en nu ook wees hij mij de wonde mijns gemoeds met klaarheid aan. In den toestand, waarin ik mij bevond, kon ik hem echter niet begrijpen; zijne wijze vermaningen vielen als olie in het vuur mijner smart, en ik waande mij door iedereen op de wereld verlaten, ook door mijnen vader!

Des anderendaags greep de koorts mij in den morgen aan; het was reeds tien ure, toen ik, van de eerste koude huiverende, nog half gekleed op mijn bed lag.

Op dit oogenblik trad de kapitein in de kamer; ik sprong verschrikt ten gronde en bedwong de siddering der koorts een kort oogenblik; doch de kwaal was mij meester

en deed mij onmiddellijk met meer geweld beven. Mijne bleeke wangen en blauwachtige lippen verrieden ook genoeg mijnen toestand.

Mij doordringend bezien hebbende, zeide de kapitein :

« Gij hebt de koorts? Stel u op het ziekenrapport : gij moet naar het hospitaal. »

Hij zag hoe dit woord mij met angst en vervaardheid sloeg.

« Wat beteekent dit? » vroeg hij.

« Ach, kapitein, » smeekte ik, met de handen biddend opgeheven, « doe mij niet naar het hospitaal gaan ; ik ben zeker dat ik er zal sterven ! »

« Zinnelooze droomer ! » morde hij, « ik geloof inderdaad dat gij de waarheid zegt. Kom aan, schep moed, volg mij : ik zal u genezen. »

En, alzoo ik nu met trage bewegingen mijne kleederen aantrok, begon hij van ongeduld te bulderen, mij mijne *lamheid* te verwijten en mij zoodanig met ruwe woorden te overladen, terwijl hij zijn inzicht om zelf mij te genezen herhaalde, dat ik schier van schrik bezweek, in de gedachte dat hij iets ijselijks met mij voorhad.

Ik volgde hem evenwel daar hij de kazerne verliet, om met mij naar zijne woning te gaan. Zoo diep rampzalig in mijn gemoed was ik, dat ik onderwege met glinsterende oogen eenen bedelaar aanschouwde, en in mij zelven, met een gevoel van heeten nijd, uitriep :

« Hoe gelukkig ! hij is vrij ! »

Ware het mij vergund geworden, mijne soldatenkleeren en mijn fourrierschap tegen de gescheurde plunje en tegen de ellende van dien bedelaar te mogen verwisselen, hoe hadde ik God gedankt om die weldaad ! Hoe hadde ik door eenen blijden zegekreet mijne verlossing begroet!

Terwijl wij de hooge straat naar de Markt opklommen, ontmoette ons de kolonel des regiments, M. Le Hardy.

Van verre reeds bezag hij mij met merkbaar medelijden, en, genaderd zijnde, vroeg hij den kapitein :

« Wat heeft toch uw arme fourrier? hij schijnt wel ernstig ziek? Gij moest hem wat rust gunnen. »

Uit mijne oogen lichtte eene vonk der dankbaarheid den medelijdenden overste tegen. De kapitein vervorderde echter zijnen weg, terwijl hij groetend antwoordde :

« Eene lichte ontsteltenis, kolonel; het is zijn hoofd dat niet deugt. Ik ga hem genezen..... »

Eindelijk kwamen wij in zijne woning en op de kamer waar hij zich gewoonlijk hield. Hij kondigde mij aan, dat hij mij een geneesmiddel zou doen nemen, dat mij, onfeilbaar en voor altijd, genezen zou; zijne oogen, die op mij gevestigd waren, schenen met een geheimzinnig vuur te flikkeren; zijne woorden waren dubbelzinnig en, voor mij, schrikverwekkend.

Ik durf het bijna niet bekennen; maar mijne zieke verbeelding zeide mij, dat de kapitein mij vergif ging aanbieden! Ik sidderde; en, op mijne beenen waggelend, steunde ik mij met de hand aan den rug van eenen stoel.

De kapitein had intusschen eene kas geopend. Hij haalde er eene flesch uit, en schonk een donker groen vocht in een glas.

Groen was voor mijnen geest de eigen kleur van vergif. Onzeglijk werd mijn schrik; als met versteendheid geslagen, zag ik het glas mij tot de lippen naderen!

In den eerste weigerde ik van het gevreesde vocht te drinken; doch ik kon het tegen den kapitein niet lang uithouden, en welhaast, mij in mijn lot gelatende als iemand die den marteldood aanvaardt, ledigde ik de helft van het glas in eenen enkelen koortsigen teug. De groene drank was bitter als gal, en liep daarbij brandend door mijn ingewand.....

Mij hebbende doen nederzitten, begon de kapitein, op vriendelijken toon, eene lange rede over de hoedanigheden van een goed soldaat; hij beloofde als een vader voor mijne verhooging te zullen zorgen, indien ik slechts man wilde worden en, zooals hij zeide, mijn kindervel

wilde uitschudden. Hij noemde mijne droomachtige gevoeligheid eene ellendige *sensiblerie*, die zelfs in een meisje van zestien jaar belachelijk zou schijnen.

Hoe gegrond zijne redenen ook mochten zijn, ik aanschouwde ze, in de dweepzucht des lijdens, als louter valschheid en spot; ik hoorde ze aan met een versteend en gesloten hart.

Onderwijl had de kapitein mij het glas doen ledigen en het ten tweeden male gevuld. Toen insgelijks deze tweede hoeveelheid vochts door mij gedronken was, begonnen mijne denkbeelden op eene vreemde wijze in de war te geraken; en wanneer de kapitein mij dwong tot antwoorden, had ik moeite om te spreken.

Dan stond hij van zijnen zetel op en zeide :

« Het is genoeg; ga nu naar de kazerne, kruip in uw bed en blijf rusten zoolang gij wilt. Ik zal bevelen geven dat niemand u store; laat u noch aan dienst noch aan schrijfwerk gelegen : ik geef u vier dagen verlof en volle vrijheid..... Welnu, sta op, zeg ik; vertrek! »

Ik verliet de kamer. Wat ik had, wist ik niet, maar ik moest mij met beide handen aan de leuning van de trap steunen om niet te vallen.

Toen ik op de straat getreden was, en, na een twintigtal stappen, den indruk der lucht onderging, greep ik mij aan het ijzer van een venster vast : de huizen begonnen in woeste vaart rondom mij te draaien; ik zag dansende lichten voor mijne oogen, en ik verloor, in den bliksemsnellen wentelkolk, waarin ik scheen weg te zinken, mijn bewustzijn geheel en gansch..... Ik was dronken : voor de eerste maal mijns levens!

Bij geluk ging op dit oogenblik een sergeant van ons bataillon in de straat voorbij; hij hief mij van den grond op en leidde mij naar de kazerne, waar men mij in mijn bed legde..... Dat ik dien ganschen dag veel zieker was dan die te voren, hoeft niet te worden gezegd.

Mijn kapitein had bevel gezonden dat ik mijne kamer,

onder geen hoegenaamd voorwendsel, mocht verlaten.

Slechts den derden dag zag ik hem voor de eerste maal weder; hij vond mij, terwijl ik met ongemeenen eetlust een groot stuk vleesch nuttigde.

« Zoo, zoo! » riep hij, « het schijnt dat het geneesmiddel goed gewerkt heeft! — En de koorts, is zij teruggekeerd? »

Het speet mij, te moeten bekennen dat ik waarlijk van de koorts was genezen; want, inderdaad, ik had de minste huivering niet meer gevoeld, sedert dat ik van het groene vocht had gedronken.

De goede uitslag zijner poging scheen den kapitein zeer te verblijden. Hij moedigde mij opnieuw aan tot het verdrijven mijner zinnelooze gedachten, zooals hij ze wel eenigszins met reden noemde; en dan eindelijk mij een stuk van vijf frank in de hand duwende, verliet hij mij, zeggende :

« Gij hebt geen geld? Daar, ga, wandel nu, en zoek eenig vermaak. Wat de beddelakens betreft, die men u ontstolen heeft, denk er niet te veel aan : ik zal die zaak wel regelen. »

Met tegenzin begaf ik mij, volgens zijn bevel, ter wandeling buiten de stad; ik dwaalde er uren lang in eenzaamheid, droomend van mijne ijselijke slavernij, van den vurigen haat dien ik meende dat de kapitein mij toedroeg, van der menschen onrechtvaardigheid en van allerlei andere dingen, die mijne krankzinnige dweepzucht konden voeden.

Bij het terugkeeren naar de stad ontmoette ik eenen kreupelen man, die mij eene aalmoes vroeg. Ik gaf hem het stuk van vijf frank, mij door den kapitein geschonken. De bedelaar aanschouwde mij met verbaasden blik, als wilde hij mij vragen of ik wel bij mijne zinnen was. Een soldaat die vijf frank wegschenkt, moest in zijne oogen gek of iets dergelijks zijn! Wel een vierendeel uurs bleef de verbaasde man mij achternazien; wat mij betreft, ik

was tevreden dat het geld van hem, dien ik de oorzaak van mijn ongeluk waande, uit mijnen zak verdwenen was, zonder dat mijn geweten mij kon verwijten, iets ervan te hebben gebruikt.

Des anderendaags kwam mijn vader te Bergen. Toen mijne oogen hem zagen, vloog ik hem weenend aan den hals en bezwijmde schier van aandoening. Mijne bleeke wangen boezemden hem een diep medelijden in : liefderijk en troostend waren zijne woorden in den eerste, doch na eene wijl begon hij eene hevige berisping tegen mijn gedrag uit te spreken, bovenal toen ik den kapitein van wreedheid en van haat tegen mij beschuldigde.

Mijn vader, om te weten wat er in mijne brieven gegrond kon zijn, was tot den kapitein gegaan vooraleer naar de kazerne te komen; hij was door hem gulhartig en vriendelijk onthaald geworden, had ten zijnen huize het middagmaal genomen, had met hem gesproken over Napoleon en over de oorlogen van het keizerrijk; in een woord, men had hem bejegend als eenen broeder. De kapitein had hem ook uitgelegd, dat al mijn lijden slechts in mijne verbeelding bestond; en hoe hij zich vele moeite gaf om mij van mijne droomkwaal te genezen; hij had hem gerust gesteld over mijnen toestand, en hem beloofd voor mij als voor zijn eigen kind te zullen zorgen.

Het spreekt vanzelve dat mijn vader, in zulke gemoedsstemming, mijne klachten niet kon goedkeuren. Hij laakte mijne dwaze denkbeelden met bitterheid; ja, hij werd gram en spijtig toen hij zag dat mijne overtuiging door geene woorden noch bewijzen te veranderen was, en ik, met eene onplooibare stijfhoofdigheid, allen troost die mij ongelijk gaf, wegwierp als eene onrechtvaardigheid.

Na anderhalven dag verblijf te Bergen, keerde mijn vader mistroostig naar Antwerpen terug. Ik gevoelde mij ongelukkiger dan te voren. Niemand, niemand kon mij begrijpen, zelfs niet mijn vader!

X

In den loop der maand Mei 1832, borst eensklaps de choleraziekte in Bergen los; het was hare eerste verschijning in België. Deze schrikkelijke kwaal, die voor zoovele huisgezinnen eene bron van smart en ongeluk moest zijn, werd mijne redding.

Om de soldaten zooveel mogelijk van de ziekte te bevrijden, verspreidde men ons regiment op de dorpen der provincie Henegouwen; deze bewegingen, en het vrijere leven bij de boeren, gaven mijnen geest wat rust en mijn lichaam den tijd om zijne krachten een weinig te herstellen. Mijne bleekheid verdween; en, alhoewel ik nog zeer mager bleef, scheen toch het doodsgevaar van mij afgekeerd. Mijn sergeant-majoor was uit het dépôt teruggekeerd; daardoor werd ik verlost van zorgen en hoofdbrekerij, welke in den toestand mijns geestes veel hadden bijgebracht om mijne zinnen te verwarren.

Wij vertrokken welhaast naar de provincie Limburg, om het Hollandsch garnizoen der stad Maastricht te bewaken; op de dorpen rondom deze vesting bleven wij eenigen tijd bij de boeren geherbergd.

In zekere gemeente, niet verre van Meersen, geraakte ik, over zaken van dienst, in twist met eenen sergeant onzer compagnie, die een zeer ruwe en ongemeen sterke kerel was. In zijne gramschap sloeg hij mij geweldig in het aangezicht, en misschien zou hij mij nog verder mishan-

deld hebben, zoo niet de sergeant-majoor mijne verdediging genomen hadde. Men sprak wel van een noodig tweegevecht, om mijne gekrenkte eer te herstellen; doch mijn moed was te verre weg om aan zulk iets te durven denken.

De kapitein vernam het gebeurde en deed mij naar zijne herberg komen. Op zijn bevel verhaalde ik hem wat er was geschied; maar ik sprak waarschijnlijk op eenen toon van uiterste zwakheid, want mijne woorden deden hem opbruisen van spijt en gramschap. Toen eindelijk mijne tranen losbraken, nam hij mij bij den schouder en stiet mij ten huize uit, zeggende dat hij mij van mijne kinderachtige lafheid zou genezen, even gelijk hij mij van de koorts genezen had.

Een half uur daarna kwam de sergeant-majoor mij melden, dat ik voor vier dagen in de politie-kamer moest gezet worden, en dat ik hem onmiddellijk te volgen had om mijne straf te onderstaan.

De politie-kamer was een vertrek in een steenen huis des dorps; ik ging er zonder groote ontroering naartoe, want ik wist dat vier dagen gevangenis voor mij vier dagen van eenzaamheid en van rust waren.

Hoe verschrikte ik echter niet, toen ik, na dat de deur achter mij was gesloten, een aangezicht, van blijde wraakzucht en van haat verkrampt, uit eenen duisteren hoek des vertreks mij zag tegengrijnzen..... Het was de sergeant, die mij een uur te voren had geslagen!

Verpletterd en sidderend, bleef ik met gebogen hoofde staan, zonder mij te verroeren.

« Ah, ah, domme lafaard, » bulderde de sergeant, « nu heb ik u in mijne klauwen! Gij hebt voor den kapitein eenen hoop valschheden over mij gezegd; maar nu zult gij het duur gaan betalen! »

Bij deze woorden begon hij mij, zonder ophouden, te schudden, te slaan en te stampen. Van angst en vervaardheid schier bewusteloos, liet ik mij, zonder klacht noch tegenspraak, over en weder stooten, als iemand die allen

moed opgeeft en zich gedwee aan een onvermijdelijk lot overlevert. Slechts toen mijn vijand zich vermoeid gevoelde, gunde hij mij eene verpoozing, terwijl hij zich nederzette en, met de vuist dreigend, mij toeriep :

« Ellendige bloodaard! Dat laat zich hoonen en mishandelen, als een kind waar ziel noch hart in steekt? Gij gelooft dat het gedaan is? dat ik u gerust zal laten? Neen, neen, geen oogenblik rust zult gij hebben : meteenen zal ik u den kapot eens voor goed uitkloppen : elk half uur zult gij knoflook eten, dat u hooren en zien vergaan! »

Met het aangezicht naar den muur gekeerd, stond ik in eenen hoek der donkere kamer; tranen vloeiden uit mijne oogen, en ik sidderde, in de gedachte dat de sergeant mij een ongeluk zou doen.

Niet lang bleef ik in mijne wanhopige gepeinzen overgeleverd; onvoorziens rukte de hand mijns vijands mij geweldig uit den hoek en smeet mij met eenen krachtigen zwaai tot aan den anderen kant der kamer. Opnieuw begon hij mij te slaan en te stooten, totdat hij weder, om te rusten, zich van mij verwijderde.

Zoo duurde het den ganschen dag.

Alhoewel ik deze bemerking slechts later maakte, was het echter klaarblijkend, dat de sergeant mij niet ernstig wilde bezeeren; want, met al zijn slaan en schudden, gevoelde ik toch geene blijvende pijn aan mijne leden.

Op dit oogenblik echter deed mijn verschrikt gemoed mij gelooven, dat hij wel vast voor zich genomen had, mij dood te martelen; en het was met ijzing dat ik den avond zag dalen, in de overtuiging dat mijn vijand mij des nachts zou kunnen doodslaan. Ik had reeds meer dan eens op wanhoopigen toon om hulp geschreeuwd; doch de schildwacht voor de deur noch de lieden van den huize schenen er aandacht op te geven.

Het was reeds duister in de politie-kamer, toen de sergeant opnieuw tegen mij inviel en, onder het schokken en schudden, mij voor de eerste maal zulke gevoellijke pijn

veroorzaakte dat een schreeuw der smart mij ontvloog. De overtuiging dat mijn laatst uur gekomen was, voerde mij tot eene zinnelooze vertwijfeling, en bracht eenen ganschen ommekeer in mijn gemoed. In blinde razernij ontstoken, begon ik mij met verrassend geweld te verdedigen : ik stompte met vuisten, ik krabde, ik beet, ik scheurde als een zwak dier, welks krachten door de vrees des doods zijn verdubbeld.

Met verbaasdheid liet de sergeant mij los, om het bloed te stelpen dat hem ten neuze uitvloeide; hij bulderde, vloekte en dreigde met schrikkelijke woorden, dat hij mij onmiddellijk den hals ging breken; doch ik, sidderend van ontroering, zeide hem op heeschen toon :

« Kom, ik verwacht u, ik ben gereed, mijn leven ben ik moede; maar ik zal het u duur verkoopen. Kom, dat het eindige! Kom! »

Hij schoot inderdaad op mij toe en gaf mij eenen bedwelmenden vuistslag op het voorhoofd; ik boog wel de knie onder zijn geweld, maar evenras sprong ik in de hoogte en begon opnieuw in het wilde te slaan, te stampen en te krabben. Ik moest mijnen tegenstrever zeer pijnlijk in het aangezicht getroffen hebben; want hem ook ontsnapte een kreet der pijn, en hij verwijderde zich voor goed van mij.

Dan zeide hij, onder vele grove woorden :

« Ik vecht niet meer in de duisternis. Morgen vroeg zullen wij onze rekening vereffenen : ik zal u vermorzelen, u vertrappen onder mijne voeten! »

« Ah, » riep ik hem toe, « bij dag of bij nacht, het is mij gelijk; gij moogt met mij doen wat gij wilt, ik ben tot alles gereed. Het is beslist : sterven of niet; zoo gij mij nog met den vinger aanraakt, scheur ik u het vleesch van het aangezicht! »

De sergeant scheen te zwichten voor de onbegrijpelijke opgevoerdheid mijns geestes; misschien vreesde hij dat ik zinneloos geworden was. Althans, hij raadde mij aan, in het stroo neer te liggen en te slapen; des anderendaags

's morgens zouden wij vechten totdat een van beiden ter plaats bleve liggen.

Uren lang staarde ik in de donkere ruimte; mijne borst scheen mij tot eene ongewone breedte gezwollen; ik hijgde met machtige ademhalingen; de vuisten waren mij krampachtig gesloten; het voorhoofd gloeide mij van gramschap en van strijdlust. Meer dan eens meende ik op te staan en mijnen vijand tot een nieuw en beslissend gevecht te dwingen; niet omdat ik hem haatte, maar er gebeurde iets onuitlegbaars in mij.

Nu had ik, ééns in mijn leven, tegen eenen bijzonderen mensch gestaan, zonder plooien. Hij was sterk als een reus, en ik had hem overwonnen! De moed en de onversaagdheid waren dus krachten, die tegen lichaamssterkte bestand zijn?

Zulke overwegingen vervulden mijnen boezem met hoogmoed en met blijdschap. Voortaan, voortaan zou ik mij niet meer laten hoonen!

Den volgenden morgen, als het licht geworden was, konden wij op elkanders aangezicht de teekens van den strijd bemerken; wij hadden elk een blauw oog, en het gelaat van mijnen makker was daarenboven met de sporen mijner nagelen overdekt.

Hij was merkelijk bedaard, en bepaalde zich nu met mij te zeggen, dat ik tegen hem in tweegevecht zou gaan, zoohaast wij uit de politie-kamer zouden vrijgelaten worden. Ik antwoordde hem, met stil doch vast besluit, dat mij alles gelijk was; maar dat ik, als uitgedaagde, de pistolen tot het tweegevecht verkoos, om reden dat door dit wapen de zaak zich spoediger en ernstiger liet beslissen : het ergste was mij het beste.....

Omtrent zeven uren des morgens werd de sergeant uit de politie-kamer gelaten; ik bleef diensvolgens alleen.

In de eenzaamheid begon ik te overwegen, wat mij was geschied, en hoe ik den sterken en gevreesden kerel tot rust en tot zwijgen had gedwongen. Mij door de verbeel-

ding aanjagend, tooverde ik al de personen voor mijne oogen die mij ooit hadden mishandeld of gehoond; ik sprak met luider stem en hield redevoeringen, om deze mijne vijanden te doen verstaan, dat ik geene minachting meer wilde verdragen, en mij over elke beleediging zou wreken. Allerlei machtspreuken rolden mij in klinkende bewoording van de lippen; en, zoo verre voerde mij de koorts des geestes, dat ik mijne vuisten tegen de muren ten bloede bezeerde, als waren deze de vijanden geweest die ik tot den strijd had uitgedaagd. Het spreekt van zelve, dat het grootste gedeelte mijner bedreigingen tegen mijnen kapitein waren gericht.

Een uur na het vertrek des sergeants stelde men mij insgelijks in vrijheid.

Nu durf ik niet veronderstellen, dat de kapitein den sergeant bevolen had, mij te mishandelen. Misschien heeft hij hem slechts gezegd, dat hij moest pogingen doen om mij wat los te schudden; of, zooals hij in zijne soldatentaal zich kon uitdrukken : « *Tâche donc de le dégourdir un peu.* »

Hoe het zij, in dien tijd meende ik mij verzekerd te mogen houden dat de sergeant slechts gedaan had, wat hem letterlijk was bevolen geworden. In deze overtuiging zou ik den kapitein dankbaar moeten geweest zijn; want hij had mij werkelijk van mijne kinderachtige blooheid genezen, en mij eensklaps tot man gemaakt, iets wat ik, zonder de krachtdadigste middelen, in vele jaren waarschijnlijk niet zou geworden zijn.

In mijne herberg komende, vond ik er den sergeant die op mij scheen te wachten.

Zonder hem den tijd te gunnen om iets te zeggen, liep ik naar het koffer des sergeant-majoors, nam er twee pistolen uit, en sprak :

« Hier zijn wapens; kom, dat het spoedig beslist zij! »

« De kapitein heeft allen verderen twist tusschen ons strengelijk verboden, » was zijn antwoord.

« Zulks kan mij niet meer wederhouden! » riep ik.

« Maar, fourrier, misschien hebt gij zelden of nooit met eene pistool naar het doel geschoten; ik, integendeel, tref eenen pijpekop op dertig stappen..... »

« Het is gelijk; maar zooveel beslag niet; mijn moed zou kunnen verkoelen; nu gevoel ik mij sterk. Kom! »

Mij de kand reikende zeide de sergeant met stillen glimlach :

« Het is de gewoonte, ja, de wet der eer, dat het tweegevecht onderblijft, zoohaast eene der beide partijen haar ongelijk bekent. Welnu, fourrier, het lag niet in mijn inzicht u te bezeeren. Het was eene grap, die ongelukkiglijk door uwen hardnekkigen wederstand in een ernstig gevecht is veranderd. Ik heb mij over u bedrogen, en ik erken dat ik ongelijk had. Vergeet wat er is geschied, en laat ons vrienden zijn, als te voren. Indien nog iemand u een kwaad woord durft toesturen, zal hij mij tot vijand hebben. — Welnu? »

Mijn gemoed verweet mij mijne hardheid; want, inderdaad, deze sergeant, hoe ruw ook van taal en omgang, was in den grond een goede jongen, die mij meer dan eens bewijzen van genegenheid had gegeven. Ik greep zijne hand met gulhartigheid en stemde toe in de verzoening.

De sergeant hield zijn woord : sedert dit voorval bleef hij altijd mijn vriend.

Dien zelfden morgen deed de kapitein mij bevel brengen om naar zijne herberg te gaan. Dit maal gevoelde ik mij geenszins ontsteld; het hart klopte mij wel krachtig, doch in volle vrijheid, en ik hitste mij zelven onderwege tot stoutheid aan, om mijnen kapitein, eens en voor altijd, te doen begrijpen dat ik als een man wilde behandeld worden.

Toen ik voor hem verscheen, zag hij eene wijl mij sprakeloos in de oogen, met denzelfden blik die mij zoo dikwijls had doen sidderen. Ik schouwde hem onversaagd in het aangezicht, zoo lang en zoo vast, dat hij het zelf

moede werd, en eindelijk, het hoofd schuddende, met eenen grimlach uitriep :

« Gij zijt zinneloos, op mijn woord! Gij ziet er knap uit, met uw blauw oog! »

« Kapitein, gij hebt mij doen roepen, » zeide ik op ernstigen toon, « ik wacht uwe bevelen. »

Nogmaals zag hij mij diep in de oogen, en, bemerkende dat mijn gelaat even onbewogen bleef, vroeg hij in gedachten :

« Nu, zeg mij, is het ditmaal gemeend ? of hebt gij weder de koorts? »

Ik antwoordde niet. De kapitein zette zich neder; en, met het doordringend oog immer op mij gevestigd, bevool hij :

« Nu, zeg mij, wat is er in de politie-zaal omgegaan? Ik weet het reeds; zorg aldus dat gij waarheid spreekt, — of anders! »

Zonder de minste bijzonderheid te verzwijgen, verhaalde ik hem mijn wedervaren met den sergeant; en zelfs voegde ik erbij, dat het tweegevecht slechts was ondergebleven omdat mijn wederstrever zijn ongelijk had bekend. Tot slot zeide ik :

« En nu, kapitein, laat mij toe u te zeggen, dat ik wel vast en onherroepelijk heb besloten, voortaan zelfs geenen schijn van minachting meer te verdragen, van niemand hoegenaamd..... »

« Van mij ook niet? » bulderde de kapitein met geveinsde gramschap.

Ik liet mij evenwel niet ontroeren en herhaalde :

« Van niemand..... Ik weet, kapitein, dat gij mijn overste zijt; maar dezelfde wet die mij aan uwe bevelen onderwerpt, legt u insgelijks de rechtvaardigheid tot plicht op. Ik heb overwogen dat het toch voordeeliger is, met gevaar des levens zelfs, tegen geweld en onrecht op te staan dan uit te teren en langzaam te sterven van verdriet.... »

« Wat beteekent dit? » riep hij uit. « Weet gij wel dat wij hier vóór den vijand zijn, en ik, bij de minste wei-

gering tot gehoorzaamheid, over uw lot kan beschikken? »

Met koele stijfhoofdigheid antwoordde ik :

« Mijn dienst zal ik doen, kapitein, beter dan te voren; maar ik herhaal het u, ik wil behandeld zijn als een man! »

« En zoo het mij beliefde, u anders te behandelen, wat zoudt gij doen? »

« Ik weet het niet : eene zinneloosheid misschien. »

« Onbegrijpelijk! » morde hij, terwijl hij van zijnen stoel opstond en twee of driemaal rond de kamer stapte.

Eensklaps sprong hij op mij toe, greep mij de hand, schudde ze zeer hevig en wees mij eenen stoel.

« Gij zijt een zonderlinge geest; er zijn vele goede dingen in u, doch zij liggen nog in de war. Kon het slechts klaar in uw hoofd worden! Zit neer : ik wil met u een ernstig onderhoud hebben. »

« Zit neer! » herhaalde hij met ongeduld.

Zoohaast ik zijn bevel had gehoorzaamd, langde hij eene flesch en twee glazen uit een koffer.

« Trek zulk afkeerig gezicht niet, » morde hij. « Meent gij dat ik u weder van het groene vocht wil doen drinken? Neen, ik bewaar dat sterke alsembitter om de koorts te genezen. Ziehier een glas fijnen Madera-wijn. Neem aan! Drink, ik wil het. »

Er was niets aan te doen; ofschoon al zijne woorden en zijne vriendelijkheid mij bitteren spot schenen, moest ik het glas tot den bodem ledigen.

« Luister nu, fourrier, » sprak hij op zoeten bedaarden toon. « Ik heb uwen ouden vader beloofd, dat ik zou pogingen doen, om uwe inborst de vastheid te geven die haar ontbreekt. Uw hoofd is hard; ik beken dat het mij vele moeite heeft gekost. Gij hebt gemeend dat ik boos tegen u was, dat ik u haatte? Ik heb het u inderdaad doen gelooven, omdat het noodig was tot mijn doel; maar gij hebt verstand genoeg om te begrijpen dat ik mij niet elken dag zoo bijzonder met u zou hebben beziggehouden, indien geen gevoel van geneigdheid of van achting, al ware het

slechts voor uwen vader, mij had aangedreven. Genoeg daarover. Indien ik mij niet bedrieg, — wie kan het weten met een veranderlijke kerel als gij? — indien ik mij niet bedrieg, is er nu sterkmoedigheid genoeg in uwen boezem gegroeid, om u voortaan toe te laten, den last en de wederwaardigheden van het krijgsleven zonder plooien te dragen, ja, zelfs om deze baan met geluk en tevredenheid te doorwandelen. Evenwel, geloof mij, uwe inborst is gevaarlijk voor u zelven : zij kent geene maat. Indien ik nu voortvaarde met mijne pogingen om u uit uwe schadelijke droomzucht los te rukken, zoudt gij u misschien te veel *man* willen toonen, gekheden begaan, en u zelven ongelukkig maken. Dit zou uwen ouden vader verdriet aandoen. Alzoo, ik zal mij voortaan jegens u houden, alsof ik met een echt soldaat te doen had. Verrechtvaardigt gij van uwen kant dit vermoeden, en gij zult ondervinden dat ik geen boos mensch ben, gelijk gij het tot nu toe waarschijnlijk hebt gedacht. Uw vader hoopt dat gij eens officier worden zult; hij heeft zijn vaderland onder Napoleon met eere gediend, en aanziet het krijgsleven als eene schoone loopbaan. Het hangt van uwen wil af, zijne liefderijke hoop te verwezenlijken. Wat mij betreft ik zal naar mijn vermogen er toe helpen. »

Ik luisterde verbaasd op de woorden des kapiteins; zulken toon van ongeveinsde kalmte en van ware goedhartigheid, had ik nooit in zijne stem opgemerkt, en ik vroeg mij zelven met wantrouwen, of ik zijne betuigingen van genegenheid voor waarheid of voor spot te nemen had.

Intusschen had de kapitein ten tweeden male wijn in mijn glas geschonken; en, opstaande, zeide hij met dezelfde bevelende blikken en scherpen toon die hem eigen waren :

« Drink, — en hou u voortaan recht in uwe schoenen! — Geloof niet dat ik van zin ben, u te behandelen als eenen porseleinen soldaat, die men vreest te breken. Ik ben kapi-

tein, en ieder moet het weten. Wat gezegd is, blijft gezegd. Ga nu naar uwe herberg, herkauw mijne woorden onderwege zeer goed, en hang er, al droomende, geene nutteloze staarten aan. »

Ik deed wat hij mij had bevolen, en overwoog zijne woorden zoo lang en zoo diep, dat mijne spijt tegen hem — mijn haat zou ik moeten zeggen — verminderde, verkoelde en geheel verging. Alhoewel ik het nog voor mijzelven poogde te verbergen, toch erkende ik innerlijk dat ik, ten minste grootendeels, door overdrijving had gedwaald.

Van dien tijd af, was deze kapitein niet bijzonder barsch meer tegen mij; ja, hij betoonde mij somwijlen achting en vriendschap. Hij bleef wel dezelfde als te voren, wierp mij nog, bij gelegenheid, eenen vloed harde woorden naar het hoofd, spuwde en bulderde, even als hij het jegens iedereen deed: doch nu had ik begrepen dat deze uiterlijke gebaren en woorden hem niet uit het hart kwamen. Ik genoot rust en vrede; mijne lichaamskrachten herstelden zich geheel; en, alhoewel ik weinig lust in het soldatenleven vond, ik leed er geen verdriet meer.

XI

Wij verlieten weinig tijds daarna de omstreken van Maastricht, om in de Limburgsche Kempen te gaan liggen. Dan vertrokken wij naar Brabant, herbergden er in verschillige dorpen en geraakten eindelijk te Sotteghem, eene kleine stad, tusschen Geeraardsbergen en Gent, waar ons regiment zich tamelijk lang ophield.

Hier werd ik, den 16den Maart 1833, tot sergeant-majoor benoemd in de 2de compagnie van het 2de bataillon.

Vóór mijn vertrek deed mijn ruwe kapitein mij roepen en gaf mij op ernstigen toon eenige vermaningen, en daarbij goeden raad aangaande mijne inborst en het gedrag dat ik te houden had, om eindelijk nog gelukkig in het krijgsleven te zijn. Ik betuigde hem mijnen dank; evenwel verblijdde het mij toch, dat ik niet meer onder het bevel zou staan van den overste, die vroeger mijn eenvoudig en gevoelig hart zoo pijnlijk had beproefd.

Toen ik, vele jaren later, in het burgerlijk leven was teruggekeerd, heb ik denzelfden kapitein te Antwerpen zeer dikwijls ontmoet en met ware erkentenis zijne hand gedrukt. Ik herinnerde mij alsdan zijne harde behandelingen slechts nog als zonderlinge voorvallen uit mijne eerste jeugd; maar beter geheugde ik den gunstigen invloed, dien hij op mijn karakter en op mijne toekomst had uitgeoefend, met mij in plaats mijner lijdzame schuch-

terheid eene merkbare sterkmoedigheid en eene onbuigbare volharding te schenken.

Mijn nieuwe kapitein was een Antwerpenaar, die vele jaren als officier in Nederlandschen dienst had gestaan. Alhoewel hij zeer streng en nauwgezet was, ontsnapte hem nimmer een hard gezegde. De zaken der compagnie gingen er niet te erger om : ieder volbracht zijne plichten met genoegen.

Er gebeurde mij niets meldenswaardig gedurende eenige maanden. Ik deed mijnen dienst naar behooren; het werk ging mij goed van de hand en er bleef mij nog veel ledigen tijd over.

Nu keerde ik tot de eerste strekking mijns geestes terug; ik kocht of ontleende boeken over verschillende wetenschappen, waaronder eene *Géométrie de Legendre* en een *Cours de mathématiques de Bezout.*

Terwijl ik deze werken bestudeerde, werd mij door eenen Luxemburgschen korporaal onzer compagnie aangeboden, mij in de Duitsche taal te onderwijzen. Ik aanvaardde met blijde haast. De korporaal bezat eene spraakkunst van Meidinger; hij zelf zou het woordenboek zijn.

Wij waren intusschen uit Sotteghem naar het kamp van Castiau, in Henegouwen, vertrokken; hier vervorderde ik mijne studiën met vlijt, en was weldra in de kennis der Duitsche taal zooverre gekomen, dat ik de weinige Duitsche boeken, die onder mijn bereik vielen, goed begon te verstaan en met smaak te lezen.

Door het nateekenen der meetkundige beelden uit Legendre's handboek, kwam ik op de gedachte, mij ook in de teekenkunst te oefenen. De voorwerpen mijner eerste proeven waren de barakken van het kamp zelven en een gezicht op de kantienen.

In het begin geleek mijn werk ongetwijfeld naar kinderspel, doch allengs bekwam ik eenig gevoel van het doorzicht, en men kon de geteekende dingen goed herkennen.

Tot deze teekenoefeningen kreeg ik eenen ijverigen gezel; het was een luitenant met name Dufour, nu nog kapitein in Belgischen dienst (1). Na vele maanden inspanning hadden wij het toch zooverre gebracht, dat wij gansche landschappen met huizen, kerken en boomen herkennelijk konden nateekenen. In de voorstelling van levende wezens was het ons echter nog niet mogelijk te gelukken.

Later liet ik de teekening steken, omdat ze mij te veel tijds kostte en mijn wetenschappelijk onderwijs zeer verhinderde. De luitenant Dufour vaarde in de begonnen oefening voort, en werd een niet onverdienstelijk landschapschilder.

Uit het kamp van Castiau trokken wij naar Brugge en Damme; dan naar Gent, en eindelijk naar Venloo op de Maas, waar wij tamelijk lang in garnizoen bleven liggen.

Hier zette ik met onverminderde vlijt mijne wetenschappelijke studiën voort, en dewijl er in deze stad boekverkoopers waren en er zelfs een leeskabinet bestond, kon ik met gemak de noodige werken mij aanschaffen.

Vele onderofficiers, die, om hunne verhooging te begunstigen, even als ik pogingen deden tot het verkrijgen der kundigheden, welke eene onvolledige opvoeding hun had geweigerd, werden mijne leergenooten en vrienden. Ik was algemeen bemind en geacht, en iedereen, ook de officiers, toonden zich uiterst toegevend voor mij.

Omtrent dien tijd ontstond in mij de lust om mijne geboortestad weder te zien, al ware het slechts gedurende eenige dagen. Door voorspraak van den kapitein-adjudant-majoor Lagrange, bekwam ik een verlof voor acht dagen. Ik steeg in de diligence en reisde met kloppend hart en zoete droomen naar het oord, waar ik mijne kindsheid had gesleten.

Mijn vader en mijne stiefmoeder onthaalden mij met de

(1) 1855.

grootste minzaamheid. Na meer dan de helft van den beschikbaren tijd met hen te Borgerhout te hebben doorgebracht, begaf ik mij naar de stad, om mijnen vriend Jan De Laet op te zoeken. Hij had sedert een paar jaar mij dikwijls door mijnen vader laten groeten; zijne herinnering was mij duurbaar en ik wilde hem nu persoonlijk mijnen dank betuigen.

Johan Alfried De Laet woonde in het krijgshospitaal te Antwerpen, als leerling-heelmeester. Ik vond hem op zijne kamer, waar hij bezig was met eenige koperdraden in een menschengeraamte te steken.

Onze wederontmoeting was een vreugdevol oogenblik : nauwelijks was er een kwaart uurs verloopen, of onze gansche kindsheid en onze eerste jeugd hadden wij in glanzende tafereelen ons voor het gezicht getooverd.

Toen ik mijnen vriend tusschen doodshoofden, geraamten en zwaarlijvige boekdeelen verraste, was in mij de gedachte ontstaan, dat ik hem niet alleen zeer geleerd, maar tevens zeer ernstig en misschien wel koelhartig zou vinden. Hoe bedroog ik mij! De Laet sprak mij van poëzij, van letterkunde en van dichters, met een vuur en eene begeestering, die mij verwonderden; hij roemde Victor Hugo als een schitterend volgbeeld van dichterlijke inspraak en van reusachtige stoutheid; de klassieke dichters — waaronder Corneille en Racine — waren overwonnen : eene nieuwe baan was der kunst geopend, de toekomst glansde van licht!

Uit zijne beeldenrijke taal verstond ik eindelijk, dat hij zelf poëet was en Fransche verzen dichtte; dat hij deel maakte van het romantisch leger, en in de dagbladen de nieuwe school tegen de aanvallen der liefhebbers van het klassicism verdedigde. Hij noemde André Van Hasselt en Roger de Beauvoir als zijne bijzondere vrienden en strijdgenooten!

Onbekend als ik was met den letterkundigen kamp, waarvan De Laet met zooveel opgetogenheid sprak, kon

ik hem moeilijk begrijpen. Eene zaak werd mij echter duidelijk : ik was twee jaar ouder dan mijn vriend; toen wij nog kinderen waren, achtte ik mijnen geest sterker dan den zijne..... Nu moest ik mij, nevens hem, als een nietig mensch erkennen. Hij was geleerd, hij speelde eene rol in de letterkunde en was de vriend van befaamde dichters! Ik had mijnen tijd onder de soldaten verkwist, en bezat nu zelfs geene kundigheden genoeg om goed te begrijpen wat De Laet mij zeide.

Er zonk mij een gevoel van treurnis, misschien van ijverzucht, in den boezem; ik overwoog met droefheid wat ons beider lot in de wereld zou zijn. De Laet zou vereerd en geroemd worden, en eene schitterende plaats in het burgerlijk leven verwerven; ik zou na mijnen diensttijd eenen post van kantoorschrijver of van beambte bij de douanen pogen te bekomen, en, vergeten, lastig zwoegen voor mijn dagelijksch brood.

Dien avond bracht De Laet mij in eene herberg waar gewoonlijk vele jonge kunstschilders vergaderden. Door hem ingeleid, werd ik gulhartig ontvangen, ondanks mijne soldatenkleederen.

Het was in den laatsten tijd der wedergeboorte van België's kunst, en in de vormkoorts der zoogenaamde Romantische School. Een nog jonge man, Gustaaf Wappers, had het kleurvol palet van Rubens uit de vergetelheid opgeheven en zijnen landgenooten een nieuw verschiet getoond, dat verlicht scheen met al de glanzen van den voorouderlijken roem. Op zijn voorbeeld, op zijne stem, ontstond er eene gansche School van jonge kunstenaars, die zich in de nieuwe baan vooruitwierpen met blind vertrouwen en wonderbaren moed.

Ter vergadering der schilders, waar dien avond, Leys, Jacob Jacobs, De Block, Ruyter, Noterman, Schippers, Venneman, en vele anderen tegenwoordig waren, hoorde ik eene warme en opgevoerde taal. Men redeneerde er met geestdrift over kunst en poëzij, over eigenaardige inspraak,

over vrijheid in de opvatting, en vooral over het glansrijk koloriet, dat als eene erfenis der vaderen, het eigendom is der Vlaamsche School.

Al wat ik hoorde was nieuw voor mij; ik luisterde stilzwijgend, en alhoewel het mij toescheen dat er ook onzin en grootspraak in de gezegden van sommigen was gemengd, toch bewonderde ik den overvloed van moed en zielskracht in deze jonge mannen. — Die blakende liefde voor het schoone, dit blind vertrouwen in eigen macht, die heete zucht naar kunst en naar roem, deden mij geheimelijk sidderen van ontroering. O, wat schenen zij in mijne oogen gelukkig, zij die bestemd waren om op het veld der kunst lauweren te plukken! om door de uitspattingen der vonken hunner ziel ook in de wereld der zedelijke werkzaamheid te leven.

Na mijnen vriend De Laet tot aan de poort van het krijgshospitaal vergezeld te hebben, keerde ik vol gepeinzen naar mijns vaders woning. Dien ganschen nacht hoorde ik de opgewondene kunstenaars redekavelen; half wakend droomde ik mij Dichter, en ik sprak in den geest met nog vurigere taal, over inspraak, bezieling en kunst, dan degenen wier woorden mij dien avond onzeglijk hadden ontroerd.

Des anderendaags was het reeds donker, toen ik De Laet weder vrij vond. Daar ik den volgenden morgen zeer vroeg naar mijn regiment moest terugkeeren, bracht mijn vriend mij buiten de stad ten huize zijner ouders, van wie ik vóór mijn vertrek nog afscheid nemen zou,

Hier toonde De Laet mij een letterkundig tijdschrift, dat onder den titel *l'Artiste*, alsdan te Brussel verscheen. In eene der afleveringen bevonden zich twee klinkdichten of *sonnets*, door hem geschreven. Zijn naam, *Jean-Alfred De Laet*, stond voluit in groote letteren er onder.

Hoe? zijn naam was gedrukt!

Ik weet niet, maar deze eer scheen mij zoo groot, dat ik gereedelijk mij eenige vingeren zou hebben laten afsnij-

den, hadde ik ze voor mij te dien prijze kunnen koopen. — Zijn naam was gedrukt! Diensvolgens hadden vele lieden hem gelezen, en De Laet was Dichter, genoeg Dichter, om in gedrukte letters te prijken!

Ik zeide niet veel bij het beschouwen van den roem mijns vriends; te wegrukkend was de vloed mijner gedachten. Een gevoel van eerbied voor mijnen ouden speelgenoot was in mij ontstaan; het overige van den avond durfde ik nauwelijks nog eene schuchtere opmerking in zijne tegenwoordigheid wagen : ik achtte mij zoo nietig en zoo klein nevens hem, wiens naam reeds onder een werk zijns geestes was gedrukt!

Ongetwijfeld doorgrondde De Laet wat er in mij omging; want nu sprak hij mij toe alsof hij mij niet onbekwaam achtte, om met eenige kans van gelukken de poëzij te beproeven; ja, hij beweerde dat er in mijn gemoed eenen bijzonderen aanleg tot deze kunst verborgen lag. Ik was hem voor zijne vriendelijke woorden zeer dankbaar; doch ik wees zijne aanmoediging af, door te zeggen dat ik zelfs niet wist hoe eene vers moet gemaakt worden, dewijl ik nooit in de gelegenheid was geweest om het te leeren.

De Laet hield niet af; hij deed mij beloven dat ik, te Venloo teruggekeerd, zou beproeven eenige verzen te maken, en ze hem zou overzenden. Hij zou mij schrijven, wat eraan ontbreken mocht, en zoo mij allengs bekend maken met de regels der Dichtkunst. Volgde ik bij ongeluk dezen raad niet, ik moest evenwel voortaan hem vele brieven schrijven, waarop hij zich zou haasten te antwoorden. Wij zouden van kunst en poëzij erin spreken, en op deze wijze den band onzer oude vriendschap nog nauwer toehalen, totdat ik van den soldatendienst zou terugkeeren.

Ik verontschuldigde mij zoo goed ik kon, aangaande het beproeven van verzenmaken; voor het overige verbond ik mij, met ware blijdschap en innigen hoogmoed, tot het

houden eener briefwisseling met iemand wiens letterkundige werken reeds waren gedrukt. Dit zou mij bij het regiment niet weinig in elks oogen verheffen!

Den volgenden morgen stond ik gereed om te vertrekken; mijn vader zou mij naar de stad en tot bij de diligence vergezellen. Onderweg spoorde hij mij dringend aan om onder dienst zelven mij eenige beschermers aan te schaffen, ten einde bij mijne beslissende terugkomst des te spoediger eene plaats van het Staatsbestuur te verkrijgen. Volgens hem was het bij de Douanen nog het beste; want daar kon men, na jaren vlijt, nog *ontvanger* worden.

Mijn vader stond verwonderd, toen ik met onduidelijke woorden den twijfel uitdrukte, of er misschien niet eene veel schonere en meer vereerende loopbaan zich voor mij zou openen. Men kon het niet weten, en indien het mij gelukte zou hij zich nog over zijnen zoon mogen verhoogmoedigen.

Op zijne vraag tot nadere uitleggingen, zeide ik dat ik besloten had krachtige pogingen te doen om poëet te worden.

Hij schudde het hoofd met medelijdenden glimlach, en sprak op ongeloovigen toon :

« Die gekheid ontbrak er nog aan! Dichter, ongelukkige! Daartoe hebt gij niet genoeg geleerd; en, ware dit niet het geval, is het een zoo benijdelijk lot, uw leven op eenen zolder te slijten en het menschdom te verwenschen, omdat het u van honger sterven laat? Gij hebt lang genoeg gedroomd; denk nu aan het werkelijk leven en stel deze kinderachtige grillen uit uw hoofd. »

Zijne oneerbiedige woorden tegen de *heilige Dichtkunst* troffen mij pijnlijk; ik antwoordde met zekere opgewondenheid dat ik gereed was, eene eeuwige ellende en het bitterste lot te aanvaarden, zoo God mij toeliet Dichter te zijn; niet een dier groote Dichters wier faam de uithoeken der beschaafde wereld bereikt, neen, zoo slechts de uitvloeisels mijner ziel goed genoeg waren om met eenige

toegevendheid te worden aanvaard ; zoo mijn naam evenals die van mijnen vriend De Laet, slechts in gedrukte letters op de bladen van een boek mocht prijken.

Mijn vader was in goede luim; misschien deed de overtuiging mijner onbekwaamheid hem mijn opzet als een geheel ijdel ontwerp beschouwen. Het was lachend dat hij zeide :

« Gij zijt al een wonderlijke jongen. Sedert uwe kindsheid zit er een geheim duiveltje in uw hoofd. Het is te hopen, nu gij een man geworden zijt, dat het u niet meester zal blijven. Kom, goede reis en vergeet mijnen raad niet; gij zult welhaast ondervinden dat het leven geheel iets anders is dan een jongelingsdroom. »

Ik omhelsde mijnen vader, en steeg in de diligence. Den ganschen dag en het grootste gedeelte van den nacht, bleef ik eenen hoek van het zware rijtuig zitten, zonder acht te slaan op mijne reisgezellen. Zij spraken veel, doch ik hoorde het niet en hield de oogen gesloten, als hadde ik geslapen. Mij had eene koorts aangegrepen, welke ik sedert dien tijd honderde malen heb moeten doorstaan, en die in alle geval door elk schrijver niet dan al te wel is gekend. Het was de zwoegende overspanning der hersens, door de kunstenaren aangeduid met de woorden *naar een sujet zoeken.* Ik zou beproeven iets op rijm uit te drukken..... maar wat?

Reeds was de nacht gevallen en wij hielden te Tongeren stil, om van paarden te verwisselen. Het onverbiddelijk vraagteeken wemelde mij immer onbeantwoord voor de oogen. Eindelijk werd mij het hoofd zoo duizelig, dat ik de lastige poging opgaf en in mij zelven met moedeloosheid uitriep :

« Vergeefsche moeite! Mijn vader heeft gelijk : ik ben geheel onbekwaam tot zulke vermetele onderneming. Denken wij er niet meer aan. »

Nauwelijks rolden wij echter weder op de baan voort of, zonder het te weten, was ik opnieuw in dezelfde

gedachten weggezonken. — Indien het toch zoo oneindig veel inspanning en hersenzweet kostte om een onderwerp te vinden, wat reuzenwerk moest dan niet de voltooing van het minste gedicht zijn!

Had ik mij kunnen vergenoegen met een gewoon of natuurlijk onderwerp, het ware ongetwijfeld spoedig gevonden; maar, neen; evenals bij alle beginnende schrijvers, moest de stof van mijn gedicht iets ongemeens, iets grootsch zijn. Ik zeide mij zelven soms wel, dat ik ongelijk had zooverre te zoeken : konden niet het ontbladerde bosch, het rustende veld, mijne reis in de diligence of het soldatenleven de voorwerpen mijner eerste dichtproef worden? Maar bij zulke koude stoffen, het middel om den spoorslag der bezieling mij in de lenden te voelen?

Eindelijk vaagde ik, onder het slaken van eenen blijden zucht, mij het zweet van het voorhoofd : ik had het gevonden, dacht mij! Ik zou mij zelven bezingen, eene poëtische weeklacht mijner ziel ontrukken en in verbloemde taal zeggen, hoe mij het hart gevoelloos, dor en ijdel was geworden onder den druk der koude, bedriegelijke wereld.

In dezen romantischen tijd der Letterkunde, was het de mode, dat elke dichter, ware hij ook slechts zestien jaar oud, in zijne zangen beweerde onttooverd te zijn, en zich voordroeg als gereed om van wansmaak des levens te sterven. Mijn vriend De Laet had mij zulk opstel van een Fransch Dichter met grooten ophef voorgelezen. Wat zoovele anderen deden, kon ik insgelijks beproeven. Mijne eerste poging zou dus een zang van *onbegrepen Dichter* zijn, of zooals de Franschen zouden zeggen : *les premiers soupirs d'un poète incompris.*

Den eersten dag na mijne aankomst te Venloo, deed ik een uiterst geweld om mijne verstrooidheid te bedwingen; ik wilde in allerhaast het noodigste werk afdoen, ten einde mij in volle rust aan den reuzenarbeid mijner eerste dichterlijke schepping over te leveren. Dit lang gewachte uur

verscheen den tweeden dag, toen al mijne kameraden, na het *appel* van vier ure, de kazerne hadden verlaten om in de stad eenige uitspanning te zoeken.

De voorbereidende schets van het onderwerp dat ik behandelen wilde, was als volgt :

I

Afschildering van een prachtig landschap, met boomen, bergen, dalen, bloemen, beken; verblijf van liefde, levenslust en geluk. — Dit is het zinnebeeld mijner eerste jeugd.

II

Allengs wordt de hemel duister. Een schrikkelijk onweder breekt los : winden huilen, donders rollen, bliksems klieven de lucht. — Dit is het zinnebeeld der beproevingen van het werkelijk leven.

III

Na het tempeest verschijnt de zon opnieuw; doch hare flauwe stralen beschijnen slechts een tooneel van ramp en verdelging. Boomen, kruiden, bloemen liggen verbrijzeld. — Dit is het beeld van den tegenwoordigen toestand mijner onttooverde ziel.

IV

Slechts een enkele boom heeft het tempeest weerstaan; wind noch donder waren machtig genoeg om hem te knakken. Hij prijkt, als de baak der hoop, boven de algemene verdelging. — Deze boom is het zinnebeeld van

het eenige gevoel dat de wereld mij gelaten heeft : de vriendschap! — en het is wel te verstaan, dat ik daardoor mijne genegenheid tot mijnen ouden speelmakker, den Dichter De Laet, wil uitdrukken.

Dit dichtstuk zou in de Fransche taal geschreven worden; want van eene Vlaamsche Letterkunde had ik nog niet hooren spreken.

In volle eenzaamheid op mijne kamer binnen de kazerne gezeten, begon ik met gedurende een half uur mij het voorhoofd te wrijven. Ik gromde soms van spijt : het eerste vers was wel gekomen, maar het tweede, dat er moest op rijmen, ofschoon ik er reeds vele druppelen zweet had voor gestort, wilde niet los uit mijne wederspannige hersens. Van ongeduld opspringende, sprak ik met luider stem tot de wanden mijner kamer, en zoo zocht ik naar het rijm. Het tweede vers werd gevonden, gewikt, uitgevaagd en weer hersteld..... Ook het derde, het vierde en nog vele anderen.

Nu ging het beter; mijn geest werd opgenomen in hooger sfeer : ik was niet meer op aarde. Mijne borst hijgde, mijn voorhoofd gloeide; ik waande mij groot als een reus..... Hadde men een kanon in mijne nabijheid afgeschoten, voorwaar de knal zou mij niet uit mijne begeestering hebben losgerukt!

Nog dien zelfden nacht was mijn brief voor mijnen vriend De Laet gereed, en de verzen, — eerste proef mijner onwetende, ongeoefende, doch niet gevoellooze Muze, — waren erin afgeschreven.

Wat zou hij ervan zeggen? Hij zou mij uitlachen waarschijnlijk? Ach, zoo maar één vers, eene enkele gedachte, zijne goedkeuring mocht bekomen, het zou mij eene zoete en machtige aanmoediging zijn om mijne pogingen voort te zetten.

Het stuk, dat mij zoo onzeglijk veel zwoegen des geestes had gekost, was inderdaad belachelijk; het vloeide over van slechte rijmen, van stootende vocaalontmoetingen, en

bovenal van goden en godinnen, welke ik op de school had leeren kennen. Het begon als volgt :

Dans un riant vallon s'élève une colline,
Vrai jardin que l'Amour à son culte destine,
Couvert d'arbres, de fruits et de bosquets en fleurs,
Où Faunes et Sylvains promènent leurs langueurs.
Les Nymphes, *animées* d'une folle gaîté,
Y dansent dans la *joie* de l'immortalité,
Aux sons harmonieux que Pan, dans son délire,
Tire de ses pipeaux et Chloé de sa lyre.

Daarna kwam Eolus, Boreas, Cupido en meer anderen.

Hoe gebrekkelijk en hoe kinderachtig het geheele gedicht ook ware, hier en daar bevond er zich, volgens mijne meening, eene tamelijk goede gedachte in, als bijvoorbeeld in deze vier verzen, waarmede ik het zinnebeeld der onttoovering sloot :

Et las de vivre, enfin, cet homme indifférent
Croit la vie un fardeau, mais un fardeau pesant,
Que l'on porte avec peine ; il se croit pour TOUJOURS
Privé de tout plaisir, car il n'a plus d'AMOUR.

Mijn brief aan De Laet en mijne eerste dichtproef waren gedagteekend van den 5^{den} December 1834.

Zinneloos van ongeduld, gejaagd en vervolgd als een koortsige, wachtte ik op zijn antwoord, dat voor mijne dichterlijke neiging een genadeslag of een oorlof om voort te leven moest zijn.

Mijn vriend was edelmoedig voor mij in de acht bladzijden schrift, welke hij mij reeds den 12^{den} derzelfde maand toezond.

Eerst begon hij mijn armzalig gewrocht fel te hekelen, en zeide onder anderen :

« Het geheel is aanstootend van regelloosheid. Zes man-

nelijke verzen die op elkander volgen, genade! Indien zij dan nog rijmden, maar *félicité* doen klinken op *émaillés* en op *effrayés*, dat is wat sterk. Daarbij vocaalontmoetingen op elk oogenblik, verzen van dertien of van elf lettergrepen; en tusschen dit alles de fluit van Pan, de lier van Chloé, de Sijlvanen, de Faunen, Eolus en Cupido, — oudheden bijna uit den Zondvloedstijd! Laat, om Gods wil, die goden en godinnen slapen; zij hebben ons op de school niet dan te veel verveeld. »

Dan volgde in zijnen brief de gansche ontleding van mijn gedicht, met terechtwijzingen en met de opgaaf der regelen, tegen welke ik had gezondigd. Hij eindigde met de volgende woorden :

« Het is eene schoone gedachte, degene waardoor gij het beeld van den onttooverden mensch uitdrukt. Behalve vier mannelijke verzen achtereen, *amour* in het enkelvoud, en *toujours* in het meervoud, zijn hier de denkbeelden goed uitgedrukt. Geenen moed verloren, vriend : met meer regelmaat in de verzen en zuiverheid in de rijmen, zult gij mij welhaast overtreffen, want gij hebt meer verbeelding dan ik. »

Ik geloofde wel dat mijn vriend zulke woorden alleenlijk had geschreven om mij aan te moedigen, doch ik had zooveel niet noodig om mijne borst van hoogmoed te voelen zwellen, en mij met blinde hoop in de baan der poëzij vooruit te werpen. Voorwaar, ik mocht mij nog niet Dichter achten; er was evenwel een licht voor mijne oogen opgerezen : de star der toekomst scheen wel flauw en weifelend aan den gezichteinder; maar het was genoeg dat eene genster, hoe klein ook, nog uit het verschiet tegenglinsterde, en de glansrijke naam van Dichter als eene mogelijke belooning voor mijne oogen deed schitteren.

Het lot was geworpen! Geen geweld, geen tegenspoed, geen lijden mocht nog ooit bekwaam worden om mij uit deze richting te rukken. Zoo was mijn onwrikbaar besluit,

en mij ontbrak tot zijne uitvoering noch hardnekkigheid noch taai geduld om, jaren lang, hoe onbeloond ook, den blik onafkeerbaar op het doel mijner innige zielezucht gericht te houden.

Van dit oogenblik af werd gansch mijn verstandelijk wezen opgeslorpt door eene enkele drift : poëzij. Vervulde ik nog eenigszins mijne plichten als sergeant-majoor, het was schier bewusteloos, met koortsige haast en voorgenomene onverschilligheid. Mijnen stoffelijken tijd wilde ik wel gedeeltelijk nog den soldatendienst geven; maar het hadde mij eene heiligschennis toegeschenen, eenige der zedelijke krachten mijner ziel der poëzij te ontstelen. Waar ik mij ook bevond, in de kazerne, onder de wapens, op het oefenplein, immer dreven verleidende beelden voor mijn gezicht en zongen welluidende rijmen en begeesterde woorden mij in de ooren.

Niet zelden werd ik om mijne onbegrijpelijke verstrooidheid door mijne oversten berispt, ook nu en dan gestraft. Dan deed ik moeite om ten minste in schijn aandachtig te zijn; onmogelijk, ik was als betooverd; en, zeker, velen mijner gezellen moesten mij half zinneloos wanen.

Zoo gebeurde het eens, dat ons regiment zich op het oefenveld bevond om eenige lessen der bataillons-school uit te voeren. Men stond in kolom op vollen afstand en men zou zich voorwaarts in slagorde vormen. De voorbereidsels tot deze beweging duurden wat lang. Ik had het hoofd gebogen en droomde aan het stuk, dat ik den avond te voren had gedicht : het was iets van een spook, van eenen geest, die voor de oogen van een kwijnend meisje verschijnt. Mijmerend en geheel in vergetelheid weggedwaald herhaalde ik in mij zelven het slot van mijn dichtstuk :

Adieu, ma chère Ernance, adieu, ma douce amie,
Ne crois pas qu'à jamais tu me seras ravie.

Je t'attends dans le CIEL, où la Divinité
Te récompensera de ta fidélité.
Pour la dernière fois, adieu, car on m'appelle
Et mon corps va rentrer dans la nuit éternelle!

Op dit oogenblik klonk het woord *marche!* over het plein. Ik hoorde het niet..... en terwijl al de compagnieën zich vooruit begaven om de aangeduide slagorde te bereiken, bleef ik roerloos, en met de oogen ten gronde, te midden van het veld staan. Des Majoors stem riep mij tot bewustheid; als een dreigende donder klonk mij in de ooren :

« Sergeant-majoor, wat doet gij daar? Slaapt gij of zijt gij zot? »

Mijne kameraden lachten; het gansche bataillon scheen met mij te spotten. Zonder loopen ging ik tot mijne compagnie. Wel had in den eerste het schaamterood mijn voorhoofd gekleurd, doch onmiddellijk bedwong mijne fierheid deze ontsteltenis en ik zeide in mij zelven, dat zulke verstrooidheid toch eene waardigere oorzaak en een hooger doel had dan de stoffelijke oefening welke ik had verzuimd te volgen.

Reeds den 13den Januari 1835, dus eene goede maand na mijne terugkomst te Venloo, had De Laet mij onder anderen geschreven :

« Het dichtstuk dat gij mij hebt gezonden, heeft mij waarlijk verwonderd; ik verwachtte mij niet aan zulke spoedige vorderingen. Zonder vleierij, gij doet reuzenstappen. Volhard, volhard, ik zal hoogmoedig zijn over den goeden uitslag uwer pogingen als over het geluk eens broeders. »

Zulke aanmoedigende woorden waren olie in een vuur, dat zonder aanhitsing reeds hevig genoeg vlamde. Ook klom mijne verstrooidheid welhaast tot het belachelijke. Ik verstond de ontvangene bevelen verkeerd, of vergat ze geheel; ik misgreep mij in optellingen en schrijfwerk; ik

liet het uur der bepaalde bezigheden voorbijgaan, en kwam dan, meest hijgend, ter plaats geloopen wanneer allen reeds verdwenen waren. Sommigen noemden mij schertsenderwijze de poëet, eenigen ook de zot.

XII

Onder geene verzameling van menschen toont men meer genegenheid en eerbied voor letterkundige bekwaamheid of voor verstandelijk vermogen dan onder de soldaten. Beter ware het, in eenen algemeenen zin te zeggen, dat in de legers alle slach van verdiensten zeer hoog worden geschat. Dat een eenvoudig soldaat bewijzen eener goede opvoeding of eener zekere letterkundige bekwaamheid geve, dat hij schilder of teekenaar weze, dat hij muzikale kennis hebbe, de oversten zullen hem met toegevendheid behandelen, hem aanmoedigen en alles inspannen om hem te doen verhoogen. Zijne kameraden zullen hem behulpzaam zijn in alles, hem met vriendelijken eerbied omringen, en zich jegens hem gedragen als erkenden zij hunne minderheid ten opzichte van den meer begaafden mensch.

Er zijn insgelijks wel onder het leger lieden die alles haten en misprijzen wat zij zelven niet bezitten; die daarom bewezen dat men des te beter soldaat zal zijn, hoe minder men mensch is; doch het getal dezer kunst- en geesthaters is klein : zij vormen slechts eene gevallijke uitzondering.

Zoo ten minste was, onder dit opzicht, de toestand in dien tijd, en waarschijnlijk is hij niet merkelijk veranderd.

Dit verklaart, hoe het mogelijk zij, dat in de gemoedsstemming waarin ik mij bevond, men mij zoolang het ambt van sergeant-majoor liet vervullen, en hoe mijn kapitein,

die vele onaangenaamheden door mijne schuld te lijden had, mij niet onmeedoogend strafte.

Mijn kapitein, Palmaert genaamd, was een man van zeer goede opvoeding, en hij oefende zich in velerlei wetenschappen, zonder daarom op te houden een nauwgezet en ijverig officier te zijn; hij was daarenboven, evenals ik, te Antw rpen geboren. Geen wonder dus dat hij zoo toegevend en goedhartig voor mij zich toonde. Hij had mijne dichtproeven en de brieven van mijnen vriend De Laet gezien. Wellicht hoopte hij dat mijne opgewondenheid na eenigen tijd zoo vergaan en ik allengs weder mijnen dienst naar behooren zou vervullen.

Men was in het begin der maand April 1835. Nog treurde het land over den dood van den eerstgeboorne des Konings; evenwel sedert lang had zich het blijde nieuws verspreid dat God den nationalen vorst eenen nieuwen afstammeling zou verleenen.

De onderofficiers onzes regiments hadden, met toelating der oversten, elke vijf dagen iets van hunne solde bijeen gelegd, om indien het een mannelijke erfgenaam was, de geboorte van den kroonprins met luister en vreugde te vieren.

Er zou buiten de stad Venloo, in eene groote herberg een maaltijd voor de onderofficiers zijn, en ieder zou eene flesch wijn hebben, om ze ter eere van den toekomenden Koning der Belgen te ledigen.

Den langgewenschten dag brak aan. Kanonnengedonder verkondigde de gelukkige tijding : Leopold, Hertog van Brabant, was geboren!

Al onze onderofficiers trokken zingend en juichend naar buiten. Het noenmaal werd ons voorgezet in eene wijde zaal, die tot het houden van danspartijen scheen bestemd, want er stond ter zijde een verheven gestoelte, tot zitplaats der muzikanten.

Bij het einde van den maaltijd werden de romers dikwijls met geestdrift opgeheven, om ter eere van den koning

en den kroonprins te drinken. Iedereen wilde iets zeggen en zijnen teug voordragen.

Tot dan toe had ik de anderen bescheid gedaan zonder echter de stem tot het voorstellen eener gezondheid te durven verheffen. Eensklaps riep iemand dat de poëet insgelijks moest spreken. Ik poogde mij te verontschuldigen, maar mijne vroolijke makkers hielden niet af, en droegen mij eindelijk met vriendelijk geweld tot op het gestoelte. Er was niets aan te doen : ik moest spreken, hoe hevig mij ook het hart van benauwdheid klopte.

Ik hijgde en voelde mij verbleeken onder den indruk van al de oogen, welke ik op mij gevestigd zag. Bevend begon ik dus mijne redevoering :

« Mijnheeren en vrienden..... gij vraagt van mij het onmogelijke..... Ik weet waarlijk niet, hoe..... »

Ik stamelde, ik aarzelde..... Maar eensklaps trof de schaamte mij als een pijnlijke spoorslag en ik leverde mij blindelings over aan de inspraak van mijn waar gevoel. Mijne stem werd vrij, klinkend en sidderend van begeestering; ik sprak van Gods goedheid voor ons geliefde vaderland; van den Koning, die te Leuven met ons had gestreden en geleden; van de Koningin, die het doorluchtig bloed van den heiligen Lodewijk in onzen vorstenstam had overgestort; van den Kroonprins op wiens hoofd de toekomst van België berustte. Ik betuigde in bezielde woorden, dat wij allen ons leven zouden wagen en met blijdschap ten beste geven, zoo eens de nationale troon mocht worden bedreigd, en ik eindigde met eenen eed van getrouwheid aan vrijheid, vorst en vaderland.....

Mijne eigene stem, de klimmende drift mijns gemoeds, de onbewuste kracht mijner woorden, dit alles had mij zoodanig ontroerd, dat er tranen op mijne wangen rolden; en ik kon hooren aan de ontzaglijke stilte die er heerschte; ik kon zien aan het glinsteren van aller oogen, dat ieder met mij tot in het diepste des harten was ontroerd.

Verrast en als beschaamd over hetgeen ik had gedaan,

daalde ik met nedergeslagen blik van het gestoelte. Dan eerst brak de algemeene toejuiching los; men omringde mij, ieder wilde mij de handen drukken, en het ging zooverre dat mijne kameraden mij van den grond opnamen en, ondanks mijnen wederstand, mij onder aanhoudend gejubel rondom de zaal droegen.

Het was de eerste maal van mijn leven dat ik tot eene vergaderde menigte had gesproken. Nog langen tijd herinnerden mijne kameraden zich dit oogenblik, en ik won merkelijk in hunne achting en genegenheid.

Van dien tijd af oefende ik mij zonder verpoozing in de Letterkunde, ja, zelfs mijne brieven aan Jan De Laet begon ik geheel in verzen op te stellen. Ook de proza beproefde ik, en schreef bespiegelingen in onrijm. Eene dezer begon met de volgende woorden, welke ik hier aanhaal alleenlijk omdat zij zoozeer gelijken naar het begin van velen mijner latere werken :

« *Le doux mois de mai était venu; la nature, sortie de son long sommeil, avait rendu aux champs leur verdure et aux bois leur charme mystérieux. Ce jour-là l'air était plus vif, et mon esprit, mû par l'influence secrète de la nature, se plaisait à me retracer les séduisantes images d'un bonheur passé.....* »

Ook in de Vlaamsche taal poogde ik een proza-stuk op te stellen; ik meende dat het mij zeer slecht was gelukt en scheurde het aan stukken, vóór dat het geheel was afgewerkt. Hierover schreef ik onder andere aan De Laet :

« Ik had het stukje, dat ik u in het Fransch toezend, eerst in het Vlaamsch opgesteld. Ik vind in onze moedertaal iets waarlijk romantisch, iets naïef, iets wild. Indien ik eenmaal het doel bereik waarnaar ik streef, zal ik mij gansch aan de beoefening der Vlaamsche letterkunde toewijden. Het is een droom die mijne verbeelding wiegelt, en die droom zal niet spoedig vergaan : mijn nationaal gevoel is daar, om dien wil in mij te voeden. »

Deze woorden, in dien tijd door mij geschreven, ver-

wonderen mij zelven. Al wat mij omringde was Fransch; ik vermoedde niet dat het mogelijk was, in het eigenlijk Vlaamsch een letterkundig werk te schrijven; want al de Nederduitsche of beter gezegd Nederlandsche werken aanzag ik als in het Hollandsch opgesteld. Wel had De Laet mij geschreven dat te Antwerpen een jongeling, Theodoor Van Ryswyck, eenige onuitgegevene liederen in de moedertaal had gedicht; doch verder wist ik niet of nog iemand zich op dit veld had gewaagd. Van Willems, Van Duyse, Vervier, Blieck en anderen waren zelfs de namen mij onbekend.

Voor alsdan deed ik echter geene pogingen meer om Vlaamsch te schrijven; met nog blindere drift dan te voren legde ik mij op de Fransche Dichtkunst toe.

Reeds meer dan eens had ik, door mijne verstrooidheid en verzuimenis, den kapitein mijner compagnie ernstige onaangenaamheden op den hals gehaald, dit speet mij uitermate, want ik beminde mijnen goeden overste en was hem innig dankbaar voor zijne edelmoedige toegevendheid. De vervoering der poëzij was echter sterker dan mijn wil : ik kon geene toereikende aandacht meer aan stoffelijke dingen wijden.

Eens hoorde ik, hoe de kolonel mijnen kapitein met bittere vermaningen overlaadde, aangaande een plichtverzuim dat door mijne schuld was veroorzaakt.....

Dit bedroefde mij zoodanig dat ik eensklaps besloot, mijn ambt van sergeant-majoor op te offeren en eene aanvraag te doen om sergeant te mogen worden. Ik zou in mijnen nieuwen graad noch boeken noch rekeningen te houden hebben, en dus min blootgesteld zijn om anderen door mijne misgrepen te doen lijden.

Iedereen vond dat ik gelijk had. Mijn kapiten was misschien verheugd, van eenen immer droomenden sergeant-majoor verlost te worden; hij ondersteunde mijne vraag; — en eenige dagen later ging ik als sergeant naar het 3de bataillon over.

Bij ongeluk was mijn nieuwe kapitein een uiterst streng krijgsman, die op voorhand tegen mij was ingenomen en reeds den tweeden dag mij aankondigde, dat hij mij wel van mijne belachelijke gekheid zou weten te genezen.

Voor de minste feil, voor het minste verzuim werd ik gestraft en voor vier dagen in de politie-kamer gezet. Allengs echter bekwam ik de overtuiging, dat het in de politie-kamer voor eenen sergeant-dichter veel beter was dan in de gemeene kazerne, waar men altijd wat te verrichten heeft en waar de hoornblazers elk oogenblik het een of ander teeken aanheffen, om de onderofficiers tot den dienst te roepen.

In de politie-kamer was ik, integendeel, van alle stoornis verlost, en ik mocht er vier dagen en vier nachten aaneen mijmeren, dichten en schrijven. Ook werd ik nooit, na het voleinden mijner straf, eruit ontslagen, of ik bezat eenen voorraad van nieuwe stukken, zoowel in rijm als in onrijm.

Het is mij zelfs eens gebeurd dat, — om een opstel dat mij in het hoofd gloeide te kunnen bewerken, — ik den adjudant eene schoone meerschuimen pijp ten geschenke gaf, op voorwaarde dat hij mij voor vier dagen in de politie-kamer zou zetten. Hij aanvaardde het voorstel, en strafte mij onder voorwendsel dat ik hem oneerbiedig had toegesproken.

Het voornaamste stuk dat ik gedurende deze schijnstraf maakte, was getiteld : « Het Kerkhof » en het ving dus aan :

Il est minuit, les tombes isolées
Semblent frémir sous mes pas incertains.
Ici reposent donc les cendres dispersées
Des géants et des nains !

Wij vertrokken omtrent dien tijd naar het kamp van Beverloo; het was in de maand Augustus 1835.

Daar, onder de zon, op eene onmeetbare vlakte en te midden der oorspronkelijke heidenatuur, werd mijn dichtergloed nog onweerstaanbarer. Zoohaast ik het slechts wagen kon zonder gezien te worden, ontliep ik het kamp en verborg mij op grooten afstand achter een kreupelboschje of in eene diepte des gronds, en bleef daar halve dagen met het potlood in de hand zitten schrijven, dikwijls zonder naar dienst noch eten om te zien. Ik wist wel dat ik niet naar behooren handelde, doch wat hielp mij deze bewustheid? Had men mij met den dood bedreigd, ik geloof niet dat het mij van mijne letterkundige bezigheid hadde kunnen aftrekken.

Mijne onbuigbaarheid had mijnen kapitein zeer tegen mij verstoord gemaakt. Nu en dan wierp hij zeer harde vermaningen en zelfs scheldwoorden mij naar het hoofd. Ik liet hem begaan en zweeg; niet uit schuchterheid; neen, mij was deze ruwe behandeling niets meer, en ik was er waarlijk bijna geheel ongevoelig aan.

Men wist dat de Koning het kamp zou bezoeken, om de groote krijgsoefeningen bij te wonen. Onze oversten kwamen op de zonderlinge gedachte, door de soldaten een strooien paleis te doen bouwen. De arbeid werd volgens een smaakvol ontwerp begonnen, met vroolijke vlijt voortgezet en in korten tijd voltooid. Gedurende het verblijf van den geliefden Koning Leopold in het kamp, strekte dit paleis hem tot woning.

Eenen nacht, dat ik van verre het oog op het paleis hield gericht en in den geest zag, hoe de vorst te rusten lag onder het strooien dak dat wij hem hadden opgericht, maakte ik al mijmerende een gedicht, waarvan ik slechts het volgende gedeelte terugvind. Indien ik het hier nederschrijf, is het niet omdat ik er de onbeduidendheid van misken; maar slechts om van tijd tot tijd den gang mijner letterkundige werkzaamheid door eene baak af te teekenen :

Sylphe de nuit, esprit mystérieux,
Arrête ici ton vol silencieux;
Plane un instant sur ce palais de chaume :
Le Roi repose sous son dôme !
Il a dans ce désert, éloigné de sa Cour,
Pour égide nos bras, pour garde notre amour.
Écarte loin de lui la vague inquiétude,
Qui du juste parfois trouble aussi le sommeil.
La couche de l'auguste soldat est bien rude.
Ah ! sur le lit de camp qu'il ait un doux réveil !

Uit het kamp van Beverloo vertrokken wij naar Luik over Tongeren. In deze laatste stad, terwijl ik de overblijfsels der oude Romeinsche vestingen bezichtigde, vond ik eenen zand- of mergelsteen, waarin eene zeeschulp of eenig ander dierlijk overblijfsel was vastgegroeid. Met mijne sabel hakte ik het stuk, dat de schulp bevatte, eraf en stak het in mijnen zak.

Toen wij des anderendaags den marsch naar Luik hernamen, legde ik den mergelsteen in mijne patroontasch; en het gebeurde dat ik, in mijne verstrooidheid, de schulp geheel vergat.

Te Luik zouden wij, na eenige dagen inkwartiering, het kasteel betrekken. Hier werd ons een streng dagbevel voorgelezen, dat aan het geheele leger door het ministerie van oorlog zelf gezonden was. Het kwam uit op het volgende : in al de regimenten zou men voortaan knevels en bakkebaarden af te snijden en te scheren hebben, tot op de hoogte van den mond. Beneden de lijn der bovenlip mocht geen enkel haar op het aangezicht van officiers en soldaten zich nog vertoonen.

Volgens men toen zeide, was dit bevel gegeven omdat de republikeinen in Frankrijk den baardvorm, dien men *Jeune France* noemde, voor herkenningsteeken hadden aangenomen. Wat ons regiment betreft, was in dien zin de maatregel geheel nutteloos, dewijl er onder ons, voor zooveel ik weet, geene republikeinen zich bevonden.

Van de baarden die, als een krans geschoren, onder de

kin doorliepen, waren er zeer velen in ons regiment; zij vielen allen onder het ministerieel bevel. Alleen mijn nederige en weinig opmerkelijke baard ontsnapte voor alsdan nog aan de algemeene slachtoffering. Ik behield hem; niet uit kwaden wil; maar, door andere gedachten gansch bezeten, vergat ik wat er was bevolen geworden. Nochtans zouden wij den volgenden dag op de Sint-Lambertusplaats door den generaal in oogenschouw genomen worden.....

Wij stonden op de aangewezene plaats in gelederen geschaard. Reeds had men den wapenschouw aan het hoofd der troepen begonnen. Mijn kapitein ging achter onze rangen, om nog eenen blik op de ransels en patroontasschen der manschap te slaan.

Het geval wilde dat hij mijne patroontasch opende : zij lag vol zand en krijt! De mergelsteen, welke ik te Tongeren erin had gelegd, was door de bewegingen der marsch afgesleten en tot gruis vervallen.

De kapitein, die hierover zelf kon gestraft worden, begon in hevige gramschap mij eenen storm dreigende woorden naar het hoofd te werpen. Tot overmaat van ongeluk, bemerkte hij nu dat ik, het ministerieele bevel miskennende, mijnen baard had behouden.

Dan werd zijn toorn grenzenloos; hij greep mij bij den hoek van mijnen ransel en schudde mij zoo hevig over en weder, dat mijn geweer uit mijne hand ten gronde viel.

Het omstaande volk was bij het gezicht van dit tooneel te zamen geloopen. De kolonel, die de menigte eensklaps naar dezen kant zag opdringen, kwam met zijnen ganschen staf naar onze compagnie, en vroeg den kapitein wat er gebeurde. Nauwelijks had men hem halve uitleggingen gegeven, of hij riep den groot-majoor, en, op mij wijzende, vroeg hij met gramschap :

« Wat beteekent dit? Die sergeant draagt nog eene *jeune France!* Kent gij dan de ministerieele bevelen niet? Kom mij spreken na de inspectie. Gij zult mij rekening geven over die onbegrijpelijke nalatigheid! »

Niet zoohaast was de kolonel weder naar den rechtervleugel van het regiment teruggekeerd, of de majoor viel tegen den kapitein uit; deze wreekte zich op den eersten luitenant, welke dan weder den onderluitenant van mijn peloton voor de zaak wilde verantwoordelijk maken. — De uitslag was, dat ik naar het kasteel werd geleid en voor acht dagen in het cachot gezet.

Het cachot was eene soort van onderaardsche kazemat, haar licht ontvangende door twee schietgaten, welke op de gracht uitzagen. — Hier kon ik nu dichten zooveel ik wilde; niets stoorde mij, zelfs geen het minste gerucht. Ook was het mij niet voldoende, al de bladen van mijn zakboekje met rijmen en met proza te overdekken, de gewitte muren der kazemat werden mij tot papier.

Tusschen vele stukjes, welke ik dus op de wanden had geschreven, kies ik het volgende als een staaltje uit :

Sous ces voûtes, où rien ne répond que l'écho,
Mon cœur s'est reporté vers mon humble hameau.
J'ai revu, plein d'espoir, mes rives favorites,
Du vallon paternel les pittoresques sites,
De notre antique Escaut, l'horizon vaporeux.....
Et j'ai dit : au cachot l'on est parfois heureux !

Ten einde der acht dagen kwam de adjudant mij in vrijheid stellen; doch hij gaf mij tevens te kennen dat men mij den graad van sergeant had ontnomen, en ik in de 4de compagnie van het 3de bataillon als soldaat was ingelijfd. Hij troostte mij met de volgende woorden :

« Laat dit u niet bedroeven. Wat geeft het u, daar gij toch een wansmaak van het krijgsleven hebt en uw diensttijd welhaast zal verloopen zijn? Men zal u voortaan gerust laten en u zelfs geen den minsten dienst opleggen. Diensvolgens zult gij verzen kunnen maken zooveel gij wilt. Hoe minder men u ziet, hoe liever men het heeft. »

Op mijne vragen, om de reden dezer onuitlegbare toege-

vendheid te kennen, vertelde hij mij dat de kolonel al lachende had gezegd :

« Die arme poëet, hij is zot! Het is geen kwade wil; zijne hersens zijn ontschikt. Men late hem voortaan gerust : er is toch geen soldaat van den sukkelaar te maken. »

En met dezen schoonen troost liet de adjudant mij in vrijheid staan.

Zoo! men verklaarde mij krankzinnig! Men zou toegevend voor mij zijn en mij van den dienst vrijlaten, uit medelijden, omdat ik onnoozel was. Men scheen het waarlijk te gelooven! — Dit beviel mij in het geheel niet; ik gevoelde mij vernederd en beschaamd.

Door eene dier grillige omkeeringen mijns gemoeds, welke meer dan eens mijn gedrag hadden veranderd, besloot ik nu, aan iedereen te bewijzen dat ik geheel bij mijn verstand was, — en dit zou ik beproeven door, gedurende eenigen tijd ten minste, al mijne plichten als soldaat met nauwgezetheid te vervullen.

In mijne nieuwe compagnie liet men mij inderdaad eenige dagen zonder naar mij om te zien. Ik bemerkte dat ik noch op de lijst der wachtbeurten noch op de lijst der *corvée* was gebracht, en diensvolgens nooit werd opgeroepen wanneer er iets te verrichten viel. Velen mijner makkers waren ontevreden en klaagden over mijne vrijlating; ze aanhitsende, voegde ik mijnen eisch bij den hunne, en zoo zag men zich eindelijk gedwongen, mij op de lijst mijner dienstbeurten toe te kennen.

In eene maand tijds had ik den berg *La Pierreuse* menigmaal beklommen met eenen zak brood op den rug; ik had op mijne beurt in den watermolen geloopen (1) en op schildwacht gestaan.

Voor al deze diensten hadde men mij wel willen sparen ;

(1) Het kasteel te Luik ligt op eenen hoogen berg. Om het water uit den ongemeen diepen put op te halen, liepen de soldaten in eene soort van groote trommel. Het was waarlijk een slavenarbeid.

doch het verwijt dat ik krankzinnig was, lag mij als een steen op het hart, en ik wilde bewijzen dat ik verstand genoeg had om soldaat te zijn, even goed als anderen.

Mijn toestond in het regiment was zeer zonderling : de officiers, weinigen uitgezonderd, gaven mij dagelijks blijken van welwillende deelneming; de onderofficiers, mijne vorige kameraden, kwamen mij dikwijls opzoeken, om gansche uren met mij te redekavelen. Voor de soldaten was ik een reus van geleerdheid, alhoewel ik er wat verwaaid uitzag. Vele liederen, welke ik op bekende wijzen had gedicht, werden in het regiment gezongen; kon een soldaat een smeekschrift door mij opgesteld bekomen, dan achtte hij zich zeker dat zijne vraag, hoe vreemd of onbezonnen ook, hem onfeilbaar zou worden toegestaan.

Dewijl ik nu, als soldaat, den ganschen dag in de gemeene kamer blijven moest, tenzij ik voor den dienst uit te gaan had, vond ik geene andere oogenblikken om de poëzij te beoefenen dan na het laatst *appel* des namiddags.

Het gebeurde dat ik nog in de volheid mijner inspraak verkeerde, wanneer ten 9 ure des avonds de hoorns klonken, ten teeken dat alle licht in de kazerne moest worden uitgedoofd. Daarom echter staakte ik mijnen arbeid niet. Terwijl mijne kameraden zoo vast sliepen, dat het een lust was om te hooren, rijmde ik maar voort tot laat in den nacht. Ik had een middel uitgevonden om licht te hebben, zonder dat iemand van buiten het kon bespeuren.

Een houten koffertje, dat ik van mijn sergeant-majoorschap had behouden, was mijn lessenaar. Ik maakte een hoorn van zwart bordpapier en liet eene opening aan de punt. Langs eene zijde, in het midden, sneed ik een klein gat. De papieren hoorn zette ik boven een oordjeskaarsje, en zoo drong dan slechts eene lichtstraal, breed als een vinger, door het gat. In deze straal schreef ik.

Den 13den October 1835, was ik weder bezig, bij mijn vernuftig lampken in volle vergetelheid te dichten. Ik

deed eenen dwingeland op zijn doodsbed spreken, en was tot de volgende strofen geraakt :

Sans blasphémer son Dieu, le juste sait mourir ;
Pour lui, c'est un passage heureux et désirable ;
Il contemple la mort sans craindre et sans frémir :
C'est Dieu qui l'appelle à sa table.

Mon heure, à moi, n'est point un instant de bonheur,
Pour moi, c'est un appel du sang de mes victimes.
Terrible et irrité, le suprême vengeur
Compte le nombre de mes crimes.

Le spectre de son bras m'entraîne au tribunal,
Où l'ange de la mort prépare ma sentence ;
La veuve et l'orphelin, à cet instant fatal,
Viendront s'asseoir dans la balance.

Et les morts sortiront réjouis du tombeau
Pour crier au Seigneur : Anathème, anathème,
Sur ce monstre cruel, inflexible bourreau,
Tigre couvert du diadème !

Deze laatste strophe scheen mij uitnemend krachtig en vloeiend; ik herhaalde ze voor de tiende maal met blijdschap in mij zelven, toen ik opeens nevens mij sabels met stalen scheede over den vloer hoorde ramelen. Verwonderd sprong ik op, terwijl ik met haast mijn papier verborg.

Voor mij stonden eenige opperofficiers, aan wier hoofd de generaal Magnan en de kolonel Chazal, — alsdan kommandant der provincie, nu generaal, — zich bevonden. Een sergeant, — mijn vriend Jules Grad, — vergezelde de officiers met eene lantaren.

Terwijl deze het licht op mij gericht hield, hoorde ik onzen kolonel den generaal toefluisteren :

« Heb ik het u niet gezegd? Daar is hij nu! »

Allen glimlachten en sloegen den blik op mijnen zonderlingen lichthoorn. De onverwachte verrassing had mij zeer onthutst; ik stond in eerbiedige houding met de hand aan het voorhoofd, niet twijfelende of mij ging eene

harde straf opgelegd worden. Ik bedroog mij echter : de generaal sprak mij met veel goedheid aan en eindigde zijne welwillende vermaning met deze woorden :

« Nu beloof mij dat gij u voortaan als een redelijk man en als een ijverig soldaat zult gedragen. Men zal u in uwen graad van sergeant-majoor herstellen. Gij hebt verstand en schijnt tamelijk geleerd; doe uwen plicht met verkleefdheid, en ik zal maken dat gij zoo spoedig mogelijk tot officier wordet verheven. »

Ook de heer kolonel Chazal zeide mij eenige aanmoedigende woorden, om mij tot betere gedachten te brengen; doch ten slotte antwoordde ik, op den toon van een onwrikbaar besluit :

« Heer generaal, ik wil geen soldaat blijven; mijn eenige wensch is, den dienst te mogen verlaten; ik ben deze loopbaan, voor welke God mij niet geschapen heeft, onzeglijk moede. Ik bedank u voor uwe uiterste goedheid; maar, al wilde men mij op staanden voet kapitein maken, ik zou moeten weigeren. »

De generaal schudde het hoofd en verwijderde zich met zijn gevolg, terwijl ik de woorden *original* en *incorrigible* van verre nog hoorde uitspreken.

Dat de generaal Chazal zich dit voorval nog herinnert (1855), is mij later gebleken, toen 's konings schilder Gustaf Wappers mij vertelde, dat de heer Chazal hem had gevraagd, of de jonge Letterkundige van Antwerpen, die Vlaamsche boeken schreef, niet onder dienst was geweest bij het 2de Jagers te voet, en of hij niet in het kasteel van Luik had gelegen op het einde van het jaar 1835?

XIII

Acht dagen nadat ik in mijne nachtelijke letteroefening was verrast geworden, deed de kapitein-adjudant-majoor Lagrange mij roepen; ik vond hem op het plein des kasteels met eenen officier van het regiment, den heer Brutinel-Nadal.

« Arme poëet, » zeide hij, « gij verveelt u bij het regiment, niet waar? Wij hebben pogingen aangewend om uw ontslag te bekomen, doch het was ons onmogelijk : gij moet wachten totdat uwe dienstverbintenis ten einde weze. Aldus, nog zes maanden, geloof ik. De kolonel heeft, op mijne voordracht, besloten intusschen u eene bezigheid te geven die meer met uwe neiging en bekwaamheid overeenkomt. Men gaat bij het Depot, te Dendermonde, eene regimentsschool inrichten, waar een zeker getal onderofficiers en korporaals zullen worden onderwezen. De luitenant, M. Brutinel-Nadal, die insgelijks welwillend ten uwen opzichte is gestemd, is tot Bestuurder dezer school benoemd. Uwe vroegere loopbaan was het onderwijs. Wij komen u vragen, of gij den heer Brutinel naar Dendermonde, als hulp-professor voor de mindere klassen, wilt vergezellen. Hij zal zorgen dat u veel vrije tijd tot het beoefenen der Letterkunde overblijve. »

Het voorstel streelde mijne eigenliefde en scheen mij uiterst voordeelig. Met oogen die van ontroering glin-

sterden, betuigde ik mijne innige erkentenis voor de edelmoedigheid mijner beschermers.

Reeds des anderendaags werd ik aangeduid om met de onderofficiers en korporaals der regimentsschool te vertrekken. Velen mijner oude vrienden, — sergeant-majoors, sergeanten en fourriers, — deden ons uitgeleide tot in een dorp, op een uur afstand van de stad. Er werd menig glas bier, ook wijn, op het vaarwel gedronken. Het werd mij eindelijk bang om het hart, als name ik een eeuwig afscheid van mijne goede kameraden. Wij beloofden elkander dikwijls te schrijven, en tranen glinsterden in menig oog bij het wisselen van den laatsten handdruk.

Den dag mijner aankomst te Dendermonde, schreef ik eenen brief aan De Laet, om hem te verzoeken, zich bij mijnen vader te begeven en hem de veranderingen in mijnen toestand te gaan uitleggen. Tot dan had ik mijnen vader slechts gemeld dat ik gevraagd had, sergeant te mogen worden, ten einde met meer vrijheid de Dichtkunst te kunnen beoefenen. Daarop had hij, natuurlijker wijze, geantwoord dat mijn gedrag hoogst laakbaar was en ik waarlijk van mijne zinnen moest beroofd zijn, om mij met zulke onmogelijke droomen bezig te houden. Mijn terugkeer in het burgerlijk leven was aanstaande; mijne eenige hoop kon slechts berusten op het bekomen eener plaats. Waartoe zou de poëzij mij nuttig zijn? Volgens het gevoelen mijns vaders, bereidde deze onbezonnen drift mij integendeel een leven van derving, ellende en spot.

In andere gevallen ware de wil mijns vaders toereikend geweest om mij aan het aarzelen te brengen, zooniet om mij geheel van mijn besluit te doen afzien. Tegen mijne letterkundige opgewondenheid was hij echter onmachtig.

Indien mijne vraag om sergeant te worden, hem zoo diep had misnoegd, hoe zou mijn later gedrag hem niet vergrammen? Nu ik evenwel als hulponderwijzer bij de regimentsschool was gevoegd, kon ik hem ten minste het bewijs geven, dat ik niet opgehouden had de achting en de

bijzondere welwillendheid mijner oversten te genieten.

Zoohaast had De Laet zijne boodschap niet vervuld of mijn vader kwam te Dendermonde.

Gedurende eenige uren onderstond ik bittere verwijten en oneindig treurige voorspellingen, aangaande mijne toekomst in het burgerlijk leven. Ik toonde mijne verzen, om mijnen vader te overtuigen dat ik redenen had om op eenen goeden uitslag mijner pogingen te hopen. Hij noemde het een zinneloos kinderspel, ten hoogste geschikt om er karamellen in te wikkelen. Dan weder legde hij, met liefderijke inspanning, mij voor oogen, dat ik geenen tijd meer had om mij met zulke nuttelooze grillen te vermaken; ik moest van nu afaan mijne aandacht gericht houden op hetgeen ik als burger zou beginnen; en wilde ik, buiten dienst, mij in iets oefenen, het behoorde in zulke kundigheden te zijn, welke mij bekwaam konden maken tot het vak dat ik zou uitkiezen om aan den kost te geraken. Na mijne terugkeer van de soldaten, zou hij mij desnoods eenige maanden huisvesting en onderhoud in de vaderlijke woning gunnen, opdat ik tijd hadde tot het bekomen eener plaats; maar ik mocht mij wel en onveranderlijk verzekerd houden dat ik in alle geval niet meer dan een half jaar ten zijnen laste zou blijven. Hij had nog vijf kleine kinderen, voor wien hij te zorgen had; ik, als man, moest in mijn eigen onderhoud kunnen voorzien; hij was niet van zin, zelf gebrek te lijden om de luiaardij van eenen *ongelukkigen poëet* te voeden.

In den eerste volhardde ik met onplooibare stijfhoofdigheid in mijn besluit om Dichter te worden, en ik zeide zelfs ten slot :

« Welaan dan, laat ellende en vernedering mijn lot zijn; laat honger en gebrek van allen aard mij wachten, het doet er niets toe : ik aanvaard op voorhand het ergste. Wij zullen het zien nochtans! Gij, vader, hebt zelf het dikwijls genoeg gezegd : Een man kan wat hij wil kunnen! »

Allengs toch begon ik te erkennen dat mijn vader wel

gelijk kon hebben, wanneer hij mij poogde te bewijzen, dat men van den wind niet kon leven en dat schoone woorden, al stonden ze ook op rijm, eene slechte munt zijn om te winkel te gaan. Ik beloofde hem eindelijk, met diepe treurnis, doch vastberaden, dat ik de poëzij ten minste gedurende eenen ruimen tijd zou laten slapen, en ik mij voor het overige zou gedragen volgens zijnen raad. Van nu afaan zou ik mij bezighouden met de middelen op te speuren, om na mijn ontslag uit den krijgsdient eene plaats bij de Douanen te bekomen.

Mijn vader was tevreden en keerde welgemoed naar huis, in de overtuiging dat mijne belofte oprecht gemeend was, — en dit was ze inderdaad; want nauwelijks was ik in de kazerne teruggekeerd, of ik wikkelde al mijne zakboekjes en bundels, — verzen, proza en dichterlijke brieven, — in groote bladen papier, omwond het pak met koorden en sloot het overal met zegellak toe.....

Er was weder eene omkeering in mijnen geest geschied : misschien ging ik voor altijd vaarwel zeggen aan de heilige Dichtkunst, die bron van zielerijkdom, van edelheid des harten, van onbegrijpelijk zoete ontsteltenissen des gemoeds!

Maar ongelukkiglijk, — neen, gelukkiglijk! kwam mijn vriend De Laet, eenige dagen later, insgelijks te Dendermonde.

Mijn besluit, aan de poëzij een misschien beslissend vaarwel te zeggen, sloeg hem met droeve verwondering en hij bevocht het met welsprekendheid, bewerende dat in de Letterkunde mij waarschijnlijk eene schoone toekomst wachtte; dat het eene dwaasheid zou zijn, eene gave te verzuimen welke God mij ongetwijfeld had geschonken, en dat in alle geval mijne litterarische bekwaamheid veeleer eene aanbeveling dan een hinderpaal tot het bekomen eener plaats zou zijn. Tot den hoogsten trap der begeestering opgevoerd en met de armen op de borst mij aanstarende, riep hij mij toe :

« Zeg, indien daar voor uwe oogen twee dingen lagen, waarvan gij er een tot uwe lotbestemming te aanvaarden hadt : in rijkdom en overvloed eene stoffelijke weelde genieten..... of ellende doorstaan, smart en smaad lijden; maar Dichter zijn, — zeg, wat zoudt gij kiezen? »

Bevend van ontroering, greep ik het verzegeld pak dat mijne letterkundige proeven bevatte, rukte er de koorden af en zeide :

« Ho, Dichter, Dichter! Ik weet wel dat mij geen roem te wachten staat; maar het is gelijk, *ik* toch zal weten wat daar binnen in mijn gemoed geschiedt! »

Dien ganschen dag spraken wij van kunsten en kunstenaars, van roem, van vrijheid en van toekomst. Mijns vaders raadgevingen werden vergeten : ik zwom bewusteloos op den goochelstroom der dichterlijke geestdrift.

De Laet las mij een verzenstuk voor, als zijne eerste proef op het veld der Vlaamsche Letterkunde. Hij sprak mij met veel lof van Theodoor Van Ryswyck, wiens onuitgegeven liederen en gedichten onder de vrienden zeer hoog werden geprezen; en hij eindigde met mij aan te sporen om insgelijks mij op het bezigen der moedertaal toe te leggen.

In Dendermonde had ik een gerust leven en zeer weinig ambtelijke bezigheid. Met elken dag twee uren in de lagere klassen der regimentsschool te onderwijzen, had ik gedaan. De heer Brutinel-Nadal, Bestuurder der school, was ongemeen goed voor mij; en in stede van mijne drift tot de Letterkunde te laken, moedigde hij mij aan om mijne studiën ijverig voort te zetten.

Omtrent dien tijd poogde ik in de moedertaal eenige verzen te maken; ik stuurde deze eerste mijner Vlaamsche dichtproeven aan De Laet, hem verzoekende ze te overhandigen aan den heer Theodoor Van Ryswyck, naar wien ik eenen brief bij mijn opstel had gevoegd.

Van Ryswyck schreef mij onder andere tot antwoord :

« Oppervlakkig genomen, heerscht in uw gedicht zekere soort van waar vernuft; er zijn veelbeduidende gedachten in, maar de verzen zijn zeer slap. Geen wonder : daar UE. vreemd is met de Hollandsche Dichters, kon het onmogelijk anders zijn. Doch geenen moed verloren, lieve vriend; door vlijt en opmerkzaamheid komt men alles te boven. De groote Vondel zegt : *struikelen leert opmerken.* Denk ook zoo, en gij zult uwe volharding bekroond zien. Ik zend u een brokje poëzij, niet tot model, maar om u te voldoen. Ik raad u, Tollens en Bilderdijk onophoudend te lezen; dit zijn de beste middelen en zekerste meesters om tot de volmaaktheid te geraken. »

Het dichtstuk dat bij dezen brief was gevoegd, en waardoor Theodoor Van Ryswyck op eenige mijner klachten antwoordde, laat ik hier volgen :

VOOR DROEFGEESTIGEN

O mensch, waartoe die bitt're klachten,
De heete tranen die gij stort?
Zal toch 't gekerm het wee verzachten?
Of wordt het leed er door verkort?
Wees kalm, hoe zwaar ook 't lot u drukt.
De ramp, u boven 't hoofd verheven,
Wordt door dat jamm'ren nooit verdreven
Noch weggerukt.

De tegenspoed geeft nimmer reden,
Om 't hart door zuchten t'overlaên.
Houd u blijmoedig en tevreden,
Al randt een wolk van smart u aan.
En merkt gij, voor u in 't verschiet,
De stormen die zich samenpakken,
Neen ! laat geen traan uw oog ontzakken,
Het helpt u niet.

Blijf op het vaste doelwit staren,
Het eind van aller harten wee.
Daar zal geen onheil u vervaren,
Dat rondstormt op de levenszee;
Daar heerscht geen wrok, geen bitse nijd;
Daar huilen storm noch onweerswinden;
Daar zult ge een zaal'ge zielrust vinden
In eeuwigheid.

De heer Brutinel-Nadal had mij meer dan eens gevraagd, wat ik na mijn ontslag uit den dienst voornemens was te beginnen; ik had hem mijnen toestand onbewimpeld blootgelegd en verklaard dat ik mij voorstelde eene plaats bij de Douanen te vragen.

Op zekeren dag kwam hij verheugd tot mij en zeide :

« Ik heb over u gesproken met eenen persoon, die u veel goed zou kunnen doen tot het verkrijgen eener plaats. Het is de heer Verstraeten, arrondissements-inspecteur der Belastingen, Douanen en Accijnsen. Indien gij in zijne bureelen wilt gaan schrijven, zal hij u werk ter hand stellen, dat van aard weze om er spoedig den gang der *administratie* te leeren. Gij zoudt aldus, bij het ontvangen van uw *congé*, reeds eenige kennis van het vak bezitten, en de heer Verstraeten zou eene reden hebben om uwe aanvraag bij het hoogere Bestuur te ondersteunen. »

De raad en de wil mijns vaders kwamen mij voor de oogen; ik aanvaardde het welwillend voorstel; en, van dien dag tot mijn eindelijk ontslag uit den krijgsdienst, zat ik elken namiddag tot vijf ure en dikwijls nog veel later in de bureelen van den arrondissements-inspecteur te schrijven. Mij werd, als oefening, niet zelden het moeilijkste gedeelte der briefwisseling toevertrouwd, en iedereen wedijverde om mij te wijzen en mij voort te helpen. Niet alleen den heer Verstraeten, maar insgelijks den heer Lacave, alsdan *surnuméraire*, ben ik, om hunne vriendelijke goedheid ten opzichte van den nederigen soldaat-poëet, innigen dank verschuldigd.

Al de onderofficiers en korporaals die tot onze regimentsschool behoorden, vormden in den waren zin des woords eenen vriendenkring. Men deelde vreugde en vermaken, men hielp en verdedigde elkander, ja, zeer dikwijls werden de kleine beurzen omgestort en aller penningen te zamen gelegd, om insgelijks de min bemiddelden aan den gemeenen rijkdom deelachtig te maken. Mij heugt nog, dat ik gedurende vele maanden gemeene beurs hield met den fourrier Bilocq, nu *costumier* van den koninklijken Schouwburg te Gent (1855).

Bij het naderen van den Vastenavond des jaars 1836, besloten de mannen der school gezamentlijk eene vermomming in te richten. Onder ons was bij geval een korporaal Lefebvre genaamd, die vroeger koorleider op een groot Fransch theater was geweest. Hij had eene schoone stem en veel gevoel der muziek, en kende de opera's van dien tijd, zang en woorden, bijna geheel van buiten. Deze omstandigheid bracht ons op de gedachte, dat het niet weinig vermakelijk zou zijn, indien wij bij onze vermomming eenig spel met zang konden vertoonen.

Dagen lang werd er geredekaveld en beraadslaagd over deze gewichtige zaak; eindelijk geraakte men tot het besluit, dat ik zou gelast worden met het opstellen van een zangspel, waarvan al de personages duivels van verschilligen aard zouden zijn.

Na min dan eene week was mijn arbeid klaar : het zangstukje droeg voor titel *De Bekeerde Duivel*. Lucifer wordt er verondersteld, berouw te hebben over zijnen opstand tegen den Almachtige. Hij smeekt om vergiffenis, zoo lang en zoo nederig, dat Jehova zich laat vermurwen en den gevallen engel in genade ontvangt, doch slechts tot zooverre dat de duivels voortaan de menschelijke gedaante zullen aannemen en op aarde tusschen de menschen zullen wonen. Daarop wordt de hel uit gebluscht onder het vreugdegejubel der verloste geesten.

Tusschen de samenspraken in onrijm waren zes en twin-

tig aria's, koren en duo's ingelascht, allen berekend op de schoonste brokken uit de opera's *Mazaniello*, *La Dame blanche*, *Zampa*, en anderen.

Letterkundige waarde bezat dit gewrocht niet; ik had het in weinige avonden voltooid, zonder mij zeer nauw aan de regelen der dichtkunst te houden, dewijl het enkel bestemd was om gedurende een paar dagen tot Vastenavondspel te dienen.

Zes weken lang gaven de mannen der school al hunnen beschikbaren tijd aan het vervaardigen der kleederen en versiersels; in geheel het gedeelte der kazerne, waar zij geherbergd waren, zag men niets dan gekleurd doek, bordpapier en klatergoud. Al onze centen werden eraan besteed : er ging bijna niemand meer uit. Het was eene spanning des gemoeds, eene bedrijvigheid, eene vreugd waarvan men zich geen denkbeeld vormen kan; de rollen en gezangen werden aangeleerd met eene ernst en nauwkeurigheid alsof wij ons bereidden tot het doen van een wonderwerk.

Ik zou de rol van Lucifer vervullen; mijne twintig of dertig gezellen zouden, onder de gedaanten van duivels, al de driften en boosheden verbeelden, die in het menschelijk hart te vinden zijn. Wij wilden evenwel noch slordig noch onbetamelijk zijn : onze kleederen waren wel zonderling, doch, voor duivelen, ongemeen prachtig.

Toen op den Vastenavond-maandag eindelijk het uur van onzen eersten uitstap verscheen, trokken wij in stoet uit de kazerne. Vooraleer wij verder gingen, vertoonden wij ons stuk ten huize van den kapitein Leisbach, die zich zoo goed ermede vermaakte, dat hij ons welwillend op eenige flesschen wijn onthaalde. Het was geen slecht begin, en wij beloofden ons nog meer welgelukken met ons vroolijk Vastenavondspel.

Na wij in een paar koffiehuizen onze duivelarij hadden herhaald, werden wij aanzocht om op het bal der groote Leesmaatschappij eene vertooning te gaan geven.

Deze maatschappij telde al de voorname inwoners onder hare leden; zij bezat een prachtig lokaal en was, om zoo te zeggen, de aristocratische kring der stad Dendermonde.

In hare danszaal begonnen wij met veel geestdrift en goeden uitslag ons stuk te vertoonen; maar toen wij gevorderd waren tot de plaats, waar de duivel der advocaten aan Lucifer verslag komt doen, hoe hij zijne onderhoorigen heeft bevonden, sprong er eensklaps een persoon vooruit, die met luidruchtige woorden en dreigende gebaren, getuigde dat hij zulke dingen niet langer wilde dulden. Volgens zijn beweren, moest men al de onbeschaamde duivels aan de deur smijten.

Onze vertooning werd onderbroken en wij gromden zeer onvriendelijk tegen den verstoorden advocaat, terwijl eenige burgers hem poogden te bedaren, door hem te doen begrijpen dat het Vastenavond was, en deze hekelingen tegen advocaten zoo oud waren als de wereld. Onze tegenstrever wilde naar niets luisteren en verliet, na lange betwisting, het lokaal. Onze vertooning werd hernomen en voortgezet tot het einde.

De persoon, die dus van gedachte was geweest dat wij de advocaten te oneerbiedig behandelden, was niemand anders dan de dichter Prudens Van Duyse, die onze vaderlandsche Letterkunde met een groot getal verdienstvolle werken heeft verrijkt.

Het tijdstip van het vervallen mijner dienstverbintenis naderde intusschen met snelle stappen. De vraag : wat zal ik in het burgerlijk leven beginnen? stond onverpoosd voor mijne oogen; doch hoezeer ik mij den geest folterde, ik wist er geen bepaald antwoord op te vinden. De arrondissements-inspecteur, in wiens bureelen ik nog dagelijks arbeidde, had mijn eerste voornemen gewijzigd. Volgens hem zou ik eene gekheid begaan met eene plaats bij de Douanen te vragen; het was, zeide hij, geen stand, die met mijne bekwaamheid noch met mijne inborst overeenstemde; wel spoedig zou ik zulken dienst, als zijnde deze

geheel stoffelijk, moede worden en er diensvolgens noch geluk noch vooruitgang in vinden. Dewijl integendeel de pen mijne bijzondere kracht was, moest ik eene loopbaan zoeken waarin ik dit middel kon doen gelden om mij eene toekomst te openen. Zijnen raad gehoor gevende, had ik besloten eene aanvraag in te zenden om op de bureelen van het Bestuur der Belastingen te worden toegelaten. Wel is waar dat men in dit vak ten minste twee jaren zonder jaarwedde bleef, doch er was middel om, door bijzondere bescherming, eene schadevergoeding te genieten, welke mij tijd kon geven om op eene beslissende benoeming te wachten. Hij zou mij aanbevelen en mij tot den goeden uitslag mijner pogingen behulpzaam zijn.

Mijn vader had mij het noodige geld gezonden, om mij burgerskleederen te laten maken. Nauwelijks waren deze voltooid of mijn *congé* werd mij ter hand gesteld.

Ik nam afscheid van mijne goede beschermers en vrienden : van de heeren Brutinel-Nadal en Verstraeten, van mijne kameraden Coenraets, Grad, Bilocq, Lefebvre, Jaumain, enz.

Door al de onderofficiers en korporaals der school tot op een half uur afstand vergezeld, wachtte ik, onder het drinken van den vaarwelteug, op den doorgang der diligence. Zij verscheen eerder dan wij het hadden gewenscht. Onder het vriendelijk handenwemelen dergenen die mij beminden, hernam het zware rijtuig zijne vaart naar Antwerpen : ik was burger en trad nu eene nieuwe loopbaan en eene onzekere toekomst in.....

De nadere overweging van het lot dat mij waarschijnlijk wachtte, verontrustte mij diep; ik vermoedde wel dat ik opnieuw tegen vernedering en misschien tegen rampspoed zou te worstelen hebben. Om mij moed in te spreken, zeide ik mij zelven, dat ik onder de soldaten den kelk der miskenning en des lijdens had geledigd; dat er mij niets ergers kon geschieden en ik diensvolgens wel den moed zou vinden om alles zonder veel verdriet te doorstaan. Hoe

bedroog ik mij! De tijd der beproeving was over mij nog niet gesloten : ik moest in het burgerlijk leven leeren dat de snaren des harten zoo spoedig niet verslijten en er altoos, in den grond van den levensbeker, gal genoeg overblijft om zelf diegenen om genade te doen roepen die zich tegen alle smart gewapend achten.

Vooraleer ik het verhaal van mijn soldatenleven sluite, vermeen ik in eenige woorden den invloed te moeten kenmerken, welken de krijgsdienst op mij heeft uitgeoefend en nagelaten.

Toen ik, het ouderlijke huis verlatende, mij door het tooverwoord *vrijheid* liet verlokken om de wapens te voeren, was ik nog bijna een kind, zwak van lichaam en van geest, vreesachtig, beschaamd, en, als een meisje, in tranen smeltende bij de minste ruwe behandeling mijner oversten of gezellen.

Met zulke inborst hadde ik het nooit verre in het leven gebracht, zelfs dan niet indien er waarlijk van mijne kindsheid af in mij eene bijzondere vatbaarheid tot verstandelijke ontwikkeling hadde gelegen. Veronderstellen wij dat ik burger ware gebleven : ik zou waarschijnlijk het Onderwijs als mijne bestemming hebben aanvaard; en, niet sterk genoeg van gemoed zijnde om aan de moeilijkheden des levens weerstand te bieden, zou mij de noodige wilskracht ontbroken hebben om in dit vak eene goede plaats in te winnen. Spoedig vermoeid en afgemat, zou ik vroeg uit den levenskamp geweken zijn en, mijn lot aanvaardende, zou ik met lijdzaamheid en bij stille plichtvervulling mijne nederige loopbaan tot het einde hebben bewandeld.

De soldatendienst, daar hij mijn zwak lichaamsgestel de hardste proeven deed onderstaan, heeft wel langzaam doch tot eenen merkelijken graad mijne leden begiftigd met de spierkracht, welke hun ontbrak, en mij bestand gemaakt tegen allen aard van stoffelijk lijden. Van honger scheuren, van dorst schier verstikken, onder zonnevuur verzengen,

op den vochtigen grond, ja, op den sneeuw slapen, dit alles is wel pijnlijk, inderdaad, en velen bezwijken er onder; maar voor hem die het doorstaat, wordt het eene bron van lichamelijke sterkte, van verhardheid tegen nood en gevaar. Al gave het slechts eene ingebeelde overtuiging van kracht, dan nog zou het weldadig op den geest werken, dewijl elk vermoeden van macht ons waarlijk bekwaam maakt om grootere dingen te doen dan anders onze beperkte kracht het zou toelaten.

De mensch is, onder zeker opzicht, dubbel. Ofschoon in hem alle leven uit de ziel zijnen oorsprong neemt, kan deze hare zending niet naar behooren vervullen, indien zij het lichaam geene vrijheid, geenen tijd genoeg schenkt om insgelijks zijn aandeel tot ontwikkeling en onderhoud van het wezen bij te dragen. In mij leefde oorspronkelijk de ziel alleen : ik droomde, mijmerde en overwoog; ik sprak onophoudend in eenzaamheid; zelfs gedurende den nachtelijken slaap waren mijne hersens werkzaam. Mijn lichaam kreeg zijn deel van het gezamentlijke leven niet; het gevoelde den aanprikkelenden zenuwdrift niet om zich te bewegen en ontwikkeling te zoeken : het vermagerde, het kwijnde.

De gevolgen daarvan konden tweederlei zijn : de geest, — mijne leden de noodige aandrift weigerende, — zou mijne spieren hebben verteerd en mijne longen uitgedroogd; ik hadde het lot ondergaan van zoo vele jongelingen, die de aarde verlaten vooraleer zij de mannejaren hebben bereikt; ofwel mijn zedelijk wezen, door immer in zichzelven te putten en binnen den engen kring van eenzame gedachten en onbestemde droomen te draaien, zou zich vestompt hebben; eene blijvende duizeligheid, vermoeinis en traagheid des geestes zouden het onvermijdelijk einde dezer zedelijke *zelfopeting* geworden zijn.

Men heeft op de voorgaande bladzijden gezien, welke geweldige moeite men moest aanwenden, hoeveel lijden ik te doorstaan had, vooraleer mijne ziel kon toestemmen om

uit hare droomachtige afgetrokkenheid op te staan, en dus mijn lichaam te verlossen van den worm die het verknaagde. Het is eene der weldaden voor welke ik God het dankbaarste ben, dat Hij, onder de gedaante van eenen ruwen kapitein, juist den man in mijne baan gezonden heeft, die alleen, misschien, den wil en de macht bezat om mij op te heffen uit den kolk, waarin mijn zedelijk wezen anders ware vermoord geworden.

Tot mijne verstandelijke ontwikkeling, bovenal in den vorm welke mij als Dichter het nuttigst kon zijn, heeft het soldatenleven insgelijks veel bijgebracht. Indien ik Antwerpen niet had verlaten, zou ik weinig meer dan de school en het ouderlijk huis gekend hebben; en dewijl ik niet bestemd was om een hooger Letterkundig onderwijs te genieten, zou mij alles ontbroken hebben wat er noodig is om, met eenige kans tot gelukken, op het letterkundige veld mij te wagen.

Het is niet genoeg voor een schilder of een schrijver, te weten dat een berg hoog en een dal diep is, dat de heide eene onafzienbare vlakte aanbiedt. Neen, men moet den berg beklommen en het dal doorwandeld hebben; men moet onder den geheimnisvollen invloed des wouds gekeefd en in de majestatische stilte der heide droomend gedwaald hebben. Het is alsdan dat de aandacht van de algemeene indrukken zich afkeert om ook de bijzonderheden in zich op te nemen. Dan luistert men de geruchten af, die elk landschap eigen zijn, men ontleedt de lichtspelingen der zonnestralen, men telt boomen, kruiden en bloemen, men vereenzelvigt zich met de levende natuur in hare veelvoudige verschijnselen, en bewondert haar des te meer, daar men de verrassende eenvoudigheid harer zoo machtige middelen doorgrondt.

Gedurende mijne dienstjaren heb ik onophoudend door het Land gereisd; bijna geen dorp in de gansche uitgestrektheid van België, of ik heb het gezien. Droomachtig en eenzaam levend, als ik was, heb ik alles opgemerkt en

mijn geheugen verrijkt met de lichtbeelden van landschappen en natuurgezichten, die later tot tooneel, tot inlijsting of tot achtergrond mijner samenstellingen zouden dienen.

Een soldaat, wanneer hij bij de boeren geherbergd wordt, aanziet zich spoedig als een lid des huisgezins, indien men hem slechts met vriendschap behandelt. Gedurende de eerste jaren na de omwenteling van 1830, was dit in alle gewesten het geval. Wij hadden de wapens opgenomen voor de algemeene vrijheid en waren veeleer burgers dan soldaten. Ook werden wij overal met open armen ontvangen.

Ik heb aldus tusschen de leden van honderde huisgezinnen geleefd, als een broeder der zonen; men verborg niets voor mij; ik hoorde de lieden bidden en klagen, juichen en zingen; ik doorgrondde hunne begeerten, deelde in hunne vreugde en leerde hunne gebruiken kennen, zoowel in het bergachtig Walenland als in het vlakke en weelderig Vlaanderen. — Is er in mijne zedeschetsen iets, dat ons volksleven en onzen stillen godsdienstigen en beminnenden landaard kenmerkt, de soldatendienst heeft mij het gevoel ervan geschonken.

Het spreekt vanzelve dat men in het leger geene kennis kan verkrijgen van het maatschappelijk leven, zooals het zich onder de bemiddelde standen voordoet; maar dit is evenwel insgelijks zeker, dat de krijgsdienst eene goede school is om den mensch op zich zelven als eenheid te leeren kennen, en al de springveren zijner aangeborene driften en begeerten onbewimpeld in werking te zien.

In het burgerlijk leven wordt de mensch door vele zedelijke wetten beheerscht, die hem reeds vroeg tot het verbergen zijner neigingen en gedachten dwingen. Waren de vereischten der beleefdheid en der betamelijkheid daartoe niet voldoende, de berisping, de kwaadsprekerij van vrienden, magen en buren, zouden hem toch verplichten den teugel der voorzichtigheid en misschien het

masker der schijndeugd te aanvaarden. Zoo is het in de legers niet gesteld; daar kent men geene andere deugd dan het vervullen der soldatenplichten en het handhaven van zeker nauwbeperkt eergevoel. Voor het overige geniet men er eene volledige vrijheid, ja, het schijnt dat men er voor doel heeft, al de matigende gevoelens te vernietigen welke de jongeling uit het burgerlijk leven heeft medegebracht.

De natuurlijke gevolgen kan men raden : de soldaten zeggen alles wat hun door het hoofd schiet, in woorden en vormen ruwer nog dan hunne gedachten. Hunne gemoedsbewegingen, hunne hartstochten openbaren zij onbewimpeld; en men mag vrijelijk zeggen, dat over het algemeen elk krijgsman, hij zij overste of soldaat, een venster voor de borst heeft, langswaar men in zijn binnenste kan zien wat er omgaat. Toont hij zich goedhartig en vriendelijk, geloof hem, hij bedriegt niet; toont hij zich barsch en hardvochtig, hij is wel werkelijk zoo. Waarom zou hij veinzen? Niets drijft hem ertoe aan, niets verplicht hem ertoe.

Wanneer men nu overweegt, dat in den mensch, — hij zij keizer of soldaat, koopman of bedelaar, — hetzelfde oorspronkelijk raderwerk en dezelfde gevoelsnaren werkzaam zijn, dan zal men ook lichtelijk tot het besluit geraken, dat het slechts in den uiterlijken openbaringsvorm en in de voorwerpen der driften is, dat er verscheidenheid tusschen de menschen bestaat, — en dus insgelijks dat, om den mensch, als eenheid, te doorgronden, het onverschillig is of men het onderwerp zijner studie boven of onder aan de maatschappelijke ladder neme. Ja, veeleer nog zou men erkennen, dat de ware kennis van den oorspronkelijken mensch gemakkelijker te bekomen is tusschen lieden die het raderwerk hunner eigene natuur niet in de stalen kas der beschaving en der fatsoenlijkheid houden opgesloten en verborgen.

Of de toestand waarin ik, gedurende de vormjaren

mijner jeugd, mij heb bevonden, mij wel veel van zulke kennis geschonken heeft, zou ik niet kunnen zeggen; althans is het zeker dat het soldatenleven mij in ruime maat de middelen heeft aangeboden om eenen loerenden blik in het menschelijk hart te slaan.

Een schrijver, het vak beoefenende dat ik heb verkozen, vindt zich dikwijls in de verplichting om de krijgsbewegingen, gevechten en veldslagen af te schilderen. Zou het mij, als Letterkundige, wel nutteloos geweest zijn, zulke dingen als medewerkende eenheid te hebben bijgewoond?

Men ziet het, ik vergeet wat ik in den soldatenstand, meest door mijne eigene schuld, kan geleden hebben; en het is zelfs met een gevoel van erkentenis dat ik de beschouwing van dit tijdvak mijns levens sluit. Nu herinner ik mij van den krijgsdienst niet meer, dan den weldadigen invloed dien hij op mijnen geest en op mijn lichaam heeft uitgeoefend. Welt er in mijn geheugen nog iets op uit deze dagen van beproeving voor mij, het zijn de namen mijner beschermers en vrienden, en het dankbaar aandenken hunner edelmoedige genegenheid voor den soldaat-poëet, dien zij met meer liefderijke bezorgdheid hebben omringd dan hij het wel verdiende.

XIV

Bij mijne terugkomst van het leger werd ik met gulhartigheid in het ouderlijk huis ontvangen.

Reeds in den loop der eerste week, zond ik een smeekschrift tot het Staatsbestuur, om eene plaats in de bureelen der Douanen te bekomen; ik schreef insgelijks aan den heer inspecteur Verstraeten, te Dendermonde, om zijne bescherming in te roepen.

Na vijftien dagen kreeg ik antwoord van den Minister : men berichtte mij dat mijn naam op de lijst der kandidaten was gebracht en men zich mijner aanvraag zou herinneren, ter gelegenheid der eerstkomende benoemingen. Mijn vader beschouwde dit antwoord als zeer gunstig; ik twijfelde insgelijks niet meer aan den goeden uitslag mijner poging; beiden wachtten wij met vertrouwen op mijne benoeming.

Mijn vader liet intusschen geene genegenheid voorbijgaan om mijne drift tot de poëzij te bestrijden, en mij te doen begrijpen dat er in dit vak mij geene andere toekomst dan ellende en spot kon beschoren zijn. Hij moest in zijn leven ongelukkige poëten gezien hebben, misschien had hij erover gelezen; in alle geval, zijne gedachten aangaande de zonen der Muzen waren zeer zonderling en in het geheel niet aanmoedigend. Voor hem beteekende het woord *poëet* een mensch die te lui is om te werken, die op eenen zolder woont en het menschdom, onder het verknabbelen eener

droge korst brood, haat en verwenscht, omdat men zijne ijdele verzen met geen goud wil betalen; een man die, met het hoofd gebogen en de armen op de borst, door de straten dwaalt, als iemand die wondergroote dingen in de hersens draagt, — die de lieden in vollen dag tegen het lijf loopt en luidop spreekt en gebaren maakt, tot zooverre dat de kinderen hem nakijken en uitjouwen, — een die met ledige maag en platte beurs, droomt en murmelt van rijkgedekte tafels, van paleizen, kasteelen en schatten, en ondertusschen vergeet dat hem de teenen door de schoenen steken. In een woord, een man die eenen valschen wisselbrief op de toekomst trekt, en in een hospitaal sterft vooraleer de wisselbrief vervallen weze.

Hem zoo te hooren spreken, veroorzaakte mij een diep verdriet; want hoezeer ik het ook voor mijn zelven verbergen wilde, ik erkende wel dat het voorgeschetste lot gedeeltelijk het mijne worden kon.

Ik gehoorzaamde in schijn ten minste aan de stellige bevelen mijns vaders. Inderdaad, ik schreef geene gedichten meer; evenwel was mijne onderwerping niet oprecht; want zoohaast ik alleen was, dacht ik aan niets anders dan aan Letterkunde en poëzij.

Elken avond ging ik mijnen vriend De Laet in het krijgshospitaal bezoeken. Hij betreurde innig mijn voornemen om eene plaats in de bureelen der Douanen te aanvaarden, en zeide mij dat ik onfeilbaar voor de kunst zou verloren zijn, indien ik mij aan zulke stoffelijke bezigheden toewijdde. Mij over mijnen aanleg vleiende, tooverde hij eene betere toekomst mij voor de oogen, sprak mij van plicht jegens het vaderland, van welgelukken, van roem en van andere dingen, welke op mijn gemoed oneindig machtiger waren dan de vermaningen mijns vaders. Wanneer ik hem dan vertoonde, dat ik slechts eenige maanden in het ouderlijk huis mocht verblijven en mij gedwongen zag tot het zoeken van een eigen bestaan, beweerde hij dat dit vanzelve wel zou gevonden worden, indien ik slechts geduld had.

Ten ergste genomen, kon ik klerk op een koophandelsbureel worden..... en, in alle geval, was de befaamdheid als Dichter eene schoone belooning genoeg, om ze ten koste van eenig lijden pogen te winnen.

De woorden mijns vriends waren slechts de bevestiging mijner gedachten en wenschen; bracht ik er ook al iets tegen in, het was om uit zijnen mond woorden te lokken, die mij in mijne overtuiging konden versterken; want, ofschoon over mij zelven niet gansch bewust, lag toch in mij de onveranderlijke wil om Dichter te worden, zelfs dan nog wanneer mijns vaders voorspellingen gedeeltelijk zich moesten verwezenlijken.

Om echter niet openlijk tegen zijn streng verbod te handelen, besloot ik, gedurende eenigen tijd de beoefening der poëzij te laten varen, maar deze bezigheid mijns geestes zou ik vervangen door eene andere, welke mij tot hetzelfde doel zou leiden, zonder dat mijn vader het kon vermoeden.

Uit de bibliotheek van De Laet ontleende ik een aantal werken van Fransche Dichters, door hem als goede volgbeelden aangeprezen, onder anderen van Lamartine, Victor Hugo, Barbier, Barthélémy en Méry, enz.

Op mijn kamerken gezeten, las en herlas ik deze boeken om mij van hunne schoonheden te doordringen; vervolgens ontleedde ik ze, vers voor vers, en teekende alle mij vreemd zijnde rijmen, woorden en wendingen, op eene lijst aan. — Niet zelden verscheen mijn vader onverwachts en verraste mij aan den arbeid. Ik had hem gezegd dat ik deze werken bestudeerde, om mij dieper in de Fransche taal te oefenen; het woordenboek en de spraakkunst, welke voor mij geopend lagen, de lijst der opgeteekende woorden zelf, moesten hem doen gelooven dat ik waarheid sprak.

Hij schudde evenwel met mistrouwen het hoofd en begon telkens opnieuw zijne verwijten tegen de poëzij, die half zinnelooze zuster der armoede! Voor het overige bekende hij, dat indien mijne studie oprecht gemeend was, hij geene redenen had om ze af te keuren; integendeel, hij zou

mij prijzen over het nuttig gebruik van mijnen tijd..... maar het scheen hem raadselachtig, dat ik niets dan gedichten las, alsof de poëten alleen goed Fransch schreven.

Hadde hij geweten dat mijne taalstudie uitsluitelijk voor doel had, mij bekwaamheid tot het maken van verzen te schenken!

Tusschen mijne oude speelgenooten, die zich om mijne wederkomst verblijdden, was de jonge heer Karel Van Geert degene, met wien ik de nauwste vriendschap sloot. Wanneer ik gedurende den dag lust kreeg om mijn kamerken te verlaten, ging ik ten zijnen huize. Wij wandelden te zamen in de groote bloemkweekerij zijns vaders, herinnerden onze kindsheid, spraken van der planten leven, insgelijks van poëzij, en sleten vele uren in zoete droomachtige beschouwing over natuur en kunst.

Den avond bracht ik door met De Laet; somwijlen vergezelde ik hem in de stad, en dan gaf hij mij gelegenheid om in gezelschap te komen met jonge schilders en met Theodoor Van Ryswyck, wier warme taal en opgevoerde machtspreuken mij vervulden met den hardnekkigen wil om, kost wat kost, mij ook eens den naam van Kunstenaar waardig te maken.

Zoo verliepen er eenige maanden, zonder dat er van wege het Staatsbestuur een verder bericht aangaande mijne vraag tot het verkrijgen eener plaats mij toekwam. Reeds had ik, op aandringen mijns vaders, mijn smeekschrift vernieuwd : ditmaal bekwam ik, na drie weken wachtens, zelfs geen antwoord.

Geheimelijk verblijdde ik mij in dit uitstel, want sedert eenigen tijd verschrikte mij de gedachte, dat ik door mijne benoeming niet alleen mijnen vrienden, maar tevens der kunst zelve beslissend zou worden ontrukt.

Mijn vader dacht er anders over; hij morde onophoudend tegen mijne zorgelooze ondadigheid en dreef mij dagelijks aan om naar eene andere ernstige bezigheid uit te zien.

Eenige mijner woorden lieten hem vermoeden, dat ik

het mislukken mijner poging bij het Staatsbestuur niet betreurde, en nog altijd mijne hoop op de Letterkunde stelde. Dit ontstak zijne gramschap; hij herinnerde mij dat hij mij zes maanden verblijf in zijne woning had gegund, om naar een bestaan te zoeken. Nu waren er reeds meer dan drie maanden verloopen, zonder den minsten uitslag. Ik scheen er mij weinig om te bekreunen; maar, ik mocht doen wat ik wilde, geenen enkelen dag langer dan den bepaalden tijd zou hij in mijn onderhoud voorzien en ik kon mij gereed houden om bij het vervallen der zesde maand, te vertrekken. Daar hij nog vier kleine kinderen had, dwong zijne vaderplicht hem tot onmeedoogendheid op dit punt : hij was niet bemiddeld genoeg om eenen dwazen poëet eene lijfrent te maken.

Allengs werd zijne taal zachter : op den innigen toon van vriendschap en liefde, legde hij mij voor oogen, wat mij in de wereld te wachten stond, bezwoer mij, toch voor mijn eigen welzijn te zorgen en smeekte mij, geen misbruik van zijne goedheid te maken, om eene hersenschim te vervolgen, die niets anders dan eene bron van vernedering en armoede voor mij kon worden.

Ik had met gebogen hoofd op zijne plechtige vermaningen geluisterd; onder den invloed zijner liefderijke raadgevingen was allengs in mijn boezem de overtuiging gedaald, dat ik ongelijk had en schuldig was aan ondankbaarheid jegens mijnen goedhartigen vader. Ik vroeg hem vergiffenis en beloofde alweder, de poëzij vaarwel te zeggen en ernstig en met aanhoudende vlijt naar de eene of andere bezigheid uit te zien.

Hij nam de gelegenheid waar om mijne oprechtheid te beproeven.

« Vermits gij liefst op een koophandelsbureel zoudt schrijven, » sprak hij, « zult gij u onmiddellijk opkleeden, naar de stad gaan en uwen dienst gaan aanbieden. Ik heb gisteren vernomen dat er eene plaats van klerk is opengevallen in de bureelen van M. Grisar, op de Paarden-

markt. Komt gij daar niet te recht, gij zoekt elders. Tracht intusschen van den eene of den andere te vernemen, of er niet ergens eene plaats openstaat, welke gij zoudt kunnen bedienen. Ik voorzie wel dat uw hoogmoed tegen deze pogingen zal opstaan, indien ze niet seffens gelukken; maar ik zal acht op u slaan en weten wat gij doet. Vermoed ik dat gij mij zoekt te bedriegen, ik zal het niet ontzien zelf bij de aangewezen kooplieden te gaan, en te vragen of gij wel werkelijk ten hunnen huize u aangeboden hebt..... Kom, wees oprecht en toon mij dat uwe beloften geene ijdele woorden zijn. »

Ik begaf mij naar de stad langs de Roode Poort. Onderwege voelde ik mij den moed ontzinken en eene lastige hitte op mijn voorhoofd gloeien : vrees en schaamte ontstelden mij. Zou ik niet van deur tot deur met mijnen persoon en mijne bekwaamheden gaan leuren, mij te koop aanbieden en eene betaalde bezigheid gaan afbedelen?

Verkeerd waren gewis mijne denkbeelden over den aard eener poging, welke door duizende lieden, in alle landen en tijden, wordt gedaan; maar evenwel stond mijne eigenliefde met geweld tegen de mij vernederende noodzakelijkheid op, en ik hadde wel veel gegeven om eraan te kunnen ontsnappen; dan, hoe ik ook mijnen gang naar de stad vertraagde, ik geraakte echter de poort binnen en voor de woning van den koopman, door mijnen vader mij aangeduid.

Geenszins bekend met de gebruiken zulker huizen, trok ik aarzelend aan de bel, ofschoon de deur wagenwijd openstond. Eene dienstmeid verscheen en vroeg mij wat ik begeerde. Ik zeide haar dat ik verlangde Mijnheer te spreken.

De meid aanschouwde mij van hoofd tot voeten en vroeg mij, of ik misschien niet voor zaken van het bureel was gekomen. Op mijn bevestigend antwoord, wees zij verstoord op eene nevendeur, terwijl zij onder het heengaan mij toesnauwde :

« Waarom belt gij dan? Ga daar binnen. Meent gij dat ik anders niets te doen heb dan naar de bel te loopen? »

Ongetwijfeld had de dienstmeid, op mijn bedeesd gelaat en op mijne nederige kleeding, geraden dat ik een smeeker was.

Ik klopte vreesachtig, en dewijl men van binnen niet antwoordde, herhaalde ik mijn kloppen. Dan hoorde ik eene stem op vergramden of ongeduldigen toon mij toeroepen : « *Entrez!* »

Toen ik op de deur drukte, ging ze om zoo te zeggen van zelf open. Met ontdekten hoofde naderde ik tot voor eene soort van toonbank, waar een klerk mij vroeg wat ik verlangde.

Op mijn antwoord, dat ik Mijnheer wenschte te spreken, werd mij gezegd dat hij afwezig was; maar waarschijnlijk zou degene, tot wien ik mij had gericht, mij even goed bescheid kunnen geven, indien ik hem slechts wilde uitleggen waarom ik mij ten bureele aanbood.

« Ik heb vernomen, » zeide ik, « dat men hier eenen klerk behoeft, en ik ben gekomen om deze plaats van Mijnheers goedheid af te smeeken. Wees zeker, indien hij mij ermede geliefde te begunstigen, zou ik mij dankbaar toonen en door vlijt en trouw zijne voorkeur verrechtvaardigen. »

« Inderdaad, » kreeg ik ten antwoord, « men zoekt hier eenen klerk; maar gij schijnt de man niet te zijn dien men behoeft. — Hoe lang zijt gij in den koophandel? Op welk bureel hebt gij nog geschreven? »

Ik antwoordde met ontstelde stem dat ik zes jaar in krijgsdienst was geweest en, als sergeant-majoor en fourrier, het houden van boeken en rekeningen had geleerd; maar dat ik nog niet op een handelskantoor had gewerkt.

Nauwelijks had hij dit gehoord, of hij viel mij in de rede en zeide met ongeduld :

« Ta, ta, wij hebben hier geene leerjongens noodig. De tijd ontbreekt mij : laat mij gerust. »

Dewijl hij bleef staan, drukte ik hem mijne hoop uit dat ik na weinige dagen wel bekwaam zou zijn, om mij van alle werk naar behooren te kwijten; ik zeide dat ik, geen bestaan hebbende, in den eerste met een zeer gering loon zou tevreden zijn; dat ik, indien hij ten mijnen gunste een goed woord wilde doen, hem eeuwig dankbaar zou blijven.

Reeds ten halve mijner rede had de klerk zijne pen hervat en was nu onder mijn oog bezig met cijfers op te tellen. Ik ging nog immer voort met spreken, toen hij zich verwijderde en verder voor eenen lessenaar ging zitten, met het merkbaar inzicht mij niet meer te antwoorden. Twee of drie jongere klerken bekeken mij van ter zijde met eenen spottenden glimlach op de lippen.

Het bloed golfde mij naar het hoofd; beschaamd en van spijt sidderende, bleef ik in mijne smeekingen steken en verliet grommelend het kantoor.

Zoohaast ik op de straat kwam en den vrijen hemel zag, ontsnapte mij een lange zucht; ik vluchtte weg langs de huizen totdat ik, achter den hoek der Venusstraat, mij verborgen achtte voor de verwaande en onbeschofte klerken, die wellicht mij konden achternazien.

Dan weerhield ik mijnen stap; het hart klopte mij geweldig; ik bleef eene lange wijl verbijsterd en verwonderd in het beschouwen der vernedering welke ik zou te verkroppen hebben, bijaldien ik slechts een tiental bureelen moest bezoeken, vooraleer het mij gelukte ergens te worden aanvaard.

Deze overweging deed mij huiveren en beroofde mij van alle kracht. Ik hadde mijns vaders bevel willen gehoorzamen en mijne smartelijke pogingen voortzetten. Dien dag zou mij zulks echter geheel onmogelijk zijn, ik gevoelde het wel. Nu zou ik naar huis gaan, met de hoop dat ik morgen weder nieuwen moed zou vinden.

Langzaam voortsukkelende, geraakte ik bij de oude Gratiekapel, en begon, in zonderlinge verstrooidheid en

slechts om mijnen terugkeer naar huis te vertragen, al de plakkaten te lezen, welke er in menigte hunne veelkleurige letters ten toon spreidden.

Eensklaps viel mijn oog op eene groote, witte plakkaat. Nauwelijks had ik begrepen wat ze aankondigde, of ik werd door eene plotselijke aandoening getroffen. Langen tijd hield ik den blik erop gevestigd en las en overlas ze wel tienmaal, als kon mijn gezicht ze niet verzadigen.

Weldra trok ik mijn zakboekje uit en begon de plakkaat gedeeltelijk af te schrijven. Mij trilde de hand van haast, mijne borst zwol op van blijdschap, in mijne oogen glinsterde ongetwijfeld het vuur des moeds..... en met lichteren stap liep ik de straat in naar de Borgerhoutsche poort.

De plakkaat, die mijne aandacht zoo onverwachts had geboeid, was eene aankondiging van wege het Ministerie der Openbare werken. Men melde erin, dat al wie zich wilde aanbieden om *aspirant-ingénieur* te worden, twee maanden en half later voor een daartoe aangesteld jury zou te verschijnen hebben; degenen welke men de noodige bekwaamheden zou erkennen, zouden onmiddellijk hun diploma ontvangen. Er was eene opgave bijgevoegd van de wetenschappen waarover de kandidaten zouden worden ondervraagd; deze opgave was het, die ik had afgeschreven.

Vele der vereischte wetenschappen bezit ik tot zekeren graad; op tien weken, dacht mij, kon een mensch, met overspanning van wil en kracht, veel, zeer veel leeren; en het zou mij niet onmogelijk zijn, mij tegen den vastgestelden dag tot het examen te bereiden. Wel werden er insgelijks kundigheden vereischt, waarvan het eerste denkbeeld mij ontbrak, zooals de werkdadige landmeting, de kennis en het doelmatig aanwenden der verschillige bouwstoffen en meer anderen; maar ik zeide mij zelven dat De Laet's vader landmeter was en bij den Waterstaat een ambt vervulde, waartoe hem de kennis van al deze dingen noodig was. Hij zou niet weigeren, mij zijne boeken te leenen,

mij desnoods te onderwijzen en mij tot het welslagen mijner poging behulpzaam te zijn.

Ik verborg de uiterste moeilijkheid zulker poging voor mij zelven niet; maar hoe ze niet ondernomen, daar ze mij verloste van de schrikkelijke noodzakelijkheid, morgen opnieuw aan de koophandelskantoren om bezigheid te bedelen?

Onderweg moest ik voorbij de woning van mijnen vriend. Ik trad er binnen en vertelde zijnen vader wat ik ging ondernemen. In den eerste luisterde de heer De Laet met ongeloovigen glimlach op mijne woorden; doch allengs gaven mijne vaste taal en de uitboezeming van mijnen hardnekkigen wil hem het geloof, dat ik misschien in mijne onderneming zou kunnen slagen. Wat daar van zij, met welwillendheid stelde hij al zijne boeken tot mijnen dienst; lessen en terechtwijzingen kon ik van hem bekomen zooveel ik wilde, indien ik slechts na drie uren des namiddags ten zijnen huize mij aanbood. Insgelijks zou hij met mij in het veld gaan, om mij de landmeting en de waterpasberekening te leeren.

Met het hart vol dankbaarheid en blijdschap en een paar groote boekdeelen onder den arm, verliet ik den heer De Laet en spoedde mij naar huis.

Van mijne mislukte poging op het koophandelskantoor zeide ik mijnen vader niets anders, dan dat de heer afwezig was; maar ik begon met zooveel geestdrift en zulke glansrijke vooruitzichten, te verhalen hoe ik de plakkaat had aangetroffen, hoe de heer De Laet mij helpen zou en hoe ik voorgenomen had mij tot het voorgeschreven examen te bereiden, dat hij een oogenblik verwonderd en onderzoekend mij aanschouwde, als meende hij dat er mij iets in de hersens scheelde.

Mijn zakboekje uit de hand nemende, overlas hij stilzwijgend de opgaaf der vereischte wetenschappen en kundigheden. Een bittere lach betrok zijn gelaat, — terwijl hij het boekje op de tafel wierp en uitriep:

« Gij zijt gek! Hoe zoudt gij in tien weken leeren wat, anderen na jaren studie nauwelijks weten? Ik had het wel gedacht, dat gij middelen zoudt uitvinden om aan het zoeken eener plaats te ontsnappen! »

Mijn vader had wel juist geraden; ik bekende dit echter alsdan voor mij zelven niet, en deed moeite om hem te doen begrijpen, dat men, met een vast besluit, dingen kan volbrengen welke wonder schijnen, inderdaad; ik beriep mij op zijne eigene grondbeginsels, aangaande de schier onbeperkte macht van den menschelijken wil, en legde hem, voor de oogen dat, indien het mij kon gelukken, eene eervolle loopbaan zich voor mij zou openen. Ik bezwoer hem bij zijne vaderlijke liefde, mij toch deze tien weken nog te gunnen; ik bad en smeekte met zooveel innigheid en geestdrift, dat mij de tranen uit de oogen sprongen.

Mijn vader was ontroerd; hij schudde eene wijl twijfelende het hoofd, nam dan mijn zakboekje en sprak nadenkend, terwijl hij zich naar de deur wendde om in den tuin te stappen :

« Het is dus niet om de pogingen tot het zoeken eener plaats te ontvluchten? Gij gevoelt u inderdaad bekwaam om zulk moeilijk werk ten uitvoer te brengen? Waarschijnlijk bedriegt gij u..... maar, om het even, dit vertrouwen in uwe macht behaagt mij niet : ik wil overwegen. Wacht mij hier. »

Na een kwaart uurs was mijn vader nog niet teruggekeerd; droefheid vervulde mij het hart, want mij scheen deze lange overweging een ongunstig teeken.

Reeds had alle hoop mij begeven, toen hij in de kamer trad en mij op ernstigen toon zeide :

« Welaan, onderneem de taak. Indien gij ze met geluk volbrengt, zal ik uwen moed en uwe wilskracht bewonderen. Mislukt gij, ondanks oprechte en aanhoudende inspanning, ik zal u verontschuldigen; maar plooit gij onderweg of maakt gij u plichtig aan nalatigheid of tijdverzuim, gij zult na verloop der tien weken, zonder bidden

noch tegenstand, uit mijn huis vertrekken. Neemt gij die voorwaarde aan? »

« Ja, ja, vader, ik neem ze aan! » riep ik met fiere blijdschap. « Wees mij maar behulpzaam : ik zal u toonen waartoe ik bekwaam ben! »

« Wat mogelijk is, wil ik doen om u te helpen, » zeide hij, mij de hand drukkende. « Behoeft er u eenig geld tot het koopen van boeken of gereedschappen, ik zal mij de opoffering getroosten. Nu, geen oogenblik verloren : met goeden moed aan het werk! »

Dien nacht viel ik tegen den morgen op mijne boeken in slaap. Mijn vader verraste mij, daar ik nog gansch gekleed met het hoofd op de tafel lag ingesluimerd. Hij stoorde mijne rust niet en verwijderde zich; maar toen hij, weinig later, hoorde dat ik was ontwaakt, keerde hij terug en vond mij met de pen in de hand aan het schrijven.

Hij berispte mij hevig over mijn nachtelijk waken, en trachtte mij te doen begrijpen, dat dit het middel niet was om het lang vol te houden. Ik bad hem, mij in volle vrijheid te laten begaan, dewijl in mijne berekening van den noodigen tijd de nachten insgelijks voor een aanzienlijk gedeelte waren begrepen. Ik hoefde de uitgeputheid niet te vreezen, vermits de vermoeidheid mij wel vanzelve tot de rust zou dwingen, zoohaast ik deze niet meer kon ontberen.

In den namiddag had ik met de twee groote boekdeelen gedaan. Wat er voor mij nuttigs in stond, wist ik van buiten en ik had het reeds twee maal voor mij zelven opgezegd.

Nauwelijks durfde ik mij den tijd gunnen om mij te wasschen en mijne kleederen te borstelen; ik liep naar den heer De Laet om andere boeken. Hij gaf mij eene verhandeling over de werkdadige landmeting en stelde mij voor, reeds des anderendaags met hem in het veld te gaan : hij zou beginnen mij te leeren hoe men de gereedschappen der landmeting gebruikt en hoe men de oppervlakte des

gronds berekent. In afwachting moest ik het ontvangen boek gedeeltelijk overlezen, en beproeven om eenige der voorgestelde vraagpunten op het papier, bij middel van geteekende beelden, op te lossen.

Het was dien nacht alweder vier ure eer ik mijnen arbeid staakte; en waarschijnlijk had ik nog langer gewerkt, zoo niet mijn olievoorraad tot den laatsten druppel ware verteerd geweest. Ditmaal legde ik mij te bed. Mijn vader prees mij erom en raadde mij aan, een vast uur te bepalen om slapen te gaan, hoe het met mijne studie ook gelegen ware. Ik weigerde zulk besluit te nemen, onder voorwendsel dat men van de klaarheid des geestes gebruik moet maken en het nutteloos is te slapen, wanneer men geene vermoeidheid gevoelt.

In deze overspanning bleef ik gedurende twee maanden; het eten smaakte mij ten laatste niet meer : ter nauwernood kon ik toestemmen, mij ter tafel neder te zetten, en, buiten het middaguur was ik zooverre van aan eten te denken, dat mijn vader zelfs soms de vergetene boterhammen op mijne tafel kwam nederleggen en mij, om zoo te zeggen, moest dwingen iets te nuttigen. Mijne maag ontstelde; ik vermagerde zichtbaar; mijn gelaat werd geel en dor, als van iemand die uitdroogt.

Nu begon ik iets op te merken, dat mij soms van angstige vrees deed beven en mij met wanhoop sloeg : zoolang ik mij slechts met vier of vijf wetenschappen had bezig gehouden, schikte alles zich tamelijk afgeteekend en klaar in mijn hoofd; maar naarmate de kundigheden van velerlei aard zich in mijn geheugen ophoopten, verwarden zij door het snelle aanleeren door elkander en werden onduidelijk! Somtijds knarsetandde ik van ongeduld, wanneer het geviel dat ik in mijne herhalingen het een voor het ander nam of zekere dingen geheel had vergeten. O God, ik zou, ondanks mijne koortsige inspanning, mijn doel missen!

Na een oogenblik vertwijfeling wierpen dan weder

mijne fierheid en mijn wil zich tegen de noodlottige moedeloosheid op, en ik las, rekende, teekende en studeerde mijne lessen, totdat de opkomende dag mij tot rusten dwong en ik mij te bed legde, om in eenen slaap van twee of drie uren nieuwe kracht tot het voortzetten mijner reuzentaak te vinden.

Eenen zekeren nacht, dat de vrees van mislukken mij de zenuwen ijselijk had aangejaagd, besloot ik eene proef te nemen, om te weten of ik mij al het geleerde daar of omtrent zou herinneren. Ik zou van den beginne af tot het einde, mij zelven, voor elke wetenschap al de vragen voorstellen, welke ik op eene lange lijst had aangeteekend.

Eerst liep dit zelf-examen tamelijk bevredigend af; maar allengs werden mijne antwoorden aarzelend en stamelend, en eindelijk verwarden mijne denkbeelden zoodanig, dat ik meest alles verkeerd opgaf of zelfs in het geheel niet meer wist wat antwoorden. Daarbij voegde zich de hopelooze overweging, dat nog vele kundigheden betrekkelijk den aard en de doelmatige aanwending der bouwstoffen mij ontbraken, en deze kon ik onmogelijk door boeken verkrijgen.

Er zonk mij eene smartelijke overtuiging in het hart; het hoofd viel mij op de borst en eene ijskoude siddering greep mij aan.

Een half uur daarna, mijne ontsteltenis wat bedaard zijnde, stond ik met geweld tegen de ontmoediging op en opende weder mijne boeken. Eilaas, mijn gezicht schemerde, de vlam van mijn lampje scheen te dansen, de letteren kriewelden als een verwarde mierenzwerm door elkander. Ik doopte mijnen handdoek in koud water en legde hem tegen mijn voorhoofd, ik verfrischte mij oogen en slapen door overvloedige besprenging..... Niets hielp : mijne hersens bleven duizelig en mijn gezicht onklaar en pijnlijk. — Door eene akelige zekerheid overwonnen, liet ik het hoofd op de tafel vallen; tranen ontsprongen mijner oogen.

Toen ik des morgens geroepen werd om te ontbijten en aan de gemeene tafel verscheen, vroeg mijne stiefmoeder mij met medelijden, wat ik aan mijne oogen had : zij waren hevig rood en met bloedadertjes overdekt, zeide zij. Ik beweerde dat, bij het opnemen van een boek, eenig zand mij in het aangezicht was gesprongen en ik mij lang de oogen had gewreven; doch dat de pijn nu over was.

Mijn vader aanschouwde mij zwijgend; de droeve, moedelooze toon mijner stem scheen hem te verwonderen; hij zeide evenwel niets en liet mij, zonder de minste bemerking, weder de trap opklimmen.

Nauwelijks kon ik een kwaart uurs alleen gebleven zijn, of de deur werd geopend; mijn vader verraste mij, daar ik met de handen aan het hoofd in eene hopelooze overweging scheen verslonden.

Zich voor mij nederzettende, zeide hij :

« Vrees niet : ik kom niet om u te bekijven. Sedert eenige dagen heb ik op uw aangezicht gelezen, dat gij van het welslagen uwer poging wanhoopt. Bedrieg ik mij? »

« Ach, vader, » riep ik uit, « ik heb te veel op mijne krachten vertrouwd! Wat ik durfde ondernemen, was eene onmogelijke taak. De stoffelijke middelen, het praktisch onderwijs en de tijd ontbreken mij om de vereischte kundigheden te bekomen..... en toch, mijn lichaam weigert mijnen wil te gehoorzamen : mijne oogen zijn zoo zwak geworden, dat ik geen lamplicht meer verdragen kan..... »

« Alzoo, gij wanhoopt inderdaad? »

« Nog niet. Misschien zal het mij morgen beter gaan. Geloof mij, vader : indien ik moet mislukken zal het mijne schuld niet zijn; mijn geweten is daarover gerust : ik heb meer gedaan dan men met recht van eenen mensch mag eischen..... »

« Ik erken het gereedelijk, » viel mijn vader mij in de rede. « Ook zal ik u geene verwijten doen : gij verdient veeleer geprezen te worden om uwe aanhoudendheid en

wilskracht. Luister, en antwoord mij niet door ijdele machtspreuken. Gij eet bijna niet meer, gij zijt schrikkelijk vermagerd, uwe oogen zijn ontstoken. Zeker, gij zoudt gevaarlijk ziek kunnen worden, indien gij dus wildet voortgaan in den uitputtenden kamp tegen de onmogelijkheid. Laat uwe onderneming steken : ik ben over u voldaan. »

Het smartte mij diep en het kwetste mijnen hoogmoed fel, de ijdelheid mijner verwachtingen te moeten bekennen. Mij niet zoo eensklaps willende overgeven, bracht ik eenige redenen in, om mijnen vader en mij zelven te doen gelooven, dat alle hoop nog niet verloren was. Hij antwoordde glimlachende :

« Kom, kom, geene kinderachtigheden. Gij hebt uwen plicht gedaan, ik zal den mijne doen. Ziehier mijn bevel : gij gaat u oogenblikkelijk ontkleeden en u te bed leggen. Slaap zoo goed en zoo lang als gij kunt. Gedurende de eerstvolgende vijftien dagen verbied ik u, nog aan uwen toestand of aan het bekomen eener plaats te denken. Gij zult rusten naar lichaam en naar geest, ik wil het!..... De twee maanden welke gij aan de drukke studiën hebt besteed, tellen wij niet. De zes maanden van uw verblijf in mijn huis, mogen er diensvolgens acht worden. »

Mij de hand grijpende, voegde hij erbij :

« Nu, goeden moed, er is niets verloren. Wat gij geleerd hebt, zal u later nuttig zijn. Een ding echter verzoek ik u wel in acht te nemen, anders zoudt ge mij bedroeven. Doe wat u behaagt gedurende de vijftien dagen rust, het is mij gelijk, indien gij maar geene verzen maakt. Tevens zou het mij genoegen doen, dat gij toestemdet, gedurende twee of drie weken, uwen vriend De Laet niet te bezoeken. Hij kan een goede en geleerde jongen zijn, doch de gekheid der poëzij heeft hem het hoofd verdraait, en hij steekt u de hersens vol muizennesten en grillen..... Nu, ga te bed en toon u redelijk : rust en slaap zonder aan iets nog te denken. »

Bij deze woorden stapte hij ter kamer uit, terwijl hij bevelend op mijne bedstede wees.

Mijmerende over mijns vaders groote goedheid, legde ik mij ter rust en sluimerde zoo vast in, dat ik het uur des middagmaals liet voorbijgaan en slechts ten drie ure na den noen beneden ging. Mij om zoo te zeggen geheel hersteld voelende, drukte ik het verlangen uit om mijne poging te hervatten; maar mijn vader wilde daar niet van hooren en dreigde, mijne kamer gedurende den dag gesloten te houden, indien ik nog eenigen lust toonde om mij nutteloos den geest af te matten.

Dien avond ging ik met mijns vaders oorlof naar M. De Laet, vertelde hem den eindelijken uitslag mijner mislukte inspanning, en bedankte hem voor zijne uiterste goedwilligheid. Mijnen vriend, Johan Alfried, verzocht ik, gedurende de eerstvolgende vijftien dagen niet ten onzen huize te komen; ik zou hem gedurende deze twee weken insgelijks niet bezoeken : het was de wil mijns vaders en ik wilde eraan voldoen.

XV

Dewijl ik mij zeer vroeg te bed had begeven, ontwaakte ik des anderendaags bij de eerste morgenschemering; een paar uren wandelde ik door den tuin, zonder mij met iets bepaalds bezig te houden; maar nu ondervond ik al spoedig, dat de gewoonte der inspanning van geest- of lichaamskrachten voor den mensch eene noodzakelijkheid van den arbeid maakt : ik ging, keerde en draaide als iemand die iets verloren had; ik geeuwde van verveling, er ontbrak mij iets : boeken moest ik hebben..... en nochtans had mijn vader mij wel stellig verboden, gedurende twee weken nog gedrukte letteren te bezien.

Ik kon de ondadigheid der hersens niet langer verdragen, en geraakte, stap voor stap, op een klein kamertje waar mijns vaders boeken lagen. Om hem te bewijzen dat ik noch gedichten noch wetenschappen bestudeeren wilde, nam ik eene oude Kroniek, met Gothische letteren gedrukt, en ging ermede in het prieel des tuins zitten, om toch iets onder de oogen te hebben.

Het boek was een lang quarto en droeg voor titel : *Beschryvinghe der gantscher Nederlanden, andersins ghenoemt Nederduytslandt,* door LODOWICUM GUICCIARDINUM, edelman van Florencen. Arnhem, 1617.

Het verhaal der beeldstormerij, die ten jare 1566 in de verschillige steden der Nederlanden gebeurde, maar vooral de verdelging der menigvuldige kunststukken binnen de

hoofdkerk te Antwerpen, boeide mijne aandacht zoozeer, dat ik mij aangedreven voelde om daarover aanteekeningen uit de Kroniek op een blad papier te schrijven. Welhaast ontstond in mij het voornemen om er eene schets van op te stellen. Slechts een twintigtal bladzijden wilde ik eraan besteden; er bleef mij dus tijd in overvloed, om opvatting, toon en stijl goed te berekenen en er alle mogelijke zorg aan toe te wijden. Natuurlijker wijze zou mijne schets in het Fransch opgesteld zijn.

Maar wat zou mijn vader zeggen, indien hij mij hiermede bezig vond? Ofschoon hij het prozaschrijven niet uitdrukkelijk had verboden, kon ik mij echter niet ontveinzen, dat deze letterkundige vorm evenwel in zijn vonnis was begrepen. Met mismoed zag ik van mijn ontwerp af, en las al voort in de oude kroniek. Ach, wat ik ook deed om de bekoring van mij te verwijderen, zij keerde immer weder, en zelfs murmelde ik in mij zelven geheele volzinnen van het opstel.

Wat mij aandreef, was de onverbiddelijke noodzakelijkheid, niet alleen om mijne gedachten op iets bepaalds te vestigen, maar tevens om lucht te geven aan mijne hersens die, te lang in opgedrongen arbeid verslonden, naar uitstorting snakten.

Met het hoofd vol zwoegende gepeinzen, begon ik de paden des tuins te doorwandelen; ik tooverde mij Spanjaarden en Nederlanders voor oogen, deed hen spreken en handelen, worstelen en strijden, en vervolgde door de verbeelding den loop der gebeurtenissen, totdat ik eindelijk binnen de prachtige Onze-Lieve-Vrouwekerk alles door eene razende menigte zag omverre rukken, verbrijzelen en verdelgen.

Na eenige uren stond de ontworpen schets mij klaar genoeg voor den geest, om mij toe te laten den aanvang ervan te beproeven.

Ik nam de pen in de hand, krabde mij het voorhoofd, stond ongeduldig op, ging weder zitten, schreef eenen

volzin neder, vaagde hem uit en beproefde er wel twintig, zooals :

La Belgique gémissait sous le joug de la domination espagnole.....

Vers la fin du seizième siècle, notre patrie.....

Le peuple anversois conserve encore le douloureux souvenir de...

Niets scheen mij doelmatig ; de overspanning maakte mij duizelig en blind.

Ontmoedigd hield ik zeer lang de oogen op de bladzijden der Kroniek gevestigd. Eindelijk bewoog mijne pen over het papier en ik schreef, om zoo te zeggen zonder het te weten, de volgende regels in de Nederduitsche taal :

« Het was in den jare 1566, den 16den der maand Augustus. De nacht was duister en de regen, die bij afwisselende vlagen nederstortte, had de nare straten der stad Antwerpen tot menigvuldige waterplassen gemaakt. Geen ander licht deed zich in het verschiet aan het oog op, dan de weinige flikkerende kaarsjes, welke de inwoners voor de beelden ontstoken hadden..... »

En zoo schreef ik eene wijl voort, met eene vloeibaarheid van gedachten en een gemak van stijl, die mij door een gevoel van blijdschap aanjaagden en mijn hoofd van begeestering deden gloeien. Reeds twee volle bladzijden had ik geschreven toen het lastig zoeken naar een woord, dat niet wilde komen, mijne dichterlijke verslondenheid onderbrak.

Ik had Vlaamsch geschreven ! het ging vanzelve : alles was mij uit de pen gevloeid zonder moeite en, volgens mij toescheen, op zangerige maat en met eenen lossen, natuurlijken vorm. Er was, docht mij, niets aan te verbeteren of te veranderen.

Deze ontdekking verraste mij uitermate, en ik bleef eene wijl, met eenen glimlach van blijdschap, in de ruimte staren..... Indien ik eens de ontworpene schets geheel in de moedertaal schreef ? Mijn vriend De Laet zou nie

weinig staan kijken, hij die mij reeds zoo dikwijls had aangespoord om de Vlaamsche Letterkunde te beoefenen. En dan, indien deze stoute onderneming mij gelukte, kon ik deze eerste proef den Dichter Theodoor Van Ryswyck voorlezen. — Het werd beslist : mijne schets der Beeldstormerij zou ik in de landtaal opstellen !

Het was voor mij zelven onbegrijpelijk en hoogstverblijdend, hoe de woorden mijne pen ontstroomden en hoe de gedachten uit elkander vloeiden, kleurige vormen aannamen en op het papier uitgedrukt stonden, zelfs vooraleer ik tijd had om ze gansch bewust te worden.

Toen de avond daalde en het allengs meer en meer duister werd, verstierf het laatste schemerlicht op mijne vijftiende bladzijde schrift. Hoe ik mijne gezichtszenuwen ook overspande om nog een oogenblik te kunnen schrijven, ik bleef steken te midden eener vaderlandsche redevoering, door een mijner helden zijnen strijdgenooten toegestuurd.

Licht te vragen om op mijne kamer den onderbroken arbeid te kunnen voortzetten, dit durfde ik niet wagen.

Mijn handschrift in de oude kroniek verbergende, begaf ik mij naar binnen. Eene ongewone zieleblijdschap ontstelde mij; ik zong, ik lachte, ik speelde zoo vroolijk en zoo gulhartig met mijne kleine zusterkens! Gelukkiglijk dat mijn vader niet te huis was : voorzeker, mijne opgetogenheid zou verraden hebben, dat ik aan de verbodene bron der poëzij had gedronken !

Ondanks mijne ontsteltenis ging ik zeer vroeg te bed en bleef langen tijd tegen de slapeloosheid worstelen. Dien nacht droomde ik van niets dan van Geuzen en Spanjaarden; gansch mijne schets, met hare helden en tooneelen, rolde als een immer wederkeerende vloed mij door de aangehitste verbeelding.

Toen ik de oogen opende, was het nog half donker. Hoe traag klom het daglicht op de Oosterkim!..... Eindelijk, de zon was nader : ik zou in het prieel genoeg zien om te kunnen schrijven.....

In den morgen kwam mijn vader met loozen stap achter mij staan en spiedde af, wat ik doende was. Op zijne vraag, antwoordde ik dat het mij onmogelijk was, zonder bezigheid te blijven, en ik, om mijnen tijd toch aan iets nuttig te besteden, geschiedkundige aanteekeningen uit de oude kroniek opschreef. Hij schudde het hoofd, doch verwijderde zich zonder andere bemerking.

Bij het einde van dien dag had ik ongeveer twintig nieuwe bladzijden geschreven. Mijne schets was, om zoo te zeggen, eerst begonnen; met zulken gang en zulke ontwikkeling scheen het niet alleen tot een uitgebreid verhaal te verloopen, maar zelfs een boek te willen worden. Des te beter, meende ik : de tijd ontbrak mij niet en ik gevoelde mij zoo uiterst gelukkig aan dien arbeid!

Na dertien dagen had ik op mijne kamer, onder eenen hoop papieren, wel honderd vijftig volschreven bladzijden verborgen, en nog was ik er verre af, het einde van mijn verhaal te hebben bereikt.

Sedert dat ik de vermoedelijke helft van het ondernomen gewrocht had overschreden, voelde ik mij onophoudelijk aangedreven om tot De Laet te gaan en hem iets ervan voor te lezen. Nu werd deze zucht tot mededeeling van mijnen arbeid zoo onweerstaanbaar, dat ik mijnen vader oorlof vroeg om mijnen vriend te gaan bezoeken. Na eenige vermaningen en, van mijnentwege, de stellige belofte aan verzen maken niet meer te denken, willigde hij mijne bede in.

Nauwelijks had ik dien avond een hoofdstuk mijns verhaals aan De Laet voorgelezen, of hij viel uit in bewonderingskreten over de losheid en de kleurigheid van mijnen stijl. Het was hem onmogelijk te begrijpen, hoe ik zoo eensklaps de moedertaal kon gebruiken met eigenaardigen zwier, met kracht van uitdrukking, met vrijheid van wending, evenals hadde ik mij, jaren lang, met geluk in het vak geoefend.

Zijne loftuitingen waren ongetwijfeld overdreven : de

vooringenomenheid der vriendschap vergrootte in zijne oogen mijne weinige verdiensten honderdvoudig, en maakte hem blind voor mijne gebreken. Hoe het zij, ik meende te mogen gelooven dat ik in mij zelven eenen bijzonderen aanleg en eene tot dan verborgene bekwaamheid had ontdekt.

De uitslag van dit bezoek en van eene voorlezing, welke zeer laat duurde, was dat ik, half zinneloos van hoogmoed en vreugde, huiswaarts keerde en onderweg met luider stem tegen den nacht uitviel, die mij belette onmiddellijk in het prieel te loopen en het bewonderde werk voort te zetten.

Vooraleer ik het verhaal mijner eerste poging in de moedertaal vervolge, is het noodig, in korte woorden den toestand te schetsen waarin alsdan de Vlaamsche Letterkunde zich bevond.

Toen, in 1815, de Mogendheden België en Holland onder eenen zelfden koning hadden vereenigd, waren onze provinciën, — door driehonderd jaren beroerte en oorlog uitgeput, door vreemde overheersching neergedrukt en zedelijk versmacht, — sedert langen tijd in eenen diepen slaap des geestes vervallen. Vlaanderen en Brabant, die in de middeleeuwen, voor de letterkundige ontwikkeling der moedertaal, aan de spits der Westelijke natiën stonden, hadden nauwelijks eenen schijn van volksonderwijs behouden. De verminkte ridderverhalen uit de *Blauwbibliotheek*, het *Masker van de wereld*, door Pater Poirters, en de koude gedichten van Pauwels waren de eenige boeken, welke in den huiselijken kring der burgerij zich bevonden; het eigenlijk gezegde volk las niet.

Het Hollandsch bewind gaf aan het onderwijs in de Zuiderlijke Nederlanden eene volledige inrichting en welhaast ontstond onder de Vlamingen die smaak naar letterkundige oefening en de zucht naar poëzij. Eenige begaafde Belgen, aan wier hoofd men Jan Frans Willems noemen moet, waagden zich met min of meer geluk op het veld der

Dichtkunst. Dan, het is te begrijpen dat hunne eerste stappen zeer moeilijk moesten zijn. Holland had niet opgehouden de Nederlandsche taal met liefde te beoefenen; en op dit tijdstip zelven kon het de namen doen gelden van meesters wier werken met volle recht werden bewonderd.

Tot hunne letterkundige pogingen namen de Belgen uitsluitelijk de Hollandsche Dichters tot volgbeelden en het eenige doel van hun streven was zooveel mogelijk de befaamde schrijvers van Noord-Nederland nabij te komen.

Ongelukkiglijk voor ons, was bij onze Noordelijke stambroeders de taalkunde zoozeer in de mode geraakt dat vele hunner schrijvers, zelfs de meest begaafden, meenden dat een letterkundig voortbrengsel niet alleen zijn zedelijk doel bereiken moet door verhevene gedachten, kiesche vormen en kleurige gezegden, als middelen om natuur en gevoel met innige waarheid te vertolken; maar dat het nog daarenboven moest bewijzen dat de schrijver in de taalkunde bij uitstek machtig was. Hieruit sproten bij de meesten, vooral in proza, lange en ingewikkelde volzinnen, de nagejaagde keus der minst door het volk gebruikte bewoordingen en eene verregaande hoogdravendheid.

Voor Holland waar, om zoo te zeggen, de geringste burger zijne moedertaal grondig kende, schijnt dit geen hinder geweest te zijn; in België echter volgde daaruit dat de Vlaamsche bevolking de opkomende Letterkunde bleef beschouwen als iets dat haar gansch vreemd was; en, ofschoon Holland en Vlaanderen dezelfde landtaal hebben, begon men alsdan een onderscheid tusschen den spraakvorm van beiden te maken, dewijl men alle gewrochten welker stijl hoogdravend en langstijlig was, voor Hollandsch aanzag, in tegenoverstelling van eenige gebrekkelijke, geest- en ziellooze boeken, die men Vlaamsch noemde, omdat ze ten minste de verdienste hadden, opgesteld te zijn in eenen stijl en met woorden welke voor het Vlaamsch volk verstaanbaar waren.

Ondertusschen had het Nederlandsch Staatsbestuur, voor

de Vlaamsche provinciën, het gebruik der moedertaal in de openbare zaken en in het onderwijs verplichtend gemaakt.

Toen eindelijk de omwenteling van 1830 op handen was, deden de Walen den taaldwang zeer hoog tegen het Staatsbestuur gelden en vonden weinig moeilijkheid om het Vlaamsche volk wijs te maken dat het daarover evenzeer te klagen had, vermits men het de Hollandsche (?) taal opdrong.

De omwenteling eens volvoerd zijnde, meenden de aanleiders dezer beweging het gebruik der Vlaamsche taal in België te moeten bevechten, ten einde dezen band van stamgenootschap tusschen de beide van elkander gescheurde natie-gedeelten voor altijd te verbreken. Vóór de omwenteling was Hollandsch geen Vlaamsch; na de omwenteling werd het Vlaamsch weder Hollandsch!

Wie zich met de beoefening der Letterkunde in de moedertaal bezighield werd verdacht gehouden van eene tegenomwenteling te willen begunstigen en zag zich blootgesteld aan mistrouwen, laster en vervolging. Getuige hiervan het lot van den uitmuntenden Dichter en geleerde J. F. Willems, die als openbaar ambtenaar zijne loopbaan zag gestremd, en naar een afgelegen stadje in Oost-Vlaanderen werd verbannen.

Eens echter dat het nieuwe koninkrijk België op vaste gronden scheen gevestigd, en de eerste drift der omwenteling tot bedaren was gekomen, wierpen eenige begaafde mannen zich tegen het uitsluitelijk gebruik der Fransche taal op en hunne woorden deden in veler harten de liefde tot de bedreigde moederspraak ontvlammen. De stad Gent was alsdan het middelpunt dezer nationale terugwerking: rondom Willems, — die, uit zijn ballingschap teruggeroepen, aldaar Ontvanger der registratie was geworden, schikten zich verdienstelijke schrijvers, zooals Snellaert, Blommaert, Serrure, Vanduyse, Rens, Vervier en anderen.

In Antwerpen was geen ander Vlaamsch schrijver dan

Theodoor Van Ryswyck, die echter nog geene werken had laten drukken en wiens verdiensten slechts onder de vrienden waren gekend en geschat. Een tiental personen hadden, sedert weinige maanden met hem een letterkundig genootschap gevormd, waar elk op zijne beurt een stukje van eigen opstel zou voorlezen.

Al deze voorstanders en liefhebbers der moedertaal waren lieden die reeds onder het Hollandsch bewind de Letterkunde hadden beoefend of voorgestaan. Nog immer verkeerden zij in de meening dat een Vlaamsch schrijver de Noord-Nederlandsche meesters tot eenige volgbeelden nemen moet, en pogen in stijl, zinbouw en woordenkeus hen zooveel mogelijk te naderen. Daarenboven, men schreef slechts gedichten : nog geen enkel onderhoudend boek in proza had in Vlaamsch België het licht gezien.

Heden is onder onze burgerij het onderwijs en de liefde tot de moedertaal zeer verspreid. Nu is een ingewikkelde en kunstmatige vorm niet altoos een beletsel om een boek bij het volk toegankelijk te maken; maar in dien tijd was de Vlaamsche burgerij nog zoo afkeerig van woorden en spraakwendingen die het bereik harer taalkennis overtroffen, dat de Letterkunde zich binnen den engen kring van eenige geleerden en liefhebbers bewoog en geene wortelen in de natie had.

Zoo was de toestand toen ik, — zonder goed te weten wat ik deed en waarom ik het deed, — in het prieel van mijns vaders tuin een verhaal in de moedertaal poogde te schrijven.

XVI

Den morgen, die op de voorlezing van het eerste gedeelte mijns verhaals bij De Laet volgde, zat ik onder de stralen van het opkomende zonnelicht reeds te schrijven. Nu was mijn boezem zwellend van vertrouwen, en nog bezielder, nog losser dan te voren vloeiden woorden en denkbeelden mij uit de pen.

In den namiddag kwam De Laet mij zeggen, dat hij van mijn opstel met zijne vrienden had gesproken, en dezen, op zijn aanraden, besloten hadden mij te verzoeken, het hun insgelijks voor te lezen. Hij had daartoe reeds de bovenkamer eener herberg uitgekozen en maatregelen genomen, om de meesten zijner vrienden te doen verwittigen. Ik schrikte terug van zulken vermetelen stap, en bracht eenige redenen tot verschooning in; doch De Laet overtuigde mij dat dit het eenig middel was om mij te laten weten of mijn arbeid al of niet verdiensten bezat: en, dewijl mijne eigenliefde over zijn aanbod zeer was gevleid, aanvaardde ik het ook welhaast.

Op het vastgestelde uur begaf ik mij met mijnen vriend naar de straat welke men de Paddengracht noemt, en ik werd daar, in de herberg *Het Zwart Paard*, op eene kamer geleid waar ik een twintigtal personen vergaderd vond. Het waren meest jonge schilders, mij reeds van

vroeger bekend; de dichter Theodoor Van Ryswyck, en drie of vier burgers, liefhebbers der moedertaal, bevonden er zich insgelijks.

Mijne lezing werd zeer dikwijls door goedkeurende toejuiching onderbroken, iets wat hoofdzakelijk toe te wijten was aan mijne natuurlijke en in het geheel niet kleurloeze voordracht, alsook aan de ongekunsteldheid van mijnen stijl. Daarenboven, mijn verhaal rustte op eene vaderlandsche stof, en ik verhief der Belgen moed erin tot de heldhaftigheid. Allen wenschten mij geluk, drukten mij de handen en prezen mijne poging uitermate hoog. Ik was ontroerd, onthutst en beschaamd, doch tevens zoo gelukkig en zoo fier, dat het hart mij van vertrouwen en blijdschap klopte. Men zou den volgenden avond de lezing voortzetten, en nog meer vrienden uitnoodigen om te komen luisteren. Spijt genoeg dat de kamer te klein was om vele aanhoorders toe te laten.

Bij deze laatste opmerking bood een der tegenwoordig zijnde burgers eene zaal in zijne woning aan. Zijne goedwilligheid werd door dankend handgeklap onthaald.

Ten huize van M. Max Suremont werd dus mijn verhaal tot het einde voor een nog al talrijk gezelschap gelezen. Ten slotte werd er beslist dat het moest worden gedrukt. Men twijfelde niet, of een boek in zulken vorm en stijl geschreven, zou door het Vlaamsche volk met geestdrift en liefde worden begroet. De schilders, die de lezing hadden bijgewoond, zouden kosteloos teekeningen voor de uitgaaf maken, ik zou prospectussen laten drukken, en al de aanwezigen zouden moeite doen om inschrijvers op het werk te bekomen, ten einde ik het mocht laten verschijnen zonder vrees voor geldelijk verlies.

Twee dagen daarna had De Laet reeds het bestek der kosten voor vijfhonderd exemplaren, door eenen boekdrukker doen opmaken; het beliep tot 800 frank, waarbij nog te voegen was ongeveer 500 frank, voor het op steen

brengen en het drukken der plaatjes. Te zamen dus dertienhonderd frank (1)!

Deze som scheen mij zoo verbazend groot, dat ik ervan terugschrikte; in de vaste overtuiging dat ik, zelfs bij den gunstigsten uitslag, ze nooit zou kunnen betalen. Het was gevaarlijk voor mij, die niets op aarde bezat, eene kans te wagen welke mij met schaamte en schande kon beladen..... En mijn vader? Wat zou hij zeggen?

Ik verstiet de gedachte, mijn verhaal te laten drukken, met onveranderlijk besluit. De Laet poogde mij te doen begrijpen, dat ik niets waagde dan de kosten van aankondiging, van prospectussen en inschrijvingslijsten, vermits ik, in alle geval, van het drukken kon afzien, indien er geene inschrijvers genoeg konden ingezameld worden. Voor al zijn vriendelijk aandringen bleef ik doof, en het was met moeite dat ik toestemde hem te vergezellen ten huize van M. Wappers, die mij had laten verzoeken, hem een paar hoofdstukken van mijn verhaal voor te lezen.

Gustaf Wappers, 's Konings geroemde schilder, ontving mij met losse gulhartigheid in zijne werkzaal, wees mij eenen stoel nevens zich; en terwijl hij met het penseel in de hand aan zijn tafereel, *Karel IX*, arbeidde, verzocht hij mij de lezing te beginnen.

Geen mensch heb ik ooit ontmoet die, als Wappers, het middel kende om jonge kunstenaars moed en vertrouwen in te boezemen, om in hun hart liefde tot de kunst te doen ontvlammen en het met hoop op de toekomst te vervullen. Zijne bezielende woorden betooverden mij zoodanig, dat ik bij het einde mijner lezing mij bereid gevoelde om alles te wagen, indien ik maar de mogelijkheid van een weinigje letterkundigen roem in den nevel van mijn onzeker verschiet kon zien schemeren.

(1) Te dien tijde waren de drukkosten in Antwerpen zeer hoog, ja, ten minste het dubbel van wat ze nu zijn. In de berekening waarvan hier wordt gesproken, eischte men 60 frank voor een vel druks, klein 8°, op vijfhonderd exemplaren getrokken.

Ten huize van den talentvollen meester, onder wiens leiding de Vlaamsche schilderschool tot nieuwen luister vooruitstreefde, trof ik eenen mij onbekenden heer aan, die zeer aandachtig op de lezing van een hoofdstuk mijns boeks had geluisterd, en mij insgelijks zijne bescherming toezeide. Het was de kolonel der genie, Jolly, later generaal bij den Staf van het Belgisch leger. Hij kende onze moedertaal en scheen zeer over mijn werk voldaan.

Gustaf Wappers, de edelmoedige kunstenaar, had weldra mijnen afschrik van het laten drukken mijns verhaals geheel overwonnen. Hij en zijne vrienden zouden inschrijvers verzamelen; en, mocht derzelver getal niet toereikend zijn, de Koning en het Staatsbestuur, meende hij, zouden desnoods geene aanmoediging weigeren aan iemand, die een nationaal werk, verdienstelijk als het mijne, zou uitgegeven hebben.

Mijn verhaal had nog geenen vasten titel. In den eerste had ik het de *Beeldstormers* gedoopt, doch deze titel scheen mij bij de afwerking minder juist geworden, en ik was sedert eenige dagen op het denkbeeld gekomen het *In 't Wonderjaar* te heeten. Door den heer Wappers in dit voornemen gestaafd, besloot ik deze benaming voor mijn eerste werk te behouden.

Het prospectus werd dien avond ten huize van mijnen vriend De Laet opgesteld; en hij zou het des anderendaags naar den drukker dragen, opdat het zonder vertraging onder het publiek wierde gebracht.

Den volgenden morgen ging en keerde ik op en neer in onzen tuin. Twintig maal meende ik mijnen vader te zeggen, welke vermetele, welke uiterste beslissing ik had durven nemen; doch hij scheen niet welgezind : zijn strenge blik weerhield mij telkens. Vermits hij na den noen ter stad was gegaan, kon ik dien dag hem de geduchte veropenbaring niet doen.

Alzoo ik, in den laten namiddag op mijn kamerken zittende, mijn handschrift overzag en het nog poogde te

verbeteren, trad mijn vader het vertrek binnen, met een dagblad in de hand. Hij scheen diep verstoord en vroeg op bitsigen toon, terwijl hij met den vinger op het dagblad wees :

« Wie heeft die verfoeilijke gekheden in het *Journal d'Anvers* gezet? Ha, gij gelooft dat ik mijnen naam belachelijk zal laten maken? Wanneer ik over de straat ga, wil ik niet hebben dat de lieden mij met vingeren wijzen! Het is uw vriend De Laet zeker, die mij dat aangewreven heeft? »

Het voorwerp van mijns vaders gramschap was een artikel van een twintigtal regels, inderdaad door Jan De Laet in het *Journal d'Anvers* geplaatst. Men sprak erin van mij als van iemand die een wonderschoon werk in het Vlaamsch had geschreven; dit werk zou haast verschijnen en verdiende de bijzondere gunst van al de vrienden der moedertaal, welke ongetwijfeld in mij een moedig en talentvol verdediger zou vinden, enz.

Het artikel was eene aankondiging, door de vriendschap met vooringenomenheid en overdrijving opgesteld, om de aandacht op te wekken en eenige inschrijvers te bekomen.

Al de bekenden mijns vaders waren Franschmannen van Napoleons tijd; een hunner had hem het dagblad onder de oogen gelegd, en hem zijne verbazing uitgedrukt, over het onbegrijpelijk feit, dat *zijn zoon* Vlaamsch zou schrijven en de verspreiding der Fransche taal ging bestrijden! Buiten de zinneloosheid zulker onderneming, bleef nog hare belachelijke zijde. Wie schreef Vlaamsch? Wie las Vlaamsch? Men wist het niet. — Boeken drukken kostte veel geld; en op het einde der markt zou de vader van den onbezonnen poëet nog de gebroken potten te betalen hebben..... maar het ergste toch van al : mijns vaders naam, — het was natuurlijk ook de mijne, — stond wel vier maal in het artikel herhaald! Dit was niet om uit te staan, dat men den naam van een eerlijk man in de dagbladen mocht zetten en hem verantwoordelijk maken

voor de dwaze grillen van eenen slecht beraden zoon!

Met zulke gedachten was mijn vader huiswaarts gekeerd; ik moest nu gedwee de uitboezeming zijner spijt doorstaan, vooraleer ik het durfde wagen, een uitleggend antwoord op zijne verstoorde vragen te geven.

Toen hij uit mijnen mond vernam dat ik inderdaad vast besloten had, een werk te laten drukken, ontstak zijne gramschap nog meer, en hij verbood het mij op eenen toon, die mij belette de minste opwerping te doen. Indien M. Wappers de prospectussen op zijne eigene kosten wilde laten drukken, hij kon ongelukkiglijk hem zulks niet beletten; maar zoo De Laet nog eens zijnen naam in de dagbladen durfde zetten, zou hij wel weten, wat hem te doen stond. Ik mocht mij in alle geval verzekerd houden, dat mijn vader geenen enkelen centiem voor het drukken mijner kinderachtigheden zou betalen; en, bemerkte hij dat ik hem desaangaande in gevaar bracht, hij zou in de gazetten afkondigen dat hij daarover alle verantwoordelijkheid mijner verbintenissen loochende. De tijd, dien hij mij vergund had om ten zijnen huize te verblijven, zou spoedig verloopen; en ik, in mijne nalatigheid, zou op dit oogenblik even verre zijn als nu. Dan, ik mocht wel overtuigd zijn, dat op den laatsten dag der acht maanden de deur zich achter mij zou sluiten. — Had ik dan nog in het Fransch geschreven! Het kon mij eene aanbeveling worden om een ambt van het Staatsbestuur te bekomen; maar Vlaamsch! Zulk iets was er waarlijk te verwachten van iemand die, van kindsbeen af, het leven steeds tegen draad hat opgevat!

Mijn vader verliet mij, nog gansch ontsteld van spijt. Gedurende eenige dagen stuurde hij mij geen woord meer toe. Allengs toch bedaarde hij weder eenigszins, en begon dan, met zachtere woorden mij voor oogen te leggen, hoe onvoorzichtig het van mijnentwege was, mij belachelijk te maken door een boek in het Vlaamsch te willen laten drukken. Telkens antwoordde ik dat Vlaamsch mijne

moedertaal was, en het voor eene natie als eene schande moet worden beschouwd, van eene eigene taal beroofd te zijn. Ik sprak met geestdrift van 's Lands geschiedenis, van het luisterrijk verleden, van 's volks onderwijs, van zedelijke onafhankelijkheid en poogde hem mijne overtuiging te doen deelen, dat er iets grootsch kon bestaan in het voornemen om zijnen geboortegrond en zijne landgenooten eene eigene, schoone en rijke taal terug te schenken, welker gebruik en beoefening ons door vreemden dwang en door binnenlandsche onrechtvaardigheid was ontzegd.

Het gebeurde dan wel, dat mijn vader het hoofd in stillen twijfel schudde en zijne tegenwerpingen voor dien dag staakte; maar telkens dat hij uit de stad terugkwam, morde hij met nieuwe gramschap tegen wat hij mijne dwaze koppigheid noemde.

Zijne vrienden hitsten hem tegen mij op; nu bovenal, nu het prospectus van mijn werk verschenen was, in eene taal waarvan zij geen ander woord konden lezen dan mijnen naam, die in groote letteren erop stond gedrukt. Men legde hem deze blaadjes onder de oogen en vroeg hem wat erop te lezen stond. Natuurlijkerwijze kon mijn vader het zoo min als zijne vrienden verstaan, — en dezen vonden het ongehoord en kwetsend, dat de zoon van eenen dienaar Napoleon's zich verstoutte, iets te schrijven in eene taal welke zijn eigen vader niet kon lezen!

Het was eene bron van verdriet voor mij, dat mijn vader zoo onverwinnelijk zich tegen mijne letterkundige onderneming stelde; doch van eenen anderen kant, vond ik aanmoediging en troost genoeg in de daadzaak alleen, dat ik het langgewenschte geluk had bereikt, mijnen naam gedrukt te zien.

Wanneer mijn vader mij met bittere berispingen had overladen, ging ik op mijn kamerken en legde daar in eenzaamheid mij een prospectus van mijn werk *In 't Wonderjaar* onder de oogen. Ik bleef het in verstrooidheid aanschouwen, en las en herlas den inhoud ervan. De groote

letteren, die op de voorste bladzijde prijkten, waren mijn naam; de woorden welke het bevatten, waren uit *mijne* pen gevloeid..... Ik was gedrukt! — Wat zou machtig genoeg zijn om mij uit eene baan te rukken, die mij beglansd scheen met het milde licht der poëzij en des roems?

Intusschen ware mijne vrienden, alsook mijn edelmoedige beschermer Gustaf Wappers, dagelijks werkzaam om het vereischte getal inschrijvers te verzamelen. De eerste maand ging dit tamelijk wel, en ik achtte mij ten uiterste gelukkig, in de zekerheid dat mijn werk het licht zou zien, hoe aanhoudend mijn vader mij ook het tegendeel voorspelde. Dan, gedurende de tweede maand kwamen de inschrijvers zoo schaars op de lijsten, dat eene droeve onttoovering mij geheel zou hebben neergedrukt, indien de moedgevende woorden van den heer Wappers mijn verschiet niet immer opnieuw waren komen verlichten en mij hadden laten hopen, dat men met tijd en geduld den gewenschten uitslag evenwel zou bekomen.

In dezen twijfelachtigen toestand verkeerde ik nog eene maand. Mijne vrienden en beschermers hadden al hunne pogingen tot het vinden van meer inschrijvers uitgeput, zonder het vereischte getal te hebben kunnen bereiken. Het publiek was zoo onverschillig voor de Letterkunde : niemand scheen te gelooven dat een Vlaamsch werk lezenswaard kon zijn!

Hoe ongunstig de uitslag der inschrijving ook ware, dit hadde mij niet belet, het werk onder de pers te doen leggen; want mij beheerschte eene onweerstaanbare zucht tot openbaarheid en roem; maar mijn vader, die uit mijne woorden deze strekking wel kon raden, herhaalde mij dagelijks, dat ik het ouderlijk huis zou te verlaten hebben zoohaast ik de vermetelheid had, eene enkele letter van mijn werk le laten drukken. Ik wist dat dit vonnis onherroepelijk was; het ontstelde mij echter niet, aangezien ik drie of vier weken later, met of tegen dank, toch de wereld inwandelen moest.

Eenen zekeren dag had ik al de inschrijvingslijsten verzameld en was bezig, op mijn kamerken de vermoedelijke opbrengst der inteekeningen en der drukkosten te berekenen. Hoe ik het aanlegde en mij zelven poogde te bedriegen, er bleef telkens een tekort van ongeveer 500 frank!

Schrikkelijk hoog scheen mij zulke som. Misschien zou er nog meer ontbreken, want er zouden waarschijnlijk vele onvoorziene uitgaven moeten bijgevoegd worden.

Uren lang bleef ik met het hoofd op de handen zitten. Mijn hart liep over van verdriet en wanhoop. Hoe? mijn werk zou niet gedrukt worden? Op het oogenblik dat ik den langgedroomden roem der openbaarheid ging bereiken, zou dit geluk mij ontsnappen?..... Maar vermits men het werk drukken wilde, wat hield mij terug? Eene schuld van 500 frank kon de eindelijke uitslag mijner vermetele beslissing zijn! Deze gedachte deed mij sidderen en van angst opspringen.

Ik stapte over en weder door mijn kamerken, sprak met hoekige gebaren en klaagde het de naakte muren, dat de wereld den kunstenaar zoo stiefmoederlijk behandelt, en bij gebrek aan een weinig slijk der aarde, dat men goud heet, zijn vernuft tot machteloosheid en tot verstikking doemt.

Dan begon ik mijne berekening opnieuw en deed geweld om ze ten voordeele mijner hoop te verwringen. Het hielp echter niet : mocht de gevreesde schuld op zulke wijze al honderd franken kleiner worden, zij bleef groot genoeg om mij af te schrikken.

Door het folteren mijns geestes, in den strijd tegen eene hopelooze en onmiskenbare waarheid, ontstelden mijne zenuwen uitermate; ik wrong mijne vuisten in sombere vertwijfeling, en sprong eindelijk op, terwijl ik met luider stem uitriep :

« Welaan, kome wat wil, ik zal mijn werk gedrukt zien! »

Gansch ontsteld onder den indruk dezer machtspreuk, bleef ik eenige oogenblikken zwijgend en roerloos. Mijne rede poogde mij nog het vermetel besluit te doen herroepen; maar ik weerstond haren koelen raad en sprak, met de armen op de borst gekruist, in gedachten tot mij zelven :

« Inderdaad, waarom zou ik het mij verbergen? Ik worstel nutteloos tegen mijn lot. Indien ik heden beslis, van het drukken mijns werks af te zien, zullen morgen mijne hoop, mijne onverwinlijke begeerte, mijne dwingende bestemming, mij niet terugwerpen in eene baan die ik niet kan ontvluchten? Ellende, vernedering, wat vermogen ze op mij? Het stoffelijk welzijn is mij ontzegd. Welaan, drinken wij aan den beker van het zedelijk leven! Hij moge met gal gevuld zijn; de ongelukkige poëet moge zijne dagen op eenen zolder slijten en broodsgebrek lijden, indien hij de gewaarwordingen zijns gemoeds slechts te dien prijze kan uitstorten, waarom zou hij terugwijken en zijne ziel versmachten? En, is er niet in de armoede des Dichters, in zijn lijden, in de miskenning zijner hoogere natuur door de koude wereld, iets grootsch en troostend, dat hem steunen kan in de vernedering! »

Ha! mijn werk zou worden gedrukt, mijn naam zou worden vermeld..... en, indien slechts eenige welwillende lezers mochten getuigen, dat er aanleg in te erkennen was en ik, door meer oefening, den eeretitel van Dichter of Schrijver zou kunnen waardig worden..... welke toekomst! Kunstenaar zijn, de sprankels zijner ziel in het ronde strooien, de menigte tot aandacht dwingen, het vaderland helpen verheerlijken..... en wie weet? lauweren plukken misschien ; bemind en geëerd worden als een tolk van 's Lands roemrijk verleden, als een wreker der miskende moedertaal, als een manhaftig kamper tegen vreemde verbastering!

De hoop op de verwezenlijking dezer verleidende vooruitzichten moest gekocht worden door eene krachtige beslissing. Mijn vader had mij wel strengelijk de voor-

waarden opgelegd, welke ik te vervullen had, vooraleer ik het mocht bestaan, mijn werk te laten drukken : ik moest het ouderlijk huis verlaten.

En vermits de deur binnen drie weken toch voor mij beslissend zou gesloten worden, waarom niet oogenblikkelijk vertrokken? Indien ik over mijn voornemen met mijnen vader sprak, zou hij onfeilbaar het vermetele besluit in mij versmachten. Al het gedroomde geluk zou als een rook verdwijnen; ik zou terugvallen in den pijnlijken twijfel, en hopeloos blijven worstelen tegen eene bestemming welke evenwel niet te ontvlieden was.

Maar wat ging ik beginnen? Waar zou ik blijven zonder middelen van bestaan?

Ik ontweek de oplossing dezer dringende vragen, en maakte mij zelven wijs dat de noodwendigheid, waarin ik mij plaatsen ging, mij tot het zoeken van een ambt zou dwingen, en mijne vrienden en begunstigers zou aandrijven om mij daartoe behulpzaam te zijn..... En vindt gij het ambt niet? vroeg mijne bezwijkende rede..... Ha, dat God alsdan erover beslisse! riep ik in mijn opgewonden gemoed.

Met eenen koortsigen lach van hoogmoedige voldoening op het gelaat, begon ik alles bijeen te rapen wat mij op de wereld in eigendom toebehoorde. Een handdoek, welken ik over de tafel had uitgespreid, zou het eenige voertuig mijner verhuizing zijn. Meer gepak behoefde ik niet, want buiten de kleederen, die ik aan het lijf kon dragen, bezat ik niets dan eenig linnen tot eene enkele wekelijksche verschooning. In den handdoek was nog plaats genoeg overig om het gedeelte van mijn werk, dat niet ter inzage bij den drukker lag, insgelijks te bergen.

Het overzicht mijner geldmiddelen, die tot iets meer dan vijf frank beliepen, deed mij sidderen; doch ik bedwong den angst en sloot met geweld de oogen mijner waarschuwende rede.

Een blad papier genomen hebbende, begon ik in aller-

haast eenen brief aan mijnen vader te schrijven. Ik zeide hem daarin, dat een onweerstaanbaar gevoel, oneindig machtiger dan mijn wil, mij dwong tot het doen drukken van mijn werk; dat ik daarom het ouderlijk huis had verlaten, ten einde hem voor alle geldelijke verantwoordelijkheid te behoeden. Het was toch hetzelfde, of ik nu vertrok of binnen drie weken. Ik bad hem te willen gelooven dat geen schijn van oneerbiedige spijt mij had aangedreven en ik hem eeuwig dankbaar voor zijne goedheid zou blijven. Verder verklaarde ik dat mijn inzicht was, in de stad ergens te gaan herbergen en onmiddellijk eene bezigheid of een ambt te zoeken. Hij mocht zich om mij niet bekreunen; ik zou zelf, eer tien dagen verloopen waren, in persoon hem komen zeggen hoe en waar ik mij bevond. Aangaande de vrees dat mijn besluit hem geld kon kosten, mocht hij gansch gerust zijn, daar ik plechtiglijk hem beloofde, hem voortaan nooit iets te vragen, in welken toestand ik mij ook bevond. Mislukte mijne poging, was het lot zoo onmeedoogend voor mij dat ik onder den last der onmogelijke onderneming moest bezwijken, mij bleef nog altoos, tot slot en tot redding, een zeker middel over : opnieuw soldaat te worden.

Mijn brief was tamelijk lang; ik eindigde hem met eene bede om verontschuldiging en eene nieuwe betuiging van eerbied en dankbaarheid.

Het schrift liet ik op de tafel liggen, met de zekerheid dat mijn vader het daar zou vinden.

Ik ging beneden om af te spieden of ik ongezien langs den tuin kon ontsnappen, en keerde na gedaan onderzoek op mijne kamer weder.

Een oogenblik later sloop ik met mijn pak onder den arm langs de huizen der Prinsenstraat heen, om in de velden te geraken.

Toen ik mij in volle eenzaamheid en verre van alle woningen bevond, bleef ik staan en legde mij in bittere gepeinzen de hand aan het voorhoofd. Eene hevige onstel-

tenis had mij aangegrepen; ik overwoog de gevolgen mijner daad : de gramschap mijns vaders en het lot dat mij wachtte.

Evenals de Grieksche wijsgeer, Bias, mocht ik zeggen : « Al wat ik op aarde bezit, draag ik op mij! » Maar ik dacht alsdan aan deze vergelijking niet : de toekomst, als een donkere, grondelooze kolk, grijnsde mij aan. Evenwel, het was beslist. Hadde mijne rede mij doen erkennen dat ik naar mijns vaders huis behoorde terug te keeren, mijn hoogmoed ware tegen dezen raad opgestaan en de zucht tot roem hadde eenen vloed andere gepeinzen mij door de hersens gejaagd. Ik schudde mijne leden, rechtte het hoofd op, en trok met vasten stap langs de Sint-Willebrordskerk stedewaarts af.

De woning van De Laet was ik reeds voorbij, toen ik van verre eenen anderen mijner goede vrienden, den jongen Karel Van Geert, zag staan. Hem meende ik insgelijks te ontwijken, doch hij had mij bemerkt en kwam mij te gemoet. De ontsteltenis mijns gelaats en bovenal het zwaar pak onder mijnen arm verwonderden hem; hij vroeg mij met vriendelijk aandringen, wat ik voorhad en waar ik naartoe ging. Dewijl hij zeer goed met mijnen toestand was bekend, vermoedde hij, dat ik het ouderlijk huis dan toch eindelijk had verlaten en hij wilde van mij weten waar ik verblijven zou. Van woord tot woord ontlokte hij mij eene volledige uitlegging. Hij zeide dat hij met mij naar de stad wilde gaan en mij vergezellen totdat ik eene herberg hadde gevonden. Ik moest evenwel met hem naar zijn huis gaan, aangezien hij er iets te nemen had, om eene boodschap in de stad te doen.

In de groote bloemkweekerij zijner ouders liet Karel Van Geert mij in den tuin staan, en trad binnen, mij zeggende dat hij onmiddellijk zou terugkeeren.

Na eene lange wijl kwam zijne moeder tot mij; — zij wist alles. De ouders van mijnen vriend Van Geert hadden mij altijd veel genegenheid betuigd. Wat Karel aan zijne

moeder had gezegd, wist ik niet; hij moest met diep gevoel over mijnen droeven toestand gesproken hebben; want de oogen der edelmoedige vrouw glinsterden van aandoening terwijl zij mijn lot beklaagde, en bevestigde dat ik mijn noodlottig ontwerp, om hulpeloos in de wereld te gaan dwalen, niet uitvoeren zou. Volgens haar, zou ik na drie of vier dagen mij reeds zonder geld bevinden, aan schaamte en vernedering blootgesteld zijn en misschien, bij den langen duur zulker beproeving, onder het gewicht der ellende bezwijken. Dit mocht niet zijn : zulk lot had ik niet verdiend. Wanneer mijn werk zou gedrukt zijn, zou het mij wel beter gaan. Er behoorde slechts een middel uitgevonden te worden, om mij de verschijning van mijn boek in vrede te laten afwachten. Dit middel bood zij mij aan.

Zij zou mij in de buurt, ter herberg *Den Koning van Spanje*, bij de weduwe Govaerts leiden, en er borg spreken voor de kosten van mijn verblijf, tot na de verschijning van het *Wonderjaar*. Ongetwijfeld zou mijn werk gelukken; maar geviel het tegen alle verwachting, dat de uitslag ervan niet gunstig was, welnu, ik had deze opoffering van harentwege slechts te aanzien als een bewijs van genegenheid, mij gegeven door haren zoon Karel, wien ik toch van kindsbeen af een goede, trouwe vriend was geweest.

Eerst poogde ik het welwillend aanbod van de hand te wijzen; doch nu kwam M. Van Geert vader zijn aandringen bij dit zijner echtgenoote voegen; en beiden, door edelmoedigheid voor den armen Dichter ingesproken, wisten mij zoo liefderijk te overreden, dat ik eindelijk hun voorstel aanvaardde.

De moeder van mijnen vriend Karel leidde mij naar *Den Koning van Spanje*, en de oude waardin stemde erin toe, mij voorloopig te herbergen, ofschoon zij geene kostgangers hield noch gewoon was iemand te herbergen. Dan, ik moest tevreden zijn met wat zij mij aanbieden kon; bijvoorbeeld, de kamer waar ik slapen zou, was eer-

tijds eene danszaal geweest. Het mocht er koud zijn in het ruime vertrek, evenwel met eene goede kachel zou een jong mensch, als ik was, er niet verstijven.

Nauwelijks had ik mijn pak ter aangewezene plaats nedergelegd en mijne nieuwe beschermers mijnen diepgevoelden dank betuigd, of ik ging mijnen vriend De Laet opzoeken, en verhaalde hem wat er dien dag met mij was voorgevallen. Ik meende dat hij door medelijden zou ontroerd worden; maar neen; integendeel : mijn lot scheen hem schoon en benijdelijk! Als een kind van het toeval op de onzekere zee der toekomst vlotten; van allen dwang verlost zijn en vrij in de wereld staan; worstelen en vechten om zich eene baan te breken; alles mogen wagen en niemand rekenschap te geven hebben, hoe sterk moest zulke volledige onafhankelijkheid den mensch maken! welke macht moest zij hem leenen tot het bereiken van zijn voorgesteld doel!

Hoe hoog mijn vriend zich in deze bespiegeling van des kunstenaars vrije opvlucht ook verhief, mij scheen dit lot zoo onbetwistbaar gunstig niet. De opgewondenheid was allengs in mij bedaard; de achterdocht knaagde wel stil doch niet ongevoeld in mijnen boezem. Eene gedachte was echter toereikend om mij telkens het hoofd met nieuwen moed te doen verheffen : morgen zou ik het beslissend bevel uitspreken dat, als een scheppend woord, eene gansche wereld van glansrijke vooruitzichten voor mijne oogen moest doen ontstaan: « Mijn werk worde gedrukt! »

In deze weinige woorden lagen mijne wenschen, mijne toekomst, mijn leven opgesloten. Zij konden insgelijks, evenals de fabelachtige doos van Pandora, schaamte, onheil en armoede bevatten..... maar ik moest het weten nochtans!

XVII

Dien nacht sliep ik weinig; mijn hoofd was als een warklomp van gepeinzen, van hoop, van angst, van blijdschap. Al wat mij kon gebeuren tot het einde van mijn leven, zoowel het goede als het kwade, warrelde vlottend voor mijne half sluimerende verbeelding heen en weder.....

Er zijn kunstenaars die den roem bij hunnen eersten stap en zonder moeite bereiken. Zullen deze troetelkinderen des geluks niet belachelijk vinden, dat mijne inwijding tot het vak der kunst zulke lange, zulke vurige, zulke pijnlijke zenuwkoorts geweest zijn?..... En nochtans ben ik God innig dankbaar, omdat mijne ziel dus in het vuur des lijdens werd beproefd.

Is langdurig lijden, zonder hoop, een last onder welks bestendige drukking de mensch naar ziel en lichaam kan bezwijken..... lijden in de worsteling tot het bereiken van een vurig gewenscht doel, lijden met de glinsterende star der hoop voor de oogen, is integendeel eene bron van immer aangroeiende kracht.

Reeds in den vroegen morgen, begaf ik mij naar de stad en bracht den drukker het bevel mijn werk onmiddellijk ter pers te leggen. Ik smeekte hem, zich aan dien arbeid toch te haasten; en, op zijne verzekering dat hij aan dien wensch zou voldoen, verliet ik hem met vreugd en hoogmoed in het hart.

De dobbelsteen was geworpen : nog eenige weken en ik zou weten welk lot mij was beschoren!

Mijnen beschermer, Gustaf Wappers, ging ik melden dat ik eindelijk besloten had zijnen raad te volgen en mijn werk te doen drukken; ik vertelde hem insgelijks, dat ik om mijnen vader niet langer ten laste te zijn, het ouderlijk huis had verlaten en in het voorgeborcht op eene kamer woonde.

Wappers keurde mijn besluit goed en tooverde, in zijne warme kunstenaarstaal, zoovele schoone glansrijke dingen mij voor oogen, dat onder den indruk zijner begeesterde woorden, het hart mij klopte van vertrouwen en hoogmoed.

Het was omtrent half elf ure in den morgen, toen ik naar mijne herberg wederkeerde; ik stapte met lichte treden door de straten, mijne borst hijgde met machtige ademhalingen, ik was blijde en juichte in mij zelven over hetgeen ik had gedaan.

De glimlach der zelfvoldoening blonk nog op mijn gelaat, terwijl ik de benedenzaal der herberg, *den Koning van Spanje*, binnentrad; maar dan greep eensklaps eene huivering mij aan en ik boog beschaamd het hoofd, als een misdadiger, die de oogen voor eenen vergramden rechter nederslaat.

Mijn vader zat daar op mij te wachten! Zijn blik was streng en dreigend; op zijne lippen zweefde eene uitdrukking van misprijzen of van medelijden.

Hij had zich dien morgen tot mijne vrienden begeven, om van hen te vernemen waar ik mocht verbleven zijn. Karel Van Geert had hem mijne nieuwe woning aangewezen.

Terwijl ik bedeesd en onthutst bleef staan, als had zijne onverwachte verschijning mijne voeten aan den vloer genageld, naderde hij tot mij, en gromde op bevelenden toon aan mijn oor :

« Ga vooruit! Leid mij op uwe kamer : ik wil alleen met u zijn. »

Ik liet het mij geene tweemaal zeggen; er waren vier of vijf personen tegenwoordig, en het hadde mij zeer vernederd, indien zij mijns vaders berispingen en verwijten hadden moeten hooren.

Ik bracht mijnen vader op het eerste verdiep in de danszaal; hij aanschouwde mij met ongeloovige scherts.

« Welnu, breng mij op uwe kamer! » zeide hij.

« Daar is mijn bed, » antwoordde ik, eene bedstede toonende, die in eenen hoek achter toegeschoven gordijnen was verborgen.

Hij staarde rondom het wijde vertrek met een zonderling hoofdknikken, en mompelde in zich zelven :

« Inderdaad, ik bedrieg mij niet! Toen ik jongman was, ben ik dikwijls in deze zaal gekomen en heb er meer dan eens onze *Marienen* zien dansen. Onbegrijpelijk : nu woont mijn zoon op dezen vloer! »

Zich tot mij keerende, vroeg hij op eenen min gramstorigen toon :

« Sa, wilt gij mij zeggen wat uw ontloopen uit het ouderlijk huis beteekent? Heb ik u redenen tot zulke miskenning gegeven? »

Mij verontschuldigende, beriep ik mij op hetgeen ik hem had geschreven, en voegde er nog bij, om hem te bedaren, dat ik, zoolang ik ten zijnen huize verbleef, de macht niet op mij zelven kon verkrijgen om ernstig voor mijn onafhankelijk bestaan te zorgen; maar dat de nood mij nu wel zou dwingen; — dat mijn hoogste wensch was, zijne liefde en zijne achting te behouden, en ik hem smeekte, mij zijne welwillendheid toch niet te onttrekken. Hij mocht de verzekering aanvaarden, dat ik hem nooit meer ten laste zou zijn : ik begreep wel dat hij voor jongere kinderen te zorgen had, en zijne middelen hem niet toelieten, eenen volgroeiden man, als ik was, te zijnen koste te onderhouden. Hij scheen aan de vastheid van dit voornemen te twijfelen; doch mijn besluit was daarover zoo onherroepelijk genomen dat ik, om eraan getrouw te

blijven, voortaan alle geldelijke hulp van zijnentwege zou weigeren, al wilde hij ze mij ook met geweld opdringen. Dat ik zoo onverwachts het huis verlaten had, was alleenlijk omdat ik vreesde dat hij, uit vaderlijke goedheid, mij zou hebben belet een besluit uit te voeren, waarin ik het eenige middel zag om niet langer, als een ondankbare zoon, hem ten laste te blijven.

Hij liet mij lang in mijne uitlegging voortvaren zonder mij te onderbreken. Eindelijk zeide hij :

« Gij hebt niet wel gehandeld; maar, in Gods naam, vermits er iets zinneloos of onbegrijpelijks moet zijn in al wat gij doet, het zij dan zoo ! Kon ik mij maar verzekerd houden, dat uwe woorden oprecht gemeend zijn, ik zou u om het zonderling besluit niet laken, integendeel. Wanneer men den knoop eener koord niet kan losmaken, dan rukt men hem met geweld vaneen of men snijdt hem door, inderdaad. »

Verder ondervroeg mijn vader mij over mijne inzichten, aangaande het drukken van mijn werk, en poogde nog mij van deze gevaarlijke onderneming te doen afzien; — en, ware het dat ik daarin niet kon noch wilde toestemmen, dan moest ik hem beloven, zeide hij, dat indien ik een tweede werk schreef, het in de Fransche taal zou opgesteld zijn.

Mijne stellige weigering en de begeesterde woorden, welke ik ertoe bezigde, schenen hem te spijten; doch hij bedwong dit ongunstig gevoel, en zeide :

« Waarom zou ik nog langer beweren, dat mijne ondervinding of mijne denkwijze uw gedrag regelen moet? Gij zijt vijf en twintig jaar : het is tijd dat gij verantwoordelijk wordet voor uwe eigene daden. Volg aldus de inspraak uwer rede. Vermits gij vermeent tot iets bestemd te zijn, moet gij zelf weten hoe gij het wilt of kunt bereiken. Het zou u misschien doen twijfelen, u doen wankelen in de baan die gij u openen wilt, zoo iemand door ontijdigen raad uwe gedachten kwam onderbreken of veranderen. »

Denkende dat deze woorden van zijnentwege eene droeve scherts waren, smeekte ik hem weder om verschooning, doch hij antwoordde op kalmen toon :

« Neen, gij bedriegt u. De brief, door u op uwe kamer achtergelaten, schijnt mij uit het hart gevloeid : ik ben erover voldaan. Wat ik u zeg, meen ik. Er zijn twee wegen om door het leven te komen : de eene is een langzame, waarin men slechts stap voor stap vordert en zelden verder geraakt dan tot de middelen om in zijnen ouden dag tegen gebrek behoed te zijn. Schier iedereen volgt dezen weg, en, omdat hij zeker is, kiest een vader hem altijd uit voor zijnen zoon. — De tweede weg is een onbekende; hij leidt nevens afgronden van tegenspoed en van schaamte; maar tevens naar hoogten waar voor eenigen geluk en roem te vinden is..... Gij hebt dezen tweeden weg gekozen? Welaan, bewandel hem met wilskracht en met moed. Ik, uw vader, zal God bidden dat hij u bevrijde van ramp en onheil : indien ik iets meer deed, zou ik ongelijk hebben. »

En met glinsterende oogen mij de hand grijpende, voegde hij er nog bij :

« Sedert uwe kindsheid heb ik gevreesd dat gij tegen het lot zoudt willen kampen. Ik deed wat ik kon om u te wederhouden. Nu geef ik u de vrijheid tot handelen naar uw goeddunken. Gij hebt de wapens voor uw vaderland gedragen, wees voortaan de soldaat uwer eigene toekomst! »

De diepplechtige toon van mijns vaders stem, ontroerde mij dermate, dat de tranen mij over de wangen sprongen en ik, van dankbaar liefdegevoel overmeesterd, hem aan den hals vloog.

Het einde dezer samenspraak was, dat ik met mijnen vader ten zijnen huize zou gaan, ten einde iedereen te bewijzen dat ik niet door onwil of uit spijtigheid zijne woning was ontvlucht. Ik zou er nu nog eens het middagmaal nuttigen, en er zoo vele boeken nemen als mij

XVIII

Gedurende de eenige weken die er nog verloopen moesten vooraleer mijn werk het licht zou zien, besteedde ik een gedeelte van mijnen tijd aan het schrijven van kleine verhalen en dichtstukjes; het overige bracht ik door in de werkzaal van Gustaf Wappers, of wel ik wandelde met Karel Van Geert in de bloemkweekerij zijner goede ouders, of ik bezocht met De Laet de jonge schilders, die onze vrienden waren en mij zelf tot voorzitter van hunnen kring hadden gekozen.....

Eindelijk was het plechtig uur geslagen!

Op eenen morgen, — het was in de maand April 1837, — bracht een leerjongen des drukkers mij een gesloten pakje, en, daar ik vermoedde wat het kon bevatten, rukte ik met bevende hand de koordjes ervan los..... De vijf eerste afdrukken van mijn werk *Het Wonderjaar* lagen onder mijne oogen!

In de eerste ontsteltenis wendde en keerde ik de boeken, beschouwde ze langs alle kanten, hield het titelblad van dicht en van verre mij voor het gezicht, om af te meten welk uitwerksel mijn naam, — dus met groote letteren gedrukt, — op het oog der lezers kon te weeg brengen.

Na deze voorbereidende kennismaking met den uiterlijken vorm van het eerstgeboren uitvloeisel mijner ziel, opende ik het boek en begon erin te lezen. Door het gedurig overzien van mijn handschrift, had ik het, om zoo te

beliefde. Van tijd tot tijd zou ik mijnen vader gaan bezoeken; en hij, wanneer hij naar de stad ging, zou soms in mijne herberg komen om te vernemen hoe het mij ging.

Toen ik, met boeken beladen, van mijns vaders woning in mijne herberg terugkwam, was ik gelukkig; het scheen mij toe, nu ik de goedkeuring mijns vaders had gekregen, dat niets mij nog kon beletten, het einddoel van mijn streven te bereiken. Het was slechts de gedachte aan mijnen vader, die mij tot dan had doen wankelen. Nu ik gansch vrij in de wereld stond, wat zou ik nog vreezen?

zeggen, van buiten geleerd en was er, wat de bekwaamheid tot oordeelen betreft, bijna blind op geworden. Nu had mijn werk eene gansch andere gedaante, en ik kon het lezen, het beoordeelen, het smaken, als ware het door eene vreemde hand opgesteld. Onbeschrijfelijk is de gemoedsstemming tot welke het lezen van mij zelven mij allengs opvoerde : de wereld was voor mij verdwenen; ik zwom onbewust op den lauwen stroom der vleiende zelfbeschouwing, en luisterde in vergetelheid op de stem, die in zoete of machtige tonen uit het boek mij in de ooren zong.

In dit boek hadden de sprankels mijner ziel een tastbaar lichaam, een zichtbaren vorm aangenomen. Deze lezing mijner eigene gedachten, wat was het anders dan ik, die sprak tot mij? Alzoo, het was wel waar, inderdaad! een kunstenaar, door het openbaarmaken van de afspiegelingen zijns geestes, verdubbelt zijn bestaan en vermenigvuldigt zijn wezen! Het boek dat voor mij lag, was ik zelf, vermits het sprak door mijnen mond en dacht door mijne hersens en gevoelde door mijn hart. Waar het zich bevond zou ik insgelijks tegenwoordig zijn, en, mocht op honderd mijlen afstand een lezer het in handen nemen, mijne stem zou hij hooren, onder den invloed der uitboezeming mijner ziel zou hij staan. Welke macht, welke grootheid, wat benijdelijk lot!

Nu glimlach ik zelf van medelijden, bij de herinnering dezer koortsige overdrevenheid; des te meer daar ik zeer goed weet, dat mijn eerste werk, onder zuiver letterkundig opzicht, ze geener wijze verrechtvaardigt; maar toen was ik jong, eenvoudig en onervaren; het feit alleen dat ik mijn boek gedrukt zag, voerde mij op tot de hoogste geestdrift.

Ik nam de exemplaren onder mijnen arm, toonde ze met schier belachelijke blijdschap aan al de huisgenoten mijner herberg, liep naar Van Geert, De Laet, mijnen vader, Gustaf Wappers en naar al wie eenig belang in mij kon stellen, om hun dien eersteling mijner Muze te toonen.

Allen wenschten mij geluk en voorspelden mij veel bijval; hunne vreugde, hunne verrassing scheen mij echter niet innig, niet sterk genoeg : zij aanschouwden het als eene zeer natuurlijke zaak, dat mijn werk gedrukt was, en glimlachten bij het gezicht mijner opgewondenheid.

Nauwelijks had ik, na mijne terugkomst in *den Koning van Spanje*, half bewusteloos het middagmaal genuttigd, of ik sprong de trappen op naar mijne kamer, legde mij nogmaals het boek onder de oogen en las en herlas het totdat de nacht mij te bed dreef. Alhoewel zeer onrustig, was mijn slaap toch uiterst zoet. Glansende starren verlichtten mijn verschiet; uit de toekomst lachtte geluk en kunstroem mij tegen.

Gedurende de eerste maand na de verschijning van mijn boek, was mij het leven aangenaam en streelend; ik ontving loftuitingen van allen die mijn werk hadden gelezen; en mijne vrienden, door een gevoel van nationaliteit ingesproken, verhieven mijne verdiensten met overdrevenheid.

Maar deze bijval bleef besloten binnen den kring der personen, welke men op de inschrijvingslijsten had doen teekenen : het eigenlijk publiek was nog geheel onverschillig voor de Vlaamsche Letterkunde en weigerde te gelooven, dat in de moedertaal iets lezenswaard kon opgesteld worden. Wel eenige exemplaren werden er na de verschijning van mijn boek verkocht, doch dit getal was zoo gering, dat er op de onderneming tot slot van rekening nog meer dan 500 frank te kort schoot.

Deze ongunstige uitslag was veroorzaakt door de groote kosten van het op steen teekenen der tien plaatjes, die het boek versierden.

Voor zulk aanzienlijk te kort mij bevindende, zonder mogelijkheid om het te vereffenen, en geplaagd door den steendrukker, die als een ongeduldig schuldeischer mij geene rust gunde, verviel ik allengs in de bitterste onttooverіng. Het schitterende gebouw eener aanlachende toe-

komst was in gruis gestort, en ik zag niets meer voor oogen dan de onheilen en de schaamte, welke mijn vader mij herhaaldelijk had voorspeld.

Er ontstonden bijwijlen zeer wanhopige gepeinzen in mijn hoofd. Ik kon niet toestemmen, langer misbruik van de goedheid mijner beschermers te maken. Indien een gevoel van plicht en fierheid mij uit het vaderlijk huis had gedreven, zou ik nu ten laste van andere personen blijven en tot mijn dagelijksch onderhoud mij beladen met schulden, die zich voortdurend bij de schrikkelijke rekening der drukkosten zouden voegen? Hoe en wanneer dit alles betaald? Soldaat worden? Maar dan moest ik alle hoop op Letterkundigen roem vaarwel zeggen! Van zulke opoffering schrikte ik terug.....

Misschien toch hadde ik allengs mij het noodlottig besluit gemeenzaam gemaakt, indien mijn vriend De Laet, maar bovenal mijn goede beschermer M. Wappers, niet telkens door hoopvolle vertroostingen mij moed en geduld in den boezem hadden gestort. De laatste had mij dikwijls op geheimzinnigen toon gezegd, dat ik wachten moest; hij had met den heer kolonel Jolly, die zeer welwillend voor mij was, een voornemen opgevat, en beiden zouden pogen het uit te voeren : gelukte het naar wensch, dan zou ik wel zien, dat ik ongelijk had van de toekomst te wanhopen.

Op eenen morgen, — toen ik op mijne kamer met het hoofd in de handen over de onverschilligheid der wereld en over mijn lot zat te mijmeren, — werd mij gemeld dat M. Wappers mij deed verzoeken ten zijnent te komen.

Bij mijne intrede in zijne werkzaal, sprong de edelmoedige kunstenaar van voor zijnen schilderarbeid op en riep, met vriendelijke scherts zijne muts voor mij afnemende :

« Ha, ha, Mijnheer de poëet, hef nu maar het hoofd op en wees trotsch : gij moet voor Zijne Majesteit den Koning verschijnen! »

Door eene onbeschrijfelijke verrassing getroffen, schouwde ik mijnen beschermer met ongeloovige ver-

baasdheid in de oogen, terwijl ik stamelende herhaalde :

« Voor den Koning? Ik? »

« Zie en lees! » zeide Wappers, nog immer lachende, zoowel van deelnemende vreugde als om mijne eenvoudige ontsteltenis.

Inderdaad, ik hield een briefje in de hand, waardoor de heer kolonel Jolly zijnen vriend berichtte, dat Zijne Majesteit had toegestemd mij in gehoor te ontvangen, en ik diensvolgens, in den loop der volgende week, naar Brussel moest gaan om in 's Konings tegenwoordigheid te worden toegelaten.

Het was mij als hadde een zware slag mijn hoofd getroffen; ik voelde mij verbleeken; het briefje beefde in mijne hand. — Tot den Koning gaan? Ik? Dit denkbeeld verschrikte mij.

Ondertusschen poogde Wappers mij te doen begrijpen wat de onverwachte tijding beteekende. Dit was nu de uitvoering van het ontwerp, dat hij met den heer kolonel Jolly ten mijnen voordeele had beraamd. In allerhaast zou men een exemplaar van mijn boek prachtig laten inbinden, — Wappers had er reeds voor gezorgd, — en ik moest anders niet doen dan het met eigene hand den Koning aanbieden. Het was eene poging om de welwillende aandacht van Zijne Majesteit op mij en op mijn werk te roepen; en mocht dit gelukken, zooals het bijna ontwijfelbaar was, dan zou het mijne beschermers niet onmogelijk zijn, door hoogere hulp, uit mijne letterkundige baan de hinderpalen, die ze nu versperden, geheel of ten minste gedeeltelijk weg te ruimen.

Wat Wappers ook op vroolijken of ernstigen toon mij zeide, het was hem onmogelijk mij uit mijne zorgvolle overwegingen te doen opstaan. Het vleide zeker mijne eigenliefde, dat mijne beschermers aan mijn werk waarde genoeg hadden toegekend om zulke gewichtige poging te wagen; maar de tijding had mij zoo onverwachts overvallen; de persoon des Konings had ik, soldaat zijnde, zoo

innig leeren eerbiedigen en ontzien dat ik mij den moed niet gevoelde om hem te naderen.

Daarbij mengde zich nog, als eene schrikwekkende rede, de slechte toestand mijner kleederen en de onmogelijkheid, waarin ik mij bevond, om mij er nieuwe te verschaffen. Meenende een middel tot verontschuldiging te hebben gevonden, zeide ik M. Wappers dat in alle geval mijn ontoereikend kleedsel mij moest wederhouden, aangezien het hoogst vernederend voor den heer Jolly en voor mij nadeelig zou zijn, indien ik niet betamelijk gekleed voor Zijne Majesteit verscheen.

Voor zulken hinderpaal zou de edelmoedige kunstenaar geene minuut blijven staan. Hij liep de werkzaal uit, en keerde onmiddellijk terug met een zwart ceremonie-kleed of rok op den arm, en begeerde dat ik het aanpassen zou. Mijne tegenwerpingen hielpen niet : ik moest aan zijnen wensch voldoen.

« Ha, ha, » riep Wappers vroolijk uit, « het zou vreemd en aardig zijn, dat mijn kleed op uwe schouders voor den Koning kwame! Wanneer gij een befaamd kunstenaar zult geworden zijn, zal het een historisch stuk blijven en waarde hebben! »

Het kleed paste mij wel niet; het was eenigszins te wijd, meende Wappers, doch zooals het was, kon het den dienst bewijzen welken men ervan verwachtte. Voor het overige, er bleef ons nog eene geheele week om deze zaak in orde te brengen; ik moest maar opgeruimd zijn, daar alles ongetwijfeld op eene voor mij zeer gunstige wijze zou afloopen.....

De volgende week, op den bepaalden dag, stond ik weder in de werkzaal van Gustaf Wappers. Mijn drukker had mij, op de groote rekening, eenig geld voorgeschoten en mij dus de middelen bezorgd om mijn opschik betamelijk te maken. Evenwel het voornaamste en duurste stuk ontbrak mij nog. Volgens reeds genomene beslissing, zou mijn beschermer zijn zwarten rok mij leenen; — hij zelf hielp

hem mij aantrekken, knoopte mijnen halsdoek; herhaalde mij hoe ik mij voor den Koning had te houden en waar ik te Brussel den kolonel Jolly zou vinden, duwde mij het op snede verguld exemplaar van mijn werk onder den arm en wenschte mij geluk op mijne gewichtige reis.....

De spoorbaan voerde mij in anderhalf uur naar de hoofdstad; ik vond den heer Jolly in zijne woning en gereed om mij naar het koninklijk verhoor te leiden.

In het paleis zag ik in de voorzaal wel vijftig personen staan wachten, totdat hunne beurt kwame, om hun verlangen of hunne klachten voor den vorst te mogen uitdrukken. Wel eenige dezer smeekers schenen tot hooge standen te behooren, doch de groote meerderheid bestond uit geringe burgers, werklieden, boeren en boerinnen. Zij hadden hunne armoede niet onder zwarte kleederen verborgen, en toch gingen zij met vertrouwen voor den goeden vorst verschijnen.

Mijn beschermer de heer Jolly was met mij tusschen eenige prachtig uitgedoste stafofficiers gaan staan. Ik hield mij stil en zag ten gronde; men aanschouwde mij, men nam het exemplaar mijns werks mij uit de handen; sommigen zeiden welwillende woorden, die ik slechts half hoorde. Ik weet niet wat in mij geschiedde : mijn hart klopte onregelmatig, ik hijgde zuchtend, het angstzweet stond mij op het voorhoofd..... Wat duurde het lang, dit pijnlijk wachten!

Eindelijk! eene dubbele deur werd geopend, en een officier, gansch met goud bedekt, riep eenen naam uit. Een generaal trad de verhoorzaal binnen en keerde na eenige minuten weder; dan een volksvertegenwoordiger, dan een burgemeester..... en dan hoorde ik eensklaps mijn naam door de voorzaal galmen!

Tweemaal wenkte mij de heer Jolly, eer ik hem volgde; ik beefde op mijne beenen en ademde schier niet meer. Zonder te weten hoe ik zoo verre was geraakt, stond ik voor den Koning. Slechts eenen schuchteren blik had ik

op het ontzagwekkend gelaat van den vorst durven slaan; doch de heer Jolly riep mij tot bewustheid, en op zijne verwittiging reikte ik met sidderende hand Zijne Majesteit het exemplaar van mijn werk toe.

De Koning bemerkte mijne uiterste ontsteltenis en scheen mij door eenen stillen glimlach te willen aanmoedigen. Met langzame, klare en indrukwekkende stem, zeide hij tot mij in de Fransche taal :

« Men heeft mij van uw werk met lof gesproken. Wees niet zoo ontsteld. — Gij schrijft Vlaamsch? Het verheugt mij te zien, dat men ook de taal van Vlaanderen, van dit aanzienlijk gedeelte des vaderlands, beoefent. Vermits er in België meer dan eene landtaal bestaat, is het goed dat men zich van beiden, tot de algemeene beschaving des volks en tot staving onzer nationaliteit, bediene. »

Verder maakte de vorst eenige bemerkingen over het gebruik van vreemde woorden, bovenal van Latijnsche en Fransche, in onze taal, en ried de Vlaamsche schrijvers aan, deze uitheemsche uitdrukkingen zooveel mogelijk te vermijden. Ik hoorde met verwondering dat Zijne Majesteit zeer wel met den aard onzer moedertaal was bekend.

Er geschiedde eene plotselijke gemoedsomkeering in mij. De vaderlijke toon, iets onzeggelijk welwillend in 's Konings stem, hadden mij reeds geheel verlost van de bedeesdheid, welke tot dan mij den geest had verduisterd.

Met den diepsten eerbied, toch tevens met een gevoel van vaderlandsche trotschheid, antwoordde ik den vorst, dat de Vlaamsche taal geen enkel vreemd woord hoefde te gebruiken, hoezeer men zich ook ten onzent en bovenal in Holland aan taalverbastering schuldig maakte; dat ik mij gelukkig achtte, als een bewijs daartoe, op mijn nederig werk te kunnen wijzen, dewijl ik daarin met inzicht geen enkel bastaardwoord had gebezigd.

De Koning scheen voldaan over mijn antwoord, en zeide tot slot op aanmoedigenden toon tot mij :

« Nu, arbeid met vertrouwen; het zal mij aangenaam

zijn, iets tot ondersteuning der Vlaamsche Letteren te kunnen doen. »

Hierop deed Zijne Majesteit een teeken tot den officier, die bij de deur stond, en zeide iets tot den kolonel Jolly.

Wij weken ter zijde naar een venster der zaal en bleven daar in eerbiedige houding staan,

Er verscheen eene oude boerin voor den Koning; zij was gekleed in veelkleurige stoffen en droeg de kanten trekmuts onzer buitenlieden.

In het Vlaamsch tot den Koning sprekende, vertoonde zij hem, voor zooveel ik verstaan kon, dat zij weduwe was met zes kinderen en voor eenig middel van bestaan eenen windmolen had. Deze molen was in den doorgang van eenen ontworpen ijzeren weg gevallen; men wilde hem door de wet onteigenen en hem afbreken. Wel is waar, zou men haar den prijs ervan vergoeden; doch wat kon zij met het geld beginnen? Nu vonden hare kinderen bezigheid en onderhoud met den molen; de onteigening zou hun aller ondergang zijn.

Mij verwonderde het dat de Koning haar verstond; nog grooter werd echter mijne verrassing, toen ik den vorst haar in het Vlaamsch hoorde antwoorden, op eene wijze die zeer naar de Duitsche uitspraak zweemde, doch door de arme weduwe zoo klaar en verstaanbaar was dat zij door den indringenden toon en de troostende woorden des Konings getroffen, in tranen van dank losborst en weenende de zaal uitsukkelde.

De heer Jolly naderde Zijne Majesteit, op eenen wenk hem toegestuurd. Na een oogenblik keerde de kolonel tot mij weder en bracht mij langs eene binnendeur in het bureel van M. Conway, een van 's Konings geheimschrijvers.

Na dat hier weder eene wijl in stilte was gesproken geworden, leidde de kolonel mij uit het paleis. Hij drukte mij de hand met blijdschap en zeide :

« Vertrek haastig naar Antwerpen en meld M. Wappers

dat alles naar wensch is gelukt. Zijne Majesteit schenkt u eene toelage van vierhonderd frank; men bereidt den brief waarbij u de som zal worden toegezonden. Span nu alle mogelijke pogingen in, om schoone en goede werken te maken. Indien gij 's Konings gunst blijft verdienen, zal zij u nimmer ontbreken. »

En na een herhaald vaarwel, keerde mijn edelmoedige leidsman terug in het paleis.

Hoe zal ik nu den toestand mijns gemoeds kenmerken? Ik gevoelde mij zoo licht als eene veder; het was mij alsof ik vlerken had en kon vliegen. Had ik durven springen en dansen, mij dunkt ik hadde het gedaan om lucht te geven aan de blijdschap, die mijnen boezem vervulde.

Vierhonderd frank was wel een kostbare schat, vermits hij mij zou toelaten, grootendeels de rekening des drukkers te vereffenen; dit toch was niet wat mij van geluk schier krankzinnig maakte. Hoe? mijn werk, het nederig boek dat ik onbewust in het prieel mijns vaders had geschreven, het had mij tot voor den Koning gevoerd! Zijn doorluchtige mond had mij gezegd, dat men het in zijne tegenwoordigheid had geprezen. De vorst zelf had vertrouwen in mijne toekomst, en achtte die eerste vrucht mijner pen zijner aandacht en zijner aanmoediging waardig!

Toen ik, te Antwerpen teruggekeerd, en na mijnen beschermer Gustaf Wappers het goede nieuws te hebben medegedeeld, insgelijks mijnen vader de verrassende tijding bracht, schudde hij het hoofd en zeide :

« De gunst der Grooten is veranderlijk als de wind; aanvaard ze met dankbaarheid, doch betrouw er niet op. Geef wel acht, dat deze eerste gelukkige uitslag u niet verleide : de hoogmoed zou u verblinden en onvoorzichtig maken; er is meer kunst en verstand noodig om een gewonnen voordeel te behouden dan om een nieuw voordeel te winnen. Uwe baan is open; valt gij onderweg, klaag niet meer over het lot; want gij alleen zoudt schuld hebben aan de mislukking. »

Een gansch uur van zulke wijze raadgevingen moest ik aanhooren, ofschoon de koele waarschuwingen mijns vaders op dit oogenblik de baan tot mijn vreugdevol hart niet konden vinden. — Hij had wel gelijk nochtans : ik zou de waarheid van het laatste gedeelte zijner voorspellingen al vroeg ondervinden.

Eenige dagen na mijne gelukkige reis, was ik niet alleen in bezit van 's Konings milde gift, maar ik had zelfs bericht ontvangen, dat mij door het Staatsbestuur insgelijks eene geldelijke hulp was toegestaan.

Met het beloop dezer beide toelagen betaalde ik mijnen drukker en de kosten mijner herberg..... Ik was rijk : er schoot mij nog meer dan tweehonderd frank over!

Voorwaar deze som was geen aanzienlijke schat; maar ik had nooit zooveel in eigendom bezeten, en gevoelde slechts de waarde van het geld wanneer ik er gebrek aan had. Nu scheen het mij als zouden de tweehonderd frank eeuwig duren. Ik kocht boeken, ja zelfs nutteloozé dingen om mijne kamer te versieren; ik ging dagelijks naar het gezelschap der jonge schilders, waarvan ik voorzitter was, verteerde meer geld dan naar gewoonte en toonde mij uiterst vrijgevig.

Weinige weken later werd reeds mijn laatste goudstuk gewisseld, en welhaast zag ik mij weder verplicht, op rekening der toekomst, geld te ontleenen van moeder Ann, de waardin mijner herberg.

Deze was eene vrouw van meer dan zestig jaar, hoog van gestalte en zwaar van lichaamsbouw als een man. Ondanks haren gevorderden ouderdom ging zij met het hoofd rechtop en had eene houding die opmerkelijk was door hare statigheid. Gewoonlijk was haar gelaat streng en koel; zij sprak evenals mijn vader met wijsgeerige zetten, die de samentrekking waren van hare ondervinding of van hetgeen zij in haar leven had gelezen. Zij was langen tijd huishoudster geweest van den befaamden schilder Herreyns, in zijn leven Bestuurder der koninklijke

Akademie van Antwerpen. Mij verwonderde soms het diepe verstand der oude vrouw ; maar nog meer verbaasde mij haar kunstzin en de kennis of liever het helder gevoel, waarmede zij over de verdiensten of de gebreken mijner voortbrengsels wist te oordeelen.

Zij had eenen zoon, die ten haren huize het ambacht van kunstdraaier uitoefende; deze had in zijne jonkheid ter koninklijke Akademie eenige eerste prijzen der teekenkunst behaald, en uit dit tijdvak van zijn leven was hem eene groote liefde voor al wat kunst heeten mag overgebleven. Hij toonde een blind vertrouwen in mijne toekomst, en twijfelde niet, of ik zou een befaamd schrijver worden. In dit vertrouwen, keurde hij mijne onbezorgdheid aangaande stoffelijke dingen niet af, en vond zelfs dat een Dichter gelijk heeft en wel doet met slechts om en door de kunst te leven, zonder zich om het overige te bekreunen.

Moeder Govaerts dacht daar geheel anders over dan haren zoon Jozef. Als eene diepziende vrouw, had zij welhaast geraden aan welken voet ik mankte. In hare oogen was ik wel een begaafde jongen, onder het opzicht van gevoel en verbeelding; maar wat de koele rede en de ondervinding der wereld aanging, was ik zwak en eenvoudig als een kind, meende zij. Ik was als eene weeze zonder leidsman, een onnoozel schaap, dat zou verdolen, indien niemand het den weg aanwees dien het te volgen had.

Door hare edelmoedigheid ingesproken, had zij allengs jegens mij de houding en overheid eener moeder aangenomen : zij berispte mij wanneer ik volgens haar gevoelen onvoorzichtig was geweest, prees mij wanneer ik iets goeds had gedaan, of bestrafte mij zelfs met grammoedige woorden, wanneer ik tegen haren liefderijken raad had gehandeld.

Vatbaar voor allen indruk en dankbaar voor elke weldaad, had ik mij allengs aan de beheersching der oude

waardin gewend, en ik ontzag en eerbiedigde haar als ware zij mij eene beminde moeder geweest.

Toen ze mij, na de ontvangst der toelagen van Koning en Staatsbestuur, zoo los en kwistig met het overblijvende geld zag te werk gaan, berispte ze mij dagelijks en poogde mij het gevoel der spaarzaamheid in te boezemen; hare herhaalde waarschuwingen hadden wel voor gevolg dat mijne geldmiddelen wat langer duurden, doch konden echter niet beletten, dat ik er spoedig het einde van zag en gedwongen werd, aanspraak op hare goedheid te maken tot het bekomen van een klein voorschot, opdat ik des avonds naar het gezelschap der schilders mocht gaan. Moeder Ann weigerde mij deze hulp niet, doch voegde er telkens een sermoen bij, dat bijna woord voor woord geleek naar de vermaningen, welke ik gewoon was uit mijns vaders mond te hooren.

De verschijning van mijn werk *Het Wonderjaar*, had in Antwerpen eene soort van strijd verwekt, tusschen de vrienden en de vijanden der moedertaal. Algemeenlijk waren de overheden en ambtenaars tegen het tot stand brengen eener Vlaamsche Letterkunde. Zij hadden hunne verheffing en hunne plaatsen door de Omwenteling gewonnen; vele behoorden tot de Waalsche provinciën onzes lands en kenden van het Vlaamsch geen enkel woord. Gelukten wij erin, de jongere Letterkunde in het hart des volks te doen wortel schieten, dan zou men waarschijnlijk tegen het uitsluitend gebruik der Fransche taal zich verklaren, en het verblijf van vele ambtenaars zou in het Nederduitsche gedeelte des lands onmogelijk worden. Daarenboven, zij die de opperhoofden der Omwenteling waren geweest, meenden nog immer in de poging der Vlaamsche schrijvers eene neiging te moeten zien, om België opnieuw met Holland te vereenigen. Geen wonder dus dat deze invloedhebbende personen, openlijk en bedektelijk, door spot en miskenning, moeite deden om, ware het mogelijk, de Vlaamsche Letterkunde onder de aanvech-

tingen of het misprijzen der burgerij zelve te versmachten.

Mijn vriend Jan De Laet, een onderwijzer met name Michiel Vander Voort, en ik, wij verbonden ons om gezamenlijk in Vlaamsche en Fransche dagbladen eenen hardnekkigen strijd te beginnen tegen de vijanden onzer moedertaal en onze voorvaderlijke zeden.

Geen dag ging er voorbij, of wij plaatsten in de dagbladen hevige opstellen tegen degenen die wij *bastaards* noemden, en riepen het Vlaamsche Volk in vurige taal tot het besef zijner gekrenkte waardigheid en tot de herwinning zijner miskende rechten. In korten tijd schikten andere sterkmoedige jonge lieden zich aan onze zijde en hielpen ons krachtdadig tot het volhouden van den vaderlandschen kamp.

Tusschen ons allen was De Laet in deze zaak het werkzaamste; hij behandelde de Fransche taal met uitnemend gemak en sierlijkheid, iets wat hem in den pennenstrijd eene onbetwistbare en meest altijd zegevierende macht leende.

Van dan af heeft De Laet, uit vaderlandsche opoffering, zijnen letterkundigen roem grootendeels verwaarloosd, om in de dagbladen ten voordeele van het Vlaamsche volk en 's lands Letterkunde te worstelen. Werd er door iemand een werk uitgegeven, De Laet trok er, door zijn schrijven in de dagbladen, de aandacht op; werd het bevochten of afgekeurd, De Laet moest het verdedigen; werd er van wege de overheid jegens de Vlaamsche zaak eene miskenning gepleegd, De Laet moest te velde om het gekrenkte recht te wreken..... en zoo is het gebeurd dat De Laet, — met uitstekende letterkundige begaafdheid, — na twintig jaren arbeid voor het goede van Vlaanderen, van zijne taal en zijne kunsten, weinig belooning heeft gevonden, aangezien buiten twee of drie letterkundige gewrochten, al de vruchten zijner vaderlandsche pen verbrokkeld en verspreid liggen in dagbladen en tijdschriften, waarvan de meesten sedert lang niet meer verschijnen.

Zulke zelfopoffering bezielde even innig den heer Michiel Van der Voort; deze wakkere en onvermoeibare strijder heeft niet opgehouden, tot den dag van zijn overlijden, de herwinning van Vlaanderen's volksrechten als eenig doel van zijn streven na te jagen.

In Gent had de geleerde Willems de uitgave van een tijdschrift, *Het Belgisch Museum*, begonnen om, door het bekendmaken der oudste oorkonden onzer taal, onze tegenwoordige pogingen aan het luisterrijk verleden te verbinden, en dus de grondsteenen te leggen waarop het gebouw der jongere Letterkunde mocht worden gevestigd. De voormalige hoofdstad van Vlaanderen telde eenige uitstekende mannen in haren schoot, als Dr Snellaert, professor Serrure, Blommaert, Van Duyse, Baron de St.-Genois en Rens, welke laatste door het stichten van het *Gentsch Jaarboekje*, te dien tijde, onzer zaak eenen onschatbaren dienst bewees.

Weinige weken na de verschijning van mijn boek *Het Wonderjaar*, had de Antwerpsche dichter, Theodoor Van Ryswyck, een werk doen drukken, onder den titel : *Eigenaardige Verhalen*. Deze eerste vrucht zijner luimige Muze, vond veel bijval in den kring waarbinnen alsdan onze pogingen nog besloten waren. Welke uitslag hij onder stoffelijk opzicht bekwam, weet ik niet; dan het is te vermoeden dat hij desaangaande niet beter slaagde dan ik.

Aan onzen strijd in de dagbladen nam Van Ryswyck geen deel; zijne immer vroolijke inborst maakte hem afkeerig van de ernstige en dikwijls onaangename worstelingen, welke wij deden ontstaan; maar hij gaf hekeldichten en liederen uit tegen de vijanden der moedertaal, en leende ons daardoor de behulpzame hand.

Ik heb het nuttig geacht deze uitleggingen te geven, om eenigszins den toestand der Vlaamsche Letterkunde na het verschijnen van mijn eerste werk te doen kennen. Daar het evenwel niet in mijn bestek ligt, de geschiedenis der *Vlaamsche beweging* te schrijven, zal ik mij hierbij bepa-

len en het verhaal mijner lotgevallen hernemen op het punt waar ik het onderbrak, dit is te zeggen op het oogenblik dat de geldelijke hulp mij van hoogere hand geschonken, geheel was uitgeput en ik mij weder bevond in denzelfden nood, waaruit de koninklijke grootmoedigheid mij had opgeheven.

XIX

Zoolang het geldgebrek mij niet al te gevoelig vernederde, bleef ik mijnen tijd aan den strijd voor de Vlaamsche zaak en aan het verkeer met de jonge schilders, mijne vrienden, besteden; maar de vermaningen van moeder Ann, om mij tot ernstigen arbeid aan te sporen, werden zoo aanhoudend en zoo bitter, het ontleenen van geld werd mij door haar zoo moeilijk gemaakt, dat ik welhaast tot de uitgaaf van een tweede boek moest besluiten, met de hoop daarin voor eenige maanden toereikende middelen van bestaan te vinden.

Tot het schrijven van een nieuw werk ontbrak mij de tijd; het is te zeggen dat ik te lang op eenen uitslag zou te wachten hebben, — en de nood dwong mij tot het zoeken van spoedige hulp.

Sedert het opstellen van het *Wonderjaar* had ik twee of drie verhalen en eenige dichtstukjes geschreven; ik zou deze verzamelen en ze uitgeven onder den titel *Phantazij*. Mijne vrienden voorspelden, in hunne vooringenomenheid, mij eenen grooten bijval..... De *Phantazij* verscheen in de maand October van hetzelfde jaar 1837.

Het gebeurt wel meer dat een jong schrijver, — wanneer zijn eerste werk gunstig wordt onthaald, — met roekeloos vertrouwen zich inbeeldt, dat al wat uit zijne pen is gevloeid, de aandacht van het publiek verdient, en hij in dit vertrouwen zich haast om in zijne papieren de stoffen

voor een tweede boek op te zoeken. Wie deze feil begaat wordt er niet zelden wreedelijk over gestraft. Met mij ten minste gebeurde het zoo.

Hoe hoog ook door mijne vrienden van den Kunstkring opgevijzeld, mislukte de *Phantazij* geheel, en wel verre van mij den gewenschten uitslag op te leveren, dompelde dit werk mij veel dieper in de armoede. De rekening des drukkers voor 800 exemplaren beliep tot 1,000 frank; en dewijl in de eerste maanden na de verschijning het getal der inschrijvers en der verkochte exemplaren op verre na niet toereikend was om deze kosten tegoed te doen, verzwaarde mijn achterstal in eene voor mij schrikwekkende maat.

De stukken, welke de *Phantazij* bevatte, waren opgesteld onder den invloed der jonge schilders, met wien ik dagelijks verkeerde. Het was alsdan, tusschen de aanhangers der romantische School, de gewoonte door warme woorden, klinkende machtspreuken en de meestgewaagde kunstbegrippen, elkander tot opgewondenheid aan te vuren. Men liep aldus gevaar van in overdrevenheid te vervallen en het schoone verre voorbij de waarheid te gaan zoeken.

Alhoewel ik mij niet ontveinsde, dat in deze koortsige overspanning der denkbeelden iets valsch en onnatuurlijk lag, toch had ik zonder het te gevoelen den invloed der algemeene gemoedsstemming ondergaan; en de verhalen der *Phantazij* droegen er de onmiskenbare en zeer nadeelige sporen van. Wat de erin opgenomene dichtstukjes betreft, deze getuigden dat ik mij niet genoeg in dit vak had geoefend, en waren nog gebrekkelijker dan de verhalen.

Voor iedereen, zelfs voor mijne beste vrienden, en bovenal voor moeder Ann, was het klaarblijkend geworden, dat de Vlaamsche Letterkunde geen vak was dat, zelfs met de hoogste begaafdheid, iemand de middelen tot een onafhankelijk bestaan verschaffen kon. De goede vrouw

trachtte door allerlei gegronde redenen mij te doen erkennen, dat ik, om aan een bitter en ellendig leven te ontsnappen, een ambt behoorde te zoeken; of, kon ik dit niet bekomen, ten minste als klerk op een handelskantoor de kosten voor mijn onderhoud moest pogen te verdienen.

Ik herinnerde mij nog met schrik, hoe pijnlijk de eerste opzoeking eener plaats mij was geweest, en het kwetste mijnen hoogmoed zeer diep, na het uitgeven van twee letterkundige werken, mij juist op hetzelfde punt te bevinden als toen ik nog onbekend in het ouderlijk huis zat te treuren.

Mijn beschermer Gustaf Wappers had mij beloofd dat hij zou trachten eene nieuwe toelage voor mij van Zijne Majesteit en van het Staatsbestuur te bekomen. Zoolang de verwachting dat hij in zijn edelmoedig voornemen kon slagen, mij bijbleef, weerstond ik aan de vermaningen van moeder Ann, en ik leefde wel treurig doch niet geheel hopeloos voort.

Of Gustaf Wappers den tijd niet had om zich onverwijld met deze zaak bezig te houden en of zijne pogingen te Brussel niet naar wensch gelukten, althans ik wachtte en bleef wachten, zonder dat eenig licht den nevel mijns verdriets kwam opklaren. Hij beweerde wel dat ik ongetwijfeld eene nieuwe aanmoediging van 's Konings wege zou ontvangen en ik slechts nog eenigen tijd geduld moest hebben; daar er evenwel vele weken verliepen, zonder dat ik iets vernam, zonk ik eindelijk in eene sombere wanhoop en begon ik mij zelven wijs te maken, dat ik een ongelukkig schepsel op aarde was.

Ik meende mij overtuigd te mogen houden, dat de onverdienstelijkheid van mijn laatste werk mij de bescherming van hoogere hand had doen verliezen, en ik, als een roekelooze dwaas, mij zelven voor altoos van den weinigen behaalden roem had beroofd.

Moeder Ann wilde mij geen geld meer leenen; ik vond mij dus genoodzaakt gansche dagen en tevens des avonds

op mijne kamer te blijven, zonder de vrienden te zien. Deze gedwongene eenzaamheid, bovenal omdat ik mij zelven te beschuldigen had, viel mij uiterst pijnlijk en hielp niet weinig om mij den laatsten sprankel van moed te ontnemen.

Aan mijnen vader mocht ik in mijnen neteligen toestand niet denken; hij had mij, tusschen zijne berispingen over mijn zorgeloos leven, reeds dikwijls herhaald dat zijne beurs onherroepelijk voor mij zou gesloten blijven; daarenboven, al had ik kunnen toestemmen tot het breken van mijn plechtig gegeven woord, wat konden eenige frank tot mijne redding uit den nood?

Op zekeren namiddag trad moeder Ann in mijne kamer, zette zich op eenen stoel voor mij en kondigde mij aan, dat zij gekomen was om mij nog eens ernstig en beslissenderwijze over mijnen toestand te onderhouden.

Hare stem was indringend en plechtig; op den toon der moederlijke teederheid bezwoer ze mij, toch uit mijne zorgelooze ondadigheid op te staan. Zij legde mij voor oogen dat ik man was en geleerd genoeg om door den arbeid in mijn onderhoud te voorzien; dat ik, bij zulk leven als ik nu leidde, tot over de ooren in schuld zou geraken, mijne toekomst niet alleen zou vernietigen, maar eindelijk zelfs door ellende en wanhoop op eene slechte baan kon verdolen. Zij sprak mij van mijnen vader en van mijnen plicht jegens mij zelven, en eindigde met mij te zeggen dat zij, hoezeer ook voor mijn welzijn ingenomen, mij echter niet langer zou blijven herbergen, indien ik weigerde de middelen te zoeken om mijne schuld jegens haar allengs te vereffenen.

Hare redenen waren onwederleggelijk; ik antwoordde niet veel en luisterde met gebogen hoofde op hare vermaningen, nu en dan slechts met korte woorden haar bekennende dat ik ongelijk had.

Toen moeder Ann mij gansch overwonnen achtte en mij gereed zag om haren raad te volgen, zeide zij dat een heer,

met wien zij over mij had gesproken, haar had bericht dat men ten bureele van den koopman Mettenius eenen handelsreiziger verlangde. Moeder Ann spoorde mij aan, om de gelegenheid te baat te nemen en mij voor deze plaats aan te bieden. Zij leende mij eenig geld en eischte dat ik onmiddellijk naar de stad ginge, ten einde de aangewezene poging te doen.

Ik onderwierp mij aan het lot en zakte met verkropten boezem en lamme voeten naar de Borgerhoutsche poort af.

Mijn moed was gebroken. De toekomst scheen mij donker en dreigend; de gedachte dat ik weder als smeeker aan vernedering mij ging blootstellen, deed mij bijwijlen huiveren van vrees en onverduldige spijt.

Evenwel de noodzakelijkheid en het beeld van moeder Ann zweepten mij voort. Hoe mijne eigenliefde ook tegen de gedwongene poging opstond, ik geraakte toch op de Oude Koordenmarkt, en trok aan de bel der woning van den koopman Paul Mettenius. Hij was niet te huis; indien ik Mijnheer zelven spreken wilde, kon ik binnen een paar uren terugkeeren, dan zou ik hem zeker ten zijnent vinden.

Nadat ik gedurende twee uren, in bittere verveling de straten der stad op- en neer had gewandeld, keerde ik terug en werd inderdaad door den heer Mettenius in eene spreekkamer ontvangen.

Na vernomen te hebben dat ik niet alleen nog nooit voor den handel had gereisd, maar zelfs niet eens op een kantoor had geschreven, zeide hij mij met goedheid dat ik mij had bedrogen : hij wilde eenen reiziger hebben, die goed met het vak bekend was; ik kon hem van geenen dienst zijn.

Door zijne welwillendheid aangemoedigd, smeekte ik hem, mij eene kleine plaats in zijne bureelen te vergunnen. Ik zou, indien het niet anders kon zijn, eenigen tijd zonder loon werken; en, vond hij later dat ik eene geldelijke belooning verdiende, met de geringste jaarwedde zou ik tevreden zijn.

Hij bezag mij eene wijl, haalde de schouders op en sprak, mij eene deur wijzende :

« Ik weet niet : ik heb mijne klerken. Ga daar binnen en vraag of men u tot iets kan bezigen. »

Hiermede liet hij mij staan en verwijderde zich langs eene binnendeur.

Op het kantoor richtte ik mij tot eenen klerk, die mij ouder dan de anderen scheen; ik zeide hem dat de heer Mettenius mij had gezonden om hem te vragen, of men in de bureelen mij geen werk zou kunnen geven, en ik bad hem op nederigen toon om een gunstig antwoord.

Men schouwde mij van terzijde met onderdrukten spotlust aan. Waarschijnlijk was, in zulken toestand, mijne bedeesdheid min of meer belachelijk. Men deed mij allerlei ijdele vragen, om te weten wat ik kon of niet kon; en alhoewel ik van mijnen soldatendienst en van mijne werken *Het Wonderjaar* en de *Phantazij* gewaagde, bevond men ongetwijfeld dat ik, in zake van koophandel en coloniale waren, een volstrekte weetniet was.

De slimme vragen des klerks deden het koude zweet mij uitbreken; ik beefde van angst en ongeduld, bij de gedachte dat ik hier niet beter zou varen dan toen ik nog eens op een kantoor om eene plaats was gaan smeeken. Ondanks dit pijnlijk vermoeden, leende ik mij gedwee tot de tergende ondervraging, welke men mij deed onderstaan; want ik kon toch niet weten, of ik mij in mijne erge verdenking niet bedroog.

Ten slotte zeide de klerk met geveinsden ernst :

« Ja, dat gij alles in weinig tijds zoudt leeren, is mogelijk; maar de boeken moeten hier zuiver gehouden worden. Daaraan houdt Mijnheer bovenal. Men begaat somwijlen eene misgreep of laat eene klad inkt uit de pen op het papier vallen. Gij kunt zeker ook goed krabben? »

Ik liet mij, als een onnoozele sukkelaar, door dit oude woordenspel vangen, en antwoordde dat ik inderdaad goed krabben kon.

« Welnu, » sprak de klerk, op eenen toon die mij door het harte sneed, « vertrek dan maar spoedig : wij hebben hier geene *krabbers* noodig. »

En onder het gelach der spotters, vluchtte ik schier stervend van schaamte de deur uit.

Hoe, men hoonde mij op deze wijze? De man, die aldus door het lot den onbeschoften klerken ten speelbal werd voorgeworpen was ik? — Ik, schrijver van twee boeken? Ik, dien onze grootmoedige Koning met vaderlijke welwillendheid had onthaald en aangemoedigd.

Mijn hoofd draaide, het bloed gonsde mij door de aderen, woorden van haat en wraak tegen de wereld ontvielen mijnen mond; ik bewoog mijne armen te midden der straat met wanhopige of toornige gebaren, en moest in de oogen der voorbijgangers zeker van zinnen beroofd schijnen.

Naarmate ik de Borgerhoutsche poort naderde, vermeerderde nog mijne ontsteltenis. Wat zou moeder Ann zeggen? Morgen zou ze mij opnieuw de stad inzenden, om de kantoren af te loopen en ter verkrijging eener plaats uit bedelen te gaan! Maar ik was er niet meer toe bekwaam : nog liever zou ik sterven dan voor de derde maal den spot en de schaamte in het aangezicht te loopen!..... Wat dan? Ach, wat dan?..... Soldaat worden?

Dit was inderdaad mijne laatste toevlucht; en misschien ware het nog best van al, onmiddellijk daarover een afdoende besluit te nemen en het nog denzelfden dag uit te voeren..... Maar zou ik dan voor altoos der kunst vaarwel zeggen en de gedroomde toekomst verzaken?

Dus gefolterd door eenen pijnlijken twijfel, sukkelde ik bij de Borgerhoutsche poort in eene herberg, gehouden door den poortier Deman. Ik vroeg er een glas bier en zette mij in eenen hoek achter de tafel.

De genaamde Rombouts, veldwachter van ons voorgeborcht, kwam eenige oogenblikken daarna binnen de herberg en bleef bij den toog staan. Langen tijd scheen hij

met bijzondere aandacht mij te bekijken. Iets aan den waard gevraagd hebbende, naderde hij mij en vroeg :

« Woont gij niet in den *Koning van Spanje?* en zijt gij het niet die Vlaamsche boeken maakt? »

Op mijn bevestigend antwoord, zeide hij :

« Ik heb eenen brief voor u; men heeft hem mij dezen voormiddag op het provinciaal Gouvernement gegeven, om u eigenhandig te bestellen. »

Hij reikte mij den brief toe; ik greep hem en stak hem met geveinsde onverschilligheid in mijnen zak. Wat mocht het zijn? Het zegel van 's Konings huis had mijn oog getroffen! Eene weigering? Eene onverwachte hulp? Nieuwe wanhoop of redding?

Om mij niet ten schouwspel te geven, bedwong ik mijne hevige ontroering en mijn brandend ongeduld nog gedurende eenige minuten. Dan betaalde ik mijn glas bier en ging de deur uit.

Op een boogschot buiten de Borgerhoutsche poort week ik ter zijde af, en toen ik mij in eene eenzame plaats bevond, opende ik den brief.....

Een schreeuw van verrassing en blijdschap ontsnapte mij : zonder omzien en in eenen adem liep ik den steenweg op, om moeder Ann het gelukkige nieuws te gaan melden..... In den brief staken vier bankbiljetten van 100 frank, welke de Koning op zijne eigene kas mij deed toesturen; en daarenboven schreef de heer Conway mij, dat hij op last van Zijne Majesteit mij der welwillendheid van den Minister van Binnenlandsche Zaken had aanbevolen, zoo dat ik insgelijks op eene toelage van wege het Staatsbestuur mocht hopen.

Moeder Ann en haar zoon Jozef waren bij het vernemen der blijde tijding tot tranen toe ontroerd; en toen ik juichend uitriep, dat ik dien avond met hen een glas wijn ter eere van den goeden Koning wilde drinken, vond moeder Ann dat het wel inderdaad mocht geschieden, en liep naar den kelder om een paar flesschen wijn te halen.....

Veertien dagen na de ontvangst van 's Konings gift werd mij geschreven, dat het Staatsbestuur mij eene aanmoediging van 300 frank had verleend..... Ik was dus weder rijk!

XX

Nu was ik weder uit den nood gered. Na de rekening des drukkers te hebben vereffend en mijne kleine schulden te hebben uitgevaagd, bleef mij nog genoeg over, dacht mij, om vrij van alle stoffelijke zorgen, het opstellen van een nieuw werk te beproeven. Ditmaal zou ik den goeden raad van moeder Ann volgen en spaarzaam zijn.

De weinige bijval welken mijn tweede werk *de Phantazij* had genoten, woog mij op het hart; ik was vergramd op mij zelven en verweet het mij bitter, dat ik zoo roekeloos, en met volle bewustheid, zwakke, gebrekkelijke stukken had uitgegeven. Wel is waar dat velen mijner jonge vrienden mij poogden wijs te maken, dat de *Phantazij* niet zoo onverdienstelijk was als ik het meende, doch mijn geweten sprak te luid en de waarheid was te klaarblijkend voor mij, om mij daarover den minsten twijfel te laten behouden. Maar ik zou mij wreken op mij zelven : mij eene ongewone inspanning van krachten tot straf opleggen, en, door een groot, moeilijk en voor mij reusachtig werk, mijne dwaling boeten en den verloren roem herkoopen!

Die gedachte broeide weken lang in mijn hoofd; ik doorbladerde oude kronieken en nieuwe landsgeschiedenissen, zat gansche dagen op mijne kamer met het hoofd in de handen en droomde wakend gedurende den nacht, om mij de roemrijkste heldendaden onzer vaderen voor oogen

te tooveren, en zoo te wikken en te voorzien, welk onderwerp het geschiktste mocht zijn om mij het voorgestelde doel te laten bereiken.

Mijn nieuw werk zou een vaderlandsche Heldenroman zijn; ik zou er al de krachten mijner ziel aan toewijden, de kleur met volle handen over zijne taferelen spreiden, het met zorg schrijven, het nazien en verbeteren, en het niet ter pers leggen, vooraleer ik in geweten mocht bekennen, het niet beter te kunnen maken. Niet min dan drie zware boekdeelen zou het beslaan.

Wel is waar, dat ik, voordat de eerste helft mijns arbeids kon afgewerkt zijn, opnieuw in nood en armoede zou vervallen; maar, in Gods naam, gelukte deze poging niet, het zou de laatste zijn! Ik moest toch eens, voor goed en beslissend, weten, of de hoop van mijn leven eene dwaasheid was en of ik, door samenraping van al mijnen wil en al mijne kracht, het lot niet tot het verlichten mijner baan zou kunnen dwingen.

Het onderwerp waarop eindelijk mijn keus gevestigd bleef, was de reusachtige worsteling van het Vlaamsche volk tegen de Fransche ridderschap, worsteling die zich, ten jare 1302, in den slag der *Gulden Sporen*, door de zegepraal van Vlaanderen ontknoopt. Zooals ik het verhaal had begrepen, leverde het mij eene rijke stof tot het schilderen des prachtigste tafereelen, tot het opvoeren van groote volksmenigten, tot het beschrijven van gevechten en veldslagen en tot het verheerlijken van den heldenmoed des voorgeslachts. Liefde tot vaderland en tot vrijheid zouden de tooverroeden zijn, waarmede ik mijn gewrocht op elke bladzijde zou bezielen; en ik twijfelde niet, of ditmaal zou het Vlaamsche volk dit boek, ter zijner eere geschreven, met blijdschap en hoogschatting ontvangen.

Overtuigd dat dit werk mijn laatste letterkundig woord kon zijn, wilde ik mij niet spoeden, ten einde het in al zijne gedeelten gewetensvol te bereiden en af te werken. Daar ik evenwel dag en nacht mij met niets anders bezig

hield, was het geraamte der verschillende tafereelen op eenige weken voltooid; en geheel het verhaal met zijne personen en tooneelen stond mij levend en duidelijk voor oogen.

Om de landschappen, steden en gebouwen, die in mijn werk zouden voorkomen, naar de natuur te kunnen schilderen, deed ik met mijnen vriend De Laet eene korte reis door West-Vlaanderen. Al de plaatsen welker kennis mij noodig kon zijn, werden door ons bezocht en beschreven, ja, zelfs nageteekend wanneer mij zulks doelmatig scheen.

De geleerde heer Octave De la Pierre, heden geheimschrijver van den Belgischen Ambassadeur te Londen (1855), onthaalde ons zeer gulhartig te Brugge, waar hij alsdan woonachtig was, en verrijkte mij met eenen schat van geschiedkundige bijzonderheden, aangaande de voorvallen welke ik tot stof mijns werks had gekozen. Het is, indien mijn geheugen mij daarin niet bedriegt, op aanraden van den heer Octave De la Pierre dat ik besloot, mijn nieuw gewrocht *De Leeuw van Vlaanderen* te heeten.

Reeds den tweeden dag na mijnen terugkeer te Antwerpen, begon ik het eerste hoofdstuk te schrijven; en dewijl ik geheel met mijn ontwerp en zijne bijzonderheden was vervuld, ging deze arbeid mij uitertst gemakkelijk van de hand.

Ik had op een vijftiental dagen het einde van het derde hoofdstuk bereikt, toen mijn beschermer Gustaf Wappers mij deed roepen. Hij zeide mij met blijdschap, dat hij eindelijk een ambt voor mij gevonden had. Zeker, het was uiterst gering en weinig beloond; evenwel, het moest slechts als een begin aanzien worden, en men zou ongetwijfeld, bij het erkennen mijner bekwaamheid, eerlang mijnen toestand verbeteren. Ik was bij het provinciaal Bestuur toegelaten als vertaler van het Fransch in het Vlaamsch, en zou als zulke voorloopig eene jaarwedde van 500 frank genieten. Vermits ik elken dag slechts zes uren mij in de bureelen te bevinden had, zou mij nog een

weinig tijds overblijven om mijne letterkundige werkzaamheden voort te zetten. Reeds des anderendaags 's morgens moest ik mij naar het provinciaal Bestuur begeven : men zou er mij verwachten, om mij te zeggen wat ik te verrichten had.

Na den heer Wappers om zijne edelmoedige bescherming te hebben gedankt, verliet ik zijne werkzaal en keerde huiswaarts. Wat hij, als een gunstigen uitslag zijner pogingen, mij had aangekondigd, vervulde mij het hart met droefheid. Nauwelijks had ik mijn werk *De Leeuw van Vlaanderen* beginnen te schrijven, of ik werd nu in de voortzetting ervan gestoord! Dagelijks zou ik naar de stad moeten gaan en er zes uren aan eene stoffelijke bezigheid te besteden hebben. Dit zou telkens de vlucht mijner verbeelding breken, en misschien zou ik bij den nachtelijken arbeid de noodige inspraak niet meer terugvinden!

Niettegenstaande deze angstwekkende overwegingen, was ik wel vast voornemens, het mij vergunde ambt te aanvaarden en mijne nieuwe plichten met al de mogelijke vlijt te vervullen; eene weigering van mijnentwege ware eene grove ondankbaarheid wegens den heer Wappers geweest. Ik beschouwde dus dit ontijdig bekomen eener plaats als een nieuwen slag van het lot, waaraan ik mij met of tegen dank moest onderwerpen.

Allengs keerde echter de moed in mij terug. Kon ik niet, des avonds en des nachts, aan de voortzetting van den *Leeuw van Vlaanderen* arbeiden? Het zou meer inspanning kosten, inderdaad; het zou mij vele uren van den noodigen slaap ontnemen; het zou de verschijning van mijn werk vele maanden vertragen..... maar het zou toch zijne voltooiing niet beletten.

Van dien dag af ging ik dagelijks naar het provinciaal Bestuur en bleef er met vertalen bezig, tot vier ure namiddag. Zoohaast ik mijne vrijheid bekwam, liep ik naar huis en sloot mij in mijne kamer op, om mijn werk te her

vatten, waar ik het den nacht te voren of dien morgen had verlaten. Zeer dikwijls, wanneer de aandrift mij bijbleef en ik het einde van een hoofdstuk kon bereiken, schreef ik gansche nachten door; niet zelden gebeurde het dat de gordijnen van mijn bed niet waren geopend geworden.

Moeder Ann berispte mij over mijne onvoorzichtigheid en legde mij voor oogen, dat ik mij ziek zou maken en dan gedwongen zou zijn, mijnen arbeid voor langen tijd te onderbreken; doch hare wijze vermaningen hielpen niet veel : mijn gewrocht trok mij aan met onweerstaanbare zeilsteenkracht; en wanneer ik eens in volle vergetelheid er aan bezig was, vlogen de nachtelijke uren zoo snel voorbij, dat het licht des dageraads mij dikwijls met de pen in de hand verraste.

Toen ik ongeveer twee boekdeelen van den *Leeuw van Vlaanderen* had afgewerkt, voelde ik mijn gezicht, mijne krachten en mijne inspraak verzwakken; eene pijnlijke vermoeidheid van geest en lichaam overviel mij en deed mij vreezen, dat ik met eene ernstige ziekte was bedreigd. De gedachte dat ik het laatste deel van mijn werk, bij gebrek aan tijd en aan macht der verbeelding, niet op de hoogte van het reeds afgemaakte zou kunnen houden, sloeg mij met wanhoop en schrik!

Vijftien dagen lang treurde en mijmerde ik, zonder mijnen arbeid voort te zetten. Dan mijnen moed verzamelende, ging ik tot den heer Wappers en smeekte hem het oorlof af, om mijn ontslag te geven van het ambt dat hij mij had bezorgd. Hij stemde niet alleen er in toe; maar keurde zelfs mijn besluit ten volle goed. *De Leeuw van Vlaanderen*, waarvan hij meest al de hoofdstukken had hooren lezen, was volgens zijne meening een werk, dat mijnen naam roem en waarde zou bijzetten, en mij ongetwijfeld het verkrijgen van een voordeeliger ambt zou vergemakkelijken; ik moest het provinciaal Bestuur maar verlaten, en in gansche vrijheid en volheid van krachten

mijne nationale schepping voortzetten. Nog liever de hoogste ambten afgewezen dan gevaar te loopen, deze veelbelovende poging te zien mislukken.

Dienzelfden dag schreef ik mijn ontslag, en ging mijnen vriend De Laet de gewichtige beslissing bekend maken. In den loop der samenspraak deden zijne ouders mij het aanbod, mij in hunne woning eene kamer te verhuren : ik zou er beter zijn en niet meer te betalen hebben dan in den *Koning van Spanje*.

Moeder Ann, door mij daarover geraadpleegd, drukte het gevoelen uit dat het mij hoogst voordeelig kon zijn, eenen arbeidsgenoot als mijn vriend De Laet te hebben; want volgens hare meening ontstelde de gedurige eenzamheid mij de hersens en zenuwen te zeer. Zij ried mij diensvolgens, het voorstel der ouders De Laet te aanvaarden; maar dewijl ik toch in de buurt zou wonen, hoopte zij dat ik haar dikwijls zou bezoeken.

Ik verhuisde eenige dagen later.

Met mijnen vriend De Laet arbeidde ik nu in dezelfde kamer, en des avonds bij hetzelfde licht. Terwijl hij aan de eene zijde der tafel bezig was met het vervaardigen van een gedicht of een dagblad-artikel, zette ik de hoofdstukken van *Den Leeuw van Vlaanderen* voort, en wel verre dat zijne tegenwoordigheid mij zou gestoord hebben, was zij integendeel voor mij eene bron van durende begeestering en klaarheid der opvatting. Zoohaast ik in twijfel geraakte over den gang of over den stijl van mijn opstel, waren eenige woorden, met hem gewisseld, toereikend om mijn oordeel te vestigen en mij met krachtgevende zekerheid de pen te laten hervatten.

Na tien maanden arbeid, bereikte ik eindelijk het slot van mijn werk; het werd den drukker in handen gegeven, en in allerhaast ter pers gelegd.

Het is te begrijpen dat ik, sedert mijn ontslag van vertaler bij het provinciaal Bestuur, onder geldelijk opzicht was achteruit geraakt en eenige kleine schulden op den

vermoedelijk gunstigen uitslag van mijn werk had gemaakt; dan, dewijl ik zeer spaarzaam had geleefd, was het achterstal niet aanzienlijk.

Te dien tijde was er nog geen drukker te Antwerpen, die een Vlaamsch werk van zulken omvang op zijne eigene kosten zou hebben durven uitgeven, al had ook de schrijver van alle kans op winst of van alle belooning afgezien. De onderneming geschiedde op mijnen naam, en al het gevaar van mislukking of van geldverlies rustte op mij. Deze verantwoordelijkheid, voor een werk in drie deelen, was iets verschrikkend voor iemand die, als ik, niets ter wereld bezat, dan eene ondempbare eerzucht en de hoop, om eindelijk het doel te bereiken waarop ik sedert zoovele jaren mijn begeerig oog gevestigd hield.

Ongelukkig kwamen zeer gewichtige Staatsgebeurtenissen al de gemoederen in België beroeren, en de aandacht des publieks van mijne onderneming afkeeren. De inschrijvingslijsten, welke ik in de wereld gezonden had, bleven schier zonder handteekens, hoezeer mijne vrienden, schilders en liefhebbers der moedertaal, ten mijnen voordeele zich beijverden. Wat nog als de grootste hinderpaal hun in den weg stond, was de hooge prijs des werks : het zou acht frank kosten. Aangezien alsdan de welhebbende burgerij nog weinig acht op de pogingen der Vlaamsche letterkundigen sloeg, moest het grootst getal der inschrijvers gezocht worden onder eenen stand der maatschappij, waar men niet lichtelijk eene uitgaaf van acht frank zich getroost voor den aankoop van iets dat men goed missen kon.

Hoe meer ik tot de verschijning van mijn werk naderde, hoe droeviger mijne uitzichten werden : soms droomde ik in kommervollen nachtslaap, dat ik over mijnen roep en over de waarde van mijn werk mij had bedrogen; ik hoorde stemmen mij van hoogmoed beschuldigen, en met mijn waanwijs voortbrengsel spotten; ik zag den drukker mij zijne schrikkelijke rekening aanbieden.....

Toen *De Leeuw van Vlaanderen*, in de maand December 1838, eindelijk het licht zag, was het getal inschrijvers verre van toereikend om de kosten te dekken. Het werk ontmoette evenwel bij zijne verschijning een uiterst gelukkigen bijval, en mij werden van alle kanten, bovenal uit Brugge en Gent, vleiende blijken van goedkeuring en hoogschatting toegezonden. Er werden daardoor al eenige exemplaren in de boekwinkels verkocht, en ik begon te hopen dat het nog mogelijk zou zijn, na eenige maanden, het beloop der kosten te bereiken.

Het was op dit tijdstip dat de Europeesche Mogendheden te Londen beslist hadden, dat het grootste gedeelte der provinciën Limburg en Luxemburg, welke sedert 1830 tot België hadden behoord, aan Holland moesten worden teruggegeven. Dezé beslissing zou desnoods door geweld van wapenen worden uitgevoerd.

Dit onverwacht vonnis, dat in *vier en twintig artikels* was vervat, ontstelde het Belgisch volk uitermate; er steeg een schreeuw van verontwaardiging uit alle provinciën op; de beide Kamers weergalmden van krachtige redevoeringen, die geheel de natie opriepen tot wederstand aan het verscheuren van den vaderlandschen grond.

De 400,000 Belgen, welke men aan Holland wilde hechten, liepen gedeeltelijk te wapen en bezwoeren, in allerlei vlugschriften, de andere provinciën hen toch niet weerloos, als een slavendrom, te laten verhandelen en verkoopen. Het Belgisch leger werd in allerhaast op oorlogsvoet gebracht; de ontsteltenis der gemoederen nam meer en meer in hevigheid toe : wie eenige liefde tot het vaderland gevoelde, verklaarde zich bereid om naar de grenzen te vertrekken en daar de hoonende protocollen der Conferentie van Londen met staal en lood te verscheuren.

Het Staatsbestuur en de beide Kamers begunstigden openlijk den algemeenen strijdlust der natie; ook begon men in de meeste provinciën oproepen te doen tot het inrichten van regimenten vrijwilligers, en alles deed

voorzien dat het Belgisch volk, om zoo te zeggen, als een enkel man zou te wapen loopen, indien de Conferentie van Londen de uitvoering harer besluiten wilde doordrijven.

Antwerpen, eene handelsstad zijnde, bleven hare inwoners bij uitzondering zeer koel in deze omstandigheden; wel was het volk en de kleine burgerij gevoelig aan den slag waarmede men het vaderland bedreigde, doch het stedelijk Bestuur, de kooplieden en welhebbende lieden spanden alle mogelijke pogingen in om de gemoederen te bedaren en het vonnis der Conferentie van Londen met verduldigheid te doen aanvaarden. Nog altoos bestond binnen Antwerpen de staatspartij, welker leden de omwenteling van 1830 slechts als een voorloopig en onwettelijk feit aanzagen; dezen erkenden de bestaande inrichting des lands niet en hoopten nog immer, dat België eens geheel onder den staf des Konings van Holland zou terugkeeren. De aanhangers dezer gezindheid, wel verre van de beslissing der Mogendheden te betreuren, verblijden zich integendeel in de verzwakking van het koninkrijk, dat uit de gebeurtenissen van 1830 was ontstaan.

Mij had het gevaar des vaderlands diep ontroerd en verontwaardigd; ik gevoelde schaamte voor mijne geboortestad, waar men stout genoeg was om openlijk den spot te drijven met degenen, die betuigden dat zij hun bloed wilden storten, veeleer dan het vaderland te zien aan stukken scheuren en dus zijne grondwet tot eene leugen te laten maken.

Ik besloot, tot 's lands verdediging mede te werken, en kondigde door plakkaten aan, dat ik, op den 6den Februari 1839, in den Vlaamschen schouwburg, eene redevoering houden zou, over de plichten die elk burger in den dreigenden toestand der zaken jegens het vaderland te vervullen had.

Op den bepaalden dag was de groote schouwburgzaal opgevuld met toehoorders, waaronder jonge lieden in meerderheid zich bevonden. Mijne redevoering, op den

toon der diepste overtuiging en met begeesterde kracht uitgesproken, werd schier bij elken volzin door goedkeurend gejuich en hevig handgeklap onderbroken.

Ik eindigde mijne redevoering met de volgende woorden :

« Echter, broeders, wij mogen de voorzichtigheid en de kalmte, die kenmerken van onzen stam, niet verzaken; ik roep u niet te wapen, maar ik poog, voor zooveel mijn gering vermogen dit kan bereiken, uwe harten warm te maken en u het vaderland te doen geheugen, opdat gij in den stond van gevaar niet aarzelet, den plicht van eenen waren Belg, van eenen afstammeling der Vlaamsche helden te vervullen. Laat ons rustig dit oogenblik en den roep van onzen Koning afwachten. Wij zullen ons rondom zijnen troon scharen en onder zijn bevel zullen wij tooneu, wat een manhaftig volk vermag wanneer het gezworen heeft, als martelaar der vrijheid te bezwijken of als held te zegepralen. Ons bloed stroome dus, in het uur van nood en gevaar, voor vrijheid, vorst en vaderland ! »

Het uitwerksel mijner redevoering ging mijne verwachting verre te boven : toen mijne laatste woorden door de schouwburgzaal hadden gegalmd, ontstond er onder de toehoorders een onbeschrijfelijk gejuich en alle handen gingen in de hoogte, tot getuigenis dat men mijnen oproep wilde beantwoorden en gereed was tot 's lands verdediging te helpen.

Gansch ontsteld over den indruk, door mijne aanspraak te weeg gebracht, begaf ik mij naar huis; ik was tevreden over mij zelven, in de overtuiging dat ik iets loffelijks had gedaan, met aldus het mijne bij te dragen om insgelijks mijne geboortestad tot vaderlandsliefde op te wekken.

Terwijl ik op mijne kamer eenzaam zat te denken, gebeurden er binnen de stad zekere dingen, welke ik niet had voorzien. Een gedeelte mijner aanhoorders, waaronder vele jonge schilders en leerlingen der Akademie van beeldende kunsten, waren naar de Groote Markt geloopen en

hadden daar onder den vrijheidsboom vaderlandsche liederen aangeheven en allerlei kreten van bedreiging tegen de meestbekende voorstanders eener onmiddellijke onderwerping laten hooren. Voor de woning des burgemeesters Le Grelle, hadden zij zich aangesteld als wilden zij de vensters met steenen inwerpen. Beducht voor onlusten of volksoploop, hadden de overheden den ganschen nacht gewaakt; en waarschijnlijk dat vele kooplieden en voorname burgers tot den volgenden dag in groote ongerustheid verkeerden.

Mij werd de schuld dezer voorvallen op den hals gelegd. Een gedeelte der Vlaamsche taalminnaars, en zelfs velen mijner vorige vrienden, keerden met vurigen haat tegen mij; de minst onverzoenbaren kwamen mij opzoeken, deden mij bittere verwijten en zeiden mij onbewimpeld, dat mijne letterkundige loopbaan voor altoos was gesloten, ja, dat ik in Antwerpen voortaan niets meer te verwachten had dan eene onophoudende vervolging.

Het openbaar gerucht, door de vijanden der Omwenteling van 1830 verspreid en door lichtgeloovige lieden aanvaard, legde mij dingen in den mond, welke ik geenszins had gezegd. Volgens de ergste meeningen, had ik het volk tot eenen onmiddellijken opstand aangedreven en tot wraak en gewelddadigheid tegen zekere aanzienlijke burgers opgehitst.

Om niet onder het gewicht van zulke onrechtvaardige aantijging gebukt te blijven, deed ik in allerhaast de geschrevene redevoering drukken zooals ik ze uitgesproken had.

Vele dagbladen namen ze op en loofden mij om hetgeen ik had gedaan : de *Émancipation*, een groot blad van Brussel, achtte ze der vertaling waard en verkondigde ze in het Fransch.

Intusschen verwezenlijkten zich in Antwerpen de voorspellingen, welke men mij had gedaan : ik ontmoette niets meer dan vervolging, haat en mistrouwen ; en tot zoo verre

keerde alles tegen mij, dat, op weinige uitzonderingen na, mijne beste vrienden mij schuwden, uit vrees van met mij in hetzelfde vonnis te worden begrepen.

Op eenen zekeren dag bevond ik mij in eene *estaminet* der stad, waar men mij niet kende. Ik trof er eenige personen aan, die over het vraagpunt der *vier en twintig artikels* aan het twisten waren. Twee of drie burgers lieten vaderlandsgezinde woorden hooren, en beweerden tegen eenen officier des legers, dat wij Limburg en Luxemburg ten koste der grootste opofferingen moesten pogen te behouden; de officier integendeel hield staan, dat al dit gerucht van vaderland en onafhankelijkheid, niets was dan onvoorzichtig gezwets en ijdel geraas, aangezien de Belgen volstrekt onmachtig waren om zich met eenige kans op geluk tegen den wil der verbondene Mogendheden te verzetten.

De officier had inderdaad gelijk; — evenwel op dit oogenblik deden zijne woorden mij in verontwaardiging ontvlammen, en ik viel met grammoedige drift en begeesterde taal tegen hem uit. Hij bleef even koel en liet zich door mijne vurige machtspreuken niet ontroeren.

Toen ik eindelijk de herberg verlaten had en, nog morrende, over de straat ging, naderde mij een persoon, die ongemerkt mij had opgevolgd. Deze, schijnbaar onverschillig aan mijne zijde stappende, zeide op verdoofden doch indringenden toon aan mijn oor :

« Gij zijt onvoorzichtig. Ik ben insgelijks van uw gevoelen; maar luister naar goeden raad : zwijg en houd u gesloten. Al wat gij zegt of doet, is geweten; men volgt u op, gij wordt bespied : waar gij gaat of keert, er zijn oogen en ooren die u vergezellen. Geef acht, want bij de eerste gelegenheid de beste zal u iets kwaads gebeuren. »

Ik aanschouwde den mij onbekenden man met verbaasdheid : doch hij verdween zonder groet in eene zijstraat, en liet mij verbluft en nadenkend staan.

Wat had ik dan zoo schrikkelijks bedreven, dat er eene

geheime bewaking mijner minste woorden en daden was ingericht? Wat vreesde men van mij? Voerden de ministers, de leden der beide Kamers en de aanzienlijkste lieden in alle provinciën niet dezelfde taal, als die welke ik had gebezigd om de Antwerpsche bevolking tot 's lands verdediging aan te wakkeren?

Hoe het zij, de geheimzinnigheid der verwittiging die mij was gegeven, het denkbeeld dat ik mij voortaan niet zou kunnen wenden noch keeren zonder bespied te worden, het verlies mijner persoonlijke vrijheid en de overtuiging dat men mij ernstig kwaad wilde, dit alles knakte mijnen moed en sloeg mij met onttoovering en vrees.

Nog altoos was men in de Kamers te Brussel bezig met de vurige beraadslaging over het al of niet aanvaarden der vier en twintig artikels. Om een denkbeeld te geven van de hevigheid der bepleitingen, welke aldaar plaats hadden, zij het genoeg te vermelden, dat de vertegenwoordiger der stad Kortrijk, de heer Bekaert, op den 15^{den} Maart, met zulke diepe ontsteltenis en zulke zenuwschokkende drift tegen de aanneming der vier en twintig artikels zich uitliet, dat hij, door het gevoel zijner verontwaardiging overmand, op het spreekgestoelte ineenzakte en dood ten gronde viel.

Vier dagen later ging men over tot de beslissende stemming : de onderwerping aan den wil der Mogendheden werd aanvaard met 58 stemmen tegen 41.

De wettelijke vertegenwoordiging des lands had gesproken. Limburg en Luxemburg werden voor het grootst gedeelte aan Holland teruggegeven; en dan inderdaad bleek het, dat al het geschreeuw van vaderland en onafhankelijkheid, al de bewegingen des legers en al de woelige bereidsels tot wederstand, slechts ijdele woorden en nutteloze machttoonderij geweest waren.

De geschiedenis zegt, dat ons Staatsbestuur en onze Kamers op den bijstand van Frankrijk hadden gerekend; doch dat, in de laatste dagen, koning Louis-Philippe alle

hulp had ontzegd en zelfs laten verstaan dat, wierd het vereischt, Frankrijks legermacht tot de uitvoering van de besluiten der Conferentie zou medewerken. Dit had aan het grootste getal der volksvertegenwoordigers, en wel met reden, doen erkennen dat een vermetele wederstand het verlies der jonge nationaliteit zelve tot gevolg kon hebben; en, hoe diep 's lands verbrokkeling hen mocht smarten, hadden zij evenwel voor de onderwerping gestemd.

Eene staatsgezindheid die door hare tegenstrevers of door de gebeurtenissen wordt overwonnen, blijft gewoonlijk gedurende eenigen tijd het voorwerp der vervolging harer zegevierende vijanden. Indien men reeds te Antwerpen mij haatte, toen alles deed voorzien dat de aanhangers van den wederstànd de overhand zouden hebben, hoe zou men mij nu behandelen? Bij den ijver om mij te benadeelen, voegde zich de openbare bespotting; ook mijne letterkundige voortbrengsels bleven niet onaangerand, en ik zag den geringen roem, dien ik kon behaald hebben, allengs verdwijnen, om plaats te maken voor eene schijnbaar algemeene miskenning.

XXI

Nadat ik een paar weken op mijnen toestand had nagedacht, daalde mij allengs de overtuiging in het hart, dat ik op het veld der Letteren nooit geluk noch toereikende middelen van bestaan zou vinden.

Wel had de Koning mij eene milde toelage geschonken, wel had het gerucht, door mijne openbare redevoering verwerkt, zoo vele exemplaren van den *Leeuw van Vlaanderen* doen verkoopen, dat er slechts nog zeer weinig op de rekening des drukkers te kort schoot; maar er bleef mij echter, na het vereffenen van mijne schulden, niets meer over. Ik zou diensvolgens opnieuw tot het ontleenen van geld worden gedwongen; en bij de aanvechtingen en wederwaardigheden, welke mij nu bestormden, mocht ik niet meer hopen dat een nieuw letterkundig gewrocht mij de middelen zou verschaffen om iedereen te voldoen.

Het akelig en schaamtevol leven van den *miskenden poëet*, — die te lui is om te werken en, met eene korst brood in de hand, vol haat en grimmigheid op zijnen zolder sterft, — ontstond nu dikwijls voor mijne oogen, en ik sidderde bij het denkbeeld dat deze schildering, mij vroeger als een schrikbeeld door mijnen vader getoond, voor mij zelven eene waarheid kon worden..... Zulk lot zou ik ontvluchten, al moest ik daglooner worden en in de vrucht van mijnen handenarbeid voedsel en onderhoud zoeken.

Ik herinnerde mij dat mijn vriend Karel van Geert, een

paar maanden geleden, mij had gevraagd, of ik hem geen jongeling wist aan te wijzen die zich op de bloem- en plantkweekerij wilde toeleggen; maar deze jongeling moest goed genoeg kunnen schrijven, om brieven in het net te stellen en aanteekeningen te houden; daarenboven, hij mocht niet schuw zijn van zwaren arbeid, aangezien hij, na afgedaan schrijfwerk, ook in de kweekerij zou worden gebezigd.

Tot dan had de heer Van Geert den verlangden bediende niet gevonden.

Ik begaf mij naar de kweekerij en bood mij bij de ouders van mijnen vriend aan, om de plaats van klerk en hoveniersgast te vervullen.

Eerst aanschouwden zij mij met schertsend ongeloof en lachten op mijne vraag. Toen ik echter zeer ernstig aandrong en zij niet meer aan de vastheid van mijn inzicht konden twijfelen, legden zij mij met belangstelling voor oogen, dat deze bediening verre beneden mijne waardigheid was en ik het in alle geval geene drie weken zou volhouden. Er kwamen dagelijks in de kweekerij vele inwoners van Antwerpen, die mij als Letterkundige kenden; zij zouden mij aan den arbeid verrassen, en wanneer zij eenige aankoopen deden, zou ik als een knecht hunne bevelen moeten volbrengen. Ik was volgens het huisgezin Van Geert, dat mij altoos beminde en hoog schatte, tot eene betere loopbaan bestemd, en zij zouden het niet dulden dat ik klerk en hoveniersjongen bij hen wierde.

Met allerlei aandringende redenen smeekte ik hen, niet zoo over mijnen toestand te denken; ik verklaarde hun, wat ik voorzag en wat ik vreesde; ik zeide hun dat ik werkman wilde worden om grootere vernedering te ontwijken. Nu mocht ik niet meer hopen, ooit in de Letterkunde de middelen tot een onafhankelijk bestaan te vinden; ik zou dus schulden maken, iedereen ten laste zijn en op den duur van armoede en schaamte bezwijken. Een

ambacht wilde ik leeren. Bloemkweeker zijn was een stiel of een handel, zoo achtenswaardig en voordeeliger misschien dan welke andere; ik zou er mij met vleit op toeleggen; en kon ik, na jaren, er eene loopbaan in vinden, ik zou ze met blijdschap en dankbaarheid aanvaarden.

Eindelijk, daar ik in mijne smeekingen bleef aanhouden, gaven zij hunne toestemming; en, om de geringheid van het dagloon min gevoelig voor mij te maken, beslisten zij dat ik ten hunnen huize inwoning en kost zou genieten. — Nog denzelfden avond betrok ik eene kamer in de groote bloem- en plantkweekerij.

Des anderendaags kwam mijn vader mij bezoeken. Hij vond mij alleen in een planthuis, bezig met looden nummers aan Camelliastammen te hechten. Eerst zag hij met zekere verbaasdheid op den blauwen kiel, aan mijn lijf, en de houten klompen, aan mijne voeten. Toen hij echter uit mijnen mond de redenen dezer verandering had vernomen en overtuigd was dat ik, na rijp beraad en uit een gevoel van persoonlijke fierheid, dezen stand had aanvaard, drukte hij mij voldaan de hand en getuigde dat ik wijs en moedig had gehandeld. — Volgens hem was er geen grooter slaaf, dan iemand die alleen op de gunst van het publiek zijn bestaan bouwt, en daarom ook aan Jan en alleman het recht geeft, hem te oordeelen, te prijzen, te laken en te beschimpen. Wanneer men niet met duizende frank renten ter wereld is gekomen, meende hij, dan waren er slechts twee middelen om onafhankelijk en vrij door het leven te geraken, namelijk : arbeid of handel. De bloemkweekerij was een schoon en verheven ambacht; daarenboven, en dit was wel het voornaamste, het scheen tamelijk winstgevend, wanneer men het eenigszins in het groot kon uitoefenen. Ik moest maar geduld hebben en met gewetensvolle vlijt mij toeleggen; hij zou later, indien ik zijne verwachting niet beloochende, mij helpen om dezen handel voor eigen rekening te beginnen. En vermits hij nu mocht hopen, dat ik met vasten wil tot wijze en redelijke uitzichten was

gekomen, toonde hij zich bereid om ten mijnen gunste eenige geldelijke opofferingen te doen, indien deze mij van nut konden zijn.

Ik dankte hem om zijne goedheid, doch verklaarde, dat ik voortaan geheel en uitsluitelijk van de vruchten mijns arbeids wilde leven; en mijn dagloon, hoe gering ook in schijn, was daartoe voldoende, aangezien mij woning en kost was verzekerd.

Het verheugde mijnen vader, mij in zulke stemming te vinden. — Hij verliet mij met groote tevredenheid, in de overtuiging dat ik nu eindelijk voor goed van mijne gevaarlijke droomerijen was genezen.

De ouders van mijnen vriend Karel Van Geert behandelden mij veeleer als een lid huns huisgezins, dan als een bediende. Hun zoon was uiterst edelmoedig met mij : ofschoon ik zijne bevelen uit te voeren had, wist hij ze mij te doen kennen, zonder dat het mij mogelijk ware, mijne ondergeschiktheid te gevoelen. Meest altijd was ik aan zijne zijde; op het kantoor, in de planthuizen, in den open tuin, overal deelde ik zijnen arbeid ; of, om beter te zeggen, hij nam de helft mijner taak op zich, om te doen blijken dat hij mijn vriend en mijn gezel, maar niet mijn meester begeerde te zijn.

In de oogenblikken van rust studeerden wij te zamen de wetenschappelijke kruidkunde of deden proefnemingen op het veld der natuurgeschiedenis. De bibliotheek van mijnen vriend Karel was tamelijk voorzien van goede wetenschappelijke boeken, en ik heb er oneindig vele dingen uit geleerd, die mij later van het grootste nut geworden zijn.

In het gesticht, waarin ik mij nu bevond, was iedereen ten vijf ure des morgens reeds te been en aan den arbeid; en zoo duurde het, met weinige korte verpoozingen, tot dat de avondschemering den langen dag kwam eindigen. Men zal licht begrijpen, dat dit leven onder den vrijen hemel, te midden van planten en bloemen, op mijn vermoeid zenuwgestel en mijn verzwakt lichaam eenen heilzamen

invloed uitoefende, en ik er de herstelling vond der krachten, welke eene langdurige en koortsige overspanning mij had ontnomen.

Mijne verdwijning uit de gelederen der Vlaamsche strijders en de vrees dat ik waarlijk voor altijd de Letterkunde mocht vaarwel gezegd hebben, bedroefde vele taalminaars en liefhebbers der nationale kunst; mij werden uit Vlaanderen brieven toegestuurd, waarin men mij in naam des vaderlands bezwoer, dit opzet te laten varen. Ik ben den heer Dr Snellaert dankbaar voor de edelmoedige pogingen, welke hij in dien zin aanwendde.

Vele schilders, mijne vroegere vrienden en gezellen, kwamen mij bezoeken; zij schenen hunne oogen niet te kunnen gelooven en lachten bij het gezicht mijner klompen, alsof zij mijnen nieuwen toestand voor eene gril of eene klucht aanzagen. Dewijl ik geenen tijd had om veel met hen te kouten en over en weder door den wijden tuin liep, om mijn werk te verrichten, bleven de meesten mijner vrienden welhaast achter. Slechts De Laet, die in de buurt woonde, zag ik dikwijls; de heer Gustaf Wappers bezocht mij eenige malen.

Volgens het gevoelen van dezen edelmoedigen kunstenaar, zou ik geenszins bloemkweeker blijven, ik mocht er al of niet toe besloten hebben. Dat ik mij nu voor eenigen tijd uit de kunstwereld had verwijderd, dit was zeer doelmatig, om den indruk en de gevolgen mijner vaderlandsche redevoering te doen vergeten; maar ik zou wel terug de pen opvatten en eene loopbaan hernemen, waarin ik niet missen kon, voorspoed en roem te vinden. Zoodra de tijd er toe zou gekomen zijn, zou Wappers mij wel, door hoogere bescherming, de middelen verschaffen om mijne letterkundige werkzaamheden voort te zetten.

Gedurende de eerste maanden bleef mijn hart voor zulke uitzichten gesloten, en ik weerde met onwankelbaren wil de verlokkingen van mij af. Mijn lot in de bloemkweekerij scheen mij voordeelig en was mij zoet; ik leefde er rustig

tusschen menschen die mij beminden, tusschen bloemen en gewassen, die sedert mijne kindsheid de voorwerpen mijner liefde geweest waren, tusschen boeken en prenten, die mijne zucht tot wetenschap bevrediging schonken! Wat kon ik meer wenschen?

En nochtans, na dat ik een gansch half jaar in de meening was gebleven dat niets machtig genoeg zou zijn om mij van besluit te doen veranderen, voelde ik allengs den geest der poëzij in mijne hersens ontwaken. In den eerste verdreef ik zonder moeite de letterkundige gedachten, die in mij opwelden, maar allengs nam de geheimzinnige macht mijner verbeelding onweerstaanbaar toe, welhaast verraste ik soms mij zelven daar ik, in eenen diepen droom verslonden, mijnen arbeid had gestaakt en bewusteloos op den stroom eener dichterlijke mijmering was weggevlot.

Meer en meer beheerschte mij deze innerlijke aanjaging tot het vormen van kunstgedachten : er speelden mij allerlei beelden voor de oogen; des nachts werd mijne rust gestoord door zonderlinge begoochelingen : het was als eene ziekte des geestes, eene overvloedigheid van bespaarde en bedwongene krachten, die nu met geweld losbreken wilden, om lucht te zoeken door uitboezeming.

Deze nieuwe omkeering mijns gemoeds verborg ik langen tijd voor mijnen vriend Van Geert; in alle geval, ik volbracht den mij opgelegden arbeid met nauwkeurigheid en vlijt; maar des avonds, wanneer het donker was, ging ik in de planthuizen en ontlastte er in eenzaamheid mijn hart van het gewicht, dat er zoo loodzwaar op drukte. Daar stond ik dan gebaren te maken en met luider stem redevoeringen uit te spreken, of ik stuurde het woord tot de starren of tot de bloemen in eene opgevoerde en beeldrijke taal, of ik stak de vuist dreigend in de ruimte en daagde het lot, en wie mij vijandig was, tot eenen nieuwen strijd uit.

Wanneer het mij dus gelukt was, lang alleen te blijven

en, door de oefening der spraak en den arbeid der verbeelding, mijne hersens te ontspannen en mijne zenuwen te stillen, sliep ik beter en gevoelde des anderendaags eene weldadige verkalming.

In het midden van December, — de achtste maand van mijn verblijf ter bloemkweekerij, — terwijl ik met mijnen vriend Karel bezig was aan het verpotten van jonge Azalea's, kwamen vier of vijf kunstschilders, waaronder De Block en Noterman zich bevonden, mij opzoeken. De beroemde kunstleeraar Mathias Van Bree, bestuurder der Akademie van Antwerpen, was plotseling aan eene beroerte gestorven, en men zou, drie dagen later, het lijk met groote plechtigheid ter aarde bestellen, op het kerkhof van Sint-Willebrords, in het voorgeborcht waar ik woonde. Er zouden gewis op het graf een aantal Fransche redevoeringen uitgesproken worden; om de zekerheid te hebben, dat er insgelijks in de moedertaal hulde aan de nagedachtenis des betreurden meesters zou worden gebracht, hadden de leden van den kunstenaarskring, allen oud-leerlingen van den heer Van Bree, besloten mij den last op te dragen, in hunnen naam bij de rustplaats van den dierbaren doode een laatst en dankbaar vaarwel uit te spreken. Ik mocht niet vreezen, dat de overheden of de bestuurders der plechtigheid mij konden beletten, die zending te volbrengen : al verlieten dezen ook het kerkhof na het afloopen der toegelatene spreekbeurten, de kunstenaars toch zouden blijven om mij te hooren.

Na langen wederstand liet ik mij door het aandringen mijner oude makkers en door den raad van mijnen vriend Karel overwinnen, en aanvaardde den vereerenden last.

Op den dag der begrafenis, ofschoon het uitermate sterk vroos, was het kerkhof van Sint-Willebrords geheel met menschen overdekt. Er werden vijf of zes lijkreden gehouden, en zelfs de Dichter Prudens Van Duyse, daartoe van Gent gekomen, las er een treffend lijkdicht in de moedertaal.

Toen de ambtelijke beurten afgeloopen waren, meenden de overheden heen te gaan, maar de schilders drongen mij met geweld door de omstaanders tot op den boord van het graf..... en ik begon mijne redevoering.

Wat mij alsdan gebeurde, begrijp ik niet : mijne stem kreeg eenen sidderenden metaaltoon, die mij zelven diep ontroerde; mijne gebaren waren hoekig, zenuwachtig en indrukwekkend; ik was bleek als een lijk en beefde zichtbaar. Zooverre liet ik mij door de begeestering wegrukken, dat ik te midden mijner rede op den rand van het graf nederknielde, en, met de handen in den gapenden kuil, de ziel van Van Bree uit den doodslaap opriep. — Het gevoel, dat nu sedert bijna een jaar in mijnen boezem was opgesloten gebleven, had lucht gevonden, het stroomde met onbedwingbaar geweld in mijne woorden en gebaren uit.....

Er heerschte eene ontzettende stilte op het kerkhof; iedereen hijgde, als ware hij door hetzelfde gevoel overstelpt; uit veler oogen vloeiden tranen; ja, de stadspompiers, die gewapend bij het graf stonden, weenden van ontroering.

Niet zoozeer sproot de machtige indruk mijner rede voort uit hetgeen ik zeide, dan wel uit den toon waarop ik voordroeg en uit mijne overmatige ontsteltenis.

Toen de laatste galm mijner stem verzwonden was, ontstond er eene groote beweging onder de menigte : iedereen wilde mij zien, mij de hand drukken, mij bedanken. Zelfs diegenen der stadsoverheden, welke mij vijandig waren geweest omdat zij mij een gevaarlijke volksopruier waanden, betuigden mij hoe diep ik hen had geroerd en prezen mijne redevoering met woorden van genegenheid.

Eenige uren daarna kwam Wappers in de bloemkweekerij mij zeggen, dat de tijd nu voor mij gekomen was, om opnieuw het letterkundig veld te betreden. Mijne indrukwekkende lijkrede had vele hinderpalen uit den weg geruimd. Eenige mijner vorige vijanden hadden zelf hem bekend, dat ik niet langer hovenier mocht blijven, en

hadden hem aangeboden, het hunne bij te dragen tot het verbeteren van mijn lot. Binnen weinige dagen zou Gustaf Wappers naar Brussel gaan, om er ten mijnen voordeele werkzaam te zijn.

Men had bij het graf het afschrift mijner redevoering mij uit de hand genomen. Zij stond dien avond met den oorspronkelijken Vlaamschen tekst in het Fransche dagblad *Le Précurseur*, iets ongewoons, dat een denkbeeld geven kan van de waarde welke men, onder den indruk van het gebeurde, hoewel zeker ten onrechte, haar toekende.

Nauwelijks waren er een paar weken verloopen, of ik ontving eenen brief van den Minister van Binnenlandsche Zaken, waarbij ik uitgenoodigd werd mij naar Brussel te begeven om voor hem te verschijnen.

Toen ik, op den bepaalden dag, mij in het kabinet van dien hoogen Staatsambtenaar aanbood, zeide hij mij, dat de Koning belang in mij gewaardigde te stellen en den wensch had uitgedrukt, dat er iets beproefd wierde om mij toe te laten, mijne letterkundige werkzaamheden te hernemen. Een ambt kon de heer Minister mij zoo onmiddellijk niet geven, ten minste geen dat doelmatig ware om het voorgestelde doel te bereiken; maar indien ik een werk wilde schrijven, dat een algemeen en onbetwistbaar nut voor het land aanbood, — eene *Geschiedenis van België*, bijvoorbeeld, — dan zou hij mij eenen geldelijken onderstand vergunnen, die toereikend ware om mij eene betere geledenheid te laten afwachten.

Ik aanvaardde den last om eene uitgebreide Geschiedenis des vaderlands op te stellen, en verklaarde dat ik, volgens mijne meening, niet minder dan twee jaren zou behoeven, om daartoe de vereischte opzoekingen te doen.

Door een koninklijk besluit van 5^{den} April 1840, werd mij gedurende twee jaren eene toelage van 1,000 frank jaarlijks vergund, ten einde, zeide het besluit, mij in staat te stellen tot het doen der noodige opzoekingen voor het schrijven eener *Geschiedenis van België* in de Vlaamsche taal.

Alhoewel mijn vriend, Karel Van Geert, en zijne goede ouders mijn vertrek uit hunne woning betreurden, verblijdden zij zich zoo zeer als ik zelf in het geluk dat mij overkwam; maar wie nog meest zich er in verheugde, was mijn beschermer, Gustaf Wappers.

Ik verliet de bloemkweekerij, betrok eene kamer in een burgershuis der stad, en begon onmiddellijk den aanvaarden arbeid.

Na een paar maanden in oude kronieken en nieuwe boeken te zijn verzonken gebleven, werd ik onverwachts in mijne gewetensvolle inspanning gestoord. Het tweehonderdjarig jubelfeest ter eere van den grooten schilder Rubens, was op handen; in de maand Augustus zou zijn bronzen standbeeld met ongemeene plechtigheid worden ingehuldigd. De stedelijke overheden, de kunstenaars en de geheele bevolking wilden dit feest eenen luister bijzetten, die den roem van den koning der Vlaamsche School waardig ware; en te dien einde riep men de medewerking in van al wie, door kunde of krachtdadige werkzaamheid, tot het bereiken van het nationale doel kon bijdragen.

Mijne historische opzoekingen onderbrekende, aanvaardde ik den last van secretaris der Commissie, gezegd van het *Album van Rubens*, en arbeidde van dan af onverpoosd, met de hulp van mij toegevoegde klerken, aan de inrichting eener groote kunstloterij, waarvan de opbrengst hoofdzakelijk moest dienen tot het bekostigen van den opbouw en de versiering van eenen praalwagen volgens eene eigenhandige schets door Rubens nagelaten.

Toen het standbeeld van Peter Pauwel Rubens, onder eenen buitengewonen toevloed van volk uit alle streken, was ingehuldigd geworden en de voor Antwerpen zoo plechtige dagen afgeloopon waren, hernam ik mijnen onderbroken arbeid en zette hem nog vele maanden met vlijt en liefde voort.

Mijn beschermer Gustaf Wappers was, na den dood van Mathias Van Bree, tot bestuurder der Koninklijke Aka-

demie van beeldende kunsten benoemd geworden.— In het midden des jaars 1841 overleed insgelijks de heer Snyers, secretaris dezer Akademie.

Op verzoek van den bestuurder Wappers, aanvaardde ik den last om voorloopig het schrijfwerk der Akademie te bezorgen, evenwel zonder ambtelijken titel noch geldelijke belooning, dewijl men de jaarwedde, zoolang mogelijk, ten voordeele der weduwe van den heer Snyers wilde uitbetalen.

Ik kweet mij tot elks voldoening van de plichten welke ik op mij genomen had, totdat eindelijk de Akademie eene geheel nieuwe inrichting ontving. Dan werd ik door koninklijk besluit tot Greffier der Akademie benoemd, met eene jaarwedde die wel niet zeer hoog, doch meer dan toereikend was om mij voortaan tegen allen stoffelijken nood te vrijwaren.

Hier sluit zich het verhaal van mijnen langen strijd tegen het lot, — en ik vermeen wel te doen, met insgelijks te dezer plaats de geschiedenis mijner levensvoorvallen te eindigen.

Het is niet dat ik van dan af, onder zedelijk oogpunt, rust genoten heb; integendeel, bijna tot den dag van heden is mijn bestaan op aarde een onophoudende kamp geweest, ten voordeele der moedertaal en der Belgische nationaliteit. Maar het verhaal van dit tweede gedeelte mijns levens vermengt zich te zeer met de algemeene geschiedenis der Vlaamsche beweging, en ik zou gevaar loopen, zonder het te willen, mijnen persoon schijnbaar in de plaats te stellen van eene vaderlandsche zaak, welker voortgang de vrucht is van het gezamenlijk streven aller Vlaamsche Letterkundigen en taalminnaars.

Daarenboven, de strijd voor het behoud der moedertaal en voor de wedereisching der Vlaamsche volksrechten, heeft mij te midden der algemeene staatsworstelingen gevoerd, en op dien grond heb ik vele pijnlijke vervolgingen moeten onderstaan. Ik zou mij diensvolgens ver-

plicht zien tot mijne rechtvaardiging mij op eigen verdiensten te beroepen en mijne tegenstrevers aan te klagen.

Het tegenwoordig boek zal niet door den minsten schijn van wraakzucht worden verduisterd of bevlekt; het is geschreven als een gedenkteeken mijner erkentenis jegens al wie mij in mijne harde levensbaan heeft getroost, geholpen of beschermd; tot zijn opstel heb ik alle vijandig gevoel neergelegd, de namen mijner vervolgers vergeten en mij niets herinnerd dan de weldaad.

Moge God hen beloonen, die den armen Dichter de hand der vriendschap hebben toegereikt of, van hooger, hem eene grootmoedige bescherming hebben geschonken!

EINDE.

WAT EENE MOEDER LIJDEN KAN

Brussel. — Drukkerij J. JANSSENS, 25, Harnasmakersstraat.

Wat eene moeder lijden kan

REDEVOERINGEN

DOOR

Hendrik CONSCIENCE

BRUSSEL
J. LEBÈGUE & Cie, BOEKHANDELAARS-UITGEVERS
46, MAGDALENASTRAAT, 46

Met de armen op de borst gekruist (bladz. 19).

WAT EENE MOEDER LIJDEN KAN

I

Het was uitermate koud in de laatste dagen der maand Januari 1841. De straten der stad Antwerpen hadden haar winterkleed aangenomen en glinsterden van zuivere witheid; de sneeuw viel echter niet bij zachte vlokken, noch verheugde het oog met hare duizend dooreenspelende pluimkens; integendeel, zij viel kletterend en als hagel tegen de vensterglazen der geslotene huizen, — en de bittere noorderwind joeg de meeste burgers, die zich op hunnen dorpel vertoonden, terug naar de gloeiënde kachel.

Niettegenstaande de bitsigheid der koude, en alhoewel het slechts negen ure in den morgen was, zag men, mits den Vrijdag, vele personen voorbijgaan. De jonge lieden poogden zich door loopen te verwarmen, de goede burgers bliezen grimmend in de vingeren en de werklieden sloegen zich met geweld de armen om het lichaam.

Op dit oogenblik ging er eene vrouw vrij langzaam door de Winkelstraat, welker inwoners zij wel moest

kennen, daar zij uit en in de arme huizen ging, en deze telkens met eene uitdrukking van genoegen verliet. Een satijnen mantel, die gewis met watten gevuld was, bedekte hare fijne leden, een fluweelen hoed drukte haar zwierig hoofd en hare wangen, die een weinig door de zure lucht verpurperd waren; eene boa omslingerde haren hals, en hare handen verborgen zich in eene fraaie moffel. Deze juffer, die genoegzaam rijk scheen, bevond zich op den dorpel van een huis, in hetwelk zij gereed stond om binnen te treden, toen zij eensklaps in de verte eene andere juffer harer kennis zag aankomen; zij bleef bij de deur der arme woning staan, totdat hare vriendin haar nabij was; dan ging zij haar met eenen gullen lach te gemoet, en sprak haar aldus aan :

« Eenen goeden dag, Adela. Hoe gaat het? »

« Tamelijk wel, en met u? »

« God zij dank, ik ben gezond en zoo verheugd dat ik het u niet zeggen kan. »

« Waarom? Het schijnt mij dat het weder zoo vermakelijk niet is? »

« Ja, voor mij wel, Adela. Ik ben nog maar een uur uit het bed, en reeds heb ik twintig arme woningen bezocht. Maar ik heb armoede gezien, lieve Adela, armoede dat het hart er van breken zou. Honger, koude, ziekte, naaktheid, — het is onbegrijpelijk. Ho, ik acht mij gelukkig bemiddeld te zijn, want het is zoo verheugend goed te doen! »

« Men zou zeggen, dat gij goesting hebt om te weenen, Annah! Ik zie water in uwe oogen blinken; — wees toch zoo gevoelig niet. De arme menschen zijn immers dezen Winter zoo niet te beklagen? Zie eens wat uitdeelingen er geschieden : kolen, brood,

aardappelen, het wordt er alles in overvloed gegeven. Gisteren zelfs schreef ik nog in voor vijftig franken; en ik mag u wel zeggen, dat ik liever mijn geld laat uitdeelen dan zelf in al die vuile woningen te gaan. »

« Adela, gij kent geene arme menschen. Oordeel ze niet op die slordige bedelaars, die het rondhalen van aalmoezen als een goed ambacht aanzien, en hunne kleederen met inzicht vervuilen en scheuren, om den afschrik of het medelijden in te boezemen. Kom met mij, ik zal u werklieden toonen, wier kleederen niet gescheurd zijn, wier huishouden niet vuil is, en wier mond zich niet zal openen om te vragen, maar alleen om te danken en te zegenen. Gij zult den afgrijselijken honger op hunne wezenstrekken geschilderd zien, — het zwarte brood bevrozen tusschen de verstijfde vingeren der kinderen, de tranen der moeder, de sombere wanhoop des vaders..... Ho! sloegt gij een oog op dit stomme tafereel van smart en lijden, wat engelenblijdschap zoudt gij vinden in dit alles met een weinig gelds te veranderen. — Gij zoudt die arme kinderen zich dansend aan uwe kleederen zien hechten; de moeder met saamgevoegde handen u toelachen; den vader, door dankbaarheid verdwaald, uwe fijne hand in zijne beenige handen drukken en met brandende tranen besprengen! — En dan, dan zoudt gij ook tranen van zaligheid storten, Adela, en gij zoudt uwe handen aan de hunne, hoe ruw ook, niet onttrekken..... Zie, Adela, de gedachtenis van zulke stonden ontroert mij te zeer! »

Terwijl Annah, met diep gevoel en met treffende stem, dit tafereel schetste, had hare vriendin niet

gesproken; zelfs niet van die korte woorden of klanken welke de deelneming van den aanhoorder aanduiden. De ontroering harer vriendin was geheel in haar overgegaan, en toen Annah haar aanzag, was zij juist bezig met haren zakdoek uit hare moffel te halen, om twee tranen die op hare wangen gingen rollen, uit hare oogen te vegen.

« Annah, » sprak zij, « zie, ik ga met u de arme menschen bezoeken. Ik heb geld genoeg in mijne tasch. Laat ons dezen ganschen morgen besteden aan goede werken. Ho, wat ben ik blijde dat ik u ontmoet heb! »

De goede Annah bezag hare vriendin met aandoening, en haar gelaat drukte genoeg uit, hoe gelukkig zij zich achtte eene weldoenster meer aan hare arme medeburgers te hebben bezorgd. Door Adela gevolgd, ging zij eenige stappen verder in een huis, waar zij wist dat ongelukkigen te vinden waren.

Het huis op welks dorpel zij stond, toen zij hare vriendin zag aankomen, werd vergeten; dit was haar echter te vergeven, aangezien zij er nog nooit binnen geweest was, en alleenlijk er meende te gaan om te zien, of het misschien geene haar nog onbekende arme huisgezinnen ter woon verstrekte.

II

In eene kamer van het huis, waarbij de weldadige juffrouw was blijven staan, woonde een ongelukkig huisgezin. Vier naakte muren waren hier de stomme en eenige getuigen van pijn en lijden, en het gezicht van het smartelijk schouwspel, dat zich daar vertoonde, vervulde het hart niet alleen met droefheid, maar ook met een zeker gevoel van haat tegen de samenleving. De lucht was er zoo koud als op de straat, en eene zekere vochtigheid drong door de kleederen van hen, die er zich bevonden; in den haard brandde een klein vuur, dat met stukken van gebrokene meubelen gevoed werd, en, als met moeite, van tijd tot tijd eenige schaarsche vlammen vertoonde. In een bed, dat in het midden der kamer stond, lag een ziek kindje, dat niet boven één jaar oud kon zijn; zijn geel aangezichtje, zijne magere armkens en zijne ingetrokkene oogskens deden met reden gissen, dat eene plaats op Stuivenberg (*) het onnoozel wicht weldra zou ontvangen. Op eenen zwaren steen, nevens het kind, zat eene nog jonge vrouw met de handen voor de oogen. Hare kleeding,

(*) Begraafplaats bij Antwerpen.

alhoewel samengesteld uit stoffen, waarvan de kleuren door den tijd vergaan waren, droeg het kenteeken niet dier armoede, welke de hulp van het openbaar afsmeekt; integendeel kon men bemerken, aan hunne netheid en aan de menigvuldige doch bijna onzichtbare naden, met welke zorg zij gepoogd had hare noodwendigheid te verbergen.

Van tijd tot tijd ging er een benepen zucht uit haren boezem op, en eenige druppelen waters leekten van de punten harer vingeren, waarmede zij zich het aangezicht bedekt hield. Nochtans, bij de minste beweging van het kranke kind, hief zij bevend het hoofd op, bezag snikkend en met afgrijzen zijne verdorde wangen, duwde het deksel wat nader bij zijne koude ledematen, en viel dan weder wanhopig en weenend ineen op den steen.

De diepste stilte heerschte in dit rampverblijf; alleen de hagelsneeuw kletterde tegen de vensterglazen, de wind loeide in den schoorsteen.

Reeds was de vrouw eenigen tijd, als slapend, op den steen blijven zitten; het kranke kindje had zich niet bewogen, en zij had het hoofd niet opgeheven; zelfs scheen zij niet meer te weenen, want er blonk geen water meer aan hare vingeren. — Het was er in de kamer als in een graf, door dooden bewoond, en dat zich nimmer ontsluiten moest.

Eensklaps ging er eene zwakke stem uit den haard op:

« Moeder! moeder-lief, ik heb honger! »

Degene, die deze klacht had voortgebracht, was een jongen van vijf of zes jaren, die zich in den hoek van den haard bevond, en zoodanig bij het vuur ineengekropen was, dat men hem met moeite zou

bespeurd hebben. Hij beefde en trilde alsof de koorts hem over het lichaam rees; en met meer aandacht kon men hooren, hoe zijne tanden van koude tegen elkander ratelden.

Hetzij de vrouw zijne klacht niet gehoord had, of zich in de onmogelijkheid bevond om aan zijne vraag te voldoen, zij antwoordde hem niet en bleef zitten zonder zich te verroeren. Er volgde dan weder een oogenblik van doodsche stilte, doch weldra verhief de jongen zijne stem en riep :

« Moeder-lief, ik heb honger. Och, geef mij een klein stuksken brood! »

De vrouw hief ditmaal het hoofd op, want de stem van den jongen was doorsnijdend, en gewis was zij als een messteek door haar moederhart gegaan. Een somber vuur blonk in hare oogen; de vertwijfeling stond er in te lezen. Zij antwoordde met eenen tranenvloed :

« Janneken-lief, zwijg toch, om Gods wil! Ik sterf zelf van honger, mijn arm kind, — en daar is niets meer in huis. »

« Och, moeder, ik heb zulke pijn in mijnen buik,..... een stuksken brood, och toe! »

Het gelaat van het jongsken was op dit oogenblik zoo smeekend, de honger was er met zijne vale en gele kleur zoo diep op ingedrukt, dat de verdwaalde moeder opsprong, alsof zij eene wanhopige daad ging doen; zij stak met bevende drift hare hand onder het deksel van het bed, en trok er een klein halvestuiversbrood uit, waarmede zij tot den jongen ging :

« Daar, Janneken, » sprak zij, « dat heb ik nog bewaard om pap voor uw arm zusterken te koken;

maar ik denk wel dat zij het toch niet meer zal noodig hebben, dat onnoozel schaapken!..... »

Hare stem brak, want haar moederhart liep over van pijn. Zoodra Janneken het brood, als eene gelukstar, voor zijne oogen zag blinken, begonnen de spieren zijner wangen zich bevend te bewegen en hij sprong op, met de twee handen te gelijk vooruit, grijpende het kleine brood als een wolf, die zijne prooi aanvat.

De vrouw keerde terug naar het zieke kind, dat zij nog eens bestaarde, en viel dan weder als machteloos op den steen.

Met gretigheid en met eene onbegrijpelijke blijdschap zette het jongsken zijne tanden aan het brood en beet er eenige malen driftig in, tot hij een weinig meer dan de helft er van gegeten had; dan hield hij eensklaps op, bezag het stuk meer dan eens met gulzigheid, bracht het meer dan eens aan zijnen mond, doch at er niet meer van. Eindelijk opstaande, ging hij langzaam tot bij de vrouw en, na haar bij den arm geschud te hebben, om haar op te beuren uit den slaap, waarin zij scheen verzonken te liggen, reikte hij het stuk brood tot haar en sprak met zoete stem :

« Moederken-lief, dáár! ik heb een stuksken bewaard voor ons Mieken. Ik heb nog wel grooten honger en pijn in mijnen buik, maar als vader t'huis komt, dan zal ik immers eene boterham krijgen, moeder? »

De ongelukkige vrouw sloeg hare beide armen om het goede kind, en drukte het met liefde tegen hare borst; een oogenblik daarna liet zij het ongevoelig van hare knieën glijden, en verviel in hare eerste neêrslachtigheid. Janneken ging heel zachtjes tot

bij zijn ziek zusterken, zoende het op hare magere wang, zeggende : « Blijf gij maar slapen, Miekenlief », — en keerde terug bij het vuur, waar hij weder ineenkroop en stilzwijgend op den grond bleef zitten.

Het was dan dat de weldadige juffer op den dorpel der arme woning stond en hare vriendin in de verte zag aankomen.

Nog een gansch uur verliep er, zonder dat de rampzalige moeder uit hare bittere mijmering opstond. Zij ook had honger, zij ook voelde de stem des roependen lichaams, en pijnen doorgriefden haar ingewand..... Maar zij zat bij een akelig doodbed; zij verwachtte met angst dien schrikkelijken stond waarop zij, moeder, haar kind zou zien snakken en sterven. — Kon zij dan aan hare eigene pijnen denken? Neen! eene moeder is altijd moeder, gelukkig of rampzalig, rijk of arm, er is geen dieper gevoel, geene machtiger drift dan die welke eene vrouw aan haar kind hecht, en dat gevoel, die drift is inniger en grooter bij hen die weten wat zorg, wat angst en hoe veel zweet des aanschijns zij hunnen kinderen hebben toegewijd.

Dit weten de arme menschen bovenal.

Om tien ure werden de vrouw en de jongen gezamenlijk als door eene geheime aanraking getroffen. Zij sprong op van den steen, hij uit den haard, en beiden riepen te gelijk :

« Ha, daar is vader, Janneken! »

« Ha, moeder, daar is vader! »

En een glimlach van blijdschap gaf eene nieuwe uitdrukking aan hun gelaat. Zij hadden het gerucht van een rijtuig aan de deur gehoord, en wilden dengenen, dien zij verwachtten, te gemoet loopen; doch

een man drong de kamer in, eer zij de deur bereikt hadden. Terwijl hij de sneeuw van zijne schouders schudde, had Janneken zijne eene hand gevat en trok er aan, alsof hij zijnen vader dieper in de kamer wilde brengen. De man had de andere hand aan zijne vrouw gegeven en bezag haar met diepe droefheid. Eindelijk zuchtte hij :

« Trees, wij zijn ongelukkig, vrouw! Nu sta ik van dezen morgen af met mijnen mosselbak aan den ijzerenweg, en nog niets gewonnen! Wat gaan wij doen! Zie, Trees, geloof mij of gij wilt of niet, maar ik wilde wel dood zijn! »

Hoe ontoereikend de woorden des mans ook waren om eene nijpende smart uit te drukken, zijne pijnen waren daarom niet minder. Zijn hoofd hing moedeloos op zijnen schouder, zijne oogen waren met halsstarrigheid op den grond gevestigd, en men zag aan het wringen zijner vuisten, men hoorde wel aan het kraken zijner vingeren, dat de stuiptrekkingen der wanhoop zijn zenuwgestel ontroerden.

De vrouw, die haar eigen wee vergat en begreep wat foltering haar man doorstond, sloeg haren arm om zijnen hals en antwoordde snikkend :

« Och, Sus, zwijg maar, het zal toch altijd niet duren. Gij kunt er immers niet aan doen dat wij zoo ongelukkig zijn? »

« Vader, vader, » riep het jongsken, « ik heb honger; krijg ik nu eene boterham? »

Deze woorden veroorzaakten in den man eene afgrijselijke beweging; al zijne leden trilden, zijne blikken vielen als met razernij op het klagende jongsken, en hij zag het eene poos zoodanig strak en wild aan, dat Janneken, verschrikt en huilend, in den

haard vluchtte en van daar weenend tot zijnen vader riep :

« Och, vaderken-lief, ik zal het niet meer doen! »

Zonder van zijne geestes- en ledenspanning verlost te zijn, ging de man bij het bed en bezag met nog scherpere blikken het stervende wicht, dat zijne weifelende oogskens nog tot zijnen vader ophief.

« Trees, » riep hij, « zie, ik kan het niet meer uitstaan. Het is gedaan, het moest er dan toch eens van komen! »

« Wat is het? Och God, wat hebt gij? »

De man is wiens hart een groote strijd volvoerd was, bedaarde spoedig; en, gissende wat benauwdheid hij zijne goede vrouw door zijne uitroepingen had veroorzaakt, nam hij haar bij de hand en sprak met neêrslachtigheid :

« Trees, gij weet het, vrouw, sedert dat wij getrouwd zijn, heb ik altijd gewerkt; nooit heb ik eenen dag laten voorbijgaan zonder voor u en onze kinderen te zorgen. Zou ik dan, na tien jaren zuren arbeid, moeten gaan bedelen? Zou ik het brood, dat ik door mijn zweet altijd verdiend heb, nu van deur tot deur moeten gaan vragen? Trees, dat kan ik niet doen..... al stierven wij altemaal van nood en gebrek. Zie, ik word rood van schaamte, als ik er aan denk. Bedelen? Neen, er blijft ons nog iets over dat ons voor eenigen tijd eten zal bezorgen. Het doet mij pijn, vrouw, maar ik ga onzen mosselbak op de Vrijdagsche markt doen verkoopen. Misschien zal ik werk hebben tegen den tijd dat dit weinig geld zal op zijn; en dan zullen wij sparen om eenen nieuwen bak te koopen. Wacht dan nog een half uurken, en dan zal ik u altemaal eten brengen. »

De mosselbak was het eenige werktuig, waarmede de brave werkman zijn brood verdienen moest; geen wonder dan dat hij met zooveel droefheid het besluit nam hem te verkoopen. De vrouw werd niet min dan hij mistroostig bij dit noodlottig voorstel; doch, daar haar moederhart met dwingende stem voor hare kinderen om hulp riep, keurde zij het voornemen haars mans goed en antwoordde :

« Ja, ga maar naar de Vrijdagsche markt, en verkoop den mosselbak maar, want ons arm Janneken krimpt ineen van den honger. Ik kan zelve bijkans op mijne beenen niet meer staan; en dat onnoozel schaapken, dat daar ligt te snakken..... Och, waart gij al een engeltje in den hemel, lief kind! »

Hier begonnen hare tranen weder uit hare oogen te rollen; eene beweging als die welke hij reeds gevoeld had, schokte het lichaam des mans, en zijne vuisten nepen zich weder krakend toe. Evenwel, hij bedwong zich en sprong wanhopig de deur uit.

Men hoorde weldra het gerucht van een rijtuig, dat, met snelheid, voortgedreven werd. Het gerucht verging oogenblikkelijk.

III

Op de Vrijdagsche markt, naar de zijde van het Valkenstraatje, stond, tusschen eenige andere voorwerpen, een kleine wagen met twee wielen, in vorm gelijk aan die handrijtuigen, welke men te Antwerpen mosselbakken noemt, omdat zij meest dienen om mosselen te vervoeren. Niet verre van daar bevond zich een man, die er ongemeen neêrslachtig uitzag; met de armen op de borst gekruist, wendde hij gedurig zijne vochtige oogen van den mosselbak tot den roeper, die een weinig verder bezig was met andere voorwerpen te verkoopen. Van tijd tot tijd stampte de mistroostige man met den voet tegen den grond, alsof pijnlijke gedachten hem bevochten; doch hij verviel telkens in eene wanhopige droefgeestigheid, wanneer hij het oog liet vallen op het voorwerp dat hem tot nu toe gediend had om, als eerlijk werkman, zijn dagelijksch brood te verdienen.

Terwijl hij dus in wanhoop verzonken lag, kwamen twee juffrouwen met haastige stappen over de Vrijdagsche markt; eene van beiden moest de smartelijke uitdrukking op het gelaat des werkmans bespeurd hebben, want zij hield hare gezellin bij den hoek van het Valkenstraatje staan, en vroeg haar :

« Hebt gij niet gezien, Adela, wat droefheid er op het aangezicht van dien mensch te lezen staat? »

« Van welken mensch, lieve? »

« Daar, zie hoe hij met den voet stampt, hoe hij zijne ellebogen tegen zijn lichaam wringt. Zeker, Adela, het is een ongelukkige. »

« Misschien, Annah; God weet of dit niet uit enkele gramschap geschiedt. »

« Neen, Adela, ik ken dit al te wel. De uitdrukking van het waar ongeluk draagt eenen onmiskenbaren stempel. Zij trekt de gevoelige harten tot zich en geeft eene zoete ontroering van medelijden; de boosheid en de gramschap integendeel stooten den aanschouwer terug. Ik heb mij niet bedrogen, lieve, die werkman is een slachtoffer van den langen Winter. Zie, zijne kleederen zijn niet slordig, niet gescheurd! Laat ons bij hem gaan; ik durf hem wel de oorzaak zijner smart vragen. »

De twee juffrouwen keerden terug naar den man; doch daar zij hem naderden, werd hij juist aangesproken, door eenen anderen persoon, die, als hij, tot de werkende klasse scheen te behooren, en hem eenen slag op den schouder gaf, zeggende :

« Sus, wat zegt gij van het weêrken? Koud, he? Kom, gaat ge mede? ik geef eenen druppel. »

De droeve werkman rukte zijnen schouder met geweld van onder de hand die hem geraakt had, maar antwoordde niet. De andere, daarover verwonderd, bezag hem in het aangezicht, en bemerkte hoe verwilderd hem de oogen in het hoofd stonden.

« Wel Sus, » riep hij, « wat hebt gij, vriend? »

Het antwoord volgde nog niet onmiddellijk op de vraag. De twee juffrouwen hadden tijd om wat nader

bij te komen en beter te hooren, wat degene, dien zij ongelukkig achtten, zou zeggen.

Eene doffe stem, die onderbroken werd door lange ademhalingen, en eene diepe ontsteltenis te kennen gaf, zeide eindelijk :

« Zie, Geert, gij spreekt mij van eenen druppel, he? Maar ik stierf nog liever dan jenever te drinken! Jongen, dat gij wist wat verdriet ik heb..... »

Die woorden waren met zulke diepe droefheid uitgesproken, dat Geert zich gansch ontroerd bevond en zijne losse taal verliet om ernstiger woorden te spreken : hij vatte de hand van zijnen ongelukkigen makker en vroeg bijna met tranen in de oogen :

« Sus, mijn vriend, wat is het, jongen? Gij ziet er uit, alsof gij gingt sterven. Is Trees dood? »

« Neen, neen, dat is het niet, Geert. Maar zie, aan u zal ik het zeggen, want gij zijt toch onze vriend. Gij weet het, niet waar, Geert? Ik ben nooit te lui geweest om mijn brood te zoeken, en ik heb het, God zij geloofd, tot hier toe kunnen verdienen; maar nu — nu is het gedaan..... Mijne Trees, de goede vrouw, och arme! zij heeft nog in geene twee dagen gegeten; ons Janneken krimpt ineen van den honger, en mijn klein kind, ons Mieken, dat zal misschien nu dood zijn..... de borsten van hare moeder zijn uitgedroogd van kou en gebrek. Zie, Geert, als ik er aan denk, zou ik mijn eigen kunnen verdoen. Zoudt gij kunnen gaan bedelen, Geert? »

« Bedelen? Neen, zeker niet, ik heb nog handen aan mijn lijf. »

« Welnu, ik ook. Maar het is toch zoo ver gekomen, dat wij alles verkocht en verzet hebben, behalve onzen mosselbak, die daar staat. Wij hadden zóó

gespaard, Geert, om hem te koopen, en zóó lang zuur brood er voor gegeten! Maar als het God dan toch wil hebben, — laat het dan zoo maar zijn. Dat de roeper nu maar gauw naar hier kwame, dat ik mijne vrouw en mijne kinderen wat brood kon dragen. »

« Daar is hij! Zeg mij eens, Sus, woont gij nog altijd in de Winkelstraat? »

« Ja. »

De roeper kwam op dit oogenblik met zijnen stoel ter plaatse waar de ongelukkige werkman stond, en riep luidkeels :

« Koopliên, komt bij! Koopliên van mosselbakken, komt bij! »

Een glimlach rees over het gelaat des werkmans.

De twee juffrouwen spraken met stille stem over iets, dat hun scheen te verblijden.

De roeper hernam :

« Dertig franken heb ik voor dien mosselbak! Dertig franken! — Vijf en twintig! hij is zoo goed als nieuw, 't is voor niets. — Twintig franken! »

Eene der juffers deed een teeken met het hoofd, en de roeper ging voort :

« Twintig franken, eenen koopman, twintig franken, niemand niet? »

Andere burgers drongen ook naar het rijtuig, doch de juffer joeg den prijs gedurig op. De roeper wendde zich van den eenen naar den anderen, om op de teekens der bieders te letten :

« Een en twintig franken! »

« Twee en twintig. »

« Drie en twintig. »

« Vier en twintig. »

« Vijf en twintig. »

« Zeven en twintig. — Zeven en twintig franken. — Niemand, niemand? Niemand meer? Geluk! Vaart er wel meê. »

De juffer, iets aan den knecht des roepers gezegd hebbende, wendde deze zich om naar zijne woning en riep uit al zijne kracht :

« Het wordt betaald! »

Reeds was de werkman in het huis van den roeper, en meende met het geld, dat men hem gegeven had, naar zijne woning te loopen, niet zonder nog eenen treurigen blik op den mosselbak te werpen, toen hij door eene der twee juffers aangesproken werd :

« Goede man, wilt gij wat verdienen? »

De werkman bedacht zich een oogenblik en vroeg :

« Wat is er van uwe beliefte, juffrouw? »

« Wij zouden dien mosselbak gaarne naar huis gevoerd hebben. »

« Het spijt mij, juffrouw, dat ik het niet doen kan. Ik heb eene haastige boodschap. »

Annah, die zeer menschlievend was, en daardoor ook beter dan hare vriendin de arme menschen verstond, zegde met haast tot den werkman, die gereed was om heen te gaan :

« Het is in de Winkelstraat dat wij zijn moeten. »

« Dan zal ik het doen, juffrouw; want ik ga juist naar dien kant. »

Hij vatte dan den mosselbak, trok hem van tusschen al de voorwerpen, welke op den grond verspreid lagen, en volgde de twee juffers die zich met tamelijk snelle stappen voortspoedden. Een bitter

hartzeer beklemde zijnen boezem, wanneer hij dacht dat hij nu zijn eigen rijtuig voor anderen moest voortstooten; maar de zekerheid dat hij nu ook welhaast, met het bekomen geld, de tranen zijner brave vrouw ging opdrogen, mengde eenen zoelen troost in zijne droefheid. Met spijt ontving hij van de twee juffrouwen het bevel om voor eenen winkel te blijven staan. Het duurde echter niet lang, of hij mocht zich weder op weg begeven, want de juffers waren slechts eenige oogenblikken in den winkel geweest, of men wierp op het wagentje eenen zak aardappelen, twee of drie groote brooden, eenige stukken houts, en Annah zelve plaatste eenen steenen pot met zorg tegen den zak.

In de Winkelstraat gekomen zijnde, vroeg de man, waar de vrouwen den mosselbak hebben wilden. Annah antwoordde met inzicht :

« Rijd maar door; het is verder. »

Ondanks dit bevel bleef hij staan voor eene kleine deur, welke Annah herkende, als zijnde dezelfde, waar zij des morgens meende in te gaan. De man nam zijne muts van het hoofd en sprak beleefdelijk :

« Juffrouwen, gij moest mij, als het u belieft, hier eens laten ingaan? »

Dit oorlof hem gegeven zijnde, stiet hij de deur open en ging binnen; maar de juffers volgden hem op de hielen en drongen met hem in de kamer.

Eene koude siddering schokte Annah en hare vriendin. Het schouwspel, dat zich daar voor hunne oogen vertoonde, was afgrijselijk en doodsch. De jonge vrouw, die bij het bed gezeten was, lag zonder gevoel op den steen, hare wangen bleek, hare oogen gesloten, hare lippen blauw en haar hoofd hangende

achterover op den kant van het bed, als het gevoellooze deel van een lijk. Het jongsken had den slappen arm zijner moeder gevat en riep, op het oogenblik dat de twee juffrouwen met den vader binnenkwamen :

« Moederken-lief, ik heb honger — een stuksken brood ! »

De man, zonder op de tegenwoordigheid van Adela en hare vriendin te letten, sprong vooruit naar zijne vrouw, riep haar in zijne wanhoop, trok zich de haren uit het hoofd en bracht niet dan afgebrokene woorden voort :

« Trees ! » riep hij huilend. « Och, Trees-lief..... ongelukkige vrouw ! God, Heer, is 't mogelijk ! Dood..... dood van honger en koû ! — Hadden wij dat verdiend op de wereld ! »

Bij deze uitroepingen sloeg hij zijne hand op de tafel en greep een mes; doch Annah, die deze beweging met eenen schreeuw van angst bemerkt had, sprong hem aan den hals en rukte hem het moorddadig werktuig uit de vuist.

« Uwe goede vrouw is niet dood ! » riep zij. « Daar, loop met haast, en haal wijn in den eenen of anderen winkel. »

Zij gaf hem een stuk geld en wees hem de deur.

Hij vloog de kamer uit en verdween als een pijl.

Annah nam de rampzalige moeder in haren arm. Haar satijnen mantel en fluweelen hoed verkrookten tegen de slechte kleederen der ongelukkige; maar de barmhartige juffer gaf daarop geene acht, en handelde alsof zij eene zuster verzorgde. En inderdaad, in hare menschlievendheid aanzag zij, volgens het gebod van den goddelijken Jezus, deze zieltogende

vrouw als eene echte zuster. Eenen sinaasappel uit hare tasch gehaald hebbende, drukte zij het sap er uit op de blauwe lippen der vrouw, en wreef hare handen met vurigheid in de haren. Zij liet eenen schreeuw van blijdschap, toen zij de oogen der moeder zich ontsluiten zag.

Gedurende dien tijd had Adela zich niet vergenoegd met op dit tafereel van honger en armoede te staren; daar zij de uitroeping van den kleinen jongen gehoord had, was zij met haast bij den mosselbak gegaan en had den steenen pot met een brood binnengebracht, terwijl zij den jongen eenige stukken houts op het vuur had doen werpen.

Zoodra Janneken het brood gezien had, waren zijne oogen er niet meer van afgekeerd geweest, en hij had nog eens om eene boterham gebeden. Adela, die 's morgens nog zooveel afschrik van arme menschen getoond had, bevond zich dermate ontroerd op het gezicht van een zoo bitter lijden, dat zij zelve het mes van de tafel nam, en het brood tegen hare borst en fraaie kleederen plaatste om den jongen de boterham, waar hij naar snakte, voor te snijden.

« Dáár, mijn kind, » sprak zij, « eet maar wel. Gij zult geenen honger meer lijden. »

Janneken vatte de boterham met blijdschap, kuste zijne hand ten teeken van dankbaarheid en zag Adela met zulke zoete blikken aan, dat zij zich omwenden moest om hare tranen van aandoening te verbergen.

Terzelfdertijd had de moeder hare oogen geopend en, als met zaligheid op haar etend kind gevestigd. Misschien ging zij met woorden hare weldoenster bedanken; maar de komst van haren man belette

haar dit. Hij, ziende zijne vrouw, tegen zijne verwachting, levend terug, plaatste met haast eene flesch op de tafel, sprong vooruit, vloog om haren hals met eenen vloed van blijde tranen, en zoende haar menigmaal als verdwaald! Hij hield haar in zijne armen gesloten alsof hij vreesde haar nog te kunnen verliezen, en riep gedurig :

« Trees-lief, leeft gij nog, mijne goede vrouw?..... dan is het niets Ik heb geld van onzen mosselbak; nu zullen wij eten. Wees maar gerust. Och God, zie, in al mijn ongeluk ben ik nog zoo blij als een engel!..... Ja, Trees-lief, want ik dacht zeker dat ik u nooit op de wereld meer zou gezien hebben! »

Annah kwam bij met eene kom wijn, en hield ze aan de lippen der zwakke vrouw. Terwijl deze den versterkenden drank inzwolg, wierp de man blikken van verwondering op Annah en op hare vriendin, die een weinig verder met Janneken bij het vuur stond en zijne twee handjes vooruithield, zeggende :

« Warm uwe pollekens maar, mijn manneken, en eet uwe boterham al gauw op; ik zal er u nog eene geven. »

De werkman scheen uit eenen droom te ontwaken; het was alsof hij nu eerst de tegenwoordigheid der twee juffers bemerkte.

« Juffrouwen, » sprak hij stamelend, « vergeeft het mij dat ik u nog niet bedankt heb voor de hulp die gij mijne arme vrouw hebt toegebracht. Gij zijt toch wel goed van in een armmenschenhuis te willen komen, en ik bedank u wel duizendmaal! »

« Goede lieden, » antwoordde Annah, hare stem verheffende, « wij weten wat honger en koude gij geleden hebt, en wat pijn het u zou aandoen indien

gij uw brood moest gaan bedelen, vermits gij liever, als eerlijke werklieden, bij het zweet uws aanschijns den kost wilt winnen. Zulke gevoelens verdienen belooning. Gij zult geen gebrek meer lijden! »

Zij wierp eene handvol gelds op de tafel en ging voort :

« Daar is geld ; aan uwe deur staan aardappelen, hout en brood. Dit alles hoort u toe. Wat den mosselbak betreft, die is niet verkocht geweest ; gebruikt hem tot het winnen van uw dagelijksch brood, leeft altijd deugdzaam, bedelt niet ; maar indien de honger en de koude u nogmaals kwamen aanvallen, op dit briefje staan mijn naam en woning, en ik zal altijd uwe beschermster en vriendinne zijn. »

Terwijl Annah sprak, hoorde men geen zucht in de kamer, zoo stil was alles; maar een tranenvloed stroomde uit de oogen des werkmans en uit die zijner vrouw. Hij kon geen woord meer voortbrengen, alleenlijk bezag hij de juffrouwen beurtelings met eene verbaasdheid, die genoeg toonde dat hij niet gelooven kon wat hij hoorde. Toen Annah gedaan had met spreken, liet de geschokte moeder zich van den steen op den grond zakken, en, weenend op hare knieën voortkruipende, vatte zij de hand van Annah in de hare en, tranen er op stortende, riep zij :

« Och, juffrouwen, gij zult eenen zaligen dood sterven! God zal het u wel loonen dat gij in ons huis gekomen zijt gelijk engelbewaarders, en dat gij mij van den dood verlost hebt. »

« Zijt gij nu vergenoegd, moeder? » vroeg Annah.

« Och, ja, goede juffrouw, nu zijn wij gelukkig..... Zie ons Janneken daar eens dansen bij het vuur, och

arme! En zoo dat klein onnoozel schaapken, dat daar op sterven ligt, kon spreken, juffrouw, het zou u misschien ook zegenen en bedanken. »

Annah liep op deze woorden bij het zieke kind en, gissende dat het ook door gebrek zoo nabij het graf was, deed zij een teeken aan Adela om te vertrekken ; deze, die vermaak nam in de vreugd van het jonsken, hief het op, kuste het op de wang en kwam dan bij hare vriendin. Annah, zich naar de deur gewend hebbende, zegde in het uitgaan :

« Zijt gerust, goede lieden ; binnen een half uur zal er een geneesheer bij het bed van uw kind staan ; en ik twijfel niet, moeder, of gij zult het nog eene vrouw zien worden. »

Een glimlach van ware zaligheid blonk terzelfdertijd op de wezenstrekken der vrouw en des werkmans.

Zij liepen beiden naar de deur, en eene reeks van zegeningen en dankbare spreuken rolde van hunne lippen, totdat zij de twee weldadige juffers niet meer zagen.

Annah noch Adela hadden een woord gesproken, voordat zij op de Ossen-markt gekomen waren ; hun gemoed was te vol, hunne zielen te zeer geschokt, om hun toe te laten hunne aandoeningen door de taal uit te drukken.

« Welnu, » sprak Annah eindelijk, « zeg mij, Adela, vindt gij die arme menschen vuil en walgelijk, zooals wij ze gewoonlijk achten? »

« O, neen, » antwoordde Adela, « ik ben zoo blijde dat ik u ontmoet heb! Nu schijnt het mij, dat iets heiligs mij verheven heeft, en ik voel eene zielsaandoening, die mij onbekend was. Ik schrik niet meer van noodwendigen ; hebt gij niet gezien, dat ik dit

jongsken op mijnen schoot genomen en gekust heb? Wat aardig en geestig kind! Ik bemin het reeds. »

« Arm Janneken! de tranen borsten uit zijne oogskens toen hij ons vertrekken zag..... Welnu, mijne lieve, zeg mij, is er op aarde een grooter geluk dan het onze? — Deze goede menschen stierven van honger, zij hieven hunne handen ten hemel en riepen den Heer om hulp. Wij zijn tot hen gekomen als afgezanten der goddelijke barmhartigheid ; zij hebben voor ons geknield als voor engelen, die hun kwamen aankondigen dat hun gebed verhoord was, en zij hebben God in ons gezegend en gedankt! O, Adela, ons maatschappelijk leven moge los en ijdel zijn..... de blijde tranen dezer menschen zullen vele onzer zonden herkoopen! »

« Zeg mij niets meer, » viel Adela met ontsteltenis in, « ik heb het genoegzaam begrepen. O, nu wil ik alle dagen met u uitgaan, om arme menschen te bezoeken en om deel te hebben in uwe goede werken. Ja, want nu eerst ken ik een hemelsch vermaak en eene soort van zaligheid op de wereld..... Heilige weldadigheid! Ongelukkig zijn de rijken die u niet kennen. Wat blijde ontroering, wat zoet genot derven zij! ».....

. . . . . .

Op dit oogenblik draaiden zij de Hobokenstraat in en verdwenen achter den hoek.

Redevoeringen

REDEVOERINGEN

REDEVOERING

UITGESPROKEN OP HET GRAF VAN VAN BRÉE, IN ZIJN LEVEN BESTIERDER DER KONINKLIJKE ACADEMIE VAN ANTWERPEN (1839).

Mijne Heeren!

Het is met een ontroerd hart en met treurnis in de ziel, dat ik hier bij den boord van het nijdige graf, eenen heiligen plicht kom vervullen; niet alleen omdat mijne kunstgenooten, door mijne zwakke stem, hunne laatste hulde van dankbaarheid aan den afgestorven meester willen bewijzen; niet alleen omdat in mijnen boezem ook een kunstenaarsharte slaat; maar het is tevens ter gedachtenis van een groot man, dien ik achtte en beminde; en ik gevoel bij deze plechtigheid zulke diepe droefheid als bij het eeuwig vaarwel eens vriends, — want hij, Van Brée, heeft veel bijgedragen tot den roem van mijn vaderland.

Het is hij, wiens levenloos lichaam daar, in den

eindeloozen slaap, voor eeuwig rust, die de schitterende kunstkroon met zijne machtige hand weder op het hoofd van België vestigde, wanneer deze haar ging ontvallen. Ja, er was een tijdstip, en dit wel gedurende de laatste jaren des grooten schilders Herreyns, dat wij onzen voorrang op andere volkeren der wereld schenen te moeten verliezen. Er leefden nog wel goede schilders; doch de verrukkende kunst van Rubens was onder ons verzwakt; de Vlaamsche school verloor haren luister, en wellicht zouden wij verplicht geworden zijn, van den vreemde de geheimen der kunst te gaan afleeren.

Maar de werkzame, de krachtvolle Van Brée ontstak opnieuw het bijna uitgedoofde vuur. Met onvermoeiden arbeid, ja met drift stortte hij zijn eigen vernuft in jongere harten. De kennis van het verhevene schoon der oudheid, welke hij zoo diep bezat, deelde hij mildelijk uit; en waarlijk, hij deed meer dan men van eenen mensch verwachten mag : hij verzuimde zijne eigene grootheid en faam, om anderen het vuur der kunst en hare kennis in te drukken.

Ook, hoe heerlijk waren voor het vaderland de vruchten, die hij aankweekte! Hoe groot zijn nu reeds de namen dergenen, die aan zijne lessen de geheimen van het echte schoone verschuldigd zijn! Nauwelijks had zijne stem eenige jaren in de zalen onzes museums weergalmd, of de roem der Vlaamsche school spreidde zich opnieuw over alle gewesten uit, en de vreemdeling keerde zijn gezicht weder naar Antwerpen als naar de bron, waaruit ware kunst en diepe wetenschap te putten waren. Ja, Italië, die classieke grond van alle beeldende kunsten, stond

ons zijne kroon af, om slechts nog met de werken zijner overledene meesters te prijken.

Aan hem dus, aan Van Brée de eer van de Antwerpsche school in haren vollen luister te hebben opgebeurd; aan hem de glorie van het vaderland te hebben verheerlijkt. En daartoe heeft hij meer gedaan dan iemand in een ander vak doen kan; want wij, klein in getal, kunnen ons niet door het lot der wapenen boven andere volkeren verheffen; maar de kunst en het vernuft hooren ons toe, en het is slechts door den geest, dat wij de leermeesters van groote natiën kunnen zijn. Welke dankbaarheid zijn wij dan niet verschuldigd aan hem, die ons den voorrang heeft behouden, zelfs opnieuw heeft veroverd? Aan den priester, die op onze altaren die heilige vlammen gevoed heeft, van welker gloed de grootheid en de faam des vaderlands afhangen?

Nu heeft hij het lot van alle geschapenen ondergaan : de dood heeft hem geraakt..... doch een man als hij sterft niet.

Het nageslacht zal in de openbare gebouwen de gewrochten zijner behendige hand en de scheppingen van zijnen machtigen geest blijven bewonderen, en ze als voorbeelden der strenge en grootsche kunst bewaren. Niemand teekende met meer wetenschap der menschelijke vormen dan hij; niemand bezat als hij de kennis der werktuigen, die in ons de beweging gaande maken; en weinigen kunnen met hem voor de samenstelling vergeleken worden.

Alhoewel zijn leven, als dat van alle kunstenaars, met veel bitterheid gemengd was, had hij toch het genoegen zich gewaardeerd te zien : onderscheidene vorsten begunstigden hem met de teekens hunner

achting, en hij werd om zijne schitterende verdiensten tot ridder en kommandeur van verscheidene orden verheven. Zijne uitmuntende schilderijen : *Loting van Athene*, *de Zieken genezen*, *Willem en Hembyze* en *Rubens' dood* zijn dáár om hem de onsterfelijkheid te verwerven.

O! wat wil ik meer eenen rechtvaardigen lof bij het stoffelijk overblijfsel onzes grooten stadsgenoots uitspreken? Zou het noodig zijn, den rouw en het verdriet met geweld op te wekken, in de tegenwoordigheid van u allen, die onder zijn bestuur het eerste gevoel der kunst in uwen boezem hebt voelen ontsteken? Voor u, die zoo dikwijls zijne stem hebt gehoord, u met liefde onderwijzende, en die zoo menigmaal zijne, nu door den dood bevrozene hand hebt gevoeld, die uwe nog onkundige hand bestuurde?

En gij, die nu reeds groot in kunst zijt, gij, schilders, beeldhouwers, op wie het vaderland zijne hoop op roem en glorie gevestigd heeft, worden uwe harten niet met doodschen angst benepen, wanneer gij uwen blik in die gapende aarde vallen laat, en wanneer gij denkt, dat hij, die om u te onderwijzen, misschien zijne gezondheid gekrenkt heeft, voor altijd, voor eeuwig aan uwe erkentenis wordt ontrukt? Heeft elke schup aarde, welke met hollen klank op zijne doodkist nederviel, u niet tot in het diepste uwer ziel ontroerd? Ja, bij dit laatste vaarwel tusschen u en uwen meester, tusschen het leven en den dood, voert dit graf uwen geest gewis naar de tijden terug, toen zijne strenge stem u in de ooren klonk. Gij ziet hem nog in uwe verbeelding, en uw hart weent bij die droeve heugenis aan uwen goeden meester.

Helaas! gij zult hem niet meer zien : de aarde bezit zijn lichaam, de hemel zijne ziel.....

Ik zie het, een diep gevoel van rouw en droefheid is in uwen boezem gezonken; o, geeft eenen traan van dankbaarheid aan hem, die de herboring der kunst onder u heeft doen ontstaan; geeft eenen traan van liefde aan den meester, die u den weg tot de onsterfelijkheid heeft aangewezen en de geheimen zijner ziel zoo mildelijk onder u heeft uitgestrooid. Gevoelt gij niet, o, warme kunstenaren, dat uit dit graf een wasem opstijgt, die u met inniger kunstgevoel vervult? Gevoelt gij niet, dat uit uwe ontsteltenis iets groots kan geboren worden, en dat gij op dit oogenblik met een machtiger vernuft zijt bezield? Dit gevoel is uw grootste lof; het bezitte u lang, want het is eene edele ontroering.

En zoo iemand onzer tot zooverre zijnen plicht vergeten kon, dat hij ongevoelig bleve bij de droeve nagedachtenis des schilders, dan storte hij eenen traan over den mensch; want de mensch heeft in hem als een martelaar geleden, maanden lang met den bitteren dood geworsteld en al de pijnen doorstaan, die ooit eenen mensch hebben gefolterd.

Overweegt hoe nijpend en hoe drukkend het voor hem moet geweest zijn, al de krachten der ziel nog in zich te voelen gloeien, de innige vlam tot kunstbewerking in zich nog te voelen branden, en die dorstige begeerte niet te hebben kunnen voldoen. Verbeeldt u, wat pijn het hem moest zijn, de glorie van België's kunst van alle zijden te hooren uitroepen, en niet meer als te voren zijn deel te kunnen bijbrengen tot de grootmaking des vaderlands. Gij, die een

kunstenaarshart bezit, gij beseft die foltering; o, zij was ijselijk!

Hij mocht echter gerust en tevreden zijne ziel aan God overgeven, want van al den lof, dien onze kunstenaren in lang nog zullen verwerven, zal hem altijd een deel toebehooren, en zijn naam zal nog lang alle geprezene namen vergezellen.

O, Van Brée! uwe laatste oogenblikken waren pijnlijk; gij hebt veel geleden; maar gewis heeft meer dan één profetisch gezicht uwen bitteren doodsstrijd verzoet; gewis hebt gij den engel der toekomst bij uw hoofdeinde zien zweven. Wellicht zal hij u een blad uit het onvergankelijk boek der eeuwen getoond hebben, en gij zult daarop uwen naam tusschen die van Rubens en zijne opvolgers hebben zien blinken. Ja, gij mocht met die zoete hoop inslapen; want gelijk de Phoenix, die bij de zon van Arabië uit zijne eigene asch heroprijst, zal uw roem na uwen dood vergrooten, en uit dit graf zal uw naam bij de zon der onsterfelijkheid glansrijker opstijgen. Eenmaal, ja, zal het duurzaam koper ons een groot schilder en den beste der leermeesters wedergeven.

Ontvang dan, o zalige schim, ontvang in den schoot der Godheid het droef en laatst vaarwel eeniger vrienden van het Vlaamsche vaderland, dat gij hebt verheerlijkt. — Aan uwe ziel zij de eeuwige rust, aan uwe werken de eeuwige roem!

REDEVOERING

UITGESPROKEN TER GELEGENHEID DER BENOEMING VAN DEN HEER GUSTAAF WAPPERS TOT BESTIERDER DER KONINKLIJKE ACADEMIE VAN ANTWERPEN, DEN 31sten JANUARI 1840.

Mijn weldoener, mijn vriend! gelooft gij dat woorden mijne zielsaandoening kunnen vertalen! Neen, een onuitdrukbaar gevoel ontroert mij. O, ik zie aan uw voorhoofd de schitterende star, die als een licht voor België's kunst zal schijnen; — nu omgeeft u eens de zoo lang verdiende luister! — Ik ontwaar de vreugd in de oogen van al degenen, die u om uwe grootheid en om uwen edelen moed beminnen..... en ik, — ik, dien gij zoo liefderijk hebt behandeld, — wien gij uwe vriendschap zoo onverdiend geschonken hebt, — ik zou niet tot verdwaaldheid toe van zaligheid doordrongen zijn? Gij kent mijn hart, Gustaaf, en gij weet, dat daarin aan uwen beminden naam een eeuwig altaar is opgericht. Oordeel bij u zelven, of de woorden mij niet ontbreken moeten om u mijne ontroering uit te drukken.

Maar de dankbaarheid, dit heilig gevoel, dat ik met liefde voor u gevoed heb, dwingt mij tot spreken, hoe ontoereikend de gewone taal ook zij.....

Ik was een dwalend kind der kunst, zonder steun, zonder troost, en mijne droefheid lag diep verborgen in mijnen boezem. Mij ontbrak grootheid en waardeering.

Hoe edelmoedig schonkt gij mij die heilvlammen

van mijn leven! — Gij hebt mij met den naam van vriend genoemd, en die naam heeft steeds als een troostend woord in mijn oor geklonken : het maakte mij zoo sterk, zoo moedig! Want het scheen mij toe, dat de vriend van Gustaaf Wappers groot genoeg was, om aan de bevechtingen van het lot te weerstaan. Ook dreef de rampspoed en het ongeluk ongevoeld boven mijn hoofd : mijne glorie en mijn onverderfbaar geluk bestonden en rustten in uwe edele ziel, die mij hare hoogschatting en hare genegenheid geschonken had.

Weet gij niet, Gustaaf, in hoeverre de geest, die in mij leeft, zich aan u verkleefd heeft, daar een woord van u, zoet of straf, de bestendige gevoelsmeter van mijn hart was?

Gij hebt dikwijls gezien, hoe mijne oogen van vreugde blonken, wanneer ik het opgepropt en benepen gevoel van mijnen overladen boezem in den uwen had mogen uitstorten; en wat droefheid mij het hoofd nederboog, wanneer het geval mij voor eenen tijd van u scheidde; want alhoewel ik niet met uw uitstekend vernuft begaafd ben, toch heeft eene geheime kracht, iets magnetisch, mij onweerstaanbaar tot u gedreven. Niet uit laag belang, niet op hoop van stoffelijk voordeel, neen! maar gelijk aan het klimmende veil, dat niet leven kan, tenzij het eenen eikeboom omhelzen moge, heb ik, ootmoedig doch warm kunstenaar, mijn geluk en mijn ongeluk aan de wisselingen van het lot gehecht.

Hoe zaliglijk moet ik dan ook in dit plechtig oogenblik niet ontroerd zijn, nu gij als kunstvorst eenen troon beklimt, die met meer roem en met schooner stralen omglansd is dan die van de konin-

gen der aarde. Zij heerschen over de stof, hunne macht steunt op geweld; maar gij heerscht over den geest en over de ziel, en uwe wapens zijn de onsterfelijke werken uwer handen.

Begrijpt gij, Gustaaf, wat hooge zending u is gegeven? Opperpriester in den tempel der Vlaamsche kunsten, zijt gij het, die de geheimen der glorie van het vaderland moet verkonden; uwe stem moet in het heiligdom als een mirakel klinken, en België heeft op u de toekomst zijner schilderschool gevestigd.

Wie kan toch die zending beter dan gij vervullen? — dan gij, die bij de macht van het scheppende penseel ook de macht van den beseffenden geest voegt, en die te gelijker tijd de betrekkingen der zichtbare natuur en de bedekte aandoeningen der zielen meten kunt?

Die verheffing maakt u toch niet grooter in mijn oog; zij kan mijne bewondering voor u niet vermeerderen, — maar zij doet u rechtvaardigheid, en zij vervult uwen dankbaren vriend, wiens weldoener gij waart, met streelende vreugd, omdat zijne gebeden eenen galm gevonden hebben voor den troon van den God, die eenen straal van zijne scheppende kracht en den geest van Rubens in uwen schedel heeft gestort.

Hoezeer, Gustaaf, moet uw eigen hart in dit oogenblik van genoegen vol zijn, wanneer gij in het oog van uwen ouden vader eenen traan van geluk en teederheid ziet blinken, — in het oog van hem, wiens bloed u door de aderen stroomt en wiens grijze haren de verheerlijking van zijnen naam en uwe grootmaking hebben mogen zien. — En de zalige ontroering uwer

liefderijke moeder, wie zou die beschrijven? — van haar, die haar kind, de vrucht van haren schoot en het voorwerp harer bestendige moederliefde, tot kunstvorst heeft hooren uitroepen, en die gewis, reeds bij het hooren van dien roep, hare warme tranen op uwe wangen gesproeid heeft. — En uw broeder, Gustaaf, die getrouwe vriend uws levens, die met eene nooit volprezene deugd en edelheid van gemoed uwe verheffing en uwe glorie als zijn eigen geluk, zonder achterdocht heeft bemind; — begrijpt gij wat geestontheffing dien goeden broeder tot den hemel der zielsverrukking opvoert.

O, ja, smaak een welverdiend geluk : verstaal uwen geest tot de verheerlijking van uw vaderland, drijf den roem der Vlaamsche school tot aan de palen der bekende wereld : leef lang, zeer lang, en laat eens uwen onsterfelijken naam aan onze zonen als een erfdeel, waarop zij bij den vreemdeling roemen mogen — en dat zij dan, na eeuwen tijds, nog met erkentenis en hoogmoed, als eenen glorierijken roep aanheffen :

GUSTAAF WAPPERS was een Belg!

REDEVOERING

UITGESPROKEN BIJ HET BEELD VAN RUBENS, OP HET OOGENBLIK DER PLECHTIGE ONTHULLING (1840).

Zal mijne stem zich verheffen, om u de verdiensten der scheppingen van Rubens te ontleden? Kan ik eenen lauwer meer in zijne kroon vlechten? Neen, tweehonderd jaren hebben zijne onsterfelijkheid bevestigd : twee eeuwen rusten op zijn graf; doch zijn naam, zijn glorierijke naam straalt nog gelijk de jonge zon des morgens!

Gij allen, die mij hoort, hebt meer dan eens in stille bewondering voor zijne werken geknield; gij hebt meer dan eens met een ontroerd hart gestaard op den goddelijken Christus, wiens hemelnatuur Rubens zoo indrukwekkend in het menschelijk lichaam kon doen doorstralen : — en uwe ziel heeft dikwijls, voor zijne tooverende tafereelen, deze aarde verlaten om zich tot den hemel te verheffen. Ja, gij allen voelt de macht van zijn penseel, gij kent de uitgestrektheid van zijn vernuft en de breedte van zijnen geest.

Doch gij, afstammelingen van den grooten Rubens, gij zijt het niet alleen, die zijnen naam als onsterfelijk op de historiebladen hebt aangeteekend, niet alleen in België is het, dat zijne werken de tempels der Christenen versieren : — overal blinken de kunstmirakelen van hem, wiens reuzenbeeld wij tot de nakomelingen overzenden; in alle landen wordt Rubens met eerbied en opgetogenheid als een

wonder van kunst en wetenschap genoemd. — Vraagt het aan de steden van het kunstrijk Italië, aan Duitschland, aan Frankrijk, aan Engeland, en gij zult eenen enkelen roep hooren opgaan, om de glorie van een Vlaamsch schilder te verkonden; gij zult uw hart van hoogmoed en fierheid voelen opzwellen over den naam van Belg, dien gij draagt.

Heden hebben wij der nagedachtenis van hem, die ons schoon vaderland met eenen onvergankelijken luister overlaadde, eene schuld van dankbaarheid en erkentenis betaald. Dit beeld, dat als eene onwrikbare rots de stormen der eeuwen moet doorstaan, zal aan onze nakomelingen zeggen, hoezeer het herboren Belgenland met het vuur der liefde tot de kunst bezield was; het zal voor de toekomende geslachten getuigen, dat wij, zonen van den onsterfelijken Rubens, zulken vader waardig waren..... Zijn beeld worde een vuurbaak in het rijk der kunsten! Dat al degenen, die zich iets grootsch in den schedel voelen, in welke stad het ook zij, zich onverdeelbaar rond dit heilige gedenkteeken vereenigen : — want er is voor ons slechts ééne school, — en dit is de Vlaamsche school. Haar leidsman is de oude Rubens, haar meester de prachtige natuur, en haar bewonderaar de wereld.

Wij, Belgen, zijn ootmoedig onder de volkeren, wij roemen niet veel op de glorie van ons vaderland : wij overstroomen andere landen niet met het verhaal der daden onzer vaderen..... en nochtans, er is op den aardbodem geene natie, die, in zoo klein getal als wij zijnde, zooveel lichtende sterren aan den hemel der kunst gehecht heeft, — geen grond, die op eene zoo geringe uitgestrektheid zooveel doorluchtige mannen,

als de dierbare grond van België, dien wij betreden, heeft voortgebracht.

Wij hebben dit niet altijd geweten : er waren tijden dat wij, vreemde helden roemende, de namen onzer eigene vaderen in den nacht der vergetelheid begraven lieten ; — maar heden, dat wij de oude vrijheid hebben herwonnen, is ook in onze boezems een inniger gevoel van eigenwaarde gedaald, en het Belgische volk is met zijnen leeuw uit eenen langen slaap opgestaan. Heden, o gelukkige dag ! hebben wij de eerste grondzuil onzer jonge nationaliteit gevestigd, ja, de eerste vaste grondzuil onzer toekomende verheffing.

Er zijn onder ons nog wel beelden opgericht, — maar die zijn toegewijd aan den roem van eenen oorlogsheld. — Het is in der waarheid eene wijde wetenschap, honderdduizend man op een slagveld te schikken ; het is wel eene groote daad, zijn vaderland van de verwoesting te redden, — en hij, die zijne broederen van de verdrukking en de slavernij der vreemden bevrijdt, is groot ! — maar ook, aan wat rampen zijn zijne heldendaden niet verbonden ?

Een onmeetbaar bloedbad is de schouwburg, waarop die wapenfeiten geschieden ; vernieling, armoede, hongersnood zijn hare trouwe gezellen, terwijl de zoete kunst eene onafscheidbare zuster van den vrede en van den bloei der volken is.

Zij kost geene tranen, zij ; neen, zij streelt de ziel in eene zachte verrukking ; zij scheurt den sluier der blinde natuur af, om ons hare geheimste schoonheden te laten doorgronden, en is als eene bestendige lofzang tot den Heer, wiens werken zij verheerlijkt ; zij drijft den geest tot het goede, en, ons in bespie-

geling opheffende tot Hem, die ons geschapen heeft, verkort zij den afstand, die den mensch van zijnen God scheidt. De kunst is die algemeene taal, welke men zoo lang te vergeefs gezocht heeft : het is door haar alleen, dat alle volkeren der aarde eens begrijpen zullen, dat zij broederen en kinderen van éénen enkelen en machtigen Vader zijn. Het is in haar, dat de luister onzes vaderlands rust; het is op hem (Rubens), en op diegenen, welke als hij de kroon versieren, die België tot koningin der nat.ën maakt.

Ho, indien nog als voorheen de roem der wapens in den moed en de dapperheid des mans besloten lag, zouden wij gewis ten dezen dage op dien roem ook nog aanspraak mogen maken : — dit getuigen Jeruzalem en de Sporenslag! Doch geene dapperheid, geen moed, geen beleid zijn heden voldoende om, in de schaal der gebeurtenissen, tegen het getal op te wegen; maar er is iets, dat nimmer tot het getal behooren kan, iets, dat met het bloed onzes voorgeslachts door onze aderen stroomt en dit, dit is kunst — de kracht des geestes en het scheppend vermogen der ziel!

Gebeurde het nu nog, o landgenooten, dat iemand met kleinachting van België dorst spreken, wijs dan op dit reuzenbeeld, op Rubens, wiens kunstgewrochten de wereld verstommen, en uw antwoord zal hem doen blozen; en, indien een vreemdeling u de heldendaden zijner vaderen op duizenderlei wijzen komt verhalen, denk niet, dat hij grooter is dan gij; o, neen, niemand is groot boven eenen Belg!

Van Dyck! Quellyn! Jordaens! Teniers! en gij allen, doorluchtige Belgen, staat op uit het verledene; schaart u om het beeld van uwen meester, en

geeft getuigenis der grootheid van uw vaderland!

O, ja, in mijne zielsverrukking zie ik u! Daar staat gij allen met de onsterfelijke kroon der kunst gesierd!

O, gij, zonen van het oude België, gij, wier roem op dit oogenblik door duizenden uwer ontroerde broederen wordt uitgeroepen, dat uwe zalige schimmen zich in onze dankbaarheid verblijden; gij ziet het, wij verdienden de glorie van uwe namen te hebben geërfd. — Vraagt van den God, bij wien gij woont, dat Hij het heilig vuur der kunst altijd onder ons late vlammen; smeekt Hem, dat de stempel, waarmede Hij het geslacht der Belgen geteekend heeft, nimmer worde uitgevaagd; en wij zullen Hem eeuwig danken over het kleine plekje gronds, dat Hij ons op deze aarde heeft geschonken; o, ja, want het is het schoonste, het heerlijkste der wereld.

REDEVOERING

UITGESPROKEN OP DE VERGADERING VAN HET TAALVERBOND, TEN STADHUIZE VAN BRUSSEL, DEN 11den FEBRUARI 1844.

Mijne Heeren!

De verzekering dat Gij mij uwe welwillende aandacht zult gelieven te verleenen, en de hoop dat mijne woorden niet zonder nut zullen zijn, geven mij stoutmoedigheid genoeg, om in deze vergadering tot UEd. te durven spreken.

Ik zal niet met UEd. in diepe overweging treden; verwacht van mij noch ingewikkelde beredeneering, noch redekundig opstel, — mijne stem moet in uwe harten de snaar der vaderlandsliefde gaan treffen, ons ontroeren van vreugde bij de beschouwing der vruchten van onzen arbeid, en ons moed inboezemen tot het vervullen onzer hooge zending. Dit is mijn doel.

Mijne Heeren!

Hij, die de geschiedenis van Vlaanderen lezende, den geest der gebeurtenissen wil doorgronden, zal met ons bevinden, dat zij niets anders is dan het verhaal der wisselvalligheden van den strijd, die nu sedert achthonderd jaren op onzen bodem tusschen het Vlaamsch grondbeginsel en den Romaanschen aandrang wordt geleverd.

In dit gevecht van den onbuigbaren moed tegen het getal, heeft het bloed gestroomd van al de helden, wier namen gij met hoogmoed uitspreekt; het is op dit veld, dat eens De Coninck en Breydel, Jacob en Philips Van Artevelde het zwaard ophieven tegen de Romaansche heerschzucht; — en van al de rampspoeden, die Vlaamsch-België zoo overvloedig moest doorstaan, zijn er weinige, die niet het kenmerk dragen der verdrukking, door een Zuidervolk ons aangedaan. Als voorwachten der Germaansche volksstammen hebben onze vaderen tegen de Romaansche overweldiging geworsteld met eene ontembare hardnekkigheid en met eene wonderbare zelfopoffering. — Maar niet altijd kon leeuwenmoed opwegen tegen getal en arglist. Bovenal in deze

laatste tijden werd Vlaamsch-België weggesleept door Europeesche gebeurtenissen, welke het niet toelieten eenigen invloed op zijn eigen lot uit te oefenen. Dwars door alle staatsorkanen, gekneusd en gewond door omwentelingen, kwam het vaderlijk erfdeel tot ons in eenen hachelijken toestand.

De vreemde heerschzucht had de openbare verbastering ten troon gevoerd; onze moedertaal, de taal der Vlaamsche helden, werd niet alleen miskend, maar bespot en veracht; onze luisterrijke geschiedenis was vergeten; het uitheemsche bederf stroomde langs alle zijden over onze grenzen tot in den schoot onzer huisgezinnen; onze godsdienstige gevoelens, onze rechtzinnige zeden, onze nationale roem, onze taal, — alles, alles ging verzwinden in de gulzige kolk der Fransche goochelbeschaving. Reeds ja, reeds lag de breede hand des tijds op den naam van Vlaming, om hem uit het wereldboek te vegen.

Het is dan, Mijne Heeren, dat eenige afstammelingen der De Coninck en der Artevelden, eenige Vlamingen met warmer bloed, in zich de verterende vlam der verontwaardiging voelden ontsteken. Met het hoofd gebogen en met verkropt gemoed aanschouwden zij de verbastering hunner broederen en de verdrukking, waaronder het Vlaamsche grondbeginsel verzonken lag. Zij zagen hoe de gunsten en het welzijn voor de Vlamingen niet waren; hoe twee millioen hunner werkende broeders van alle beschaving, van allen zedelijken voortgang verstoken en als tot de onwetendheid veroordeeld bleven : zij zagen hoe het ongeloof, de echtbreuk, de spotternij, de arglistigheid en de zelfmoord in duizenden boeken aan hunne landgenooten als deugden

werden voorgepredikt; in hun oor klonk de lastertaal van den vreemde, en de hoon, het voorgeslacht aangedaan, doorvlijmde hunne harten. Zij zagen het rood der schaamte de wangen bekleuren van den Vlaming, aan wien een uitheensche gelukzoeker vroeg tot welk volk hij behoorde!

Hunne hoofden zonken dieper bij het aanschouwen van zulke vernedering; hunne tranen vloeiden in stilte over het verlies van zoovele herinneringen, die ons weleer eene roemrijke plaats tusschen de volkeren der wereld hadden toegeruimd.

Eensklaps, alsof God zijnen vinger op hun voorhoofd hadde geplaatst en tot elk van hen geroepen had : « Wees machtig! » eensklaps joeg hun hart feller, de moed en het vertrouwen vervulden hunnne boezems, en zij spraken tot elkander :

« Zie, het vaderland staat op den boord van den afgrond, de vreemde legt de bijl aan het gebouw onzer nationale glorie; — nog een kort tijdvak, en de namen onzer vaderen, hunne heldendaden, onze schoone geschiedenis, onze zeden, onze taal, — alles wat wij bezitten zal verloren zijn! De Romaan zal zijne zegeliederen aanheffen op de graven van ons voorgeslacht, en met eenen spotlach zal hij zeggen : hier leefde eens een volk, dat den naam van Vlaming droeg! »

En hunne stemmen versmolten in eenen roep. — Gij hebt gezegd :

« Neen, de Romaan zal zijne zegeliederen niet aanheffen op de graven onzer vaderen; hij zal zich niet verblijden in onzen val! Nogmaals zal de naam van Vlaming hem glanzend in het oog blinken..... Voorwaarts, de hand aan 't werk, — met verstaalden

wil en onbuigbaar geduld onze herinneringen opgegraven, de verbastering met zweepend geweld van onzen bodem geweerd! Voorwaarts, het Vlaamsche vaderland moet gered! »

Dank moet Hij hebben, de God die ons insprak en ons macht verleende tot dit groote werk! — Het vaderland is gered — het is gered! Nu staat het niet meer op den afgrond, waar wij het hebben gevonden; — het zal niet verloren gaan! . . . . . .

. . . . . .

Mijne Heeren, vergeeft mij mijne begeestering. Wanneer ik van het Vlaamsche vaderland spreek, kan ik de ontheffing mijner ziel niet bedwingen..... ik ben ontroerd. . . . . .

. . . . . .

Weinige jaren hebben wij besteed aan het wederopbouwen onzer nationale waardigheid. Bekent met mij, dat het overzien van het reeds afgedane gedeelte onzer taak ons met fierheid moet vervullen. Weet gij nog, dat men in dien tijd zeide : « Uwe taal is een onverstaanbaar gebrabbel? » En nu, — nu zegt men : « Het Vlaamsch heeft schoone werken voortgebracht, het is de moedertaal van meer dan de helft der Belgen; deze taal moet geëerbiedigd en ondersteund worden, eene roemrijke toekomst licht haar vóór in hare baan..... » En deze edelmoedige woorden, door eenen waardigen Vlaming gesproken, zijn niet met eenen spotlach begroet geweest! Zij, die onze moedertaal niet kennen, hebben geloof gegeven aan hare schoonheid en aan de voorzegging van haren verdediger!

In den tijd, waarvan ik spreken wil, zouden hoon en smaad hem hebben geantwoord. — Weet gij nog,

dat men ons lachend vroeg : waar zijn de jaarboeken uwer letterkunde? waar de voortbrengselen, die bewijzen, dat de Vlaamsche taal de aandoeningen des harten kan uitdrukken? — En nu, nu betreurt men dat men het Vlaamsch niet kent, om onze vaderlandsche schriften te kunnen lezen. Weet gij nog, dat de moedertaal uit alle bestuurszaken verbannen was, en dat een Vlaamsch burger voor de minste zaak eenen vertaler noodig had? — En nu, nu dringt de moedertaal niet alleen in onze gemeente- en provinciebesturen; maar zij klimt zelfs met onweerstaanbaren voortgang tot bij den troon des konings; nu houdt het groote Duitschland eenen vreugdevollen blik op ons gevestigd, het herkent in ons de herboren zonen van het Noorden en juicht onze pogingen toe; — nu klimt de stem *Vlaamsch België* van uit de hoofdstad over het aandachtig en luisterend vaderland!

O, broederen! dit is ons werk. — Dit hebben wij gewonnen door moed en arbeid!..... En klinken er nu zegeliederen op de graven van het voorgeslacht, het zijn liederen, die onze wedergeboorte en onze verheffing bezingen!

Dan, Mijne Heeren, kunnen wij ons met recht verblijden over den weg, dien wij reeds hebben afgelegd, er blijft ons nog oneindig meer te doen; de tijd is nog niet gekomen dat wij, met hoogmoed op ons werk starende zullen mogen zeggen : het is gedaan, — onze zending is volbracht. Daarom, altijd met vernieuwden moed vooruit, niet geslapen, niet gerust; altijd gearbeid, altijd strijden voor het Vlaamsche vaderland, totdat de kroon, die wij Vlaanderen voorbereiden, door ons of door onze zonen gevlochten zij.

Laat u door niets wederhouden, door niets afschrikken; want onze strijd is een vreedzame strijd des geestes; ons doel is wettelijk, lofbaar en verheven..... Inderdaad, wat willen wij? Den godsdienst, de zeden en de taal onzer vaderen van de verbastering bevrijden; onze twee millioen broeders uit de vernedering en uit de verdrukking redden, hun eene waardigheid geven, die hun arbeidzaam en zwoegend leven verdient; het erfdeel onzer voorvaderen van den val bevrijden. Is dit geene wettelijke en lofbare strekking?

En kwam iemand u zeggen : gij doet pogingen om het land aan twee stukken te scheuren, — gelooft hem niet. Wij beminnen de landgenooten, ons door hoogere beschikking tot broederen gegeven; wel hebben wij geworsteld, en nog zullen wij worstelen tegen den voorrang van het Romaansch element : maar kan hij, die zijn vaderland bemint, de verzwakking daarvan wenschen? Kan hij begeeren, dat twist en tweespalt de inzwelging aan den gemeenen vijand gemakkelijk maken? Neen, de eendracht met onze Waalsche broeders is onze macht, en zij zal het blijven, nu men ons meer rechtvaardigheid begint te doen. Veel hebben wij reeds verkregen : het overige zal volgen; want geene macht op aarde, hoe hoog ook gezeten, kan de taal der daadzaken wederstaan.

Maar ik bezweer u, landgenooten, bederft onze schoone zaak niet door partijzucht, vertraagt onze wedereisching niet door driften, die aan de Fransche beschaving zijn ontleend.

Herinnert u steeds de leus van het voorgeslacht : godsdienst, vorst en vaderland. — Onze voorouders bezaten een stil en zuiver geloof in de

Alvoorzienigheid : dit geloof zij in onze voortbrengselen geëerbiedigd, het beziele onze pogingen, opdat de uitheemsche twijfelgeest verjaagd worde. — Onze vaderen hadden eenvoudige en kuische zeden, zij braken nooit den band des huwelijks, waren trouw aan hun woord en rechtzinnig in hunnen handel: die zeden moeten wij voeden en verspreiden, opdat het vreemde vergift ontworteld worde. — Geen volk op aarde heeft meer liefde tot zijne goede vorsten getoond dan onze vaderen : die liefde, die getrouwheid zij ook in ons, opdat de vreemde omwentelingsgeest ons vaderland niet aandoe, — opdat onze koning zich eens in de verkleefdheid van het Vlaamsche volk verblijde — en opdat de worm der wroeging zijnen angel zette in het hart van hem, die ons zoo valschelijk beschuldigd heeft.

In één woord, alwat eerbiedwaardig is, zij door ons verdedigd, alwat deugdzaam en lofbaar is, diene als grondsteen ter opbouwing van den Vlaamschen tempel..... Maar, met heldenmoed en met de vaderlijke hardnekkigheid de vreedzame strijd voortgezet, onverpoosd gekampt tegen zedenbederf, verbastering en onrechtvaardigheid; met onwrikbare overtuiging terug gevraagd wat men ons ontnam. Geene vervolging, geen lijden overwogen. — Vooruit, zonder omzien, altijd vooruit naar het recht en naar het goede. Het is voor moedertaal, voor godsdienst en voor vaderland!

REDEVOERING

UITGESPROKEN TE BRUSSEL, DEN 16den MAART 1846, BIJ HET GRAF VAN JOZEF DE HOY, UITSTEKEND LEERLING DER KONINKLIJKE ACADEMIE VAN ANTWERPEN.

Mijne Heeren en Vrienden!

Van verre kwamen wij naar de hoofdstad, om hier, op het stille veld des doods, eenen heiligen, doch droeven plicht te vervullen. Dáár, in dat gapende graf, rust het zielloos lijk van onzen vriend en broeder..... Gisteren nog lachte zijn schoon en mannelijk gelaat ons toe; wij hoorden nog zijne zoete stem ons met geestdrift spreken over de edele bestemming der kunst en over de schoonheid der natuur; wij zagen nog zijne oogen blinken met het vuur der hoop op eene roemvolle toekomst; — en nu, nu ligt hij dáár, in den schoot der aarde, bevrozen onder den kouden zoen des doods — verloren voor zijn vaderland, voor zijne moeder en voor ons!

Pijnlijk is de gedachte, die in onzen geest opstaat bij dit laatst en plechtig afscheid; maar hartscheurend wordt zij, wanneer wij ons herinneren, welke schoone loopbaan beloofd was aan hem, over wiens ontzield lichaam de aarde zich nu voor eeuwig sluiten gaat.

Ja, God had hem mildelijk bedeeld met al de gaven des lichaams en der ziel : hij bezat in rijke maat het edel gemoed, de begeestering en de schep-

pingskracht des kunstenaars. Ook had de Academie van Antwerpen, wier beste leerling hij was, hem al hare lauwerkronen geschonken; hij, ingesproken door het gevoel zijner voorbestemming, had zijne gansche jeugd toegewijd aan het doorgronden der kunstgeheimen en aan het betrachten der natuur, wier schoonheden hij met eene soort van aanbidding bewonderde.

Na lange jaren van gewetensvollen arbeid, blonk dan eindelijk op zijn voorhoofd eene sprankel des vernufts; de natuur had hem een gedeelte harer geheimen laten raden : zijne werken droegen reeds den onmiskenbaren stempel eener latere meesterhand. Wij allen, zijne vrienden, en de Academie, zijne kunstmoeder, hoopten op hem als op eenen nieuwen luister voor de Vlaamsche school. — Oh, zijn leven was schoon en zuiver als een hemel : geen mensch kon hem zien zonder hem te beminnen; want zijn hart scheen gevormd uit de vlammen van kunstvuur, liefde en dankbaarheid. Vriendschap bestrooide zijn pad met altijd frissche bloemen.....

En dan, — wanneer alles hem toelachte op deze wereld, als de baan des roems zich voor hem geopend had, en dat wij, zijne leeraars, zijne makkers, zijne kunstgenooten, voor hem met liefde eene toekomende kunstkroon vlochten, — dan, dan kwam de nijdige dood en brak dien gouden levensdraad af! Van die toekomst, van dien arbeid, van dien roem blijft, eilaas, niets meer op de aarde dan dit koude lijk van onzen jongen vriend!

O, stort tranen, gij Wappers, zijn meester en beschermer! U is een lieveling en een zoon ontrukt. Zoo verijdelde de wreede slag van het lot uwe lessen

en uwe moeite, zoo vernietigde hij uwe zoetste hoop, zoo doodde hij het zaad des vernufts, dat gij in zijnen schedel deedt ontkiemen. O, ween bij dit graf : uw beminde kunstzoon is niet meer!

Stort gij ook tranen, gij, zijne leermeesters, die in name der Antwerpsche kunstmoeder hem tot de laatste rustplaats vergezelt : de Academie verliest in hem een waardigen en altijd dankbaren telg, die met liefde voor haren roem en voor haar welzijn waakte, en door zijne zoete deugden veel bijbracht om de eendracht in haren schoot te doen heerschen. O, weent gij ook bij dit graf : uw dankbare leerling is niet meer!

Stort gij ook tranen, gij zijne medeleerlingen en kunstgenooten. Beklaagt hem, gij allen, die hem hebt gekend en bemind; treurt over het verlies van zooveel arbeid en zooveel hoop; bevochtigt met smartwater de aarde, die hem bedekken gaat, opdat het gras boven zijn gebeente zich voede met de teekens uwer droefheid. Ach, weent : uw goede vriend, uw jonge kunstmakker is niet meer!

En gij, betreurde broeder, rust zacht in den schoot des vaderlands! Misschien was uw laatste uur bitter, omdat gij van uw doodbed te vergeefs uwe handen naar ons uitstaakt, en sterven moest verre van uwe Antwerpsche vrienden. O, wees getroost, dierbare doode. Zie neder van uit uw nieuw vaderland : bij uw graf staan ze allen; zie uw goeden meester, uwe leeraren, uwe medeleerlingen, uwe kunstgenooten tranen storten over uwe vroege opvaart, — en verblijd u nogmaals, als op aarde, in de uitgestrektheid onzer liefde tot U!

En nu, Jozef De Hoy, lieve broeder, uw graf gaat

zich sluiten; met verbrijzeld hart moeten wij het veld verlaten, waar uw gebeente rusten zal..... Welaan dan, zalige ziele, ontvang in den schoot der Godheid ons laatst en smartelijk Vaarwel!

REDEVOERING

UITGESPROKEN BIJ HET GRAF VAN J. F. WILLEMS, DEN 26sten JUNI 1846.

Mijne Heeren en Kunstgenooten!

Door de Antwerpsche *Maatschappij ter bevordering van Nederduitsche Taal- en Letterkunde* gelast, bij dit plechtig rouwfeest in haren naam het woord te voeren, is het met een diep gevoel van treurnis en van ontzag dat ik dezen heiligen grond betreed.

Het is dan waar: in den schoot dezer aarde slaapt Willems! Hier, onder onze voeten, rust hij voor eeuwig!

Dat statig hoofd, woonplaats van vernuft en geestkracht, ligt ontzenuwd en loodzwaar neergezonken op het steenen rustbed!

Stom is de tolk, wiens machtig woord in aller zielen overtuiging en moed storten kon, — stom de vaderlandsche nachtegaal, die het begeesterd Vlaamsch lied, als eene stem uit het roemrijk verleden, in onze harten zoo meesterlijk herklinken deed.....

Het kind, dat, nog stamelend, reeds als een toegeheiligde Nazareër, als een voorbestemde Eliacim, van wedereisching droomde, van moedertaal en Vlaamschen roem voorspelde; — den jeugdigen man, die het verbasterd nakroost opriep uit den slaap der verloochening, en den vreemde uitdaagde tot den strijd voor Vlaanderens wedergeboorte : die op zijne breede schouders den kruisboom der algemeene dwaling laden dorst; die, vervolgd en gebannen, in de stilte der ballingschap het vaderland eenen onsterfelijken roem bereidde; — den ouderling, die, als een reus in geduld en wetenschap, de aarde der verledene eeuwen opgroef en doorwroette, om de verlorene parelen onzer letterkroon op te zoeken; die juichend over gansch Europa de vergetene diamanten weder glinsteren deed : — *Slag van Woeringen! Brabantsche Yeesten! Reinaart!* stralende gesteenten, door hem geslepen en beglansd in de diepte zijner eenzame nachten!.....

Eilaas, het kind, den man, den ouderling, den dichter, den strijder, den geleerde — het nijdige graf heeft ze verzwolgen! Van hen blijft ons niets meer dan hun eeuwige roem en het goede, dat ze hebben gesticht.

Gentsche bodem, gewijde rustakker van Vlaamsche helden en vaderlandsche martelaars, aan Willems ook hebt gij eene plaats ingeruimd tusschen de gebeenten uwer roemrijke vaderen. Wij benijden u dien dierbaren schat niet. God heeft het zoo gewild.

Willems moest in zijnen dood zoowel als in zijn leven het ware beeld des vaderlands zelven zijn. De Antwerpsche grond droeg zijne wiege en hoorde zijne eerste zangen, Brabant werd verheerlijkt door zijne

schoonste meesterstukken; op den grond van Vlaanderen heeft hij gezwoegd en geleden..... in den schoot van Vlaanderen moest Willems rusten; want, was hij ook niet een Vlaamsch held, een vaderlandsch martelaar? Zijne onvergankelijke nagedachtenis blijve aldus een band, door God zelf gesmeed tusschen alle gouwen, waar de Dietsche tale klinkt!

Met het vochtig oog op dit graf gericht, beseffen wij dieper wat wij hebben verloren; wij erkennen niet alleen, dat, sedert de uitverkorene ten hemel opklom, een glansrijk en arbeidvol tijdstip gesloten is; maar iedereen van ons gevoelt met angst, dat het Vlaamsche leger zijn opperhoofd verloren heeft. Inderdaad, zoolang de veldheer het volle leven genoot, stonden de Vlaamsche strijders als een ondoordringbare muur vóór den vijand geschaard, altijd gereed om het heiligdom der moedertaal tegen allen hoon te verdedigen, voor alle schennis te bewaren..... De veldheer sneuvelde, de band was verbroken!

Als verstomd door dit onverwacht verlies, zonder leidsman en middelpunt, liepen de Vlaamsche strijders gedeeltelijk uiteen en vergaten te waken bij het pand, dat aan hunne gemeene macht was toevertrouwd. De vijand sloop in het kamp en strooide er de verderfelijke zaden van mistrouwen en verdeeldheid.

Was Willems' dood dan geene harde beproeving genoeg? — Ach neen! Eene andere schitterende star moest den hemel onzer letterkunde nog ontvallen; Ledeganck moest ook op zijne verbrijzelde harpe het hoofd voor eeuwig te rusten leggen; de twee straalrijkste lampen in den tempel der Vlaamsche kunst moesten door het wreede noodlot worden uitgedoofd!

En, als wilde eene geheime macht afmeten tot hoeverre der Vlamingen standvastigheid gaat, als wilde zij beproeven, of onze vaderlandsche zaak tegen het geweld der losgebrokene stormen bestand is, wierp zij oneenigheid, tweespalt en verzwakking onder ons, terwijl onze harten nog ontsteld waren van rouw en droefheid.

God, op welk tijdstip toch! Nu het bedreigde vaderland op ons roept, als op de uitgelezensten zijner zonen; nu de zwangere onweerswolken op onze grenzen samendrijven, nu de vreemdeling op onzen geboortegrond zelven werktuigen gevonden heeft, om ons te verleiden tot de verzaking onzes voorgeslachts, onzer moedertaal, onzer zeden, onzes verleden, onzer toekomst; nu de tijd gekomen is om onze vijftienjarige beloften te vervullen; nu iedereen, die zijn land bemint, het oog op ons gericht houdt, om te weten of onze gloeiende zangen geene ijdele woorden waren; nu alles, menschen en gebeurtenissen, ons toeroept : « het uur is daar! toont wie gij zijt! » nu zijn wij oneenig! nu strijden wij met verdeelde krachten, als hadden wij nooit in dezelfde rangen de wapenen van woord en geest voor 's lands eere gevoerd; nu staan wij eendrachteloos en zonder beraad, verspreid rond het heiligdom van ons bedreigd volkebestaan!

Wie zal de verstrooide scharen weder vereenigen en ten strijde voeren voor moedertaal en vaderland? Wie van ons heeft door zijne ondervinding, door zijne lange loopbaan, door zijne wetenschap, door zijn kalm vernuft nu reeds het recht bekomen om aan de spits zijner broederen te staan?

Willems alleen bezat dit recht; hij was wel metter-

daad onze wettige vorst in het rijk der vaderlandsche letteren, vermits dit rijk dreigt in te storten bij zijnen dood.

O, Willems, Ledeganck, roemrijk bardenpaar, nu in de hemelzaligheid vereenigd, gij ziet wellicht met treurnis van uit den schoot der Godheid op ons neer; misschien vertroost onze dankbare hulde uwe schimmen niet gansch over het plichtvergeten, waarin eene onbesefbare dwaling ons gedompeld houdt. — Zoudt gij vreezen, dat de Vlaamsche scharen, door onderling mistrouwen verzwakt, eindelijk bezwijken zullen? Dat uw voorbeeld, uw arbeid nutteloos zal worden gemaakt?

Ha, neen! neen, niet waar? Gij verheugt u, omdat uw oog in het goudelijk boek der toekomst heeft mogen lezen: *Het Vlaamsche volk zal niet vergaan!* Gij lacht ons vroolijk toe uit den Hooge, omdat gij hoopt, dat hier, bij uwe graven, omgeven door den wasem, die uit uw heilig overschot opstijgt, wij onze harten openen zullen voor het volle gevoel van onzen dierbaren plicht; omdat gij hoopt, dat een straal der broederliefde ons verlichten zal; dat wij, overwegende wat uwe nagedachtenis van ons eischt, ons mistrouwen zullen afleggen om met vereende krachten te doen wat gij ons hebt voorgeleerd; — om den last te volvoeren, welken gij, betreurde barden, met uwen roem ons tot erfdeel naliet!

O, landgenooten, kunstvrienden, die uit alle gouwen van België hier op Arteveldes geboortegrond, bij Willems' laatste rustplaats, vergaderd zijt, o, mocht het zoo geschieden! Mocht in deze onze plechtige hulde aan de nagedachtenis van eenen dierbaren doode het vaderland de weldaad der herstelde eendracht vinden!

Zijn wij niet altemaal broeders in den Vlaamschen bloede? Is het niet dezelfde zucht, die onze harten jagen doet? Arbeiden wij niet te gader voor Vlaanderens grootheid?

Aanschouwt dit graf! Kan er wel een schooner altaar der broederliefde voor Vlamingen zijn? Ach, ontsteken wij daarop de gewijde vlam der eendracht; dat het onze gevoelens van oneenigheid als een zoenoffer ontvange en vertere! — Dan zal Willems' gebeente van blijdschap trillen onder den kouden steen; dan zal zijne zalige schim voor 's Heeren aanschijn juichen op die zegepraal..... En wij, wij zullen onze zonen in bedevaart naar hier geleiden, naar het Campo-Santo, waar de Vlaamsche helden rusten, om God te danken over de hier behaalde overwinning; — tusschen het gras, dat nevens de heilige graven zijne halmen opschiet, zullen wij onze kinderen doen knielen, hun spreken van den *Vader der Dietsche dichters altegader* (1), hun den welvaartszang van den Vlaamschen zwaan (2) leeren stamelen, en ze doen bidden voor moedertaal en vaderland!

(1) Van Maerlants eernaam, hier op Willems toegepast.
(2) Ledegancks *Trilogie*.

REDEVOERING

UITGESPROKEN OP HET GROOT MUZIEKFEEST TEN VOORDEELE DER SLACHTOFFERS VAN DEN HONGERSNOOD IN VLAANDEREN (1847).

Mijnheeren en Mevrouwen!

Wij vieren heden het blijde feest der zedelijke wedergeboorte onzes vaderlands. Deze zaal weergalmt van vreugdeliederen, — nog klinkt aan ons luisterend oor het schoone gezang der verleidende vrouwenstem, — alles ademt hier voldoening en geestdrift.

. . . . . .

Ach, de onweerstaanbare stem des gewetens en des plichts dwingt mij die vreugde te storen. Ik moet eenen snijdenden noodkreet tusschen onze jubeltonen mengen, — uwe gemoederen met pijn vervullen, — u tranen doen storten misschien!

Maar indien gij met ontheffing onze blijde zegeliederen aanhoordet, zult gij toch uw hart niet sluiten voor de droeve stem onzer stervende broeders. Gij zult mij aanmoedigen, niet waar? — Ja, want het is in naam der heilige menschenliefde — dit schoonste kenmerk van der Belgen geslacht — dat ik een akelig graftooneel voor uwe oogen openspreiden ga.

Vlaanderen! Vlaanderen! — Die naam, zoo vermaard, was eens het zinnebeeld van rijkdom, van nijverheid, van kunstmin, van heldenmoed; in de gansche wereld wekte hij de gedachte op van een uitgelezen volk, dat met het zweet zijns aanschijns

eene woestijn tot een aartsparadijs had herschapen. — Begroet als de geboortegrond der volksvrijheid, bewonderd als de wieg van een heldengeslacht, bemind als het tweede vaderland der kunsten.....

Vlaanderen! Vlaanderen! Nu is die naam een gebed, — eene klacht, die oprijst uit een onmeetbaar graf — een doodsschreeuw, die vergaat op de lippen der stervenden; een laatst vaarwel, door onze bezwijkende broeders ons toegestuurd!

Waar is nu het heldenvolk? het nijverig geslacht, dat zich uit de zandige vlakte den schoonen lusthof van Europa bouwde? Waar zijn de afstammelingen van De Coninck, van Artevelde, van Van Eyck, van Stevyn?

Eilaas, het grieft mij, dat ik de bloedige wonden mijns vaderlands ontblooten moet..... maar laat uw geest mij volgen, — ik zal u toonen, waar ze zijn en wat ze lijden!.....

. . . . . .

Hier is het koud, niet waar? Hier, in de stilte des doods, beklemt het hart zich met afgrijzen en met schrik. — Wij zijn in het rijk des hongersnoods.

Ziet gij ginds die halfnaakte menschenschimmen bij hoopen over de woeste velden dwalen en zoeken, gelijk de raven doen? Ziet, hoe machteloos zij hunne stramme leden over de sneeuw voortsleepen! Eene onuitsprekelijke pijn doorwoelt hun ingewand, hun oog is zonder leven, de aschverf der verkwijning ontkleurt hun aangezicht — zij hebben honger en zoeken voedsel. Daar valt er een, die niet meer op zal staan — nog een — nog meer! De hoopen verminderen; zij zaaien hunne lijken langs de baan; niemand ziet om naar den gevallen broeder; want

ieder voelt ook de ijskoude hand des doods op zijnen verengden boezem drukken. — De hongersnood geeselt die levende geraamten voort; zij bukken het hoofd nog dieper in de wanhoop en dwalen sprakeloos verder — altijd verder; — misschien totdat de laatste gevallen zij!.....

. . . . . .

Richt uw oog voorbij gindsche boomen. Ziet gij daar niet die bewegende grauwe vlekken op de sneeuw? Het zijn dieren, die eene prooi zoeken, niet waar? Neen, neen, menschen zijn het : vrouwen en kinderen, die huilend over het rapenveld kruipen en hunne ontvleesde vingeren ten bloede krabben, om aan den bevrozen grond nog een uur levens te ontrukken. Hier ook liggen er reeds ontzield, met het logenachtig voedsel in de verkrampte vuist!.....

. . . . . .

Dáár, voor ons, schiet een kerkje zijne blauwe torenspits ten hemel. Het is een dorp, befaamd om de werkzame nijverheid zijner inwoners. Vóór eenige jaren galmde in elke dezer hutten het gerucht des arbeids en het heldere gezang der levensvreugd; gezondheid en kracht blonken als rozen op het gelaat der kinderen; de moeder zat er weltevreden, met den lieven zuigeling op den schoot, nevens het getouw van eenen moedigen vader, eenen beminden echtgenoot!

Nu? — nu zwijgt er alles : men zou zeggen, dat de inwoners in eenen diepen slaap verzonken liggen. — Dwaling, dwaling! Daarbinnen, achter die stomme muren, zitten ook van die geraamten met wanhoop in elkanders oogen te staren, en sprakeloos wachtend op den roep van God!

Opent eene deur — kiest toch niet — de hongersnood verschoonde hier niemand..,... Zie, dáár op zijn verbrijzeld getouw zit de Vlaamsche arbeider; nevens hem, op wat stroo, ligt het lijk van zijn oudste zoontje, — een ander kind omvat zijne knieën en huilt om voedsel. Wat verder zit de moeder; zij drukt haren zuigeling tegen de borst en bevochtigt zijne dorre lippekens met hare tranen. Arme vrouw! Zij lijdt honderdmaal, want het is de vrucht haars lichaams, die snikt en in hare armen sterven gaat! Wee, wee, te midden van het stomme huisgezin staat een afgrijselijk spook te lachen : de dood, die loert en wacht . . . . . .

. . . . . .

Komt aan, verlaten wij dit akelig graf. Moed is er noodig tot het volbrengen onzer droeve reis : — overal lijken, overal stervenden, overal hongerige zwermen.....

Luistert, in dit dorp galmen menschenstemmen. Ha, dáár, op eene kraam, liggen vele stukken vleesch. God dank, hier is nooddruft, hier zal vreugde zijn! — Ach, neen, hier ook is lijden. Ziet, hoe honderden vrouwen en kinderen daar staan en weenen; hoe de mannen hunne boezems met de nagels verscheuren, hoe men huilt, hoe men kruipt en in krampen spartelt bij het gezicht van het nog bloedend voedsel. Eilaas, de redding, het leven lacht hun spottend toe; — de ijselijkste martelpijnen moeten ze doorstaan; — want dit vleesch is niet voor hen : het is te koop, — men moet rijk zijn om er eene bete van te verkrijgen..... En nochtans, — o God, hoe schrikkelijk; — het is paardenvleesch, hondenvleesch! . .

. . . . . .

Maar daar stormt de brandklok! het vuur verteert eene boerenwoning. Die ongelukkigen loopen er naartoe; want elk nieuw voorval brengt immers eene nieuwe hoop? — Reeds klimmen de vlammen boven het dak, — het huis stort in..... Ziet, daar loopen ze halfnaakt door het vuur en sleuren, met juichende zegeroepen, den verkoolden romp van een dier uit den brand. Vrouwen, kinderen, mannen werpen zich op de onverwachte prooi; ze scheuren het zwarte vleesch van het gebeente en verslinden het met den lach der zaligheid op den mond. Andere zwermen komen toegeloopen; men strijdt, men vecht om een deel van het akelig voedsel. — Welhaast is het dier verdwenen. Honderden, die te laat kwamen, blijven in vertwijfeling op de bloedige plaats staren, waar anderen verkwikking vonden, en rukken zich de haren uit het hoofd, omdat zij bij het wellustig feestmaal niet mochten tegenwoordig zijn!

Och, genoeg, genoeg! Het hart scheurt bij het gezicht van zooveel lijden. Ontvluchten wij dit afgrijselijk oord; keeren wij terug naar streken, waar men het gevoel des doods en der verkwijning zoo niet met de lucht inademt. Wij zullen onder eenen klaarderen hemel tranen storten over het lot onzer broederen . . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Mijnheeren en mevrouwen, welke ook de gedachte zij, die Gij u tot heden over den nood in Vlaanderen gevormd hebt, toch zult gij wellicht het tooneel, dat ik u voorschetste, aanzien als te zeer overdreven en de waarheid voorbijloopend. Gave God, dat dit vermoeden gegrond ware! Maar, eilaas, het is zoo

niet. Mijn woord is integendeel niet machtig genoeg, om u het tafereel van Vlaanderens ellende in al zijne akeligheid voor oogen te stellen. — Het is waar, dat de hongersnood het bloed van Artevelde in de aderen zijner zonen ontsteekt en bederft; het is waar, dat het nageslacht van De Coninck, van Breydel, van Borluut als een hoop hongerige wolven over de velden dwaalt en het rapenloof als eene lekkernij verslindt; het is waar, dat gansche dorpen bijna uitgestorven zijn; het is waar, dat men hondenvleesch verkoopt; het is waar, dat niet verre van ons, te midden van ons schoon en rijk vaderland, eene gansche bevolking verkwijnt en in het graf zinkt!.....

Wat gedaan in zulken onmeetbaren nood? Wat mag Vlaanderen nog redden? Wie kan die nedergeslagene, die zieltogende natie krachten verleenen om betere dagen te gemoet te zien?

Zouden wij de hoop gansch uit onze harten laten vervliegen en met eenigen onzer landgenooten voor alle antwoord zeggen : — *de Dood?* Neen, neen, gasnch België heeft geroepen : — *Weldadigheid!* Weldadigheid zal Vlaanderen steunen, totdat de morgenstond der redding de kim verlichte!

O, wat is het schoon, eene geheele bevolking, zonder onderscheid van taal of afkomst, tegen den vreeselijken hongersnood te zien kampen, met de heilige wapenen der menschenliefde, en der barmhartigheid! Te zien, hoe stramme priesters den reisstok in de hand nemen, en als ware beelden van hunnen goddelijken meester zich over het vaderland verspreiden, om erbarming te roepen over hunne lijdende schapen! Hoe de Belgische vrouwen, — en-

gelen des troostes op deze aarde, — hunne betooverende stem nog zoeter maken om de harten te treffen! Hoe het gevoel van weldadigheid alles heeft weten te bevruchten, en tot nevens de minst ingetogene vermaken zelfs een gebed heeft geplaatst! Hoe een tachtigjarige grijsaard tot zijn bed toe verhoopt, om nog eenigen zijner broeders te kunnen laven! Hoe uit alle steden, uit alle huizen, uit alle hutten de verzamelde liefdepenningen als een regen der verkwikking over het snakkend Vlaanderen worden gespreid!

Ach, en toch hebben al deze vereenigde krachten den schrikkelijken hongersnood nog niet kunnen verdrijven; maar het heilig werk is begonnen; reeds zijn er duizenden uit de armen des doods ontworsteld. God zal welhaast zijne machtige dienaresse, de zon, ons tot strijdgenoot verleenen; Hij zal den vruchtbaren schoot der aarde ontsluiten en het zaad zegenen, dat de menschenliefde zelve over den akker zal hebben gestrooid. Ja, ja, de Belgische weldadigheid zal zegepralen over de plaag! — En dan, dan zullen wij met nog meer innigheid het vaderland beminnen, dat aan zijne reeds zoo luisterrijke kroon nog die allerschoonste parel des roems zal hebben gehecht; dan zullen wij weten, dat alle Belgen broeders zijn, wanneer een zelfde band van edelmoed en goedheid ze onafscheidbaar zal omsluiten. — En misschien — de geest der toekomst roept het aan mijn oor — misschien zal het schoone Vlaanderen nog eens het hoofd uit het graf verheffen, en aan den hemel der natiën blinken als de star der nijverheid en der volkskracht! . . . . . .

. . . . . .

Gij ook, die met ontroering op mijne stem hebt geluisterd, gij zult het arme Vlaanderen niet vergeten, niet waar? Gij zult ook deel willen nemen in den strijd tegen den hongersnood? Gij zult nog eene aalmoes geven? Ach, om Gods wil! — gedenk dat het penningsken, dat gij wegschenkt, misschien nog intijds zal komen om eene stervende moeder te redden van den dood!

REDEVOERING

UITGESPROKEN BIJ HET GRAF
VAN THEODOOR VAN RYSWYCK, DEN 10den MEI 1849.

O, Heer! voor welk onbekend verbreken boeten wij dan, dat Uwe hand zoo loodzwaar op ons nederzakt? Eilaas, de tijden zijn verre, dat wij in saamgestemde tonen het heilig loflied ter eere des vaderlands deden schallen, — dat wij, moedig en vroolijk, voor het goede streden en U juichend dankten bij elke zegepraal op verbastering en volksbederf behaald! Nu is alles duister en akelig op onze baan : onze vaderlandsche feesten zijn sombere lijktochten, onze vergaderplaats het veld des doods, onze zangen het eeuwige vaarwel, bij het graf onzer dierbaarste broeders gesnikt.....

Nog treurt het hopeloos Vlaanderen over de vroege opvaart zijner edelste zonen, nog zwoegt het weenend om den gedenksteen op het graf van den Gentschen

zwaan (1) te rollen, nog bloedt het uit zijne dubbele wonde..... en reeds bonst een nieuwe noodkreet uit zijne scheurende ingewanden over het neerslachtig vaderland!

Bij een ander graf — het laatste, dat wij sidderend zagen sluiten — durfden wij hopen, dat de storm had uitgewoed. Twee eiken kruinen lagen ontworteld en verbrijzeld ten gronde..... (2) Het offer was volbracht? Eilaas, neen, neen! Nog ergens, in een welig oord bij de Schelde, bloeide een frissche wilg, in de volle kracht zijner oorspronkelijke milde natuur. Bij den minsten zucht, die zijn loover als de snaren eener harp deed trillen, liep het volk luisterend toe, en het bewonderde met dankbare aandacht de zoete liederen, die als dauwdruppelen glinsterend en zoel in de harten vielen, troost en balsem goten over het wee des vaderlands en de taal onzer moeder deden beminnen om hare harmonische en bekoorlijke zachtheid.

Een voorbode des doods schoot nevens den frisschen boom voorbij en zengde zijn welig gebladerte : de zingende wilg verdorde langzaam .... en stierf : kruin en stam vielen ter aarde. Niets meer, niets meer van hem dan de onvergankelijke naklank zijner betooverende liederen.....

Niet genoeg dat de *Vlaamsche Nestor* van tusschen ons werd weggemaaid, niet genoeg dat de wreede dood het lied in de keel des *Vlaamschen Nachtegaals* verworgen kwam..... ook de *Vlaamsche Bard*, de vroolijke zanger des volks moest ons verlaten — lijden en sterven als een martelaar.

---

(1) Ledeganck.
(2) Willems en Ledeganck.

Daar ligt hij..... Van Ryswyck! bevrozen onder den kouden zoen des doods..... en met hem zinkt voor eeuwig in den schoot der aarde zijne wonderlier, die het ingewand des volks trillen deed.

Van Ryswyck! gij waart mijn eerste strijdgenoot. Samen trokken wij te velde tegen de vijanden van ons geslacht; samen verhieven wij het zwaard des woords, om den naam der voorvaderen te wreken en Vlaanderen op te heffen uit de vernedering. Terwijl ik dorst beproeven het vroegere heldendom ten voorbeeld onzer broederen op te roepen, stroomden van uwe lier mannelijke en machtige zangen, die het vaderland doorklonken en mij den boezem van hoop en vertrouwen deden zwellen. Mij suist nog in het oor :

Verheft het hart, verheft de stem;
Het klinke uit ieders mond :
Wat lot ons dreig', wat leed ons naak,
Ten strijde voor de moederspraak,
Op vaderlandschen grond!
Dreunt luid, der vadren taal ter eer;
Klinkt, zangen, klinkt in 't rond!
Van hier met vreemden pronk en praal!
Wij zingen in der vadren taal
Op vaderlandschen grond! (1)

Van Ryswyck, diep betreurde broeder, het lot heeft ons in een verschillend pad geleid; doch achting, liefde heeft altijd tusschen ons voortbestaan. Onze baan voerde ons toch zoo menigmaal weder te zamen! Hoe dikwijls hebben onze handen in de eenzaamheid in elkander gegloeid; — hoe dikwijls ontstroomden onzen lippen woorden van begeestering,

(1) Van Ryswyck, *Rederijkerslied*, 1836.

om elkander aan te moedigen tot den nationalen strijd! Hoe dikwijls verspraken wij elkander eene onverbrekelijke broedertrouw!

Ah, die trouw is niet verbroken geworden. Moge eenige schaduw de vriendschap tusschen ons overneveld hebben, het hart toch bleef goed..... Ja, bij uw nog ongesloten graf zeg ik het met de diepste overtuiging : gij hebt uwen strijdmakker blijven achten en beminnen, gelijk hij nooit een onvriendelijk gevoel tegen u in zijnen boezem toeliet. De traan van rouw en verdriet, die uwen ouden wapenbroeder nu bij den rand van uw graf ontrolt, moge uwe ziel in den schoot der Godheid verheugen en u zeggen, dat ik uw hart heb gekend en geschat ....

Taalgenooten, vrienden, gij, die met mij de aarde zijner laatste rustplaats bevochtigt en snikkend nederziet in den gapenden kuil, die zijn stoffelijk overblijfsel verslinden gaat, uwe smart is onzeglijk, niet waar? Het vaderland, al wie Vlaming is en Vlaanderens roem bemint, moet weenen! inderdaad! Die zwijgende baar omsluit voor eeuwig den goeden, minnelijken zanger, wiens voetstappen een eeuwig spoor van troost en blijdschap nalieten, uit wiens zachte blikken de opgeruimdheid des harten en de vriendschap straalden, wiens aanzijn vreugde en levenslust verspreidde waar hij kwam..... hij, het ware beeld der voorvaderlijke gulhartigheid!

Kind der natuur, begaafd met eenen milden gloed van betooverende zielsharmonie, worstelde hij moedig tegen smart en verdriet om zijne zending te vervullen; hij verhief zich door eigene krachten, boeide het luisterend volk aan zijne lippen en verwierf, met eenen welverdienden roem, den eernaam

van Vlaanderens lieveling..... Misschien ging het lot hem gunstig worden, misschien ging hij eenige rust genieten in zijn hobbelig en pijnlijk levenspad : maar, eilaas, een ijselijk wee verbrak de vaderlandsche harp in zijne handen, de heilige lamp der poëzie doofde langzaam uit, — en, na onbedenkbaar lijden, legde hij, vermoeid en afgemat, het hoofd op zijn eens zoo verleidend en zoo machtig speeltuig neder.

Indien iets bij dit graf zijne bedrukte ouders, broeders en vrienden troosten kunne, dan zij het de overtuiging, dat Van Ryswycks dierbare naam zal leven, zoolang uit eenen Vlaamschen mond de Dietsche tale klinkt. Die naam hoort toe aan de geschiedenis onzer letterkunde, door de onschatbare parelen van ingeboren vernuft en van dichterlijke harmonie, die in zijne werken liggen opgesloten; hij hoort toe aan onze zonen, die de liederen van den minnelijken Vlaamschen zanger niet kunnen vergeten.

En nu, taalgenooten, zal dit graf zelf, zal onze gemeene smart ons niet indachtig maken, dat het nieuw en onherstelbaar verlies, waarmede het lijdend Vlaanderen geslagen wordt, de vereeniging onzer krachten noodig maakt tot het voltrekken van het gebouw, waaraan Van Ryswyck zoo onverpoosd heeft gearbeid? Zullen wij ongevoelig blijven aan den roep, dien hij, als door profetische inspraak gedreven, ons in betere tijden toestuurde :

Broeders, komt, de wraak gebluscht
In het boos gemoed.
Komt, elkaar in vree gekust,
En voor 't kwaad geboet.

't Leven is zoo kort en broos,
Om 't door haat en nijd
Te verbittren voor altoos,
Tot ons eeuwig spijt.

Vrede, trouw en broedermin
Zij ons eenigst doel,
Met een onverzetbren zin
En een rein gevoel.

Wie bestaat, die nooit misdeed,
Vrij van vlek en blaam.....?
Dus, vergeven wij het leed,
In des Heeren naam!

Ja, mocht de nagedachtenis van eenen dierbaren doode onze harten vermurwen; mocht eindelijk het treurend vaderland in onze verzoening een gedeelte der krachten terugvinden, die het wreedste lot ons door zijne onverbiddelijke slagen ontroofde!.....

En gij, Van Ryswyck, arme vriend, betreurde broeder, slaap gerust in den geboortegrond, dien gij hebt bemind en verdedigd; hij zij u licht en zoet, de vaderlandsche bodem! Dat God u daarboven met Willems en met Ledeganck vereenige, opdat gij, roemrijk drietal, bidden moget voor ons en voor Vlaanderen .... Vaarwel, vaarwel.

REDEVOERING

OVER DE MISKENNING DER MOEDERTAAL, UITGESPROKEN OP EEN LETTERKUNDIG FEEST, TE ANTWERPEN IN 1851.

Mijnheeren en Mevrouwen!

Het is drie jaren geleden dat ik voor de laatste maal de eer genoot tot UEd. het mondelijk woord te sturen.

Gedurende dien tijd zijn er op den grond der Vlaamsche zaak dingen gebeurd, die ik in het voorbijgaan aanraken wil, vooraleer tot het onderwerp mijner rede over te gaan.

Wat ik zeggen ga, weet gij allen.

Eene arglistige vervolging heeft sedert twee jaren op de Vlaamsche zaak gedrukt. Men heeft de verdedigers der moedertaal tegen elkander opgehitst, de tweespalt in onze rangen geworpen en ons door mistrouwen, door aangevuurden haat van elkander afgescheurd : eerst onze eendracht en onze macht gebroken, en dan elken Vlaamschen strijder persoonlijk bevochten en aangevallen, om zoo al de steunpilaren van den vaderlandschen tempel omverre te rukken, met de hoop dat het gebouw, tot gruis instortende, de stem van het verdrukte Vlaanderen voor eeuwig onder zijne puinhoopen zou versmachten.

Twee jaren lang waande de vijand zich der overwinning zeker.

En nochtans, hier staan wij weder vóór u, talrijker, machtiger dan te voren!

Wat beteekent dit? Het beteekent, dat alle grondbeginsels, die op de waarheid berusten, in de vervolging zelve eene bron van macht en leven vinden. Het beteekent, dat de Vlaamsche volkszaak, die wij verdedigen, niet op personen rust, maar eene onverdelgbare waarheid is. Het beteekent, dat zij zal vooruitgaan door de kracht alleen van haar grondbeginsel; dat zij zal zegepralen en eens haar edel doel zal bereiken, al spanden alle onvaderlandsche gevoelens te zamen om haar te verstikken!. . . .

. . . . . .

Mijnheeren en mevrouwen, ik stel mij voor, UEd. het ware doel onzer streving nog eens voor oogen te leggen, in uw hart de vlam der vaderlandsliefde aan te vuren en u op te roepen om met ons, volgens de maat uwer vermogens, werkzaam te worden tot het opbouwen onzer verdrukte broeders, tot het verdedigen der moedertaal, door God en onze vaderen ons gegeven.

Leent mij, bid ik u, uwe welwillende aandacht.

Er is een volksstam, welks geschiedenis overvloeit van heldendaden en roemvolle feiten; een volksstam, die gedurende eeuwen aan het hoofd der Europeesche beschaving stond en aan de Westerwereld leeren moest, wat de woorden ontslaving, vrijheid, burgerrecht, handel en nijverheid beteekenen; een volksstam, die in kunsten, in wetenschappen en zelfs in oorlogsroem immer uitblonk, en aan den hemel der toekomst schitterende starren heeft gehecht, starren, onder welke er zijn, die men noemt: Van Eyck, Artevelde, Rubens, De Coninck, Van Dyck,

Lipsius, Teniers, Van Maerlant, Mercator, Dodoens!

Dit volk zoo moedig, zoo machtig, zoo trotsch, zoo vermaard..... dit volk waren onze vaderen.

Welk schoon erfdeel hebben zij ons nagelaten! Eigen roem, eigen recht, eigen taal! Maar hoe hebben wij het heilig erfdeel des voorgeslachts bewaard? Hebben wij de vaderlijke rechten ons niet laten ontnemen?

De twee derde gedeelten der bevolking van België spreken Vlaamsch; de Vlamingen zijn dus in groote meerderheid. Zonder twijfel is hunne moedertaal de landtaal in België; zonder twijfel overheerscht het Vlaamsch den minderen stam? Of, zoo de Belgische natie haar bestaan op gelijkheid en rechtvaardigheid tusschen de twee broederstammen heeft gebouwd, dan ten minste heeft elk het volle gebruik zijner taal en rechten behouden, en niemand ligt in België voor zijne medelandgenooten in het stof gebukt?

Eilaas, het is eene bittere spotternij, niet waar? — Wilt gij weten, wat er van de afstammelingen van Van Eyck, van Artevelde, van Rubens geworden is? Wilt gij het lot van het Vlaamsche volk kennen? Komt met mij; ik zal ze u toonen, de twee millioen broeders, die door de schuld, door de lichtzinnige modezucht van velen onzer tot onwetendheid gedoemd zijn; die slaaf zijn in geest en in lichaam, op den bodem van het meest vrije land der aarde; die rondsukkelen in den nacht der duisternis en voor eeuwig verwezen zouden blijven, om als onmondige kinderen, als verdrukte Paria's te leven en te sterven, indien het ons aan moed en kracht ontbrak, om tegen de vijanden van het Vlaamsche bloed man-

haftig te staan en te kampen gelijk onze vaderen deden.

Ziet gij daar, in die burgerwoning, eene vrouw bij eene wieg zitten droomen? Welke zalige hoop streelt haar moederhart! Zij lacht de toekomst tegen en vraagt met de oogen ten hemel : Welke is de bestemming van mijnen zoon, o God? — Zijne bestemming, vrouw? Hij zal vreemdeling zijn in zijn eigen vaderland; want de taal, die gij hem leert stamelen, is de taal van zijn geboorteland niet. Gij kunt zijne verbastering niet betalen, gij kunt hem geen Fransch doen leeren, arme moeder; daarom zal hij gedoemd blijven tot slafelijke minderheid, deel hebben noch in het openbaar leven, noch in de beschaving, noch in het licht des geestes; hij zal het slachtoffer worden der lafheid zijner broederen, die gedoogen, dat het Vlaamsche bloed, de Vlaamsche taal verstooten worden en verdrukt.

Ha, het kind is een jonge man geworden! Zijn oog schittert toch van moed en levenslust; hij eischt zijne plaats onder de zonen des vaderlands; hij ziet elkeen vooruitstreven in den maatschappelijken stroom; hij wil deel hebben in het openbaar leven : wat zal hij worden? Hij is begaafd en, mocht hij zijne moedertaal bezigen, wie zou zijne bestemming durven bepalen? Nu? nu is hij nog niet bekwaam om korporaal, gendarme of sleuteldrager in eene gevangenis te zijn. — Ondersta uw lot, verstooteling : de weg der beschaving en des voorspoeds is voor iedereen geopend; voor u alleen, Vlaming, voor u alleen gesloten!

Eindelijk, veertig jaar..... De Vlaamsche aanhoudendheid heeft zijnen arbeid vruchtbaar gemaakt;

hij is burger, hij drijft handel. De verdrukking heeft hem niet verlaten! Nu is hij omringd van ambtenaren en staatsbedienden, die zijne taal niet verstaan; voor klachten, vertoogen, smeekschriften, voor alles, dat hem in aanraking brengt met de overheden, moet hij als een verstandeloos kind de pen van eenen zaakwaarnemer ontleenen en eene gehuurde hand betalen, — om hem te doen gevoelen, dat hij geen vaderland heeft.

Hij wil naar recht en rede deel nemen in de openbare geestontwikkeling; hij wil in het staatkundig volksleven treden. Die opgedrongene onwetendheid doet hem lijden, omdat zijn hart hem zegt, dat hij ook mensch en Belg is. Maar de openbaarheid, door de grondwet hem gewaarborgd, is hem in eene vreemde taal ontgoocheld. Bij zijne provincie Fransch, op het stadhuis Fransch, in alle bestuurszaken Fransch; altijd de taal der minderheid, die den Vlaming in het stof der vernedering drukt en hem daar, zijn leven lang, gebogen houdt als een lid van een gevloekt geslacht, dat zelfs het recht zou verloren hebben om verbetering naar geest en naar lichaam te wenschen.

Wilt gij den Vlaamschen burger op de bank der schande zien? Volgt mij naar het gerechtshof. Daar zit hij..... hij is verdacht van eene misdaad..... men beschuldigt, men pleit, men getuigt, men twist. Wat hier op het spel staat, is zijne eer, zijne onschuld, zijn leven, de gansche toekomst van zijn huisgezin. Hij beeft en knarsetandt van woede..... hij verstaat niets van de beschuldigingen, tegen hem ingebracht : hij woont den strijd om zijne eer en zijn leven bij als een stomdoove martelaar! Dan eerst

gevoelt hij, welke verdrukking zijn geslacht verplet; dan eerst breekt hem het hart van schaamte in den boezem; dan eerst vervloekt hij den naam van Vlaming en stuurt hij door de ruimte eenen blik van wraak tegen de bastaarden van zijnen stam, die door hunne lafheid hem overleverden aan dit schreeuwend onrecht.

Dit is, vrienden, het lot van twee millioen onzer broeders. Hen in name onzer roemrijke vaderen verlossen van dit akelig lot, hen terugroepen tot het leven der ziel en des geestes, den naam en de taal onzes voorgeslachts weder met luister opbeuren uit de schande, dit is de schoone, de heilige taak, waaraan wij ons leven en onze vermogens hebben toegewijd. Is deze taak niet grootsch, niet edel genoeg?

Maar beschouwen wij ons onderwerp nog langs eene andere zijde.

Eenen anderen burger is ook een kind geboren, — zoon van eenen bevoorrechte in de Vlaamsche maatschappij. Deze zal het onderwijs in volle maat genieten; maar wat zal hij worden? Een verdediger van zijn geslacht? Een beschermer zijner broederen? Neen, neen, zonder het te weten, wordt hij de roede, die zijne broeders nog dieper moet helpen ter neder slaan. De taal, welke zijne moeder hem leerde stamelen, die vorm, waarin zijne eerste gewaarwordingen, zijn geest, zijn oordeel, gansch zijn wezen in hunne oorspronkelijk vruchtbare natuur gegoten werden, die taal is ook de ambtelijke taal van zijn vaderland niet. Zes of zeven jaren gaat hij slijten tot het aanleeren en doorgronden eener vreemde taal, al de kostbare overblijfsels van den eigen geest, in de kindsheid en in de jeugd vergaderd, moet hij

afleeren, vergeten, verloochenen, om zich geheel in eenen nieuwen vorm te herscheppen. Aan eene uitheemsche beschaving moet hij nieuwe gedachten en een nieuw zedelijk bestaan gaan afbedelen.

Wat kan er dan van de ingeborene gaven, die alleen den eigen mensch uitmaken, overblijven in dit pleisteren afgietsel van een vreemd beeld? Niets! Het is een ontleende man, wiens verstand en wiens gevoel als een mozaïek van vreemdaardige stukgedachten zijn bijeengebracht. Hij zij nu zeer geleerd, hoe hoog zal hij stijgen op de ladder der menschelijke vermogens?

Zoo ontrooft men het Vlaamsche volk al zijne uitgekozene geesten, om er vreemdelingen van te maken. Men neemt uit zijn midden al degenen weg, die door God bestemd waren om hun geslacht tot voortgang op te wekken, te leiden en voor te lichten; men veroordeelt een gansch volk tot duisternis en tot eeuwigen stilstand..... En als Vlaanderen lijdt, als het, door hongersnood verkankerd, om hulp smeekt, dan roept men het wreedelijk toe : « uwe onwetendheid, het gebrek aan vooruitgang zijn de oorzaken uwer ellende! »

Wreede spotternij! men steekt eenen ongelukkige de oogen uit : en men is boos genoeg om hem zijne blindheid als eene misdaad te verwijten!

Gansch Europa heeft met medelijden het lot van het manhaftig Hongarije gezien; — maar hoe zeer ook een machtige keizer na de overwinning op de Hongaren drukken moest, toch heeft hij hun het volle gebruik hunner moedertaal gelaten : dit laatste palladium der volken heeft hij zelfs zijnen vijanden niet ontroofd.

Wij, wij zijn afstammelingen van Van Maerlant, van Artevelde, van Van Eyck; wij hebben eene grondwet, die ons het vrije genot onzer moedertaal waarborgt; wij zijn geen overwonnen volk; wij zijn de groote meerderheid der Belgische natie..... en tot zooverre zijn wij in de kolk der vernedering gezonken, dat wij den ongelukkigen Hongaren het genot van het heiligste recht benijden moeten!

Wie is er dan, wien het Vlaamsche bloed door de aderen vliet, die niet van verontwaardiging beeft bij zulke schande?

Voorwaar, de aanslag des vijands is slim berekend; hij waant ons reeds verre gedwaald op de helling, die ons als volk in den nacht der vergetelheid storten moet; maar zullen wij blijven slapen in de lafheid, terwijl de naam onzer vaderen verloren gaat? Zullen wij den moed opgeven en, met de armen op de borst gekruist, den doodsstrijd van ons geslacht aanschouwen?..... Tot wanneer? totdat de bazuin des noodlots in onze ooren dondere : « dit is het vonnis der lafheid en der baatzucht : er is geen Vlaamsch volk op aarde meer!?.....

Ah, ah, neen! Duizendmaal neen! Zoo goedkoop zal het bestaan van het Vlaamsche heldenras niet geleverd worden!

Gij bedriegt u, gij, die Vlaamsch België reeds veroordeeld waant. Heldere starren zijn opgerezen in den nacht onzer vernedering; het Dietsche volk heeft het hoofd verheven; zijn oud bloed is aan het bruisen gegaan; langzaam, maar onweerstaanbaar als zijne vaderen, streeft het vooruit in de baan der wedereisching..... Gij hebt ook gespot, toen wij na 1830 het durfden ondernemen eene Vlaamsche letter-

kunde te stichten; gij hebt gespot en de jonge dichters uitgemaakt voor zinneloozen, die het waagden, zooals gij zeidet, eene wanluidende brabbeltaal te doen herleven.

Oh, gij kendet noch de macht van het Vlaamsche bloed noch de schoonheid der Vlaamsche moedertaal. Slechts veertien jaar zijn er verloopen..... en de vruchten onzer letterkunde worden vertaald, gelezen en niet zelden bewonderd in Duitschland, in Engeland, in Italië, ja zelfs in Frankrijk!

Gij hebt gespot, en op veertien jaren hebben die arme verstootelingen, die Vlaamsche zinneloozen gedeeltelijk iets tot stand gebracht, waaraan grootere volken niet zelden eeuwen tijds moesten besteden.

Zoo zal het u ook gaan met de wedereisching onzer rechten : gij zult spotten; wij, wij zullen werken, werken zonder omzien, strijden zonder verpoozing, niet met het stoffelijk zwaard des gewelds, maar met het machtig zwaard des woords — en zoo vooruitgaan met de langzame doch onverwinnelijke kracht des geduld en der overtuiging.

Was wel ooit de tijd ons gunstiger? De laatste orkanen, die over Europa zoo verdelgend, zoo bloedig woelden, hebben den blinddoek van veler oogen weggescheurd; men heeft dan eindelijk begrepen, dat vreemde taal en vreemde zeden de middelen niet zijn om eene natie tot geluk, tot roem, tot voorspoed en tot vrede op te leiden.

Niet waar, moeders, niet waar, vaders, gij weet nu, dat uit het Zuiden de zuivere zeden niet komen? Dat de eerbaarheid uwer dochters in den vloed der uitheemsche dag-litteratuur geene waarborgen vinden

kan? Dat uw zoon op die markt van oneer, van lichtzin en van besmettende wuftheid zijnen geest niet veredelen kan?

Ja, gij zult uwe kinderen vreemde talen doen aanleeren, omdat de noodzakelijkheid het eischt; maar gij zult ze toch niet vreemd maken aan hun eigen vaderland, aan hunne moedertaal, dien schat, waarin het tegengif van bederf en zielsverzwakking berust. Gij zult hun herinneren, dat zij tot een deugdenrijk heldengeslacht behooren, — dat zij Vlaming zijn.

En gij, jonge vrouwen, door God begaafd met al de schatten der schoonheid en des gevoels, zult gij niets doen om het lot uwer broederen te helpen verzachten? Zult gij aan den afgod der mode alles blijven slachtofferen, tot zelfs de waardigheid van onzen naam? Gij, engelen der menschlievendheid, zoudt gij weigeren aan een gansch volk, dat lijdt en in de duisternis verkwijnt, lafenis en troost te helpen schenken? Zoudt gij weigeren, uwen liefderijken geest te verheffen tot het begrijpen van ons heilig en menschlievend doel? Neen, neen, gij zult de verbastering uit uw hart keeren, de pogingen uwer Vlaamsche broeders aanmoedigen en ons, in den goedkeurenden bijval onzer zusters, de zoetste belooning van onzen arbeid laten vinden, niet waar?

En gij, letterkundigen, dichters, taalvrienden, gij allen, mijne kunst- en strijdgenooten, o, meet zonder afschrik de zwaarte van onzen nationalen arbeid. Apostels van het vaderlandsch geloof, zendelingen van eene nog onbegrepene leering, moeten wij vervolging doorstaan, laster en verdrukking lijden. Hij, die de waarheid verkondigt, neemt het looden kruis der miskenning op de schouders..... maar is het niet

in het vuur dat het edelste metaal wordt gelouterd? Zijn het niet de hinderpalen en de strijd zelf, die de mannelijke ziel verheffen tot het volle gevoel harer macht? Welaan, de haat, de nijd, de tweedracht uit ons midden weggezweept, de handen saamgeslagen, de broederkus gewisseld..... en dan met stalen overtuiging voortgewerkt, getoond wat Vlaamsche krachten en Vlaamsch geduld vermogen. Vooruit! God is rechtvaardig. Hij zal ons de zege schenken.....

En kunnen wij het werk niet gansch volvoeren, onzen zonen reeds van in de wiege toegeroepen: « Kind, zoon van Artevelde, o groei haastig op tot eenen Vlaamschen man! Uwe moedertaal wil men vernietigen, uw geslacht wil men verdelgen; gij moet leeraar zijn in den tempel der Vlaamsche wedereisching, leeraar en strijder voor moedertaal en vaderland! »

En zoo, vrienden, broeders, zoo blinke eens weder in de toekomst de star van Vlaamsch België als een licht van roem, van voorspoed en van ware vrijheid!

REDEVOERING

UITGESPROKEN TER GELEGENHEID DER MEERDERJARIGHEID VAN Z. K. H. DEN HERTOG VAN BRABANT DEN 8sten APRIL 1853.

Mijnheeren,

Uit den schoot onzer Maatschappij is de eerste oproep uitgegaan, om van den 18den verjaardag des hertogs van Brabant een heuglijk tijdstip, eene grootsche vaderlandsche plechtigheid te maken. Haar valt nu ook de eer te beurt, allereerst den feesttoon aan te heffen en de komst van den blijden dag te verkondigen.

De gezangen, die hier zoo begeesterd uit Vlaamsche borsten stroomen, zijn het voorspel van het ontzettend zegelied, dat morgen over gansch België losbreken zal en het luisterend Europa als een toon van hoop, van betrouwen en van liefde moet doorklinken.....

Morgen zullen millioenen menschen, armen en rijken, kinderen en grijsaards, met kloppend hart op den vloer des tempels nederknielen; overal, waar het teeken der verlossing boven 's Heeren woning zich verheft, zullen de zielen in plechtige uitstorting zich vereenigen; de wierook zal branden op de duizenden altaren van België, en met zijne geurige walmen zal de dankbare bede van een geheel volk smeekend opstijgen, tot vóór den troon van

God, die onzen geboortegrond zoo mild gegezend heeft.

Maar de menigte zal opstaan en het heiligdom, na volvoering van den plicht, verlaten; zij zal in onbegrensde vreugd uitstroomen over het land, en de lucht vervullen met zegevierende galmen. Uit de zalen der kasteelen, uit het kamerken der werklieden, uit nederige dorpen, uit vergeten gehuchten zullen begeesterde stemmen elkander tegenklinken..... Bazuinen zullen schallen, feestkanonnen zullen het ruim doordonderen, en al die blijde kreten, al die geruchten zullen zich vermengen tot eenen reusachtigen zegenzang..... en voortschallen en, immer opnieuw begeesterd, in de hoogte klimmen, totdat in den schoot des nachts de glans der millioenen feestlichten verdoove .... En dan zal de vermoeide volksschaar zich ter ruste leggen, eene zalige hoop in het hart en eenen zoeten glimlach op de lippen..... En om den mond van allen, die insluimeren, zal een zacht liefdegebed blijven zweven, hunne zielen zullen juichend voortmurmelen :

« O God, zegen, zegen op hen, die wij beminnen! Bescherm de schutsengelen van België, het dankbaar land uwer genade! »

Waarom toch die onbegrijpelijke lofzangen. Waarom dat blij gewemel, dat uitspattend geluk, die zegekreten, zoo ontzaglijk, zoo onmeetbaar grootsch, dat het der wereld toeschijnt alsof de stemme van het Belgisch volk inderdaad de stemme Gods ware?

Ah! Geest des twijfels, die in het Zuiden woont, de vlam der liefde is van u weggegaan : gij kunt het niet begrijpen! Gij, wiens hoogmoed u belet de deugd en de weldaad in eenen mensch te beminnen,

— o, neen, gij zult het niet gelooven .... Het is de manwording van een kind!.....

Maar op dit edel kind rusten de weldaden, door zijnen vader aan een dankbaar volk bewezen; in de aderen van dit kind stroomt het bloed van Leopold; in de aderen van dit kind vliet het bloed der welbeminde Louisa..... Hij is de eerstgeborene, de geliefde, de dierbare zoon der wijsheid, der vrijheidsmin, der christelijke liefde, der weldadigheid. Op zijn hoofd rust onze hoop; hij is voor ons het blijvend pand van Gods bescherming, het troostend zinnebeeld eener gelukkige, eener roemrijke toekomst!

De geestdrift, het gevoel der nationale fierheid ontstelt mij; de dichter heeft in mijn hart de plaats des redenaars ingenomen. En nochtans ik moet het bedwingen, dat vuur, dat mijnen boezem doorvlamt; want mij is het vervullen van eenen plicht der dankbaarheid opgelegd : ik moet met zooveel koelheid als mij nog overblijft, u de weldaden herinneren van hem, dien wij in zijnen doorluchtigen zoon eeren en zegenen; ik moet insgelijks blijdschap, zelfvoldoening en hoogmoed in uwen boezem gieten en zichtbaar en tastelijk toonen, hoe in het vrije België vorst en volk, door eendracht en liefde, de gunst des Heeren en de bewondering van Europa hebben verdiend.

Welaan, volgt mij in deze beschouwing.

Sedert vele eeuwen had Belgenland onder vreemden dwang gezucht, of zijn lot was vastgehecht geworden aan het lot van andere volkeren. Het recht tot eigen ontwikkeling had het verloren.

1830 sloeg op de klok des tijds. Het Belgisch volk stond op; het streed, het kampte om de vrijheid; het

zegepraalde..... Maar nauwelijks is de laatste triomfgalm in het ruim verzwonden, of de twistfakkel stort hare vonken over ons uit : wanorde, mistrouwen, onzekerheid, haat en verdeeldheid richten zich dreigend op tusschen de overwinnaars.

De volken der aarde zien met medelijden op de kleine natie neer; het woord *Belgenland* doet op der vreemden lippen eenen spotlach ontstaan. Elkeen verwacht zich aan den val van het ranke gebouw, reeds zoo druk door de gezindheden ondermijnd, vooraleer het voltrokken zij.....

Maar te midden van dien hopeloozen toestand, van dat gevaar, zendt de hemel zijn licht over het Belgisch volk; hij toont ons de star onzer onafhankelijkheid, de star onzer macht, de star onzer toekomst.....

Leopold! Leopold! roept de juichende menigte, als herkende zij in dit enkel woord het zinnebeeld der verlossing.

Heeft zij zich bedrogen? is hier alweer de stem der Belgische natie niet de stemme Gods geweest?

Ziet, alle gezindheden omringen den koning; zij zweren rechtzinniglijk trouw aan vorst en vaderland. In de schaduw van den nationalen troon, beschermd door den schepter van den wijzen koning zelven, rusten de vrijheid der gedachten, de vrijheid des woords, de vrijheid van vereeniging, de vrijheid van godsdienst, de vrijheid van onderwijs.....

Over het gansche land hoort men de vroolijke geruchten des arbeids : zingend doorploegt de landman den grond, die hem door vertrouwen dierbaar wordt; de steden overdekken zich met wolken rook; de nijverheid vervult de lucht met de zwoegende aseming van het stoomtuig, de schoot des aardrijks

wordt doorwoeld : moedige werkers dalen bij duizenden in onafmeethare diepten; de Belgische bodem spuwt bergen vuurstof en metaal, de ziel des arbeids en der openbare welvaart.

De machtigsten onzer naburen staan verwonderd bij dit onverwachte verschijnsel; zij verengen hunne grenzen, uit schrik voor België's uitspattende nijverheid. De naam onzer vaderen, zoolang vergeten, wordt uit onze haven, dwars door storm en golfgeklots, naar de verste werelddeelen gevoerd; de kunsten ontwaken, zij hervinden haren ouden luister.

Allen doen wonderwerken, om het dierbaar vaderland te verheerlijken; allen : burgers, arbeiders, krijgslieden, kunstenaars, dichters, geleerden, allen juichen dankbaar en roepen tot God :

« Gezegend zijt Gij, o Heer, dat Gij mij op dezen milden grond liet geboren worden. O, neen, zoo is mijn vaderland mij niet te klein! »

Deze spoedige, deze wonderbare ontwikkeling van alle volkskrachten, van vrijheid, van geloof, van landbouw, van nijverheid, van handel, van kunsten, van openbaar leven — doet de vreemde natiën met verbaasdheid vragen :

« Welk is toch het onbegrijpelijk raadselwoord dezer onverwachte uitzetting, dezer samenwerking van een gansch volk, dezer reuzenkracht? »

Het Belgisch volk antwoordt met stillen eerbied : LEOPOLD!.....

Maar het tooneel verandert : een bloedig getal verschijnt op de uurplaat des tijds : 1848 is dáár!

Uit het Zuiden, uit het Oosten, uit het Noorden verheffen zich sombere wolkgebergten, de zon der beschaving verduistert, de volkeren, van angst ver-

stomd, aanschouwen met verengden boezem den naderenden orkaan.

Het donkere gevaarte opent eensklaps zijnen zwangeren schoot..... Een onmeetbare donder rolt zijne vreeselijke galmen heen en weer over het sidderend Europa.

Welke onbegrijpelijke razernij heeft het dwalend menschdom aangegrepen? Het doorborend lood, het vepletterende ijzer vliegen huilend in de onweersduisternis rond en breken duizenden levens; op den heiligen stoel van Petrus zelven wet zich de moordpriem; bloed vliet bij stroomen; vuurkolommen stijgen op; tronen storten om, koningen vluchten..... En uit den akeligen warklomp der losgebrokene driften stijgt een vonnis in de hoogte; ontelbare drommen roepen ten hemel :

« De koningen der aarde zullen verdwijnen in eene zee van bloed! »

. . . . . .

Maar te midden van den storm, te midden van het moordgehuil der gansche wereld zie ik België's troon, onwrikbaar als eene rots op de liefde des volks gebouwd.

Een koning, met het kalme licht der wijsheid op het edel voorhoofd; eene koningin, eene heilige, die hare drie vorstelijke kinderen met angst aan haren moederboezem drukt; want zij, de goede, de liefderijke, zij weet dat het bliksemvuur der volkswoede uit de laagte opstijgt en bij voorkeur de hoofden treft, die met eene kroon omgeven zijn.....

Het uur is plechtig; de woeste drom uit het Zuiden bedreigt onze grenzen; hij wil hier zijn bloedig vonnis tegen den wijzen vorst uit het Westen volvoeren.....

Ontzaglijk schouwspel! De grijze vorst neemt zijne kroon, neemt ook de kroon der goede koningin; deze teekenen der macht en der heerschappij legt hij met stillen glimlach voor zijne voeten neder en spreekt tot het luisterend volk :

« Belgen, mijne liefderijke kinderen, zijt gedankt om uwe verkleefdheid. De tijd kan gekomen zijn, dat mijne tegenwoordigheid u blootstellen zou aan bevechting van buiten, aan bloedige twisten van binnen. Welaan, ik wil u bewijzen, hoezeer ik u bemin. Ik ontneem aan de doorluchtige telg der Orléans de kroon, zoo luisterrijk gedragen ; ik onterf mijne teergeliefde kinderen..... om Belgenland, mijn dierbaar Belgenland, voor opschudding en ramp te bewaren : de eenige belooning, die wij voor deze opoffering vragen, is, dat God ons toelate u gelukkig te zien..... »

O, vrienden, gij weet het nog, welk antwoord het dankbaar België op 's konings rede gaf.

Het gansche land liep in Brussel voor het paleis des konings te zamen; en toen Leopold, door herhaalde liefdekreten uitgenoodigd, zich te midden des volks en der burgerwachten begaf, steeg een zoo ontzettend gejuich, een zoo donderende zegeschreeuw uit den schoot der ontelbare scharen, dat de reusachtige weergalm er van den grond der hoofdstad daveren deed. Het volk, als van liefde en eerbied zinneloos, drong het vorstelijk geleide uiteen..... Het wilde zijnen koning hebben, alleen, zonder wacht, zonder verdediging..... En geene andere uitdrukking voor zijne geestdrift meer vindende, woelde het de koets van Leopold als in de hoogte, en voerde ze zegepralend tot voor het paleis der hertogen van Brabant....

Daar, op het balkon, staat eene koningin, eene moeder met hare drie edele kinderen.

Zij stort tranen van ontroering : het volk ziet het; eene langere zegekreet, een hevig dankgejubel vliegt uit alle borsten tot haar, de weldadige koninginne!

Over gansch Europa hangt een ratelende donder van haat en wraak, van gekerm en noodgehuil..... over België klinkt een enkele machtige galm..... een galm der liefde.

Het is zoo schoon, zoo grootsch, dat het herdenken er van alleen de zenuwen ontstelt en het harte koortsig beven doet!

Om het tafereel te voltooien, zou ik uw gemoed met weedom moeten vervullen, en tranen van rouw uit uwe oogen moeten rukken.

Ik zou u België moeten toonen, stil, zwijgend in doodschen angst, en biddend met zulk ingehouden gemurmel, alsof de lucht des vaderlands het gewelf van een onmeetbaar graf geworden ware..... En niet verre van het Vlaamsche strand eene vrouw, eene moeder, eene koningin, die sterven gaat..... Bij de noodlottige sponde den meestbeminden koning der aarde en zijne edele kinderen, in tranen smeltend..... En haar, de stervende engel, die bij haren laatsten snak smeekend de hand ten Oosten reikt en uitroept :

« O, Belgen, Belgen, hebt mijne kinderen altijd lief! »

Louisa!..... zalige weldoenster des vaderlands, zie neder uit den schoot der Godheid, o, zie! hoe wij uwe kinderen beminnen. De galmen, die gij voor den hoogsten troon hoort ruischen, zijn gebeden, triomfzangen ter eere van uwen eerstgeborene. En niet alleen hem is onze liefde zoo innig toegewijd; de

schat onzer harten is groot genoeg, om allen, die u dierbaar zijn, in hetzelfde zielsgevoel te omvatten. Allen zullen wij trouw blijven; allen zullen wij eeren en beminnen..... Koning Leopold, omdat hij door zijne wijsheid ons vaderland roemrijk heeft gemaakt tusschen de volkeren der aarde; omdat zijne vaderlijke hand ons in de baan van macht, van welvaart en van vrede heeft geleid; omdat hij, koning, onzen geboortegrond het land van belofte der vrijheid heeft doen worden..... Den hertog van Brabant, omdat hij ook door God met wijsheid en kalme macht des geestes is begaafd; omdat hij voor onze kinderen zal zijn, wat zijn doorluchtige vader voor ons was; omdat onze gansche toekomst, onze hoop, ons geloof in welvaart en volksgeluk op zijn edel hoofd berusten..... Den graaf van Vlaanderen, omdat uw doorluchtig bloed door zijne aderen stroomt, omdat hij eenen naam voert, die ons, Vlamingen, den roem onzer vaderen herinnert!..... De lieve, de beminde prinses Charlotta, omdat zij uw evenbeeld is; omdat in haar rein gelaat uw glimlach leeft en uwe deugden herblinken; omdat zij als gij de Christenkoningin der armen en der lijdenden zal zijn.

O, ja, verhevene beschermster van het land, waar uwe kinderen wonen, onze trouw, onze liefde blijven eeuwig als het aandenken uwer deugden.

Herklinke tot voor Gods troon, schalle tot in uw zalig moederhart de dankbare zegeroep van het Belgisch volk.

Leve Leopold!

Leven zijne doorluchtige telgen!

Leve België's hoop: Leve de hertog van Brabant!

REDEVOERING

UITGESPROKEN IN DE MAATSCHAPPIJ VOOR TAAL EN KUNST, IN DE TEGENWOORDIGHEID DES KONINGS EN DER KONINKLIJKE FAMILIE, TER GELEGENHEID VAN HET HUWELIJK VAN Z. K. H. DEN HERTOG VAN BRABANT MET H. K. EN K. H. MARIA HENDRIKA VAN OOSTENRIJK.

Deze zaal heeft menigmaal gedreund onder onze vaderlandsche zegekreten : meer dan eens hebben wij, hier vergaderd, den dierbaren naam Zijner Majesteit, onzen goeden koning, en HH. KK. HH. zijne geliefde zonen, in jubelende galmen ten hemel opgezonden als een gebed der vurigste dankbaarheid. Geene enkele van al de oneindige weldaden, door God en den koning aan België bewezen, of zij is hier met godsdienstig gevoel van erkentelijkheid herdacht en gevierd.

Ik hoor nog in mijn ontsteld gemoed de daverende triomfzangen, die onlangs uit deze zaal ter eere van den Kroonprins, – hoop en toekomst des vaderlands, — in de hoogte klommen; ik hoor nog, hoe onze begeesterde stemmen zich paarden aan het reusachtige zegelied, dat uit alle hoeken van België opsteeg en het verbaasd Europa met verwondering sloeg.

Maar de schat van Gods goedheid was voor ons nog niet uitgeput; — en, alsof onze liefde, onze trouw, onze vreugd zelve ons eener hoogere gunst hadden waardig gemaakt, onze dankbare stemmen klonken nog door het ruim, toen reeds daarboven

eene nieuwe weldaad voor ons vreedzaam en gelukkig vaderland werd bereid.

De almachtige beschermer van België wierp den oogslag zijner genade op Europa's Oostergrens; dáár, in den keizerlijken gaard, ontlook eene edele bloem, eene zuivere lelie, eene doorluchtige spruit, versierd met al de gaven der jonkheid, der schoonheid en der deugd..... En God sprak aldus zijne beslissing uit :

« Er is op aarde een troon, door Mij gebouwd op » onwrikbare zuilen van volksliefde en vorstenwijsheid; een troon, glanzend door de Majesteit van » hem, die hem bekleedt; een troon, geheiligd door » de deugden eener zalige vorstin; een troon, omringd » en versierd met het edelst kroost; een troon, voor » welks voet de dankbare gebeden van een geheel » volk dagelijks te zamen stroomen en van daar » opklimmen tot Mij, den God aller natiën..... Maria » Hendrika, keizerlijke leliebloem, zoo zuiver in mijn » oog, Ik wil mijn geliefd Belgenland eene weldaad » schenken. Die Koning worde u een teedere vader; » de eerstgeborene zijner edele telgen worde u een » dierbare echtgenoot; dat liefderijk volk worde u » een verkleefd en dankbaar huisgezin; die troon, » waarop mijne genade rust, worde eens uw vorstelijke zetel!!..... »

Luistert, dáár, achter den verren horizont, verheffen reusachtige vreugdegalmen zich in de hoogte! De lucht schijnt er van ontsteld..... Ik zie gansche drommen volks de dorpen verlaten, uit den schoot der aarde opklimmen, uit zwoegende vuurkolken zich vooruitwerpen en met koortsige blijdschap te zamen stroomen. Het zijn onze Waalsche broeders, die hunne bergen en dalen doen daveren onder hunnen

machtigen zegekreet : « Daar is zij! Daar is zij, de keizerlijke bruid van onzen geliefden erfprins!..... »

Welhaast richt het ijzeren stoomgevaarte, belast met alles, wat wij meest beminnen op aarde, zijnen snellen loop naar het hart van België; en, alhoewel het vooruitschiet als een pijl, uit eenen reuzenboog ontsnapt, toch staan de bevolkingen aller steden en dorpen langs de baan geschaard en doen den hemel hergalmen van hunnen durenden welkomstgroet.

Oh, het is schoon, wonderbaar schoon en troostend, het schouwspel van een geheel volk, dat zijne duizenden stemmen tot eenen enkelen jubelkreet, tot een enkel danklied vereent. Het is schoon en edel te zien, hoe op onzen geboortegrond alle stammen, alle standen, alle gezindheden eenparig juichen en hunne blijde tranen vermengen, wanneer wij God en den koning om eene nieuwe weldaad te danken hebben. Ah, het is wel waar, dat al de Belgen slechts een enkel broederlijk huisgezin vormen — en daarom rust de zegen des hemels zoo zichtbaar op hen, omdat de heilige vlam der liefde toch in hunne harten blijft branden, al mocht ook hunne strekking naar het *goede* verschillig zijn.

En nochtans, indien het mogelijk ware, dat een gedeelte des algemeenen vaderlands zich bijzonder gelukkig gevoelde over de doorluchtige echtverbintenis, die men in gansch België viert, dan voorzeker zouden wij het zijn, wij Vlamingen, frissche tak van den Germaanschen reuzeneik, wij broederen van het edele Duitsche volk, in de taal en in den bloede.

Ah! wij zullen de uitverkorene dochter des keizers eeren, niet waar? Wij zullen de doorluchtige dochter Maria Theresia's beminnen, niet waar? Beminnen

zooals het hart der Belgen beminnen kan? En, mocht het nijdig lot soms eene dreigende wolk doen ontstaan, niet waar, dan zou voor ons het historisch *Moriamur pro Rege nostro* ook eene waarheid worden? En wij zouden toonen, dat het heldenbloed onzer vaderen heden nog den eed onzer liefde bevestigen kan!.....

Maar neen, hebben wij betrouwen op Gods goedheid. Hij, die ons den wijsten koning der aarde gaf, Hij zal het land zijner genade beschermen; Hij zal onzen geliefden erfprins en zijne keizerlijke bruid bewaren voor de minste smart, en hun levenspad met de bloemen des geluks en des roems bestrooien; Hij zal den graaf van Vlaanderen en de prinses Charlotte, teerbeminden onzer zalige koningin en weldoenster Louisa, opleiden en met zijnen zegen vergezellen; Hij zal de dagen van onzen ouden koning vermenigvuldigen, opdat hij lang, zeer lang nog de beschermengel van België moge zijn; opdat onze kleinzonen ook nog het geluk zouden genieten, den grootmoedigen weldoener huns vaderlands te aanschouwen en te danken.

O, ja, zóó zal het lot zijn van hen, die wij beminnen; want, — antwoordt mij in uw hart, — zoo de liefde eens volks de vorsten gelukkig maken kan, wie op aarde kan gelukkiger zijn dan Zijne Majesteit onze koning Leopold en zijn dierbaar huisgezin?..... Welaan, vrienden, geeft getuigenis van dit gevoel! Dat onze stemmen, bezield door liefde en dankbaarheid, ten hemel stijgen; dat onze zegegalm klinke tot voor Gods troon!

Leve de koning! Leve de hertog! Leve de koninklijke familie!

REDEVOERING

UITGESPROKEN OP HET FEEST VAN HET ST.-LUKASGILDE, DEN 21sten AUGUSTUS 1854.

Mijnheeren en Mevrouwen,

Toen mij de gelegenheid aangeboden werd om in deze plechtige vergadering het woord te voeren, kende ik de namen en de uitmuntende welsprekendheid der redenaars, die mij moesten voorgaan. Ik begreep, dat uw geest zou vermoeid zijn, en ik onmogelijk nog de macht kon vinden om uwe aandacht te verdienen. Ik schrikte terug en aarzelde om den vermetelen stap te wagen.. .. Maar de geest der vaderlandsliefde ontvlamde in mij; zijne stem zeide tot mijn twijfelend gemoed : « Het is een feest ter herinnering van 's Lands alouden roem, van Vlaanderens macht, van Vlaanderens kunst; het wordt gevierd in een paleis, dat opgebouwd werd tot beoefening van vreemde kunst en taal, tot verspreiding van vreemde zeden..... En gij zoudt het Vlaamsche woord niet doen hergalmen tusschen de trotsche wanden, die nooit anders zagen dan uitheemsche praal? — Ga, spreek daar van eigen grootheid, beziel de geschiedenis der vaderen, toon hoe het voorgeslacht eeuwen lang de wereld verstommen deed door wonderen van moed, van nijverheid en van kunst..... Vrees niet; zij, tot wie gij de stemme zult richten, zijn landgenooten, wier hart gevoelig is voor alles, wat den geboortegrond vereeren kan. Zij

zullen u aanhooren..... En mocht u de kunst ontbreken om de reeds zoo diep geroerde snaren huns gemoeds nog te treffen, zij zullen het u welwillend vergeven, in aanzien van uw lofbaar doel..... » Ik heb den geest geloofd, op uwe goedheid mijn betrouwen gesteld en de taak aanvaard... .

Het is nacht over de wereld..... Na eeuwenlange heerschappij is eindelijk het trotsche Rome gevallen. Onder de puinhoopen zijner uitgeputte grootheid heeft het alles verpletterd en begraven. Heldhaftige doch woeste volksstammen overstroomen het bezwijkend Europa, en doen de natiën bukken onder het juk der dientsbaarheid. Alle licht is uitgedoofd; de geslachten, onder het zwaard geboren, volgen elkander op zonder hoop op eene betere toekomst. In gansch Europa niets meer dan overwinnaars en overwonnenen, meesters en slaven, barbaarschheid en duisternis. Men is vergeten, dat een ander lot dan slavernij de bestemming der menschheid kan zijn.....

Maar het baarkleed des zedelijken doods, ofschoon als een onmeetbare lijkdoek over de wereld verspreid, heeft niet alles overdekt. Er ligt bij den Westelijken zeekant een klein plekje gronds, dat nog, nog alleen! door de zon der toekomst wordt beschenen. Zijn naam is Vlaanderen.

Terwijl het overige der wereld niets hoort dan wapengeknars en wraakgeschreeuw, hulpgeroep en noodgehuil, hergalmt hier het blijde gerucht van den wordenden volksarbeid. De schietspoel ratelt over het getouw, de hamer bonst op het aanbeeld, de beitel knarst in den steen..... Men timmert schepen, men doorklieft den ongestuimen Oceaan; men handelt, men vaart, men reist naar verre streken, men

arbeidt, men zwoegt, men slaaft. Geene verwarring : de werkers van elk ambacht, van elke kunst zijn aan elkander door eenen eed van getrouwheid en wederzijdsche hulp verbonden : het *Gilde*, dat raadselwoord van onzer vaderen grootheid, bevrucht hier den arbeid, stort burgerzin en gevoel van eigenwaarde in elks boezem en vereenigt aller krachten tot eenen wondermachtigen hefboom.....

Hoort, na de afgedane taak hebben de Gilden zich nedergezet bij het vroolijk broedermaal; zij bezingen Vlaanderens onafhankelijkheid, zij juichen de toekomst tegen en zweren, dat nimmer een dwingeland den dierbaren grond ongestraft zal bezoeken. Zij hebben goud bij hoopen, zij hebben manhaftig bloed bij stroomen, zij bezitten geduld, onverschrokkenheid, betrouwen in Gods hulp..... Zou wel uit Vlaanderen de verlossing der volkeren uitgaan? Zouden wel de Gilden, bewusteloos nog, de ontslaving der wereld voorbereiden?.....

Inderdaad, daar rijst de vrijheidskreet over het sluimerend Europa. De volkeren luisteren met verwondering op den blijden galm, doch begrijpen hem niet.

De meesters, de overwinnaars, de verdrukkers hebben het dreigend teeken evenwel verstaan. Sidderend van kommer en wraakzucht, roepen zij elkander toe : « Te wapen, te wapen! naar Vlaanderen! Verdelgd moet het nest, waar onze val wordt uitgebroeid; versmacht moet het vermetele ras, dat droomen durft van burgermacht en burgervrijheid! »

Boden draven van het eene land naar het andere, bazuinen schallen, keteltrommen donderen; een lange oorlogsschreeuw doorgalmt het Westelijk Europa. De

meesters loopen te zamen, zij vergaderen tot ontzettende drommen, zij zijn zestigduizend in getal, overdekt met ijzer en staal..... De paarden steigeren onder den slag hunner *gulden sporen*, de bodem davert onder hunne vaart..... Zij zakken met zegevierend gejubel naar het kleine Vlaanderen af!.....

Wat vermag een zwak volk, een volk van arbeiders en burgers, tegen zulke vreeselijke overmacht? Eilaas, het is dus beslist? de kiem der vrijheid zal versmacht worden in het Vlaamsche bloed? de baan der menschelijke toekomst zal voor eeuwig verbalkt worden met het zwaard der dwingelandij?

Maar wat zie ik? Vlaanderen durft de worsteling aanvaarden?..... Waarlijk! Boven zijnen grond heerscht een zonderling gebruis als van een zwoegenden bijenzwerm : het zijn kreten van onversaagdheid en van moed. « Naar Kortrijk, naar Kortrijk! » galmt het; « ten strijde, ten strijde, voor vrijheid en voor land! »

De werkhuizen, de Hallen, de panden der Gilden spuwen dappere mannen; uit alle steden en dorpen loopen burgers en arbeiders naar Vlaanderens moederstad, naar Brugge, waar de dekens der machtigste Gilden, waar De Coninck en Breydel hen wachten.

Zonderling leger, wonderlijke strijders! De werktuigen, de gereedschappen hunner nijverheid zijn hunne oorlogswapens geworden! Op hunne vaandels prijken hamers, bijlen, truweelen, schietspoelen; geen ijzer beschut hunne borst; hun lichaam is slechts bedekt met de gewone kleederen des arbeids..... En toch, op het sein der dekens, op de stem van Breydel en De Coninck trekken zij juichend naar Kortrijks veld..... en stormen met blinden moed, als een

losgebroken orkaan, tegen den overmachtigen vijand in.....

Burgers en ridders, Vlamingen en vreemden vermengen zich tot eenen akeligen warklomp, en zwoegen en strijden, hakken en pletteren, huilen en slaan..... De lucht siddert, de aarde beeft, de zon verduistert onder het stof, dat uit het zwermend gevecht opstijgt; reeds heeft zij de helft harer hemelbaan doorloopen, en nog immer kaatst haar licht terug in stroomen vlietend bloed, nog immer ziet zij den ijselijken menschendrom over hoopen lijken heenvlotten..... Maar het gaat eindigen : de strijd vermindert, de meesters met de gulden sporen zijn gevallen. Hoort, daar rijst een reusachtige zegeschreeuw over het slagveld; de Gilden zwaaien hunne standaarden in de hoogte en doen de lucht hergalmen onder den vaderlandschen heilkreet : Vlaanderen den leeuw! Vlaanderen den leeuw!

De vrijheid onzes lands, de ontslaving, de toekomst der wereld zijn gered! De Vlaamsche Gilden hebben het burgerlijk recht aan de komende geslachten geschonken!

En nu, Vlaanderen, uitverkoren land, nu gij uwer bestemming en uwer macht bewust zijt, nu met vertrouwen vooruit in de baan der ontwikkeling en der volksgrootheid. Pheniciërs der nieuwe beschaving, doet uwe werkhallen daveren onder de geruchten des arbeids, doorklieft de wereldzee, voert de voortbrengsels uwer nijverheid naar de onbekendste gewesten, maakt alle volkeren u schatplichtig en doet het goud over uwen bodem stroomen. Voorloopers van den grooten Columbus, gaat, onderneemt de stoutste reizen, ontdekt de Azorische

eilanden en plant het Vlaamsche vaandel te midden van den Amerikaanschen Oceaan. Zendt uwe stoute Gildebroeders, uwe kundige ambachtslieden naar Frankrijk, naar Duitschland, naar Engeland. Dat zij daar den volkeren leeren, hoe men den arbeid der samenspanning bevrucht; dat zij daar de gronden leggen van lateren rijkdom, van vrijheid en van burgermacht..... En zijt even groot op het gebied der kunst : geeft der wereld schilders als de gebroeders Van Eyk, als Van der Weyden, als Memlinck; schenkt haar dichters als Van Maerlant, Van Heelu, Van Velthem, Van Boendale : streeft alle natiën vooruit in beschaving, in arbeid en in kunst!

Roemrijk Vlaanderen, gij hebt uwe benijders niet gansch verplet; het groote ridderland, dat u beloert, is vruchtbaar en rijk aan dappere mannen; honderdmaal nog zal het Vlaamsche bloed voor de vrijheid vlieten..... Maar indien het gevaar u dreigt, indien de roem of het volksbestaan van Vlaanderen in de weegschaal wordt gelegd, dan zal uit den schoot uwer sterkmoedige Gilden wel een man ontstaan, die als een reus de wereld tot eerbied voor uwe onafhankelijkheid en voor uwen naam zal dwingen. Dan zal uit uwen grond het ontzaglijk beeld van Jacob van Artevelde oprijzen. Gesteund door de Gilden, machtig door kunde, door verstand, door onversaagdheid, zal hij — burger, arbeidsman, deken der Gentsche Gilden — de koningen om zijn raad en om Vlaanderens vriendschap doen smeeken..... Gruwelijk! Een dolk, door vreemden nijd gewet, zal den roemrijksten uwer zonen dooden, den grootsten burger der middeleeuwen aan de bewondering Europa's ontrooven. Dan zal voor u het tijdvak

der beproeving zich openen; uw kroost zal zonder plooien voor het vaderland alles doorstaan, tot zelfs den schrikkelijksten hongerdood; gij zult helden op helden telen. Philips Van Artevelde, Jan Hyoens, Pieter Van den Bossche, Frans Ackerman, zonen uwer Gilden, zullen nog uwe vijanden doen verbleeken en de vrijheid steunen, waar zij wankelend wil nederstorten in eene zee van bloed.....

Te vergeefs! — O, manmoedige maagd van Vlaanderen, gij hebt voor de wereld gestreden, gij moet voor de wereld boeten..... Verteerd door hongersnood, uitgeput van krachten, verbijsterd van het onophoudend kampen, ligt gij machteloos, kwijnend, stervend..... En toch, uwe ingewanden sidderen in den pijnlijksten barensnood. Wat zal de vrucht uws lichaams zijn? Uit u kan slechts ontstaan wat grootsch en ontzaglijk is.

Ah, gij hebt u willen wreken? Uw zoon is een held, gelijk er slechts op de uiteinden der eeuwen soms een enkele verschijnt. Zijn hoofd voert menige vorstenkroon; hij heerscht over Vlaanderen, over de Nederlanden, over Spanje, over Duitschland, over het Roomsche rijk. Hij drukt de volkeren neder onder zijnen machtigen arm; hij zegeviert over de Franschen en neemt hunnen ridderlijken koning gevangen; hij trekt naar het Oosten en drijft de woeste Turken uit Europa; hij vaart naar Afrika, verdelgt het rooversnest der Saracenen en verlost 22,000 Christenen aller natiën uit de gruwelijkste slavernij..... Zijn roem vervult de wereld, zijne heldendaden verstommen de menschheid..... En die oorlogsreus, o Vlaanderen, dat wonder van macht, van staatsbeleid, die Alexander der Christeneeuwen,

die keizer der keizers, die koning der koningen, hij is uw zoon : een Vlaming, een Gentenaar, keizer Karel! Oh, gij bleeft groot, zelfs in de wraak, in de dwaling : eens baardet gij de vrijheid der volkeren, nu hebt gij de opperheerschappij der vorsten gebaard..... en bij uwe verkwijning zelve beslistet gij nog over de toekomst der wereld.

. . . . . .

. . . . . .

De tijden zijn veranderd. Gedurende eene gansche eeuw heeft de geest des oorlogs over de aarde gewoed; de natiën hebben zich uitgeput in eenen rusteloozen kamp; eene nieuwe godsdienstleer heeft zich over zekere gedeelten van Europa verspreid; brandstapels hebben geblaakt, galgen en schavotten hebben opgericht gestaan..... Eindelijk, uit de afgematheid ontstaat de vrede; het hijgend Europa zal adem scheppen, rust genieten..... Maar de Vlaamsche volksgrootheid is versmacht in bloed. Brugge, de rijke wereldstad, treurt op de puinhoopen zijner welvaart. Geene kunstenaars, geene dichters meer om zijnen roem te vieren... . Vlaanderen zwijgt en weent. ...

Zou de bestemming van der Leeuwen vaderland vervuld zijn? Zou de zon des roems hem nooit meer beschijnen, den Dietschen stam, die eens zoo glanzend aan het hoofd der volkeren stond? Eilaas, zou hij gedoemd zijn om te kwijnen en onvermeld het zwakke leven te dragen, totdat de vreemdeling den vergeten naam van het vervallen geslacht uit het boek der natiën wegvage?

O, neen! de geschiedenis van het Vlaamsche volk kan zoo niet breken!

Ziet, daar in eene andere streek van den Dietschen grond rijst eene prachtige stad. Haar binnenste zucht en bruist van de geruchten des arbeids, duizenden schepen gaan en keeren op haren breeden vloed; hare oevers hergalmen van het blijde zeemanslied. Een hemelhooge toren, als een reusachtig kantwerk gebeiteld, verheft zich uit haren schoot..... Alles verkondt, dat de kunst, de nijverheid, de koophandel — eenige nog mogelijke bronnen van 's volks verheffing — hier hunnen zetel hebben gevestigd. Antwerpen, redster van der vaderen naam, frissche, schoone, struische dochter van Vlaanderen, erfgename van den Vlaamschen roem, ik groet u! Met ontzag, met eerbiedige liefde stap ik uwe muren binnen.....

Welk schouwspel! Uwe straten zijn vervuld met lieden van alle landen, van alle talen, van alle spraken. Is het de koophandel alleen, die den vreemdeling dus in menigte binnen uwe trotsche wallen roept? Maar velen spreken van kunst, van wetenschap, van poëzie? Zij stroomen naar uwe tempels, knielen in godsdienstige bewondering neder voor de meesterstukken, door uwe zonen gewrocht, en roepen in geestdrift uit : « Roem en eerbied zij den Vlaamschen stam! Hij heeft eens Europa verbaasd door wonderen van onverschrokkenheid en van moed, nu verstomt hij de wereld door wonderen van kunst. Welk mag toch het raadselwoord van de altijd herlevende kracht dezes volks zijn? »

Dit raadselwoord, o wandelaar, het omringt u! Die honderd altaren, wier pracht, wier rijkdom uwe zinnen treft en uwen geest ontroert, zeggen zij u niet, wie ze heeft gesticht, wie ze door kunst zoo glansrijk heeft versierd? Voeren zij niet tot wapen

dezelfde teekens, die weleer op Vlaanderens onverwinnelijke vaandels prijkten? Hamers, tangen, scharen, bijlen? De Gilden waren het raadselwoord van vroegere volksmacht, de Gilden zijn ook het raadselwoord van lateren kunstroem.

Kom met mij; ik zal u toonen waar het heilig vuur der kunst zijne bezielende stralen uitschiet. — Daar, vóór ons, verheft zich een prachtig gebouw; zijn voorgevel is overdekt met zwierig beeldwerk, en boven zijne ingangspoort glanst in gulden letters het opschrift : *St.-Lucasgilde.*

Treden wij binnen, werp eenen blik in deze wijde zaal. Welke levendigheid, welke vlijt, welke lust in het beoefenen der kunsten! Hier ziet gij Vlaanderens schilders elkander leeren, hoe men scheppen en tooveren kan met kleur en verf; daar hoort gij den beitel in het marmer knarsen, om een onbezield blok tot het goddelijk beeld des Zaligmakers te hervormen; ginds zweven de harmonische noten der toonkunst, verder zingen dichters in vaderlandsche taal; terzijde, in den stillen hoek, zitten vier wijzen te schrijven; zij groeten elkander met de namen van Ortelius, Mercator, Plantyn, Kiliaen; in het verschiet arbeiden drukkers en verlichters van boeken, plaatsnijders, versierders van allerlei stoffen..... Het is het Gilde in al zijne macht; de samenspanning van alle krachten tot één doel : het verheffen van den Vlaamschen naam door de kunst.

Te midden dezer heilige schaar staat een zetel : hij is nederig, overdekt met kalfsleder, slechts versierd met eenige koperen nagels..... maar rondom hem schittert een breede lichtkrans van roem en grootschheid. Eens rustte de godvruchtige, de gevoelvolle

Quinten Massys in dien stoel; nu vervult de wereldberoemde Rubens hem met de Majesteit zijner wonderbare kunst.

En zoo zal uit dezen tempel, uit den schoot van het St.-Lucasgilde eene reeks doorluchtige mannen opstaan, wier werken den naam van het Vlaamsch geslacht immer verjongd, immer vernieuwd over de wereld zullen doen galmen. Het zal de bakermat worden van Van Dyck, van De Vos, van Seghers, van Quillyn, van Boeyermans, van Jordaens, van Teniers en van honderd anderen, wier faam de wereldberoemdheid van den grooten Rubens zelven niet zal doen vergeten.

En dan, na eeuwen roem en kunstmacht, zal Vlaanderens zonne weer verbleeken. Een tempeest van toomelooze driften zal in het Zuiden opstaan; eenen orkaan gelijk, zal een woedend volk zijne vernielzuchtige drommen over ons vaderland spuwen. Bevlekt met bloed, vergezeld van roof, van brand en moord, zal de vreemdeling ook zijne hand aan den stoel van Rubens slaan; den laatsten deken, den keurigen schilder Ommeganck uit dien zetel rukken en Vlaanderens kunstmacht breken door dit nijdig vonnis : « Het gilde van St.-Lucas zij vernietigd..... »

En, eilaas, het is zoo geschied..... Nu zijn de volkeren eene andere baan ingestapt : men heeft den bijzonderen persoon met zijne eigenbaat in de plaats der verzamelde volkskrachten gesteld. Gunne God het menschdom de macht om ook in dezen weg hefboomen tot ware grootheid te vinden.

Wij evenwel, wij Belgen, wij Vlamingen, wij juichen de toekomst tegen, omdat de vrijheid weder over Vlaanderens bodem gloort, omdat de kunst, de

moedertaal, de handel, de nijverheid op onzen grond mildelijk herbloeien; omdat wij nog het oude, krachtige bloed der vaderen door onze harten voelen bruisen.— Dat dit feest van het St.-Lucasgilde, deze vierhonderdjarige herinnering aan ons luisterrijk verleden ons den boezem doe zwellen van vertrouwen in onze bestemming, van hoogmoed over de edelheid van het bloed, waaruit wij gesproten zijn. Zweren wij in onze zielen, dat wij het kostbaar erfdeel zullen bewaren; sturen wij dwars door de eeuwen heen eenen dankbaren heilroep tot onze vaderen; — dat onze stem deze vreemde wanden doe sidderen, bij de macht van der Vlamingen zegekreet :

Vlaanderen den Leeuw! Vlaanderen den Leeuw!

AANSPRAAK

TOT DE BEKROONDEN IN DEN WEDSTRIJD TUSSCHEN DE LEERLINGEN VAN 'S LANDS SCHOLEN (1854).

Het feestgedruisch doorklinkt deze zalen; ik zie blijdschap en geestdrift op ieders gelaat. Hebben wij weder eene worsteling doorstaan? heeft het Vlaamsche vaderland misschien eene overwinning behaald? roemen wij eene nieuwe zegepraal?

Inderdaad..... En de strijd, hoe vreedzaam ook van aard, was veelbeduidend, indrukwekkend : het gansche land hield er met angst het oog op gericht;

want ieder wist of ieder gevoelde, dat men hier beslissen ging, of wel het bloed der Vlaamsche Belgen nog zuiver genoeg in zijne bronnen was, om op de toekomst van een onverbasterd nageslacht te mogen hopen.

Het Staatsbestuur zou jaarlijks de jongelingschap oproepen, om in eenen prijskamp naar den lauwer van leerzucht en van vroegtijdige ontwikkeling te komen dingen; voor onze broeders, die zich van de Fransche taal bedienen, had zulke prijskamp geene andere beteekenis dan die van eenen wedstrijd over de leerstelsels in de scholen; meer waarde moest hij voor ons ook niet verkrijgen.

Maar de vijanden van ons volksbestaan zagen al spoedig, dat hierin een middel te vinden was om de Vlaamsche beweging eenen bloedigen slag te slaan, haar te verrassen en haar met schaamte te overladen.

Men zou in den prijskamp de Vlaamsche taal op den achtergrond schuiven, hinderpalen van allen aard haar in den weg stellen, verklaren, dat de wedstrijd in het Fransch verplichtend was; maar dat niemand gehouden was, zelfs niet de Vlaamsche scholen, om deel te nemen in den Vlaamschen prijskamp.

Wat moest daar nu het gevolg van zijn?

De onderwijzers weten wel, hoe zij de vijanden van onzen ouden volksaard kunnen believen : het wordt hun niet verborgen. Daarom, velen verwaarloozen het onderwijs der moedertaal. Zoo zouden dan de onderwijzers hunne leerlingen in het Fransch doen kampen, niet in het Vlaamsch; de wedstrijd in het Vlaamsch zou bij gebrek aan mededingers onder-

blijven, en men zou het Vlaamsche volk met den boozen lach der zegepralende slimheid toegeroepen hebben :

Verdwaalden, wat roemt gij op eigen zeden, eigen aard en eigen taal? Geeft op den zinneloozen strijd, het lot van Vlaanderen is beslist, overwonnen en vernietigd is de oude heldenstam; geene hoop meer voor u : het bloed der Artevelden is verbasterd tot in zijnen oorsprong; want ziet, de jongelingschap, de kinderen zelven verachten hunne moedertaal!

En zoo is het werkelijk geschied, en zoo heeft men inderdaad over onze nederlaag gejuicht.....

Maar de vijand bedroog zich; te vroeg roemde hij op den uitslag van list en bedrog. Zoo verre toch is Vlaanderen nog niet gezonken, dat het koel kon blijven bij dat onrecht, bij dien hoon.

Brussel herinnerde zich, dat het de oude hoofdstad van het Vlaamsche Brabant is. Uit haren schoot klonk de oproep tot tegenstand over België. Zij wilde beproeven, of men met de Vlaamsche volkskrachten alleen de list der vijanden niet zou kunnen verijdelen, of de vaderlandsliefde van eenige onderwijzers tegen de lage streelzucht van velen niet zou opwegen; of de noodkreet, over Vlaanderen klinkend, geenen weergalm zou vinden in de harten van het jong geslacht; of het waar is, dat de laatste kroost onzer roemrijke vaderen, of de kinderen van Vlaanderen zelven hunnen volksaard en hunne moedertaal verachten.

Stoutmoedige poging, twijfelachtige proef! Want onbekend was ons die grond, en zoovele hinderpalen waren er te overwinnen! Weinige dagen bleven beschikbaar. En wie kan zeggen of alles zou gelukken? Er werd eene onmiddellijke samenwerking van

ouders, onderwijzers, jongelingen en kinderen, van alle vrienden der moedertaal vereischt..... en, ontbrak er iets van dit alles, zoo mislukte de poging onfeilbaar — en eene dubbele schande hadde onze heilige zaak getroffen, en de vijand hadde met schijnbaar recht over den val van ons geslacht gejuicht!

Ook, met welke vrees, met welken angst volgden wij de galmen van den hulproep, die uit Brussel opgestegen was. Zou hij onbeantwoord blijven?

Maar wat grootsch, wat schoon vertoog! Uit alle streken van onzen miskenden geboortegrond klinken eensklaps zoete, doch innig bezielde stemmen ons tegen :

« Hier zijn wij, zonen van Vlaanderen! Gij roept ons ten strijde voor de moedertaal : welaan, al wat wij bezitten, moed, leerzucht, vlijt, al de wapens, die onzen jaren gegund zijn, stellen wij ten dienste van het vaderland. Naar Brussel, naar Brussel, ten strijde voor het Vlaamsche volksbestaan, ten strijde voor der vaderen roem en naam! »

Ziet gij uit alle gewesten van België, uit groote steden, uit kleine dorpen die gelooven elk van zijnen kant ter bedevaart trekken ; ziet gij die jonge helden, met het oog fonkelend van hoop en moed, ter hoofdstad gaan als pelgrims die, met overtuiging in de borst en vertrouwen in het hart, eenen heiligen plicht vervullen gaan? Geene overheid heeft hen geroepen, geene macht heeft hen gedwongen, geene bedreiging hun de baan gewezen. Wat hen leidt is het edelste gevoel, het besef dat zij, hoe jong ook, toch Vlamingen zijn en hun vaderland niet mogen laten vernederen.

Zij heeft gestreden, zij heeft moedig en zegerijk

gestreden, de gewijde schaar, de voorwacht van Vlaanderens toekomst.

De zegepraal is den vijand ontroofd, het vaderland juicht; wat zijne schande worden kon, is de bron geworden van eer en roem.

Nu is het uit met die list..... en ieder zal weten, dat, zoo het onderwijs der moedertaal in de scholen wordt verwaarloosd, het de schuld van het Vlaamsche volk, het de schuld van Vlaanderens zonen niet is!

En gij, jongelingen, echte telgen van het heldengeslacht, waaruit wij gesproten zijn, gevoelt gij niet hoe schoon het is, voor het vaderland te strijden? Is uw jonge boezem niet verbreed, is geen helder licht in uwen geest gedaald, heeft een ongekend gevoel uwe ziel niet verheven tot het beseffen eener grootsche mannentaak?

Voorwaar, uwe jonge ziel is ontroerd, daar gij in de toekomst de glinsterende star aanblikt, die eensklaps voor uw oog is opgerezen; ja, het is zoo, gij zijt tot eene hoogere zending geroepen; wij, uwe voorgangers, wij worden allengskens oud; de dood zal ons treffen op het oogenblik, dat gij in de volle kracht des levens zult bloeien. Zouden het vaderland dan mannen ontbreken om het te verdedigen, zouden het dichters ontbreken om zijnen lof te zingen en der vaderen daden te roemen? O, neen, gij uitverkorenen tusschen het jonge geslacht, gij zult het heilig werk der wedereisching voortzetten en doen, wat wij hebben gedaan. Ja, ja, miskent het nimmer, gij en uwe strijdgezellen moet u bereiden tot het volbrengen uwer edele zending: strijders voor het vaderland, verkondigers der wedereisching onzer rechten moet gij worden. God wil het; Hij heeft u daartoe met

zijnen machtigen vinger geteekend en uwen jongen geest de noodige gaven ingestort.

Oh, wij beproefde mannen in die worsteling, afgesloofde soldaten van het Vlaamsche leger, wij vereeren u, wij danken u voor hetgeen gij hebt gedaan ; uw voorbeeld heeft ons nog meer moed gegeven : wij weten nu dat het werk, waaraan wij ons leven hebben toegewijd, tegen den aanval des vijands ook na onzen dood met onversaagdheid zal worden verdedigd, met vlijt en moed zal worden voortgezet. Wij danken u, ouders en onderwijzers der jonge helden, dat gij hun toeliet het vaderland dit hoog bewijs van verkleefdheid te geven : aan u zijn wij grootendeels die zegepraal verschuldigd.

Gij ook, zonen van Vlaanderen, gij moet uwen ouders, uwen meesters dankbaar zijn. Blijft hunne vreugde op aarde : bemint en eert ze gedurende hunnen ganschen levensloop, niet omdat God u uit hen liet geboren worden, maar ook omdat zij in uwen boezem het heilig gevoel der vaderlandsliefde hebben gestort, dat u in de kinderjaren reeds heeft veredeld en uwe gansche toekomst veredelen moet.

Gij hebt te Brussel den zichtbaren prijs uwer vlijt en uwer liefde tot de moedertaal ontvangen. Wij ook, wij willen u in naam uwer geboortestad een zichtbaar teeken onzer vereering schenken. Het is slechts eene vergankelijke lauwerkroon ; maar zij is het beeld van den roem, dien het vaderland u voorbewaart, het zinnebeeld van den wensch, dat het geluk uwe pogingen blijve vergezellen, het zinnebeeld van de zending des dichters, des kunstenaars die u schijnt voorbestemd.

Aanvaart dit eereloover, u geschonken door uwe

medeburgers; maar geheugt terzelfder tijd dat een Belg, een Vlaming, een man in zijnen eigen boezem het schoonste loon zijner daden vindt; dat wie strijder en lijder wil zijn voor onze heilige zaak, zijne macht en zijn loon moet putten in de overtuiging, dat hij zijne plichten kwijt jegens volksbestaan, jegens moedertaal en jegens vaderland!

REDEVOERING

UITGESPROKEN BIJ HET GRAF VAN EUG. ZETTERNAM DEN 13den OCTOBER 1855.

Wie onzer zou aan de droeve mare kunnen gelooven, indien de dood zelf niet in ons midden stond als een onverbiddelijke getuige dat Vlaanderen, onze moeder, alweder in een harer dapperste zonen werd getroffen? — Gisteren, ofschoon op het ziekbed uitgestrekt, sprak hij nog zoo liefdevol van het Vlaamsche volk, zoo hoopvol van toekomst, zoo moedig van strijd en rechtsherstelling..... Nu, nu ligt Zetternam dáár, koud en zielloos, in den wreeden kuil; en onze broederlijke tranen drenken de aarde, die als de nacht der eeuwigheid over hem nederzakken gaat!

Moge God hem hierboven voor al zijn lijden en voor zijnen vroegen dood beloonen; want, vrienden, op aarde groeiden voor hem niets anders dan distels en doornen : zijn leven was een rustelooze strijd,

eene verterende inspanning van krachten tegen de vijanden der moedertaal, tegen de kwale, die zijn lichaam ondermijnde, tegen de armoede, die onverjaagbaar bij zijne bedsponde huisde en hem zonder verpoozing den bitteren galbeker voor de lippen hield.

Nederige zoon van ditzelfde volk, voor wiens verdediging hij is gevallen, stond hij als arbeider op eene ladder, toen een straal van het vuur der kunst hem onbewust in den schedel zonk, toen iets in zijn binnenste hem toeriep : « Wees kunstenaar, leef door den geest, verhef het wapen des woords ten voordeele van uw lijdend vaderland! »

Zijne hersens ontgloeiden, in zijne ziel ontklemde de hoop op eene betere toekomst. De jonge werkman, nadat hij aan de stoffelijken arbeid had gestaan, zoolang de zon aan den hemel scheen, keerde mijmerend huiswaarts, liet zijn bed onaangeroerd en schiep in de nachtelijke stilte zijn eerste boek. Het werd toegejuicht, want het bevatte de aankondiging van een schilderachtig en sterk gespierd vernuft.

Weinig tijds daarna werd hij tot den krijgsdienst gedwongen — de bloedwet spaart den zoon van den nederigen werkman niet; — maar het lastige, het verstrooide leven der kazernen doofde in den jongen soldaat de eens ontvlamde begeestering niet uit; zijne vurige werkdadigheid vond nog tijd en plaats tot nieuwen arbeid, wanneer alle anderen hunne vermoeide leden ter ruste legden.

In de kazerne te Dendermonde, bij een klein en verborgen lichtje, schreef Zetternam een werk, om mede te dingen in den prijskamp, door *de Taal is gansch het Volk* uitgeschreven.

Toen in het paleis der hoogeschool van Gent eene talrijke menigte vergaderd was, om de prijsuitreiking der Vlaamsche moedermaatschappij bij te wonen, daalde de lauwerkroon op het hoofd van eenen korporaal des legers; en de naam van Zetternam, door duizend monden uitgegalmd, klonk als een liefderijke gelukwensch door de gewelven van den prachtigen tempel der wetenschap.....

Eindelijk, tot het burgerlijk leven wedergekeerd, hernam hij met zijn ambacht van huisschilder ook de taak van verdediger des volks en der moedertaal.

Slechts tien jaren heeft God hem gegund, — en nochtans, wanneer wij herdenken wat hij op dien korten tijd heeft gedaan, en welken arbeid hij op het veld der letterkunde heeft geleverd, dan schijnt het ons onmogelijk, dat de krachten van één mensch tot zulke taak toereikend waren.

Zetternam vraagt aan zijn ambacht, aan het zweet des arbeids het schaarsche onderhoud voor zijn huisgezin; des daags werkt hij voor een nederig loon en gaat gebogen onder zorgen en verdriet; — maar des avonds, des nachts roept zijn zwak lichaam te vergeefs om rust; de geest heerscht en gebiedt..... Hij schrijft zijne *Margaretha*, zijn *Bernhart De Laet*, zijn *Luchtervelde*, zijne *Arme Bedelares*, zijne *Kimrische Diluvie;* hij verdedigt het Vlaamsche volk in talrijke bundels en vlugschriften; hij is medewerker veler dagbladen en schrijft in het *Taalverbond*, in de *Broedermin*, in de *Gazette van Gent*, in de *Vlaamsche School;* hij geeft zijnen ambachtsgenooten een leerboek der Huisschildering; hij wreekt de Vlaamsche kunst in een stout gewrocht; hij deelt in de werkzaamheden

van het Midden-Comiteit; hij onderhoudt briefwisselingen met honderden maatschappijen en taalminnaars van gansch Vlaamsch België; — is er gevaar of moet er iets gewichtigs tot stand gebracht worden, hij doorloopt de steden en dorpen van Vlaanderen en gaat de liefde tot de vaderlandsche zaak en de verontwaardiging over het onrecht aanvuren, waar deze gevoelens dreigen te verkoelen.....

Zulke rustelooze, zulke vurige, zulke arbeidzame ziel hoefde in een stalen lichaam te wonen, anders moest zij onfeilbaar haar stoffelijk omkleedsel verbrijzelen of verteren. Eilaas, de vriend, wiens vroegtijdig afsterven wij betreuren, was niet met lichamelijke sterkte of met de krachten der gezondheid begiftigd.....

Er kwam een dag, een noodlottig uur, dat de arme Zetternam onder het gewicht zijner opoffering, zijner vaderlandsliefde en zijner huiselijke zorgen het moedig hoofd moest plooien — en, geknakt, op het ziekbed nederviel.

De machtige springveer, zoolang tot Vlaanderens verdediging overspannen, was gebroken; — en wat van de vurigheid zijns geestes nog overbleef, verteerde met bliksemsnellen spoed zijn reeds uitgeput lichaam.

Zijne vrienden hebben gedurende zijne korte doch pijnlijke ziekte bij zijne bedsponde gewaakt en hem pogen te troosten over een lot, zoo ijselijk, dat het geenen troost meer toeliet. Hij, de goede, de edelmoedige Vlaming, hij sprak van het Dietsche vaderland, van 's volks gekrenkte rechten, van heeteren strijd, van meer arbeid, indien God hem nog eens de gezondheid wederschonk. Wij beproefden het zijnen moed te steunen tot het verduldig dragen van zijn

lijden, — en hij, den naderenden dood vergetend, poogde ons den boezem met moed en met geloof in Vlaanderens bestemming te vervullen.

Dan toch, vrienden, glinsterden wel eens zijne oogen van stille tranen en liep zijn vaderhart van weedom over. Hij, die met zulke onbuigbare sterkmoedigheid zijn kruis op aarde had gedragen, kon misschien ongeroerd den blik in het graf slaan, dat voor hem gaapte; maar daarnevens toonde zijn geest gem zijne drie ongelukkige kinderkens en zijne echtgenoote, omsloten in de armen van het wreede spook, dat men *Ellende* noemt..... Niet lang echter bleef de zieke Zetternam in die ijselijke treurnis bedolven; telkens verlichtte een straal der hoop zijnen kwijnenden blik, en nog plooiden zijne dorre lippen zich tot eenen zoeten glimlach, als zag hij in het verschiet dingen, die hem zeiden, dat hij getroost en in vrede het hoofd in de eeuwige rust mocht nederleggen.

Herdacht hij wellicht de diensten, door hem aan het vaderland bewezen? Herinnerde hij zich de namen zijner vrienden uit Vlaanderen en Brabant? Sloot hij de oogen met de overtuiging, dat het Vlaamsche volk de weduwe en de weezen van den armen Zetternam niet hulpeloos in de wereld zou laten dwalen?

Het moet zijn; want de laatste verstaanbare klanken, die nog uit zijne borst opklommen, waren een zucht van vrede en vertrouwen. Als grepe hij zijn gansche leven in een enkel woord te zamen, suisde hij stervend nog : « *Moed, ik heb moed !*..... »

O, broeders, gij, die uit alle streken van Vlaamsch België tot hier gekomen zijt, om uwe tranen op het

graf van den betreurden strijder te plengen, keert terug naar uwe gouwen, spreekt uwe vrienden van Zetternams kinderen en maakt, dat toch de laatste hoop zijner ziele geen ijdele droom zij geweest!

Hij, de schrijver, de werkman, de vader, heeft op aarde meer dan zijnen plicht gedaan : doen wij ook onzen plicht jegens hem!

En gij, Zetternam, arm slachtoffer, martelaar van uw geloof in Vlaanderens toekomst, rust zacht in den grond, dien gij tegen vreemde verbastering hebt verdedigd. Uwe ziele worde opgenomen in den schoot der Godheid. Leef daar het eeuwige leven, tusschen de dierbare schimmen, die u in den strijd en in den dood zijn voorgegaan : tusschen Willems, Van Ryswyck, Ledeganck, Delecourt!

Betreurde broeder, in naam van het Vlaamsche volk, in naam van de Vlaamsche kunst, vaarwel!.....

AANSPRAAK

BIJ DE UITDEELING DER PRIJZEN AAN DE BEKROONDEN IN DEN WEDSTRIJD TUSSCHEN 'S RIJKS LAGERE SCHOLEN TE KORTRYK DEN 20sten JULI 1857.

Mijnheeren!

Het is met een gevoel van blijde ontroering, dat ik heden deze nederige doch in mijne oogen zeer gewichtige plechtigheid bijwoon. Als vaderlandsminnaar en als vriend des volks, zie ik het lager onder-

wijs aan voor de hoogste weldaad van ons maatschappelijk leven, voor den machtigsten hefboom tot beschaving en tot zedelijke verbetering van den mensch.

In ons land bevinden zich gedurig in de lagere scholen meer dan tien leerlingen op elke honderd inwoners. Men mag dus zeggen, dat de gansche natie door het lager onderwijs gaat als door eenen vorm, waarin iedereen wordt bereid om als Belg, als burger en als Christen de zending en de plichten te vervullen, die hem volgens zijne krachten en bestemming in de maatschappij zijn opgelegd. Want, men bedriege zich niet, de vruchten der lagere scholen zijn niet bepaald tot het eigenlijk onderwijs alleen : hun voornaamst en meest weldadig uitwerksel is de *opvoeding*, is de vorming van het hart en de veredeling van den geest.

Is het niet in de lagere school dat men den kinderen des volks allereerst een klaar denkbeeld geeft van de plichten jegens God en jegens den medemensch? Is het dáár niet, dat men hun met bewondering en eerbied verhaalt van de groote daden onzer vaderen, en hun liefde tot den geboortegrond inboezemt? Is het dáár niet, dat men hun de deugd om haar zelve leert beminnen, en hen bekwaam maakt tot dien edelmoed en die opoffering, zonder welke de menschelijke samenleving eene onmogelijkheid worden zou? Ja, het lager onderwijs is de milde bron van godsvrucht, van vaderlandsliefde en van burgerdeugd.

Welke toekomst ware den volken van Europa beschoren, indien een goed ingericht lager onderwijs niet elk aankomend lid der maatschappij opnieuw

tegen dwaling en onvoldoenbare begeerten wapende door het innig gevoel van den plicht? Het is de overtuiging der oneindige gewichtigheid van het lager onderwijs, die vóór eenige jaren den beroemden Lord Brougham in de Engelsche Kamer deed uitroepen : « *Voortaan zal niet meer het kanon, maar wel de onderwijzer over het lot der wereld beslissen!* » Zooveel durven wij niet hopen ; maar toch zijn wij van meening, dat in de zedelijke orde de samenleving zal zijn wat het lager onderwijs haar heeft gemaakt. En onder dit oogpunt mogen wij, Belgen, ons verblijden : staat ons land nevens de grootste en wijste natiën ten opzichte der uitbreiding van het volksonderwijs, het is misschien wel het eerste van alle ten opzichte van den zuiveren echt beschavenden geest, die het lager onderwijs bij ons bezielt.

Onze koning, de welbeminde vader des volks, en met hem onze staatslieden, onze provinciale en gemeentelijke overheden hebben wel begrepen, dat de hechtste band, dien men rond onze jonge nationaliteit kon slaan, de band van een doelmatig en overvloedig lager onderwijs moest zijn. Wat dankbaarheid zijn wij hun niet verschuldigd, wanneer wij overdenken, dat de kosten van allen aard voor het lager onderwijs jaarlijks 4 1/2 millioen franken bedragen, en dat op dien voet, sedert 1830, België aan de opvoeding des volks meer dan honderd millioen heeft besteed!

Men moge de gebreken der tegenwoordige samenleving met bitterheid gispen ; men moge het goede vergeten om in het kwade te kunnen wanhopen, het is schoon toch, tot lof van onzen tijd en van ons land in het algemeen te kunnen zeggen, dat niemand in

België van het brood der ziel, van het licht des geestes moet onterfd blijven, dan alleen door zijne of zijner ouderen schuld! Dat niemand, zelfs het kind des bedelaars niet, de middelen ontzegd worden, om de begaafdheden, die God hem heeft geschonken, te ontwikkelen en te doen gelden, en aldus in het Belgisch huisgezin de plaats in te nemen, waartoe zijne zedelijke waarde hem recht kan geven!

Gij, leerlingen, wien ik in naam des staatsbestuurs den prijs der vlijt en der werkzaamheid ga uitdeelen, gij zijt een slagend bewijs van de waarheid mijner gezegden. De meesten uwer behooren voorzeker tot de arbeidende burgerij, sommigen ook tot den nederigsten volksstand. De zegepraal, die gij nu hebt behaald, doet mij denken, dat de Voorzienigheid u heeft begaafd met eene bijzondere verstandelijke vatbaarheid; zij laat mij hopen, dat gij zult getrouw volharden in leerzucht en in vlijt, dat gij zult getrouw blijven aan de gevoelens van deugd en vaderlandsliefde, welke de lagere school u in den boezem heeft gestort. Indien het zoo is, dan zult gij u onderscheiden in de samenleving, u nuttig maken, u doen beminnen en eeren in uwen stand. En wie weet, wat gij zult worden, gij, die bij uitstek moedig schijnt en begaafd? Wie kan zeggen, of niet sommigen onder u hun vaderland zullen vereeren en eene luisterrijke loopbaan bewandelen?

Dit hangt af van den wil Gods en van uwe eigene volharding : maar hoe het zij, en welke uw stand in de samenleving ook worde, zonen des volks, gij zult het altijd blijven beminnen dit vaderland, dat u zoo edelmoedig de middelen schonk, om uwen geest te

veredelen, uwe natuur te louteren en u waardig te maken van een beter lot op aarde. In uw gevoel van dankbaarheid zult gij den doorluchtigen weldoener van België, den koning, begrijpen; uwe erkentenis zal zich uitstrekken tot de staatslieden, die onze schoone nationaliteit hebben gesticht of gehandhaafd, tot de provinciale en gemeentelijke overheden, die voortdurend en met vaderlijke zorg de bron voeden, waaraan gij hebt geput. Aldus zult gij waardige burgers worden, nuttige menschen, en vooral verkleefde vrienden van de vrije instellingen, die België tusschen de staten van Europa tot een benijdenswaardig land hebben gemaakt.

Het is mij een plicht, te dezer gelegenheid eenige woorden te zeggen tot lof dier ootmoedige maar edelhartige mannen, die zich aan het onderwijs van de kinderen des volks hebben toegewijd; — die dikwijls ongekend en schier onbeloond, gedurende eenen ganschen levensloop zich opofferen, zonder rust of verpoozing, om de vaderlijke inzichten van het staatsbestuur te verwezenlijken.

Al wat ik tot lof der lagere scholen heb gezegd, is ook op u toepasselijk, heeren onderwijzers. Het is uw hart, dat er de jonge harten vormt; het is uw geest, die er de kinderlijke verstanden ontwikkelt; het is uwe liefde tot het goede, tot het schoone, tot het edele, die als eene weldadige sprankel, van uit uwen boezem in de gemoederen der leerlingen overgaat. En wie de overtuiging uitdrukt, dat het lager onderwijs een der schoonste eeretitels des vaderlands is, die zegt terzelfder tijd, in welke ruime mate de openbare dankbaarheid u toekomt.

Het is waar, gij zijt niet naar verdiensten beloond;

maar deze toestand is een dier overblijfsels van vroegere tijden, waarvan de samenleving zich slechts langzaam kan ontdoen. Reeds hebt gij kunnen bemerken, dat er sedert vele jaren pogingen worden aangewend, om uw lot meer in verband te brengen met de hooge diensten, die gij bewijst; en, gij kunt het niet miskennen, onder dit opzicht is reeds veel gedaan. Zijt er van verzekerd, opdat het u sterk make tot het vervullen uwer moeilijke plichten; het staatsbestuur is doordrongen van al de gewichtigheid uwer zending en zal nimmer ophouden naar de verbetering van den onderwijzersstand te streven.

Zijn er nog menschen, die uw edel beroep niet ten volle begrijpen en het niet naar recht en rede hoogachten, het mistrooste u niet : alwie overweegt, alwie het vaderland en het volk met klaarheid in den geest bemint, denkt slechts met bewondering en eerbied aan het goede, dat gij sticht, en aan de belangelooze opoffering, die gij toont. Gaat voort en arbeidt met dezelfde vlijt op den akker der toekomst; leert den kinderen de deugd hoogschatten, het vaderland beminnen en God vreezen; en, weigert de tijd u voor alsnu nog het rechtmatig loon uwer lastige taak, zoekt sterkte en troost in de overtuiging, dat gij op aarde tusschen de edelste en nuttigste burgers gerekend wordt en dat gij de weldoeners van het menschdom zijt.

EINDE.